॥१॥

श्री हर्षपुष्पामृत जैन ग्रन्थमाला-ग्रन्थाङ्कः २०६

॥ श्री महावीरजिनेन्द्राय नमः ॥

श्रीमणिबुद्ध्याणंदहर्षकर्पूरामृतसूरिभ्यो नमः

तपागच्छाधिराजश्रीदेवेन्द्रसूरिविरचितः पण्डित श्री लाभकुशलगणिकृतटीकासमेतः

॥ श्री दानादिकुलकसंग्रहः ॥

(सटीकः)

: संशोधकः संपादकश्च :

तपोमूर्ति पूज्याचार्यदेव श्री विजयकर्पूरसूरीश्वर-पट्टधर-हालारदेशोद्धारक पूज्याचार्यदेव श्री विजयामृतसूरीश्वर-पट्टधरः

पूज्याचार्यदेव श्री विजयजिनेन्द्रसूरीश्वरः

: सहायकः

श्री अतुलकुमार दलपतभाइ शाह दीक्षामहोत्सव धार्मिक ट्रस्टः अमदावादस्थः

प्रकाशिका : श्री हर्षपुष्पामृत जैन ग्रन्थमाला लाखाबावल-शांतिपुरी (जि. जामनगर) सौराष्ट्र

॥१॥

प्रकाशिका—श्री हर्षपुष्पामृत जैन ग्रंथमाला (लाखाबावल)
C/o. श्रुतज्ञान भवन, ४५ दिग्विजय प्लोट—जामनगर (गुजरात)

वीर सं. २५२१ : विक्रम सं. २०५१ : सन् १९९५ : प्रथमावृत्तिः प्रतयः ७५०

—: आभार दर्शन :—

अमारी ग्रन्थमाला तरफथी प्राचीन साहित्य प्रकाशन योजनामां टीका सहित श्रीदानादिकुलक संग्रह ग्रन्थांक ३०६ प्रकाशित करता आनंद अनुभवीए छीए. आ ग्रन्थनुं संपादन पू. आ. श्रीविजयजिनेन्द्रसूरीश्वरजी म. करेल छे.

आ ग्रन्थ परमपूज्य व्या. वा. तपागच्छाधिपति आचार्यदेवेश श्रीमद्‌विजय रामचन्द्रसूरीश्वरजी म. ना वरद हस्ते अद्‌भुत दीक्षामहोत्सवपूर्वक दीक्षा थइ हती तथा जेओ पूज्यपादश्रीजीना अंतिम शिष्य बन्या हता ते श्री अतुलकुमार दलपतभाई शाहनी दीक्षा प्रसंगे बनेला श्री अतुलकुमार दलपतभाई शाह दीक्षा महोत्सव धार्मिक ट्रस्ट—अमदावाद द्वारा प्रकाशित थाय छे ते माटे आ ट्रस्ट अने ते ट्रस्टना ट्रस्टी मंडलनो आभार मानीए छीए अने आ रीते सहकार आपता रहे तेवी अभिलाषा राखीए छीए. ॥२॥

ता. १–७–९५ महेता मगनलाल चत्रभुज
जामनगर व्यव. श्री हर्षपुष्पामृत जैन ग्रंथमाला

—: प्रस्तावना :—

श्री अरिहन्त परमात्माओए भव्य जीवोने हितकारी धर्म उपदेश्यो छे, ते धर्म अनेक भङ्गथी बताव्यो छे. तेमां दान शील तप अने भाव एम चार प्रकारे पण धर्म बताव्यो छे. ते धर्मनुं स्वरूप महापुरुषोए बताव्या मुजब दानकुलक शीलकुलक अने तपकुलक अने भावकुलक एम कुलकोनी रचना तपागच्छाधिराज श्रीदेवेन्द्रसूरीश्वरजी महाराजे करी छे. जे प्राकृत भाषामां सरल अने बोधप्रद छे अने कण्ठस्थ करवा योग्य छे.

पूज्य देवेन्द्रसूरीश्वरजी महाराज महाविद्वान हता. अनेक महान ग्रन्थोनी रचना करी छे. श्री महावीर पट्टपरंपरामां महान पट्टधर युगप्रधान सदृश हता.

आ दानादिकुलक उपर तपागच्छेश भट्टारक श्रीविजयरत्नसूरीश्वर राज्यमां पंडित वृद्धिकुशल गणिना शिष्य पंडित लाभकुशलगणिए टीका रची छे. जे सरल छे, साथे ते ते विषयने लगती कथाओ मूकीने ते ते कुलकना भावो प्रगट कर्यो छे. संस्कृतना अभ्यासीओ सरलताथी आ ग्रन्थनुं वांचन करी शकशे.

२०५१ जेठ वद ५
गोरेगांव—श्रीनगर

जिनेन्द्रसूरि

॥३॥

※ अनुक्रमणिका ※

क्रम:	कुलकं	पृष्ठ
१	दानकुलकं	१
२	शीलकुलकं	६२
३	तप:कुलकं	१७८
४	भावकुलकं	२३४

※ ॥ कथाक्रम: ॥ ※

१—दानकुलके कथा:

क्रम:	कथा	प्रमाण: पत्राणि	पृष्ठं
१	महावीर चरित्रं	२	३
२	आदिनाथ चरित्रं	९	५
३	शांतिनाथ चरित्रं	१	२३
४	शालिभद्रकथा	३	२५
५	कयवन्नाकथा	३	३१
६	उदायिराजर्षिकथा	५	३८
७	संप्रतिराजकथा	१	४५
८	मूलदेवकथा	४	४७
९	विक्रमनरेन्द्रकथा	२	५४
१०	चंदनबालाकथा	२	५८

अर्हम् ॥

पू.आ. श्री विजयामृतसूरिभ्यो नमः

तपागच्छाधिराजश्रीदेवेन्द्रसूरि विरचितः पण्डितश्रीलाभकुशलगणिकृतटीकासमेतः

श्रीदानादिकुलकसंग्रहः

(सटीकः)

श्री महावीरं नमस्कृत्य, सर्वसिद्धिप्रदायकम् । वक्ष्ये बालावबोधार्थं, दानादिकुलकं वरम् ॥१॥

॥१॥

व्याख्या—इहचेद्दानादिकुलकानां पूर्वपंडितैर्बहुकथाः सूत्रचरित्रादेरानीय संयोजिता लिखिताश्च. मयापि मद्बुद्ध्यनुसारेण तेषां कतिचित्कथाः श्री देवेंद्रसूरिकृतमूलगाथाक्रममाश्रित्य प्रारभ्यंते.

तत्र पूर्वं श्रीतीर्थंकरेण भगवता चतुर्धा धर्मः प्रकाशितः । स कः चतुर्धा—दानं १ शीलं २ तपः ३ भावनाख्यश्चतुर्विधः । तत्र पूर्वं दानधर्मो मुख्यो ज्ञातव्यः, तस्माद्दानकुलकं प्रथमं. शासननायकेनासन्नोपकारिणा

श्रीमहावीरस्वामिना स प्रकाशितः प्रथमं श्रीमहावीरेणात्मना दानं दत्तं, तस्याद्या गाथा–

परिहरिअ रज्जसारो, उप्पाडिअ संजमिक्कगुरुभारो । खंधाउ देवदूसं, वियरंतो जयउ वीरजिणो ॥१॥

व्याख्या–राज्यसारं राज्यरहस्यं राज्यभारं द्रव्यं वा परिहृत्य संयमैकगुरुभारमुत्पाट्य ईदृशः श्रीमहावीरः स्कंधाद्देवदूष्यं वस्त्रं ददानः सन् जयवान् प्रवर्ततु । एतच्चरित्रं प्रसिद्धमेव, श्री कल्पसूत्रवृत्त्यनुसारतो ज्ञेयं, तथापि अल्पचरित्रं लिख्यते, यथा—

क्षत्रियकुंडग्रामनगरे सिद्धार्थराजा परिवसति । तस्य पट्टराज्ञी त्रिशला, तया चतुर्दशस्वप्नसूचितः श्रीवर्धमानः प्रसवितः । अनुक्रमेण यौवनं प्राप्तः सन् स मालवनरपतिक्षत्रियस्य यशोदानाम्नीं पुत्रीं मातापित्रोराग्रहेण परिणीतवान् । तया सह विषयसुखं भुंजानोऽस्ति । ततो वीरस्य प्रियदर्शना नाम्नी पुत्री जाता । सा च प्रवरनरपतिसुतस्य स्वभागिनेयस्य जमालेः परिणायिता, तस्यापि शेषवती नाम्नी पुत्री जाता । सा च भगवतो दौहीत्रीत्यर्थः । ततोऽनंतरं भगवतोऽष्टाविंशतिवर्षातिक्रमे पितरौ तुर्यं स्वर्गं माहेन्द्रं गतौ । ततो वीरः संपूर्णाभिग्रहः सन् नंदिवर्द्धनं ज्येष्ठभ्रातरं दीक्षार्थमनुज्ञापितवान् । स गाथातो भणति–**जिट्ठभाया मम जणणीजणयविरहदुहियस्स ॥ तुहविरहअग्गि सुंदर, सयंपि खारोवमो होई ॥१॥**

व्याख्या–ततो वीरं प्रति भणति ज्येष्ठभ्राता नंदिवर्द्धनः, हे भ्रातः ! जननीजनकमरणदुःखितस्य मम त्वद्विरहाग्निः हे सुंदर ! स्वयमपि क्षारोपमो भवति । विरक्तात्मा स्वाम्याह, गाथा—

पिअमाइभाइभइणी–भज्जापुत्तत्तणेण सव्वेवि ॥ जीवा जाया बहुसो, जीवस्स एगमेगस्स ॥२॥

व्याख्या–पितृमातृभ्रातृभगिनीभार्यापुत्रत्वेन सर्वेऽपि जीवा जाता बहुवारं जीवस्यैकैकस्य । ततो भ्रातुर्विशेषाग्रहेण समधिकं वर्षद्वयं विरागी सन् भगवांस्तस्थौ । ततो द्विवर्षानंतरं वार्षिकदानं दत्वा सुरासुरनरेन्द्राणां महामहोत्सवपूर्वकं नंदिवर्द्धनमनुज्ञाप्यैकं देवदूष्यं वस्त्रमादाय सर्वालंकारवस्त्रादिरहितः सन् श्रीवीर एकाकी दीक्षां गृहीतवान् । अथानेकतपःसंयमानि निरतीचारतयाऽप्रमत्तः सन् स पालयति । अथ दीक्षितस्यापि भगवतो दानाधिकारो यथा–तत्र सोमिलाभिधो द्विजो भगवत्पितृमित्रीभूतोऽप्यभाग्यवशाऽऽजन्मदरिद्री कुत्रचिद्भिक्षावृत्तिं कुर्वन् देशांतरे गतः, पश्चाद्भगवतो दीक्षा गृहीता । ततः स द्विजो देशांतरं परिभ्रम्य किमप्यप्राप्तः सन् यथा गतस्तथा आगतः स्वगृहंप्रति । ततः स्वभार्यया कर्कशया तं निर्द्रव्यं समागतं दृष्ट्वा कर्कशवचनैर्निर्भर्त्सितः । तदा सा कथयति–रे निर्भाग्यशिरोमणे ! हे आजन्मदरिद्र ! रे दुर्भग ! रे निर्गुण ! हे कुत्सितवेष ! त्वं कथं स्वमुखं लात्वा गृहं समागतः ? अहं त्वां धनं विना साक्षाद्दरिद्ररूपं किं करोमि ? तव अभाग्यवशादद्य गृहे किमपि नास्ति, यतः–**अन्नं नास्त्युदकं नास्ति, नास्ति गेहे युगंधरी ॥ न शाकमध्ये लवणं, यत्रास्ति तत्र भुज्यते ॥१॥** अतो मद्गृहे त्वत्प्रसादात्किमपि नास्ति, केवलं दारिद्र्यमेवास्ति । पुनः सा प्राह–रे निर्भाग्य ! त्वयि देशांतरे गते सति श्रीवीरो मेघवत्परिवृष्टः सर्वेऽपि धनिनो जाताः, एवं सति त्वं परदेशं गतः । इत्थं भार्यया तर्जितः सन् स निर्वेदमापन्नः । पुनः भार्या प्राह–रे दरिद्र एनमेव स्वामिनं पश्चात् परिभ्रम, येनैतावंति

वस्तूनि दत्तानि स एव त्वांप्रति दास्यति । इति श्रुत्वा सोमिलद्विजः श्री महावीरं प्रति मार्गयितुं गवेषमाणः सन् पश्चादागतः । भगवतोऽग्रे च करौ योजयित्वा तेन बहु प्रार्थनां कर्त्तुमारब्धा–हे स्वामिन् ! दुःखितोऽस्मि, निराधारोऽस्मि, जन्मदरिद्री चास्मि, मया अनेकशो जनाः प्रार्थिताः, परं केनापि ममाशा न पूरिता । त्वं स्वामिन् पुष्करावर्त्तवत्परिवृष्टः, तदा अभाग्यशेखरोऽहं गृहे नाऽभूवं, तस्मादधुना त्वच्छरणं समागतोऽस्मि । हे स्वामिन् ! मांप्रति किंचित्प्रदेहि । ममाशां निष्फलां मा कुरु । मम दारिद्र्यं चूर्णयेत्युक्त्वा ब्राह्मणजातित्वा-द्बहुदीनवचनानि लपयितुं लग्नः । ततो भगवतोऽनुकम्पा समुत्पन्ना । वीरेण विचारितं किं ददामि, मम निर्ग्रंथस्य पार्श्वे किमपि नास्ति, प्रार्थनाभंगेऽपि लघुता स्यात्, यतः–**तिण लहुअं तुस लहुअं, तिणलहुअं न पत्थणा लहुअं । तत्तो वि सो य लहुअं, पत्थणभंगो कओ जेण ॥४॥**

व्याख्या–सर्वेषां पदार्थानां मध्ये लघु तृणं, तृणादपि लघु तुषं, तृणतुषादिभ्योऽपि लघु प्रार्थनं, तस्मादपि लघु प्रार्थनाभंगः कृतो येन ॥४॥ इति विचार्य सदयो वीरो देवदूष्यार्द्धं वस्त्रं ब्राह्मणाय दत्तवान् । अन्ये चेति कथयामासुः, यतः–**जा संपत्त तां देहु धन । इम कहे श्री महावीर ॥ पितामित्रबांमणभणी, आधो दीधो चीर ॥१॥**

विप्रोऽपि महाप्रसाद इति कृत्वा पश्चाद्वलितः । स्वगृहसमीपे समागच्छंतं सचीरं स्वभर्त्तारं दृष्ट्वा हर्षिता सती ब्राह्मणी प्राह–हे प्राणनाथ ! हे स्वामिन् ! हे भर्त्तः ! सुखं समागत ? एवं बहुशिष्टवचनैः प्रमुदितो विप्रस्तून्नारकसमीपमागतः । तून्नारकेणोक्तं केनायं दत्तः ? तनोक्तं महावीरेण दत्तः, ततस्तून्नारकेणोक्तं भो विप्र !

चौरात्तदर्द्धमपि समानय ? संधिते सति तस्य लक्षमूल्यं समागमिष्यति, तदा तव च मम दारिद्र्यनाशो भविष्यति । ततो विप्रो व्याघुट्य स्वामिनः पश्चात् परिभ्रमणं कृतवान् ।

एकदा ऋजुवालिकानदीकंठे वायुयोगेन प्रभुस्कंधात्तद्वस्त्रं पतितं कंटके लग्नं, श्रीमहावीरेण सिंहावलोकनवत्पश्चाद्विलोकितं, कंटके पतितं च तद्विलोक्य विचारितं मम शासनं कंटकबहुलं भविष्यति । द्विजोऽपि कटंकाद्वस्त्रं गृहीत्वा तुन्नारकसमीपे गतस्तुन्नारकेणापि स्वविज्ञानचातुर्येण तत्तूणितं । विक्रये च तस्य लक्षंदीनारं समागतं। ताभ्यामर्द्धमर्द्धं विभज्य च तद्द्रव्यं गृहीतं । स ब्राह्मणः सुखी जातश्च । भगवता दीक्षानंतरं दानेन लोकाः सुखिनो विहिताः । ततोऽनंतरं स्वामिना बहुषष्ठाष्टमादितपांसि कृत्वा अनेकोपसर्गाश्च सहिताः । द्वादशवर्षानंतरं केवलज्ञानं प्राप्तं, देवैः समवसरणादिमहिमा कृतः । एकादशगणधराश्चतुर्दशसहस्रप्रमाणाः साधवः, षट्त्रिंशत्सहस्रसंख्याकाः साध्व्यः, एकोनषष्टिसहस्रोत्तरं लक्षैकं श्रावकप्रमाणं, त्रिलक्षाऽष्टादशसहस्रप्रमाणाः श्राविकाश्चेत्यादिपरिवार परिवृतो वीरोऽनेकजीवान् प्रतिबोधयन् सन् त्रिंशद्वर्षाणि केवलपर्यायं पालयित्वा सर्वं द्वासप्ततिवर्षायुः प्रतिपाल्य मध्यमपापायां नगर्यां चतुर्थारकप्रांते मोक्षं गतः, । इति दानविषये श्रीमहावीर दृष्टांतः ॥१। अथ द्वितीयदृष्टान्तः ।

धम्मत्थकामभेया, तिविहं दाणं जयंमि विक्खायं ॥ तहवि अ जिणंदमुणिणो, धम्मदाणं पसंसंति ॥२॥

व्याख्या—धर्मदान १ अर्थदान २ कामदान ३ रूपं त्रिधा दानं जगति प्रसिद्धं । तद्दर्शयति—सुपात्रे यद्दानं दीयते

॥५॥

तद्धर्मदानं १. द्रव्यादिकवांछया यत्प्रथमदानं तदर्थदानं २. स्त्र्यादीनां भोगनिमित्तं यद्दानं तत्कामदानं ३. एतेषां त्रयाणां दानानां मध्ये जिनेंद्रमुनीश्वरैश्च धर्मदानं प्रशंसितं । धर्मंत्रति पात्रबुद्धया मोक्षनिमित्तं भक्तत्वेन दीयते तद्दानं श्रेष्ठं ज्ञातव्यमिति भावार्थः २.

दाणं सोहग्गकरं, दाणं आरुग्गकारणं परमं ॥ दाणं भोगनिहाणं, दाणं ठाणं गुणगणाणं ॥३॥

व्याख्या–दानं सौभाग्यकरं दातुः सौभाग्यं सर्वत्रविस्तारयति १. दानं पुनः आरोग्यादि कारणं परमं मुत्कृष्टं । दाता हि सर्वेषां दुःखानि स्फोटयति ततोऽसौ नीरोगशरीरं लभते २. पुनः दानं भोगनिधानं, दानात् सर्वेऽपि भोगं प्राप्नुवंति ३, दानं स्थानकं गुणसमूहानां. दानमध्ये सर्वे गुणाः समागताः ॥४॥

दाणेण फुरइ कित्ती, दाणेण होइ निम्मला कांति ॥ दाणावज्जीअहिअओ, वैरिवि हु पाणिअं वहइ ॥४॥

व्याख्या–दानेन कृत्वा कीर्त्तिः प्रस्फुरति, जगन्मध्ये बहुकीर्त्तिर्जायते १. पुनः दानेन कृत्वा शरीरस्य निर्मला कांतिर्भवति २. तथा दानेनावर्जितहृदयः सन् वैरी अपि पानीयं वहति, पाठांतरे "वैरीविहु पाणिअं वहइ" इति पाठे क्रोधानलज्वालया तप्तो वैरी दानात्पानीयोपमो भवति ॥४॥

धणसत्थवाहजम्मे, जं घियदाणं कयं सुसाहूणं ॥ तक्कारणमुसभजिणो, तेलुक्कपिआमहो जाओ ॥५॥

व्याख्या–घनसार्थवाहभवे यद् घृतदानं दत्तं त्रयोदशमभवे सुसाधूभ्यनि, तत्कारणात् ऋषभजिनस्वामी त्रैलोक्ये पितामहोपमो जातः, पितुः पितामह स कथ्यते । अथश्री आदिनाथस्य त्रयोदशभवपूर्वकं चरित्रं

व्याख्यायते, यथा--

इहात्र जंबूद्वीपे पश्चिममहाविदेहक्षेत्रे क्षितिप्रतिष्ठं नाम नगरं, प्रसन्नचंद्रराजा राज्यं करोति । तत्र नगरे राजमान्यो धननामा सार्थवाहः परिवसति । स च दाताशिरोमणिः परोपकारनिपुणः महाधनवांश्च. तेनैकदा नगरमध्ये उद्घोषणा दापिता. वसंतपुरंप्रति वयं गमिष्यामो, यस्य कस्याप्यागमनेच्छा भवेत्तदा सोऽस्मत्सार्थे सुखेनायातु । अन्यच्च येषां केषामपि संबलादि न स्यात्ते मत्साकाशात्संबलादिवस्तूनि गृह्णंतु । इत्यादि कथिते सति बहवो लोकास्तत्सार्थे समागमयितुमारब्धाः । तस्मिन्समये श्रीधर्मघोषसूरयोऽपि धनसार्थवाहसमीपे समागताः । सार्थवाहेन गुरवो वंदिताः, पृष्टं च स्वामिन् ! किमर्थं समागताः ? गुरुभिः प्रोक्तं वयमपि वसंतपुरे भवत्सार्थे समागमिष्यामः । इति गुरुवचः श्रुत्वा सार्थवाहेनोक्तं-हे स्वामिन् ! मम भाग्यं महत्संजातं । इत्युक्त्वा तेन स्वसूपकाराय प्रोक्तं–गुरुनिमित्तं भोजनादिचिंतां कुरु । गुरुणा प्रोक्तं–तद्भोजनमस्माकमकल्पनीयमस्ति ।

अथास्मिन्प्रस्तावे तत्र सार्थवाहसमीपे केनचित्सेवकेनाम्राण्यानीय ढौकितानि । तान्याम्राणि स गुरुभ्यो दातुं लग्नः । तदा गुरुभिः प्रोक्तं–एतान्यप्यकल्पनीयानि, वयं सचित्तफलानि न भक्षयामः । एवं गुरूणां निस्पृहत्वादिगुणरंजितः सन् स धनसार्थवाहः स्वचित्तेऽत्यंतमानंदितः । ततोऽनंतरं स सार्थवाहो गुरुसहितश्चलितः । पथि गच्छति सति कतिचिद्दिनेषु व्यतिक्रांतेषु सत्सु वर्षाऋतुः समायाता । तदा सर्वेऽपि लोकास्तत्रारण्यमध्ये एव स्थिताः । केनचित् सार्थवाहमित्रेण श्रावकेणात्मवसनार्थं तृणगृहं कृतं । तत्र श्रीधर्मघोषसूरयः सुखेन स्थिताः स्वाध्यायादि-

॥७॥

धर्मध्यानं कुर्वत–कालं निर्गमयंतिस्म । अथ वर्षाऋतौ व्यतिक्रांते सति सार्थः प्रस्थितुं लग्नः । सार्थवाहेन रात्रौ सुखेन सता चिंतितं–मया सर्वसार्थचिंता कृता, परं न कोऽपि विस्मृत, इति चिंतिते सति श्रीधर्मघोषसूरयः संस्मृताः । अथ रात्रौ गतायां प्रभाते जैनधर्मिणा माणिभद्रनाम्ना मित्रेण सार्द्धं स सार्थवाहः गुरुसमीपे समागतः । गुरून् वंदित्वा स्वापराधं च क्षमयति । हे स्वामिन् ! एतावद्भिर्दिवसैर्मया भवतां भोजनादिचिंता न कृता, तन्मेऽपराधं क्षमध्वं ? क्षमापात्रेण गुरुणा प्रोक्तं–हे महानुभाव ! साधूनामाहाराद्यलब्धौ तपसां वृद्धिः, लब्धौ च देहस्य धारणा, तस्मात्त्वं चिंतां मा कुरु । ततः सार्थवाहेनोक्तं–स्वामिन् ! ममस्थानके साधवः प्रेषणीयाः, गुरुणापि सार्थवाहस्यातिभावं ज्ञात्वा द्वौ साधू तत्र प्रेषितौ । सार्थवाहेन स्वस्थानकमानीतौ, तत्र आहारादिकं किंचिदपि तौ निरवद्यं न पश्यतः । इतस्ताभ्यां तत्र निरवद्यं घृतं दृष्टं । तेनापि बहुभक्तिना साधुपात्राणि घृतेन भृतानि । ततश्च तत्र तेन बोधिबीजं प्राप्तं । तद्दिनादारभ्य प्रतिदिनं गुरुशुश्रूषणां कुर्वतस्तस्य धर्मसद्दहणा संजाता । अथानुक्रमेण स सुखेन वसंतपुरे संप्राप्तः । तत्र च कतिचिद्दिनानि स्थित्वा स सार्थवाहः पुनः प्रतिष्ठानपुरे समागतः ।

सुखेन स्वायुः प्रतिपाल्य जिनधर्मसहितः समाधिना मृत्वा कालं गतः, इति प्रथमो भवः ॥१॥ द्वितीयभवे उत्तरकुरुक्षेत्रे युगलत्वमापन्नः, तत्रापि त्रिपल्योपमायुर्भुक्त्वा मृतः, इति द्वितीयो भवः ॥२॥ ततः सौधर्मे देवलोके देवो जातः, इति तृतीयो भवः ॥३॥ सौधर्मदेवलोकाच्च्युत्वा पश्चिममहाविदेहे गंधिलावतिविजये वैताढ्यपर्वते महाबलनामा विद्याधरो जातः, तत्र च तेन विद्याधरस्य पदवी भुक्ता । अन्ते नाटकावसरे स्वयंबुद्धमंत्रिणा

भणितं । किं तेन भणितमित्याह–**सव्वं बिलविअं गीअं, सव्वंनट्टं विडंबणा । सव्वे आभरणा भारा, सव्वे कामा**
दुहावहा ॥१॥ इति भणिते सति राज्ञा प्रोक्तं–हे मंत्रिन् । रागरंगस्थाने कथं विषादवचः? स्वयंबुद्धमंत्रिणा
प्रोक्तं–हे स्वामिन् ! ज्ञानिनो मुखात्त्वायुर्मासैकप्रमाणं मया श्रुतमस्ति । राजा तद्वचनं श्रुत्वा वैराग्येण चिंतां
॥१३॥ कर्त्तुं लग्नः । तदा स्वयंबुद्धमंत्री कथयति–स्वामिन् ! चिंतां मा कुरु । एकदिनप्रतिपालितापि दीक्षा मोक्ष-
प्रदायिनी भवति । ततः स मासैकानशनं प्रतिपाल्य मृतः इति चतुर्थो भवः ॥४॥

तत्र ईशानदेवलोके ललितांगनामा देवो जातः । तत्र तस्य स्वयंप्रभा नाम्नी देवी वर्त्तते । तया सहाति-
प्रेमवान् स संतिष्ठते । अथैकदायुषि पूर्णे सति सा स्वयंप्रभा देवी प्रच्युता । ततः पश्चात्स ललितांगनामा देवो
बहु विरहदुःखं कर्त्तुं लग्नः, तदवसरे स्वयंबुद्धमंत्रिजीवो धर्मं पालयित्वा ईशानदेवलोके सामान्येंद्रो जातः । स
तं प्रतिबोधयितुं लग्नः, परं स्नेहवशात्स न प्रतिबुध्यति । ततोऽनंतरं स सामानिकः सुरो यदा ज्ञानेन विलोकयति
तदा धातकीखंडे पूर्वमहाविदेहे नंदिग्रामे नागिलनामा दरिद्री परिवसति, तस्य गृहे नागश्रीभार्या, तया षण्णां
पुत्रीणामुपरि सप्तमी पुत्री प्रसूता । सा चाऽवल्लभत्वेन निर्नामिकेति नाम्ना ख्यातिं गता, वृद्धा जाता । अन्य- ॥९॥
दैकस्मिन् महोत्सवे धनवतां लोकानां पुत्र्यः शृंगारादिपरिवेष्टितास्तया दृष्टाः । ताश्च सुखभक्षिकादींश्च भक्षयंतो-
दृष्ट्वा निर्नामिकया स्वमातुरग्रे शृंगारादिवस्तु मार्गितं । दुःखिनी माताब्रवीत्–रे गच्छ ! अंबरतिलकनामपर्वतो-
परि चटित्वा झंपापातं कुरु ! इति श्रुत्वा निर्नामिका दुःखिनी सती गृहान्निर्गत्य अंबरतिलकपर्वतोपरि चटित्वा

यावन्निपतति तावद्युगंधराचार्येण सा निवारिता । प्रोक्तं च–बाले ! बालमरणं मा कुरु । तदा सा गुरुसमीपमागत्य दूरात्तचरणं लग्ना । गुरुणा प्रतिबोधिता सती परमश्राविका जाता । सुखेन गृहे समागत्यानेकतपांसि कुर्वाणा तिष्ठति. परं दौर्भाग्यत्वात्तां कोऽपि परिणेतुं नेच्छति । वैराग्येण जिनधर्ममाराध्य प्रांते तयाऽनशनं कृतम् ।

इतश्च स सामानिकसुरो ललितांगंप्रति वक्ति,–अहो ललितांग ! त्वं तस्याः स्वकीयं रूपं दर्शय । तव रूपं दृष्ट्वा सा ते चिंतनं करिष्यति, तेनैव ध्यानेन मृत्वा च तव भार्या भविष्यति । ललितांगेन तथेति प्रतिपद्य निर्नामिकायै स्वं रूपं दर्शितं । सापि तं दृष्ट्वा तद्ध्यानवशान्मरणं प्राप्य तत्स्थाने स्वयंप्रभा नाम्नी देवी समुत्पन्ना । अथ तौ देवदंपती विषयसुखानि भुंजानौ तिष्ठतः । अनुक्रमेणायुःप्रांते ततश्च्युतौ । इति पंचमो भवः ॥५॥

इहैव जंबूद्वीपे पूर्वमहाविदेहे पुष्कलावतीविजये लोहार्गलनाम्नि पुरवरे सुवर्णजंघराजा, लक्ष्मीर्भार्या । तयोः पुत्रो वज्रजंघनामा स जातः । देवी स्वयंप्रभापि तत्रैव विजये पुंडरीकिण्यां नगर्यां वज्रसेनचक्रवर्ती, गुणवती भार्या, तयोः पुत्री श्रीमती जाता । सर्वकलाभ्यासतः सा प्रवीणा जाता । एकदा स्वमंदिरगवाक्षस्था सती मनोरमाख्ये उद्याने सुस्थितनाम्नः साधोः केवलज्ञानसमुत्पत्तितो महोत्सवार्थं समागतानां देवानां वृन्दं दृष्ट्वा जातिस्मरणं प्राप्य ललितांगस्वयंप्रभादवीत्वादि सर्वं सस्मार । तदा तया चिंतितं, यावदहं तं प्राणनाथं न लभे तावन्मुखेन न वदिष्यामीति तया मूकत्वमादृतं । पित्रा अनेके उपायाः कृताः, परं सा न जल्पति । कार्यावसरे हस्तसंज्ञया तथा पट्टकेऽक्षराणि लिखित्वा ज्ञापयति । तदेकांते धात्रीमात्रा पृष्टं हे पुत्रि ! त्वं कस्मान्न

ब्रवीषि ? श्रीमत्या प्रोक्तं–हे मातः ! मम जातिस्मरणं समुत्पन्नं, पूर्वभवो दृष्टः । अतस्तं भर्तारं प्राप्य ब्रविष्यामि । ततस्तया स्वपूर्वभवस्य निखिला वार्ता धातुः पुरः कथिता । ततस्तया चतुरधात्र्या तद्वृत्तान्तं चक्रिणं निरूप्य चित्रकारपार्श्वे तस्याः सर्वं पूर्वभवचरित्रं लिखापितं । तच्चित्रपट्टश्च सर्वनृपेभ्यो दर्शितः, परं न कोऽपि तत्संकेतं पूरयति । ततो वज्रसेनचक्रिणा लोहार्गलपुरस्य सुवर्णजंघराज्ञः पुत्राय
 वज्रजंघाय तत्पट्टो दर्शितः । तं दृष्ट्वा तस्यापि जातिस्मरणं समुत्पन्नं । एवं पूर्वभवसंकेतपूरणेन श्रीमत्यपि संतुष्टा । पित्रा महोत्सवपूर्वकं तयोः पाणिग्रहणं कारितं । ततः सुवर्णजंघेनापि वज्रजंघाय राज्यं दत्त्वा दीक्षा गृहीता, उत्तमार्थश्च साधितः । वज्रसेनचक्र्यपि दीक्षां गृहीत्वा तीर्थंकरपदवीं प्राप्य मोक्षं गतः, वज्रजंघराज्ञो राज्यं पालयतः सतः श्रीमतीकुक्षौ पुत्रो जातः । अथैकदा तस्मिन् पुत्रे वृद्धिं प्राप्ते सति रात्रौ तौ नृपराज्ञ्यौ चिंतयतः स्म । प्रातः पुत्राय राज्यं दत्वाऽऽवां दीक्षां गृहीष्यावः । इतश्च राज्यलोभी पुत्रश्चिंतयति वृद्धोऽपि पिता मम राज्यं न ददाति, इति विचिंत्य तेन विषधूमप्रयोगेण तौ मारितौ । इतिषष्ठो भव ॥६॥ राजाराज्ञ्यौ
मृत्वोत्तरकुरुक्षेत्रे युगलिकौ जातौ, इति सप्तमो भवः ॥७॥ ततो मृत्वा सौधर्मे देवलोके तौ देवौ जातौ, इति ॥११॥
अष्टमो भवः ॥८॥

ततश्च्युत्वा तौ जंबूद्वीपे महाविदेह क्षेत्रे क्षितिप्रतिष्ठितनगरे सुविधनामा वैद्यस्तस्य स जीवानंदनामा पुत्रो जातः । स चातिपंडितः परोपकारी च । तस्मिन्नेव नगरे श्रीमती जीवोऽपीश्वरदत्तव्यवहारिणः केशवनामा पुत्रो

श्री दानादि-कुलक-वृत्तिः ॥१२॥

जातः । पुनस्तस्मिन्नेव नगरे राज्ञः पुत्रो महीधरो जातः, मंत्रीश्वरपुत्रो सुबुद्धिनामा जातः, सार्थवाहपुत्रो पूर्णभद्रो जातः, नगरश्रेष्ठिनः पुत्रश्च गुणाकरो जातः । एते षडपि सहैव जाताः सहैव संवर्द्धिताश्च । तेषां बाल्यादारभ्य बहुप्रीतिर्जाता । एकत्र स्थाने ते तिष्ठन्ति रमते भुंजंति, च तेषां षण्णां क्षणमपि विरहो न भवति । सुखेन विषयसुखं भुंजानः सत् कालं निर्गमयंति । अथैकदा कश्चित्साधुः कुष्ठरोग्यस्ति, तच्छरीरे क्रमयः पतिताः संति । सः साधुः षष्ठमपारणे आहारार्थं वैद्यगृहे समागतः । जीवानंदेनापि साधोः शरीरं रोगातुरं कृमिभिश्च संकुलं दृष्ट्वा पंचानां मित्राणां कथितं–यदि यूयं रत्नकंबलं गोशीर्षचंदनं च मेलयेत तदाहं साधुशरीरं नीरोगं करोमि । इति श्रुत्वा ते पंचापि मित्राणि श्रेष्ठिनो हट्टे गतानि । तत्र च तैः श्रेष्ठिने कथितं–त्वं दीनारलक्षद्वयं गृहाण । अस्माकं च गोशीर्षचंदनं रत्नकंबलं च देहि । तदा श्रेष्ठिना प्रोक्तं–किं करिष्यथ ? तैः प्रोक्तं जीवानंदवैद्यो मुनिशरीरं चिकित्सयिष्यते । तदा श्रेष्ठिना कथितं–यूयं बालका अपि एतादृग्बुद्धिवंतो धर्मधिया परोपकारिणो धन्या एव । अहं च वृद्धोऽस्मि, तेनाहमप्यमूल्यफलप्राप्तये तन्मूल्यं नो गृह्णामि ।

इत्युक्त्वा श्रेष्ठिना तेभ्यो रत्नकंबलं गोशीर्षचंदनं च दत्तं ततः स श्रेष्ठी तत्पुण्यमहिम्ना प्रांते चारित्रं प्रतिपाल्य मोक्षं गतः । अथ ते पंचापि सखायो रत्नकंबलं गोशीर्षचंदनं च गृहीत्वा जीवानंदवैद्यगृहे समागताः । जीवानंदोऽपि लक्षपाकतैलं गृहीत्वा पंचमित्रसहितो यत्र वने साधुः कायोत्सर्गेण स्थितस्तत्रायातः । ततो मुनिं वंदित्वा तदाज्ञां च मार्गयित्वा ते षडपि तस्य शुश्रूषां कर्तुं लग्नाः । प्रथमं सर्वशरीरे तैललेपः कृतः । समीपे

दान कुलकम् आदीनाथ चरित्रं ॥१२॥

मृततिर्यक्कलेवरं च समानीतं । अथ तदभ्यंगात्साधोर्मूर्च्छा समागता । तावता तैरत्नकंबलेन तत्शरीरं वेष्टितं । तदा सर्वे कृमयो बहिर्निर्गत्य तद्रत्नकंबले लग्नाः । तांश्च मृतकलेवरे परिष्ठापितवंतः । पुनस्तथैव कृतं, पुनस्तृतीय-वारकेऽस्थिमध्यस्थाः कृमयोऽपिनिर्गताः । एवं सर्वानपि कीटकान्निर्गतान् ज्ञात्वा, ततोऽनंतरं चंदनेन साधुशरीरं
॥१३॥ विलिप्तं नीरोगं च जातं कुष्ठरोगश्च गतः संरोहिण्यौषध्या च शरीरत्वक्समागता, शरीरं च सौवर्णवर्णं जातं । ततस्तैस्तत्कलेवरं तु तरुच्छायायां परिष्ठापितं । ततः साधुं वंदित्वा ते षडपि सखायः स्वस्वगृहे समागतास्तत्पुण्यं चानुमोदयितुं लग्नाः । शेषचंदनरत्नकंबलं च विक्रीय तद्द्रव्येण सुवर्णमयो जिनप्रासादः कारापितः । ततोऽनुक्रमेण कालांतरे तैः षड्भिर्दीक्षा गृहीता, निर्मलचारित्रं च प्रतिपाल्य प्रांतेऽनशनं कृत्वा कालं प्राप्ताः । इति नवमो भवः ॥९॥ अथ ते षडपि जीवा द्वादशमे देवलोके द्वाविंशतिसागरोपमोत्कृष्टायुषो देवा जाताः, इति दशमो भवः ॥१०॥

ततश्च्युत्वा जंबूद्वीपे पूर्वमहाविदेहे पुष्कलावतीविजये पुंडरीकिण्यां नगर्यां तीर्थंकरजीवो वज्रसेनराजा राज्यं भुनक्ति, तस्य गृहे धारिणी पट्टराज्ञी, तस्याः कुक्षौ पंच पुत्रा अनुक्रमेण समुत्पन्नाः । प्रथमो जीवानंद- ॥१३॥
वैद्यजीवश्चतुर्दशस्वप्नसूचितश्चक्रवर्तिपदवीयोग्यो वज्रनाभनामा जातः ॥१॥ द्वितीयो राजपुत्रो महीधरजीवो बाहुनामा जातः ॥२॥ तृतीयो मंत्रीपुत्रः सुबुद्धिजीवः सुबाहुनामा जातः ॥३॥ चतुर्थः सार्थवाहपुत्रः पूर्णभद्रजीवः पीठनामा पुत्रो जातः ॥४॥ पंचमः श्रेष्ठिपुत्रो गुणाकरजीवो महापीठनामा जातः ॥५॥ एवं पंच पुत्रा जाताः,

षष्ठः केशवजीवः सामन्तनाम्नो राज्ञो गृहे पुत्रत्वेन सुयशानामा जातः ॥६॥

स सुयशाः पूर्वभवस्नेहाद्वज्रनाभंप्रति बहु सेवते। ततोऽनंतरं वज्रसेनतीर्थंकरो वार्षिकदानं दत्वा वज्रनाभाय राज्यं प्रदाय दीक्षां गृहीत्वा केवलज्ञानं प्राप्य तीर्थं च स्थापयित्वा विचरति स्म । वज्रनाभेन राज्ञा चतुर्णां भ्रातॄणां देशान् विभज्य समर्पिताः, सुयशाश्च सेनानीः कृतः । अथैकदायुधशालायां चक्ररत्नं समुत्पन्नं, चतुर्दश रत्नानि नवनिधानानि च प्रादुर्भूतानि । ततः स षट्खंडं साधयित्वा चक्रवर्तिपदवीं भुंजानः सुखेनायुः प्रतिपालयति ।

अथैकदा वज्रसेनो भगवान् पुण्डरीकिण्यां नगर्यां समवसृतः । वज्रनाभचक्रिणा च बहुमहोत्सवपूर्वकं वंदितः, भगवता देशना दत्ता । तां श्रुत्वा वैराग्यं प्राप्य चक्री कथयति–हे तात ! यदि भवत्पुत्रत्वं प्राप्याप्यहं संसारे भ्रमेयं तदा ममाप्यभाग्यं ज्ञातव्यं । एतावंति दिवसानि भवद्दत्तं राज्यं मया पालितं। तथैवाधुना संयम-प्रसादं कुरु। यथा पालयामि । ततश्चक्रिणा चतुर्भ्रातृसहितेन सेनानीप्रमुखपरिवृतेन च पुत्राय राज्यं दत्वा दीक्षा गृहीता । चक्रिणा चतुर्दश पूर्वाण्यधीतानि, बाहुप्रमुखैः पंचभिश्चैकादशांगानि पठितानि । अथानुक्रमेण वज्रसेन-भगवान् मोक्षं गतः । श्रीवज्रनाभश्चाचार्यपदवीं भुनक्ति । विंशतिस्थानकतपः कुर्वता च तेन तीर्थंकरगोत्रं समुपार्जितं । बाहुनामा साधुश्च पंचशतसाधुनामन्नपानादिभक्तिं करोति, सुबाहुमुनिश्च पंचशतसाधुनां वैयावृत्यं करोति। पीठमहापीठौ च तपांसि कुर्वंतः वज्रनाभ आचार्यो बाहुसुबाहुंप्रति वैयावृत्यादिगुणरंजितः सन् प्रशंसति । ततः पीठ-महापीठौ स्वचेतसीर्ष्यां बिभृतो यद् गुरुरावयोः प्रशंसां न करोति, केवलं स्वसेवाकारिणावेतौ द्वौ प्रशंसति । एतादृगी-

त्यविशाताभ्यां स्त्रीवेदत्वमुपार्जितं, बाहुसुबाहुभ्यां च वैयावृत्त्यादि गुणेन भोग्यफलं बाहुबलं च समुपार्जितं । षडपि चतुर्दशलक्षपूर्वं चारित्रं प्रतिपाल्य प्रांते पादपोपगमसंस्थारकं कृत्वा सर्वायुश्चतुरशीतिलक्षमितं पालयित्वा सर्वार्थसिद्ध-
।।१५।। विमाने गताः । तत्र त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायुररित । श्रीआवश्यकसूत्रे एवं प्रोक्तमस्ति-पूर्वं श्रीवज्रनाभः समाधिना मृत्वा सर्वार्थसिद्धौ गतः । ततोऽनंतरं षट्पूर्वलक्षगमनानंतरं ते पंचापि सर्वार्थसिद्धौ गताः । यदीत्थं नो चेत्तदा कथं संबंधो भवति ? तस्मात्सवार्थसिद्धिविमानात्पूर्वं श्रीवज्रनाभजीवश्च्युत्वा ऋषभत्वेनोत्पन्नः, तेऽपि च षट्पूर्व-लक्षानंतरं च्युत्वा भगवत्पुत्रत्वेन भरतादयो जाताः । इति द्वादशमो भवः ।।१२।।

अथात्रावसर्पिण्यां जंबूद्वीपे भरतक्षेत्रे प्रथमारको व्यतिक्रांतः । द्वितीयारकोऽपि व्यतिक्रांतः । तृतीयारकस्य च प्रांते तत्र सप्त कुलकरा जाताः, विमलवाहनः १ चक्षुष्मान् २ यशस्वी ३ अभिचंद्रः ४ प्रसेनजित् ५ मरुदेवः ६ नाभयश्च ७ । नाभेर्भार्या मरुदेवी । तस्याः कुक्षौ वज्रनाभजीवः सर्वार्थसिद्धिविमानाच्च्युत्वाषाढमासस्य कृष्णचतुर्थ्यामुत्तराषाढानक्षत्रे चतुर्दशस्वप्नसूचितोऽवतीर्णः । तस्मिन् समये स्वप्नपाठका न संति । स्वत एव नाभिराजा स्वप्नविचारकृत् । पूर्णदिने चैत्रकृष्णाष्टमीनिशायामर्धे उत्तराषाढानक्षत्रे प्रभोर्जन्माभवत् । षट्पंचाश-द्दिक्कुमारीभिश्चतुःषष्टिभिरिंद्रैश्च जन्ममहोत्सवकरणानंतरं प्रथमं ऋषभस्वप्नदर्शनत ऋषभ इति स्वामिनोऽभिधानं कृतं । तत्सार्धं या युगलिनी जाता तस्या नाम च सुमंगलेति दत्तं । पंचधात्रीदेवांगनाभिः परिवृतः स्वामी वृद्धिं गतः । देवाश्चोत्तरकुरुक्षेत्रात्कल्पवृक्षफलान्यानीय तस्मै ददति, स्वामी च तानि भक्षयति, क्षीरसमुद्रानीतानि

।।१५।।

पानीयानि च पिबति. एवं वर्षैकं जातं । तत ईक्षुयष्टिं गृहीत्वेंद्रो भगवत्समीपे समागतस्तदा पितुरुत्संगस्थितेन प्रभुणेक्षुयष्टचर्थं हस्तः प्रसारितस्तत इंद्रेण प्रभोरीक्ष्वाकुवंशः स्थापितः । एकदा किंचिद्युगलं विहर्तुं गतं, तन्मध्यात्पुरुषो मस्तकोपरि तालफलपतनान्मृतः । तस्य भार्या सुनंदानाम्नी युगलिनी परैर्युगलिभिर्नाभिराजसमीपे समानीता । कथितं च स्वामिन्नियं युगलिनी निराधारास्ति नाभिना प्रोक्तं मदंतःपुरे मोचनीया. ऋषभभार्या भविष्यति । अथ स्वाम्यपि यौवनवयः संप्राप्तः, इंद्रेणापि तं पाणिग्रहणयोग्यं विज्ञाय सर्वदेवदेवीकृतमहोत्सवपूर्वकं सुमंगलासुनंदाभ्यां सह भगवतो विवाहः कृतः । अत्र ये एवं कथयंति यत् श्रीआदिप्रभुणापि पुनर्विवाहः कृतस्ते मूढा ज्ञातव्याः । पुनर्ये कथयंति भगवता भगिनी परिणीता तदपि तेषां मूर्खत्वं, यतस्तस्मिन् काले युगलधर्मस्थितिरासीत । या स्थितिर्भवेत्तां पालयतां सतां न कोऽपि दोषः ततः श्रीऋषभदेवेन सुनंदासुमंगलयोः शुभलग्ने पाणिग्रहणं कृतं, इंद्राणीभिर्गीतगानं कृतं, गंधर्वकिन्नरैर्वादित्राणि वादितानि । तदादितो लोके विवाहस्थितिर्जाता । स्वाम्यप्यनासक्त्या सुखानि भुनक्ति । षट्पूर्वलक्षगमनानंतरं स्वार्थसिद्धिविमानाच्च्युत्वा बाहुपीठजीवौ सुमंगलाकुक्षौ भरतब्राह्मीयुगलतयोत्पन्नौ, सुबाहुमहापीठजीवौ च सुनंदायाः कुक्षौ बाहुबलसुंदरीयुगलौ प्रसवितौ । पुनः सुमंगलया युगलानामेकोनपंचाशत्प्रसूतं । एवं पुत्रशतं द्वे पुत्र्यौ च सर्वेऽप्यनुक्रमेण वृद्धिं गताः । अथ विंशतिपूर्वलक्षाणि व्यतिक्रांतानि । तदा युगलिका अन्योऽन्यं विवादं कर्तुं लग्नाः । कल्पवृक्षा अपि कालदोषात्स्वल्पफलदा जाताः । हकार मकारधिक्काररूपनीतित्रय्यपि विलुप्ता । तदा युगलिकाः स्वामिनमुच्चैः संस्थाप्य राज्याभिषेकार्थं

पानीयमानयितुं गताः । तस्मिन्नवसरे सौधर्मेंद्रस्यासनं प्रकंपितं । तदा स्वसमयं ज्ञात्वेंद्रेणागत्य प्रभो राज्याभिषेकः कृतः । सर्वशृंगारैः शरीरं मंडितं । देवदेवांगनानां पर्षन्मिलिता । इतस्ते युगलिका जलमादाय समागताः । तैः प्रभोः शरीरमलंकारादिभिर्भूषितं दृष्ट्वा विनयेन प्रभोश्चरणयोर्जलं सिंचितं । तेषां तद्विनयेन संतुष्टेनेंद्रेण तत्र विनीताभिधाना द्वादशयोजनविस्तीर्णा नवयोजनपृथुला च नगरी स्थापिता । तस्यां वापीकूपसरोवरमंडितायां त्रिभूमिकचतुर्भूमिकसप्तभूमिकैकविंशतिभूमिकप्रासादा अशोभंत । पुनस्तत्र द्वात्रिंशत्कोटिसुवर्णानां वृष्टिः कृता । १ उग्रा २ भोगा ३ राजन्याः ४ क्षत्रियाश्च ५ स्थापिताः, परं लोका अन्नेन विना बुभुक्षितास्तिष्ठंति । कल्पवृक्षा अपि किंचिन्न ददति । तदा स्वामिना तेभ्यः शालिप्रमुखधान्यान्युपदर्शितानि । लोकास्तान्यादाय भक्षयंति, परमपक्वत्वेन न जीर्णयंति, प्रत्युत तेषामुदराणि तुदंति, प्रभोरग्रे चागत्य स्वजठराणि ते दर्शयंति ।

इतश्च तत्र वंशघर्षणतोऽग्निरुत्पन्नस्तदा भगवता तेषां प्रोक्तमेतानि धान्यान्यस्मिन्नग्निमध्ये पाचयित्वा यूयं भक्षयत ? तदा तैः शालिप्रमुखं सर्वमप्यग्नौ प्रक्षिप्तं ज्वलितं च । तदा तैः प्रभोरग्रे समागत्य प्रोक्तं स्वामिन्नयं वेतालस्तु सर्वमपि भक्षयति, नः किंचिदपि पश्चान्न ददाति । तदा भगवता मृत्तिकातो घटादिनिर्माणं तेभ्यो दर्शितं । एवं प्रभुणा प्रथमं तेभ्यः पंच विज्ञानानि शिक्षापितानि. १ कुंभकार २ लोहकार ३ चित्रकार ४ कर्षक ५ नापितविज्ञानं च । तेषां प्रत्येकानां विंशतिभेदा भवंति, एवं भेदशतं शिक्षापितं । पुरुषाणां द्वासप्ततिकला भरतादीनां शिक्षापिताः, स्त्रीणां चतुःषष्टिकला ब्राह्मीसुंदर्योः शिक्षापिताः । अष्टादशलीप्यक्षरकलागणितकला-

॥१७॥

प्रमुखसर्वमपि प्रदर्शितं । अथ ते सर्वेऽपि लोकाः सुखेन स्वकार्यपरास्तिष्ठंति । भगवता त्रिषष्ठिलक्षपूर्व राज्यं पालितं, एवं सर्वं त्र्यशीतिलक्षपूर्वं जातं । ततो लोकांतिकदेवाः समागताः, दीक्षाया अवसरश्च कथितः । स्वामिना ज्ञानेन दीक्षावसरं विज्ञाय वार्षिकदानं दत्तं । प्रतिदिनमेका कोटिरष्टौ लक्षाश्च सौवर्णिकान् ददाति, वार्षिकदानमिलने त्रिकोटिशतं चाष्टाशीतिकोट्यधिकमशीतिलक्षदानं जातं । इदं सर्वमपि दानद्रव्यमिंद्रादेशाद्धनदः समानीय पूरयति । ततो भरतादिभ्यो राज्यं विभज्य स्वामी कच्छमहाकच्छादिचतुःसहस्रपरिवारपरिवृतो महोत्सवपूर्वकं चतुःषष्टिभि-रिंद्रैर्निर्मितां शिबिकामारुह्य नगराद्बहिर्निर्गत्य अयोध्याया उपवनेऽशोकवृक्षतले चतुर्मुष्टिकं लोचं कृत्वा चैत्रकृष्णा-ष्टमीदिने उत्तराषाढानक्षत्रे पश्चिमार्धे दीक्षां गृहीतवान् । इन्द्रादयः स्वस्थाने गताः, भरतादयोऽपि पुत्रा भगवद्विरहेणाश्रुपातपूर्वकं गृहे समायाताः । अथ स्वामिनो वर्षं यावदन्नादिकं नो मिलितं । ते सर्वचतुःसहस्र-मुनयोऽप्याहाराऽभावेन तापसा जाताः । कच्छमहाकच्छपुत्रौ नमिविनमी दीक्षावसरे स्वामिनिर्देशात्परदेशं गता-वास्तां, पश्चादागतौ च स्वामिनं तथाभूतं श्रुत्वा प्रभुसमीपे समागत्य विज्ञप्तिं चक्रतुः हे स्वामिन्नावयो राज्यं देहि ? कतिचिद्दिवसानंतरं धरणेंद्रो भगवद्वंदनार्थं समायातस्तेन नमिविनमिभ्यां प्रोक्तं–कथं युवां सेवां कुरुथः ? ताभ्यामुक्तं–राज्यप्राप्त्यर्थं धरणेंद्रेणोक्तं–यदा भगवता दानं दत्तं तदा युवां क्व गतौ ? ताभ्यां प्रोक्तं–परदेशं गतौ अन्यस्य कस्यापि चाग्रे याचनां न कुर्वः, आवयोस्तु स्वामी दानं दास्यति । ततो धरणेंद्रेणोक्तमहं पातालवासी धरणेंद्रः स्वामिनः सेवकोऽस्मि, युवामपि तत्सेवकौ, अत आवयोर्भ्रातृत्वेन स्वामिन आज्ञया वैताढ्यपर्वते विद्या-

धरपदवीं स्वीकुरुतं । ततस्ताभ्यामपि तद्वचोंगीकृतं । ततो धरणेंद्रेण प्रज्ञप्तीप्रमुखविद्यास्ताभ्यां दत्ताः । नमिविनमी स्वामिनं प्रणम्य स्वस्वपरिवारमादाय वैताढ्ये समागतौ । तत्र दक्षिणश्रेण्यां नमिराज्ञा पंचाशन्नगराणि वासितानि,
॥११॥ विनमिना चोत्तरश्रेण्यां षष्ठिनगराणि वासितानि । (तेषां नगराणां नामानि श्रीहेमचंद्रसूरिकृत श्री आदिनाथ-चरित्राद् ज्ञेयानि) अथ भगवानाहारार्थं सर्वत्र परिभ्रमति । परं कोऽपि न ददाति । एवं वर्षैकं जातं परं प्रभुर्मनसापि न क्षुब्धः । अथ भगवत आहाराधिकारमाह—

तस्मिन् समये बाहुबलेः पुत्रः सोमयशा गजपुरस्य राज्यं पालयति । अथ पूर्वं भगवज्जीववज्रनाभचक्रिणो यः सुयशानामा सेनानीरभूत्, तेनापि वज्रनाभेन सह दीक्षा गृहीतासीत् । चारित्रं प्रपाल्य पंचमेऽनुत्तरविमाने गतः । तत्र त्रयस्त्रिंशदायुर्भुक्त्वा स सोमयशसः श्रेयांसनामा पुत्रो जातोऽस्ति । अथ श्रीऋषभस्वामी विहरन् सन् गजपुरे समागतः । गृहे गृहे लोका अनेककन्यासुवर्णमणिमुक्ताफलादीनि ददति परं स्वामी किमपि न गृह्णन् पश्चाद्व्याघुटचति । ततो गवाक्षस्थस्य श्रेयांसकुमारस्यैतादृशं भगवत्स्वरूपं वीक्ष्य जातिस्मरणमुत्पन्नं । अथ तस्यां ॥१२॥
निशायां श्रेयांसेन सोमयशसा सुबुद्धिनाम्ना नगरश्रेष्ठिना च स्वप्नानि लब्धानि । प्रातःकाले सभायां तैः स्व-स्वस्वप्नानि कथितानि । सोमयशसा राज्ञा प्रोक्तं वैरिभिर्वेष्ठितोऽहं श्रेयांससाहाय्येन वैरिणोऽजयं । सुबुद्धिश्रेष्ठिना प्रोक्तं त्रुटचमाना सूर्यकिरणा मया श्रेयांसहस्तसाहाय्येन रक्षिताः । श्रेयांसेनोक्तं—मेरुपर्वतो मयाऽमृतेन धौतः । तदा राज्ञा प्रोक्तं—त्रीण्यप्येतत्स्वप्नफलानि श्रेयांसाय भविष्यंति । श्रेयांसोऽपि हृष्टः सन् गृहे समायातः । इतश्च मध्या-

तस्मिन्नवसरे प्रभुविलोकनानंतरं जातिस्मरणात्साधुदानविधिं जानन् स गवाक्षादुत्तीर्य स्वामिनं वंदित्वा निमंत्र्य च स्वगृहे समानीतवान् । भगवदग्रे चेक्षुरसानां घटा ढौकिताः । भगवतापि तन्निरवद्यं ज्ञात्वा स्वकीयहस्तौ प्रसारितौ, पाणिपतद्ग्रहलब्धिमहिम्ना तस्यैकोऽपि बिंदुरधो न पतति । श्रेयांसो रसं निक्षिपति तच्छिखोर्ध्वं वर्धते । एवं स्वामिना वैशाखशुक्लतृतीयादिवसे पारणं कृतं । तदादितो लोकेऽक्षयतृतीया जाता । श्रेयांसगृहे पंच दिव्यानि च प्रकटितानि । भगवता तत्र पारणं कृत्वा विहृतं, श्रेयांसेन च सर्वलोकेभ्यः साधूनां भिक्षादानविधिः शिक्षापिता ! स्वामी चानुक्रमेण सहस्रवर्षं यावच्छद्मस्थत्वं पालयन् पुरिमतालनगरे समागतः । तत्र फाल्गुनकृष्णैकादश्यां भगवतः केवलज्ञानं समुत्पन्नं । चतुःषष्टिभिरिंद्रैः समागत्य समवसरणं कृतं । तदा भरतस्य यमकशमकाभ्यां द्वे वर्धापनिके दत्ते । एकेन् भगवत्केवलज्ञान–वार्ता कथिता । अपरेण चायुधशालायां चक्ररत्नोत्पत्तिः कथिता । तदा भरतः क्षणं विमृश्य धर्मधिया स्वामिकेवलज्ञानमहिमानं कर्तुं पुत्रविरहदुःखेनांधीभूतया हस्तिस्कंधाधिरूढया मात्रा मरुदेव्या सह चलितः । मार्गे वादित्रादिध्वनिं श्रुत्वा तत्कारणं मरुदेवी पप्रच्छ । तदा भरतेनोक्तं–हे मातः ! श्रीऋषभदेवस्य केवलज्ञानं समुत्पन्नमस्ति । ततो देवैस्तस्य समवसरणादिमहिमा कृतोऽस्ति, तत्कृतोऽयं गीतगान–वादित्रादि–ध्वनिः श्रूयते । तत् श्रुत्वा मरुदेवी–माता विरागतां प्राप्ता सती चिंतयत्यहोऽहं तु यन्मोहवशादंधीभूतास्मि स त्वयमीदृशानि सुखानि भुनक्ति । ततो नास्ति कोऽपि कस्येति ध्यायंत्यास्तस्याः चक्षुःपटलानि ध्वस्तानि । कर्मक्षयतः केवलज्ञानं प्राप्य सा मोक्षं गता । भरतेन स्वामी वंदितः । प्रभुणा च देशना दत्ता ।

तदा भरतस्य पंचशतपुत्रसप्तशतपौत्रैश्च दीक्षा गृहीता । पुंडरीक-प्रमुखाश्च-तुरशीतिगणधराः स्थापिताः । ब्राह्मी प्रमुखाभिरपि दीक्षा गृहीता, श्रेयांसप्रमुखाः श्रावका जाताः, सुभद्रा-प्रमुखाश्च श्राविका बभूवुः, भरतेनापि सम्यक्त्वं स्वीकृतं । ततस्तेन प्रभुं वंदित्वा गृहे समागत्य चक्ररत्न-स्याष्टाह्निकामहोत्सवः कृतः । ततः सुषेणं सेनानीं कृत्वा तेन षट्खण्डानि साधितानि । गंगोपकंठे गंगादेवी-गृहे च स सहस्रैकवर्षं यावत्स्थितः । नवनिधानानि प्राप्तानि, अनुक्रमेण गृहे समागत्य राज्याभिषेकः कृतः, परं चक्ररत्नमायुधशालायां न प्रविशति । तदा भरतेन प्रधानादिभ्यश्चक्ररत्नाऽप्रवेशकारणं पृष्टं । तैः कथितं-हे स्वामिन् । भवदीय-नवनवतिभ्रातरो यदि भवदाज्ञामंगीकृत्य भवंतं प्रणमिष्यंति तदैव चक्ररत्नमपि प्रविक्ष्यति । तदा भरतेन स्वाज्ञास्वीकारकृते तेभ्यो दूताः प्रेषिताः, ततस्तेऽष्टनवतिभ्रातरः संमील्य स्वामिपार्श्वे समागताः, स्वामिनं वंदित्वा च कथयामासुर्हे स्वामिन् । भरतेन सार्धं वयं किं युद्धं कुर्मो वा प्रणामं कुर्मः ? भगवता तु धर्मोपदेशो दत्तः, तत् श्रुत्वा वैराग्य-मासाद्य तैः सर्वैर्दीक्षा गृहीता.

अथ बाहुबलिना तां वार्तां श्रुत्वा दुःखमापन्नेन भरताय कथापितं-त्वयैतदयुक्तं कृतं । तदा भरतेन कथापितं-त्वमपि मम सेवां कुरु ? नो चेद्राज्यं त्यज । बाहुबलिस्तां वार्तां नांगीकरोति, ततश्चक्रमपि गृहे न प्रविशति । ततो भरतेन बाहुबलिंप्रति दूतं प्रेषयित्वा चतुरंगसेनासहितेन बाहुबलि-देशविजयार्थं प्रस्थानं कृतं । बाहुबलिरपि सैन्यसहितः सन्मुखमागतः । अनेकानि युद्धानि जातानि, बहुमनुष्याणां संहारश्च जातः, तदा सौ-

धर्मेंद्रः समागत्य तौ निवारयामास, परमेकोऽपि न निवर्तते । तदेंद्रेणोक्तं-युवामेव द्वंदयुद्धं कुरुतं, येन जलसंहारो न जायते । ताभ्यामपि तत्प्रतिपन्नं, तत्र १ वाग्युद्धं, २ दृष्टियुद्धं, ३ बाहुयुद्धं, ४ मुष्टियुद्धं, ५ दंडयुद्धं, चेति पंच युद्धानि स्थापितानि । ततस्तैर्युद्ध्यमानयोस्तयोर्मध्ये भरतो हारितः । तदा खिन्नमानसेन तेन बाहुबलेरुपरि चक्र-रत्नं मुक्तं । चक्रं तु गोत्रिणं न पराभवति, ततो बाहुबलिः क्रुद्धः सन् मुष्टिमुत्पाट्य भरतंप्रति मारणार्थं धावितः सन् मनसि चिंतयति, अहो वृद्धभ्रातरं कथं मारयामीति विमृश्य तेन स्वमस्तकात्पंच-मुष्टिलोचं कृत्वा दीक्षा गृहीता । अहंकारं धृत्वा कायोत्सर्गेण स्थितः, ब्राह्म्या प्रतिबोधिते सति कायोत्सर्गं पारयित्वा यावत् स चलति तावत्तस्य केवलज्ञानं समुत्पन्नं । स्वामिनं वंदित्वा स केवलिपर्षदि स्थितः । अथानुक्रमेण स्वामी चैक-लक्षपूर्वं चारित्रं केवलिपर्यायं च पालयित्वाऽष्टापदपर्वते दशसहस्र-साधुभिः सह मोक्षं गतः । भरतचक्रिणा तस्मिन् स्थाने चतुर्मुखो जिनप्रासादः कारितः । अथ राज्यं भुंजानस्य भरतस्य त्र्यशीतिलक्षपूर्वाणि सुखेन गतानि । एकदा भरत आदर्शगृहस्थितः सन्मुद्रिकापतनेनाऽनित्यभावनां भावयन् केवलज्ञानं प्राप्तः । तत्र देवतादत्तसाधुवेषो भरतमुनिर्दशसहस्र-मुकुटबद्धराजर्षिपरिवृत्तसहस्रपत्रकमलसनमारुह्य धर्मदेशनां ददौ । लक्षैकपूर्वं केवलपर्यायं पाल-यित्वा मोक्षं गतः, एवं श्रीमानादीश्वरो भगवान् धर्मकार्यादिलोकस्थिति-करणात्त्रैलोक्य-पितामहो जातः, इति श्रीदानकुलके ऋषभजिनकथा ॥

करुणाइदिन्नदाणो, जम्मंतरगहिअपुन्नकिरिआणो ॥ तित्थयरचक्किरिद्धिं, संपत्तो संतिनाहोवि ॥६॥

व्याख्या—करुणया अनुकंपया कृत्वा दत्तं दानं येन, तत्कीदृशं दानं ? जन्मांतरे गृहीतानि पुण्यकृत्यानि यस्मात् तन्महिम्ना तीर्थंकरचक्रवर्तीऋद्धिं प्राप्तः श्रीशांतिनाथः ।।६।। विशेषार्थः कथानकाद् ज्ञातव्यो यथा—

जंबूद्वीपे पूर्वमहाविदेहे पुष्कलावतीविजये पुष्करिण्यां नगर्यां धनरथतीर्थंकरो राज्यं भुनक्ति । तस्य प्रीतिमतीमनोहर्याख्ये द्वे भार्ये, प्रीतिमत्या मेघस्वप्नसूचितो मेघरथनामा पुत्रो जातः, मनोहर्याश्च रथस्वप्नसूचितो दृढरथनामा पुत्रो जातः । अनुक्रमेण तौ यौवनं प्राप्तौ । मेघरथस्य प्रियमित्रामनोरमाख्ये द्वे भार्ये आस्तां, दृढरथस्यापि सुमतिनाम्नी भार्या जाता, मेघरथस्य नंदिषेणमेघसेनौ पुत्रौ जातौ, दृढरथस्य च रथसेननामा पुत्रोऽभूत् । कालांतरे धनरथतीर्थंकरेण वार्षिकदानं दत्वा मेघरथाय ज्येष्ठपुत्राय च राज्यं दत्वा दीक्षा गृहीता । केवलज्ञानं प्राप्य तीर्थं स्थापयित्वा धनरथभगवान् मोक्षं गतः । अथ मेघरथो राज्यं पालयति । सुश्रावकत्वेनाष्टमीपर्वणि पौषधानि करोति, जिनाज्ञां चाऽविराधित्वेन पालयति ।

अथैकदा पौषधशालायां पौषधं कृत्वा सर्वान् राज्ञःप्रति स धर्मोपदेशं ददाति । इतस्तत्रैकः पारापतः कंपमानः सन् तत्रागत्य तस्योत्संगे स्थित्वा मनुष्यभाषया ब्रूते—हे मेघरथराजन् ! त्वं मां रक्ष रक्ष ! इति श्रुत्वा राजा प्राह—त्वं मा भयं कुरु ! तावता तत्पृष्ठे एकः सिचाणकः समागतः कथयितुं लग्नश्च—हे राजन् ! मह्यं मद्भक्ष्यं देहि । राजा कथयति—हे भद्र ! शरणागतः कथं समर्प्यते ? अन्यच्च परप्राणैः स्वकीयप्राणा न पोषणीयाः । पुनर्हे पक्षिन् ! तव पक्षैकदेशग्रहणाकर्षणादि ते पीडा जायते तदान्येषां तत्प्राणविनाशात्कथं पीडा न

।।२३।।

भवेत् ? तव तु क्षणमात्रा तृप्तिर्भविष्यत्यस्य च प्राणसंहारो भविष्यति । पंचेंद्रियहननाज्जीवो दुर्गतिं गच्छति । तदा सींचाणको वदति–हे राजन् ! सुख्येव धर्माधर्मविचारं करोति, किंच यथाऽयं पारापतस्त्वच्छरणमागतोऽस्ति तथाहमपि समागतोऽस्मि, अतो ममोपरि कृपां कुरु । यदि त्वमस्य रक्षां करोषि तदा मम प्राणनाशो भविष्यति, एवं च तव कृपा कथं स्थास्यति ? राजा प्राह–यदि त्वं बुभुक्षितोऽसि तदाहं त्वां विशेषसरसाहारं दास्यामि ! सींचाणकेनोक्तमहमामिषं विनाऽन्यन्न भक्षयामि । राज्ञोक्तं–मम राज्ये मांसं कुतः ? यदि किंचिन्मृतकलेवरं भविष्यति तदा तस्यामिषं ते दास्यामि । सींचाणकेनोक्तं–जीवत्प्राणिमांसमेवाहं भक्षयामि । राज्ञा प्रोक्तं–यावद्भारोऽस्य पक्षिणो भविष्यति तावद्भारमितं मम शरीरमांसमहं ते दास्यामि । सींचाणकेनापि तदंगीकृतं । अथ राज्ञा तुलां समानीय तदेकपुटे पारापतो मुक्तो द्वितीये च स्वशरीरमांसं छेदित्वा छेदित्वा मुक्तं । परं यथा यथा स मांसं मुंचति तथा तथा पारापतपुटकमधस्ताद् व्रजति । एवं तस्य बहुभारं ज्ञात्वा साहसिको राजा स्वयमेव तुलायां स्थितः, तदा राज्ञः समस्तपरिवारो हाहारवं कुर्वन्नश्रुपातं चकार । चिंतयामास च हा अकस्मादनिष्टं कुतः समुत्पन्नं । राजा तु मनागपि चेतसि विषादं न करोति । इतस्तत्र कुंडलाद्याभरणमंडितः कश्चिद्देवः प्रादुर्भूयाहो सत्त्वमहो सत्त्वमिति वदन् गगनात्पुष्पवृष्टिं कृतवान्, प्रोवाच च–हे राजेंद्र ! ईशानेंद्रेण तव गुणवर्णनं कृतं, परं तदसहमानेन मयैतत्पक्षिस्वरूपं विधाय तव परीषहः कृतस्तन्मेऽपराधं क्षमस्व । इति क्षामयित्वा देवः स्वस्थानं गतः । राज्ञः शरीरे च सुखं जातं, सेवका अपि सर्वे सहर्षा जाताः, राज्ञापि पौषधं पारयित्वा पारणं

कृतं । सुखेन राज्यं भुक्त्वैकलक्षवर्षप्रांते निर्मलचारित्रं प्रपाल्यानशनं कृत्वा सर्वार्थसिद्धौ पंचमेऽनुत्तरविमाने स गतः । तत्र त्रयस्त्रिंशत्सागरायुः प्रपाल्य श्रीशांतिनाथो जातः ॥ **इति श्रीशांतिनाथ पूर्वभवकथा ॥**

पंचसयसाहुभोयण–दाणावज्जिअसुपुन्नपब्भारो । अच्छरिअचरिअभरिउ, भरहो भरहाहिवो जाउ ॥७॥

व्याख्या—पंचशतसाधूनां भोजनदानेनोपार्जितः पुण्यप्राग्भारो येन सः, तथाश्चर्यकारिचरित्रेण भृत ईदृशो भरतचक्री भरतक्षेत्राधिपो जातः, तत्कथा तु पूर्वमुक्तैव ॥७॥

मूलंविणावि दाउं, गिलाणपडिअरणजोगवत्थूणि । सिद्धो य रयणकंबल–चंदण विणउवि तम्मि भवे ॥८॥

व्याख्या–मूल्येन विना मूल्यग्रहणं विना दत्वा ग्लानसाधोर्वैयावृत्तियोग्यवस्तु मोक्षं प्राप्तो रत्नकंबलगोशीर्ष-चंदनयोर्दाता यो वणिक् तस्मिन्नेव भवे, इयं कथापि पूर्वमुक्तैव ॥८॥

दाऊण खीरदाणं, तवेण सुसिअंगसाहुणो सिग्घं । जणजणिअ चमक्कारो, संजाउ सालिभद्दोवि ॥९॥

व्याख्या—दत्वा क्षीरदानं तपसा सुष्ठु शोषितमंगं शरीरं येनेतादृशं साधुं, जने जनितश्चमत्कारो येन एतादृशः शालिभद्रः संजातः ॥९॥ अथ शालिभद्र–कथा, यथा–

राजगृहनगरसमीपे शालिनामा ग्रामोऽस्ति । तत्र धन्ना नाम्नी काचित्स्त्री संगमनामपुत्रेण सह वसति, स संगमो मेषान् रक्षति चारयति च । तस्य माता तु धनिनां गृहे रंधनपेषणगोमयस्थापनसंप्रमार्जनादिकं करोति । एवं तौ स्वकालं गमयतः । अथैकस्मिन् पर्वदिने सर्वलोकगृहे क्षीरादिभोजनं जायमानं दृष्ट्वा संगमो मातरं

॥२५॥

कथयति–हे मातर्मम क्षीरान्नं देहि । साऽवोचत्–हे पुत्र ! आवयोर्गृहे प्रथमत एव धान्यसंशयमस्ति क्षीरान्नं तु कुतः ? इत्युक्ते स न मन्यते, यतो बालो गृहस्वरूपं कदाचिदपि न जानाति । अथ स यथा यथा तन्मार्गयति तथा तथा माता रोदितुं लग्ना । स्त्रीणां हि रुदनमेव बलं । तां रुदंतीं श्रुत्वा प्रातिवेश्मिकनार्यो मिलित्वा तां पृष्टुं लग्नाः–हे भगिनि ! त्वमद्य सुपर्वदिने कथं रोदिषि ? तदा तया पुत्रवार्ता कथिता । ताभिरुक्तं–त्वं चिंतां मा कुरु । वयं तुभ्यं क्षीरादिसामग्रीं दास्यामः । ततस्तद्दत्तसामग्रीतः क्षीरान्नं निष्पाद्य तया पुत्राय परिवेषितं । स्वयं च किंचित्कार्यनिमित्तं प्रातिवेश्मिकगृहे गता । इतः कश्चिन्मासोपवासी साधुः पारणादिने संगमगृहे समागतः । संगमेन तमागच्छंतं विलोक्य हृष्टेन तस्मै क्षीरान्नेन प्रतिलाभो दत्तः । साधुनापि तद्भावाऽखंडनत्वतो मेति नोक्तं । ततः साधुर्गतः । इतस्तन्माता समागता । स्थालं च रिक्तं दृष्ट्वा तया पुनरपरा क्षैरेयी परिवेषिता । चिंतितं चाहो मत्पुत्रोदरे किमेतावती बुभुक्षा वर्त्तते ? तदा मां प्रति धिक् । संगमोऽप्याकंठं भुक्तवान् । रात्रौ च तस्य विसूचिका जाता । ततो मृत्वा साधुदानपुण्ययोगेन स राजगृहनगरे गोभद्रनामव्यवहारिणः सुभद्रानामभार्यायाः कुक्षौ पुत्रत्वेन समवतीर्णः । फलितशालिक्षेत्रस्वप्न–दर्शनतस्तस्य शालिभद्र, इति नाम दत्तं । अनुक्रमेण स विद्यामभ्यस्य यौवनं प्राप्तः । पित्रा च द्वात्रिंशत्कन्यानां पाणिग्रहणं कारितः । ततो गोभद्रश्रेष्ठिना श्रीमहावीरसमीपे दीक्षा गृहीता । निर्मलं चारित्रं च प्रतिपाल्य स देवलोके गतः । तत्रावधिज्ञानेन शालिभद्रं दृष्ट्वा मोहवशेन तत्पूर्वपुण्याकर्षणेन वा प्रतिदिनं स दिव्यवस्त्राभरणानि शालिभद्राय प्रेषयति । तन्मध्ये त्रयस्त्रि-

शतपेटा नानाभरणानां, त्रयस्त्रिंशत्पेटा वस्त्राणां, त्रयस्त्रिंशत्पेटाः सुगंधद्रव्याणां एवं सदैव नवनवतिपेटाः समुत्तरंति एवं द्वात्रिंशदंतःपुरीभिः सह स सुखानि भुनक्ति ।

अथैकदा केचिद्व्यापारिणो रत्नकंबलानि लात्वा राजगृहे समागताः । तद्रत्नकंबलमेकमपि श्रेणिकेन चेल्लणाराज्ञ्या मार्गितमपि नो गृहीतं । राज्ञा चाऽगृहीते सति अन्येनापि केनापि न गृहीतं । ततस्ते व्यापारिणो विषण्णा जाताः । पश्चात्ते व्यापारिणः शालिभद्रगृहसमीपे समागताः । सुभद्रया पृष्टं, युष्मत्पार्श्वे किमस्ति ? तैरुक्त–रत्नकंबलानि संति । पुनस्तया पृष्टं–कियंति ? ततस्तैरुक्तं–षोडश । तयोक्तं–स्तोकानि, तैरुक्तं–कथं स्तोकानि ? तया प्रोक्तं–मम द्वात्रिंशद्वध्वः संति, कस्यै दीयते कस्यै नो दीयते ? इत्युक्त्वा तेषां मूल्यं पृष्टं, तैरुक्तं–सपादलक्षसौवर्णिका एकैकस्य मूल्यमस्ति । तथापि तदंगीकृत्य सर्वाणि रत्नकंबलानि गृहीतानि, तेभ्यश्च यथोक्तं मूल्यं दत्तं । तद्वृत्तान्तं श्रुत्वा चेल्लणा कुपिता । श्रेणिकेन तां तथाभूतां ज्ञात्वा स्वप्रधानाः शालिभद्रगृहे कंबलैकमार्गणाय प्रेषिताः । तैस्तत्र गत्वा सुभद्रापार्श्वे रत्नकंबलं मार्गितं । तयोक्तं–मया तु तान्यर्धमर्धं कृत्वा मे द्वात्रिंशद्वधूभ्यः समर्पितानि । ताभिश्च स्वचरणक्षालनानंतरं तैश्चरणप्रमार्जनं विधाय गृहखालमध्ये निक्षिप्तानि । ततो यदि तज्जीर्णकंबलेच्छा भवेत्तर्हि सुखेन गृह्णीत । ततस्तैराश्चर्यं प्राप्य श्रेणिकसमीपे समागत्य सर्ववृत्तांतः कथितः । हृष्टेन राज्ञा प्रोक्तं–तं शालिभद्रमत्रानीयतां यथाहं तद्दर्शनं करोमि । ततो यदा ते प्रधानास्तदानयनार्थं तत्र समागतास्तदा सुभद्रया कथितं–शालिभद्रस्तु कुत्रापि बहिर्न गच्छति, राजैव मद्गृहं पावनं करोतु । ततस्तैः

सुभद्रोक्तं श्रेणिकाय कथितं–ततश्चित्रितः श्रेणिकः सद्यस्तत्रागतः । सुभद्रा स्वगृहचतुर्थभूमिकायां सिंहासने राजानं स्थापयामास । ततः सा सप्तभूमिकोपरिस्थशालिभद्र पार्श्वे समागत्य तं कथयामास–हे पुत्र ! राजा गृहे समागतोऽस्ति, अतस्त्वमधस्तादुत्तर । शालिभद्रेणोक्तं–हे मातर्मां कथं पृच्छसि ? तत्क्रयाणकं मंदिरे प्रक्षिप । ततः सा प्राह–पुत्र ! त्वं सुखलीनो न किमपि वेत्सि, तत्क्रयाणकं नास्ति, किन्तु राजा श्रेणिकोऽस्ति यस्य छत्रछायायां वयं सुखेन तिष्ठामः । तत् श्रुत्वा शालिभद्रश्चिंतयति, धिक्संसार–सुखानि यन्ममाप्युपरि स्वामी वर्तते, अतो मया सुकृतं न कृतं । ततः स नाटकं त्यक्त्वा मात्रा प्रेरितो द्वात्रिंशत्स्त्रीसहितश्चतुर्थभूमिकायां समागतो राज्ञे च प्रणामं कृतवान् । श्रेणिकस्तमालिंग्य निजोत्संगे स्थापितवान्, परं राज्ञः शरीरस्पर्शेन स व्याकुलीभूतः । तदा सुभद्रया प्रोक्तं–हे राजन् ! भवत्प्रतापं शालिभद्रो न सहते अतस्तं मुंचत ? राज्ञा तथैव कृतं । शालिभद्रोऽपि भार्यासहितः पुनः सप्तमभूमिकां प्राप्तः, विस्मितो राजाप्यधस्तादुत्तीर्णः, तदा सुभद्रया विज्ञप्तं–स्वामिन्नद्य यूयमत्रैव भोजनं कुरुत । अनेकाग्रहेण राज्ञापि तत्स्वीकृतं । अथ सुभद्रया सुगंधितैलादिना राज्ञो मर्दनं कारयित्वा स्नानसामग्री विहिता । स्नानं कुर्वतो राज्ञो हस्ताद्बहुमूल्यमुद्रिका गृहमध्यस्थकूपे पतिता । तदा स्वयमेव राजा तां गवेषयितुं कूपपार्श्वे समायातः । तत्र त्वनेकान्यमूल्यभूषणानि पतितानि तेन दृष्टानि । तन्मध्येंगारसदृशीं स्वमुद्रिकां दृष्ट्वा विस्मितेन राज्ञा पृष्टे सति दास्योक्तं शालिभद्रस्य च तद्द्वात्रिंशत्स्त्रीणां दिनंदिनंप्रति निर्माल्यभूषणान्यत्र कूपे निक्षिप्तानि संति, तैश्चायं कूपो भृतोऽस्ति ।

अथ राजा चिंतयति–नूनं धन्योऽयं यस्य पुण्येनेदृशानि विभूषणानि निर्माल्यानि समुत्तरंति । ततो तन्मध्यात्स्वकीयमुद्रिका तेन गृहीता । स्नानं कृत्वा पवित्रवस्त्राणि परिधाय सुखासने स्थित्वा राजा भुक्तं, सुभद्रया च तस्य बहुभक्तिः कृता । ततः श्रेणिकः शालिभद्रर्द्धिमनुमोदमानो गृहं समागतः । अथ शालिभद्रः संसाराद्विरक्तोऽभूत् । इतश्च केचित् स्थविरसाधवस्तत्र समागतास्तेषां वंदनार्थं शालिभद्रो गतो देशनां च श्रुत्वा स

 पृच्छति–हे स्वामिन् ! केन पुण्येन शिरसि स्वामी न भवेत् ? गुरुणोक्तं यो निर्मलं चारित्रं पालयति स त्रिजगत्स्वामी भवति । शालिभद्रेणोक्तं भगवन् मातरमापृच्छ्याहमपि चारित्रं गृहिष्यामि । ततोऽसौ गृहमागत्य मातरंप्रति कथयति–अद्य मया धर्माचार्या वंदिताः, श्रुतश्च धर्मो रुचितश्च मे । मात्रा कथितं–धन्यस्त्वं यस्य श्रीतीर्थंकरधर्मो रुचितः । पुनस्तेनोक्तमहं चारित्रं गृहीष्यामि, आज्ञां प्रदेहि । तदा दुःखं वहंती माता प्राह–हे पुत्र ! चारित्रं विषमं लोहचणकचर्वणोपमं, त्वं च प्रकृत्या सुकुमारस्ततः प्रथममत्र गृहे स्थित एव परीषहान् सहस्व, येन ते चारित्रं सुखाराध्यं स्यात् । ततः शालिभद्रः प्रतिदिनमेकैकां भार्यां त्यक्तुं लग्नः ।

इतस्तस्मिन्नेव नगरे शालिभद्रभगिनीभर्ता धन्नो नामा व्यवहारी परिवसति । एकदा तस्य भार्या धन्नस्य केशप्रमार्जनं करोति, तदा स्वकीयभ्रातृवैराग्यवार्तास्मरणतः सा रोदितुं लग्ना । धन्नेन पृष्टं–कथं रोदिषि ? तदा तया सर्वा रुदनवार्ता कथिता । तदा धन्नेनोक्तं–तव भ्राता कातरः, तया प्रोक्तं–हे स्वामिन् ! तद्वार्ताकरणमेव सुलभं, कर्तुं तु दुर्लभमेव । किंच यद्येवं तदा यूयं कथं न त्यजत ? ततः साहसिनः धन्नेनोक्तं–हे प्रिये ! त्वं ॥२९॥

दूरीभव ? मया समकालमष्टावपि भार्यास्त्यक्ताः । तदा ता अष्टावपि भार्याः समागत्य तं वंदित्वा कथयंति–हे स्वामिन् ! हास्यास्पदे कथं विषादः ? धन्नेनोक्तं–मम कश्चिदपि कलहो नास्ति, मे मनसि शुद्धवैराग्यमस्ति, संसारच्छेदनाय चोद्यतोऽस्मि । ततो धन्नेन धर्मोपदेशं दत्वा ताः सर्वा अपि प्रतिबोधिता दीक्षां लातुं च परायणा जाताः । ततो धन्नः शालिभद्रगृहे समागत्य तं कथयति–भो त्वं कातरत्वं मा कुरु ? भार्याष्टकसहितोऽहं दीक्षां लातुमिच्छामि, त्वमपि सर्वास्त्यज । आवां संयमं लात्वा संसारच्छेदं करिष्यावः । शालिभद्रेणापि तत्प्रतिपन्नं । अथ श्री महावीरोऽपि तदैव तत्र समवसृतः, तदा निजभार्यासहितधन्नेन शालिभद्रेण च प्रभोरग्रे दीक्षा गृहीता । सुभद्रा चाश्रुपातं कुर्वंती पुत्रगुणान् स्मरंती च द्वात्रिंशद्वधूसहिता गृहे स्थिता । श्रीमहावीरेणान्यत्र विहृतं । अथ धन्नशालिभद्रौ सिद्धांताभ्यासं कृत्वा तपांसि कर्तुं लग्नौ, दुर्बलशरीरौ च जातौ । अथैकदा श्रीमहावीरः विहरन् धन्नशालिभद्रर्षिसहितो राजगृहनगरमलंचकार । राज्ञा प्रजादिभिश्च भक्त्या वंदितः । धन्नशालिभद्रौ मासक्षपण-पारणके श्रीवीरमामंत्र्य राजगृहे गतौ । तदा श्रीमहावीरेणोक्तमद्य मातुर्हस्तेन भवत्पारकं भविष्यति । तथेत्यंगीकृत्य द्वादर्यासमितिं शोध्यमानौ भद्रागृहे समागतौ, परं केनापि नोपलक्षितौ । भद्रागृहे तु श्रीमहावीरवंदनोत्कंठया सर्वोऽपि परिवारो व्यग्रचित्तोऽभूत् । क्षणमेकं स्थित्वा तौ पश्चाद्वलितौ, नगरप्रतोलीनिर्गमनावसरे एकया आभीर्या भक्तिपूर्वकं ताभ्यां दधिदानं दत्तं । तद्गत्वा श्रीमहावीरसमीपमागत्य तौ पृच्छतः, हे स्वामिन् ! मातुर्हस्तेन पारणं कथं ज्ञातव्यं ? ततो भगवतोक्तं–शालिभद्रस्य पूर्वभवमाता धन्यानामाभीरी, शालिभद्रस्य त्वयं

द्वितीयो भवोऽस्ति, धन्यायास्त्वद्यापि स एव भवः । ततो भगवता सर्वोऽपि तत्पूर्वभवसंबंधः कथितः । ततस्ताभ्यां तेनैव दध्ना पारणकं कृत्वा प्रभुमापृच्छ्य वैभारगिरिशिखरशिलोपरि पादोपगमनसंस्तारकः कृतः । तदा सुभद्रया द्वात्रिंशद्वधूसहितया प्रभुं वंदित्वा पृष्टं-स्वामिन् मे पुत्रजामातरौ क्व गतौ ? स्वामिनोक्तं ताभ्यां वैभारगिरावनशनं कृतमस्ति । ततः श्रेणिकसहितया तया तत्र गत्वा तौ वंदितौ । तयोस्तथास्वरूपं च दृष्ट्वा साऽत्याक्रंदनपूर्वकं रोदितुं लग्ना, हे पुत्र ! गृहागतस्त्वं मया मूढया नोपलक्षितः । एतादृग्विलापान् कुर्वतीं तां दृष्ट्वा श्रेणिकेनोक्तं-हे सुभद्रे ! त्वं तु रत्नगर्भासि तव पुत्रो महासुभटो वीराधिवीरो ज्ञातव्यः, अतस्त्वं कातरतां मा कुरु । ततः श्रेणिकसुभद्रे गृहमागते । धन्नशालिभद्रावपि मासैकानशनं कृत्वा सर्वार्थसिद्धौ गतौ, भवांतरे च मोक्षं गमिष्यतः । धन्नस्याष्टौ स्त्रियोऽपि संयमं प्रतिपाल्य सद्गतिं गताः ॥ **इति दानकुलके शालिभद्रकथा संपूर्णा** ॥

जम्मंतरदाणाऊ, उल्लसिअपुव्वकुसलज्झाणाऊ । कयपुन्नो, कयवन्नो, भोगाणं भायणं जाऊ ॥१०॥

व्याख्या–जन्मांतरे पूर्वभवे सुपात्रे दानं दत्तं तस्मात्, उल्लसितं वा अपूर्वं मनोहरं कुशलं शुभं ध्यानं तस्मात् कृतपुण्योऽसौ कयवन्नाभिधो भोगानां भाजनं जातः ॥१०॥ अथास्य कथा ॥

राजगृहनगर्यां श्रेणिको राजा, अभयकुमारो मंत्री, धनावहः श्रेष्ठी, सुभद्रा भार्या, तयोः पुत्रो विनयादिगुणोपेतः कयवन्नकः । तस्य चित्तं प्रमदाकृतहावभावविभ्रमविलासैर्नानुमोदते, परं धर्मशास्त्रपठनपाठनादिपूर्वकं साधु-

सेवादरपरं जातं । पित्रा चिंतितं, यौवनप्राप्तोऽप्ययं भोगतृष्णाविमुखोऽस्ति, इति विचार्य श्रेष्ठिना तस्य मित्रायोक्तं यदस्य संसारसंबंधिसर्वकलास्त्वया शिक्षापणीयाः ततस्तेन तस्य सर्वा अपि विषयकलाः शिक्षापिताः । वेश्यायां चासक्तो विहितस्ततोऽसौ तत्रैव वेश्यागृहे तिष्ठति, श्रेष्ठ्यपि तत्र धनादिकं प्रेषयति । कालांतरे पित्राहूतोऽपि स तदासक्तत्वेन नायाति । पितरौ वृद्धौ जातौ, पुत्रविरहेण च मृतौ । धनं क्षीणं एकदा कयवन्नेन धनार्थं दासी स्वगृहे मोचिता । तया च कयवन्नभार्यापार्श्वे धनं मार्गितं, तयोक्तं धनं तु सर्वं क्षीणं परं मदीयाभूषणानि गृहाण । यतो यथा प्रियस्य संतोषो भवेत्तथैव कुलवध्वा कर्तव्यं । दास्यपि तदाभूषणानि गृहीत्वा वेश्यायै समर्पितानि । अक्कया पुत्र्यै प्रोक्तं निर्धनोऽयं जातोऽतो निष्कासनीयः, अन्यं धनवंतं पुरुषमानयिष्यामि । पुत्र्या प्रोक्तं हे मातः ! सुरूपोऽयं कथं निष्कास्यते ? तयोक्तमस्य निर्धनस्य रक्षणेच्छा नास्ति । ततो गृहप्रमार्जनमिषेण तया तं बहिर्निष्कास्य गृहकपाटौ नियंत्रितौ । कयवन्नोऽपि तदभिप्रायं ज्ञात्वा चिंतयत्यहो वेश्याजातिरीदृश्येव भवतीति विचार्य तत उत्थाय रथ्यायां भ्रमन् स्वगृहसमीपं प्राप्तः । तत्र जीर्णीभूतद्वारं पतितप्रतोलीकं स्थाने स्थाने लूतातंतुवेष्टितं निजगृहं प्रविशता तेन गल्लन्यस्तहस्ताऽधोमुखी विभूषणरहिता निजभार्या दृष्टा । तदा तस्या अपि वामांगं स्फुरितं । तत्कारणं चिंतयंत्यास्तस्या द्वारागतप्रियतमो दृष्टिगोचरीबभूव । तया तत्कालमुत्थायाभिमुखीभूय तस्मै सन्मानपूर्वकमासनं दत्वा विनयो विहितः । द्वयोर्नयनेभ्योऽश्रुधारा पतिता, पार्श्ववर्तिसंबंधिनोऽपि मिलिताः । मातापित्रोर्मरणं श्रुत्वा कयवन्नो विलापं कर्तुं लग्नस्तदा तया प्रोक्तं–स्वामिन् । विलापं मा कुरु,

यद्भाव्यं तद्भवत्येव । ततस्तया तस्य भक्तिपूर्वकं स्नानं कारयित्वा भोजनं कारितं, सुखेन च तौ तिष्ठतः । कयवन्नेन निजप्रियां प्रत्युक्तं–हे प्रिये ! मयैतावंति दिवसानि तवानादरः कृतस्तत्त्वया क्षंतव्यं । तयोक्तं–हे स्वामिन् ! एष मे कर्मणामेव दोषो न तु भवतः । एवं कियत्कालं तत्र स्थित्वैकदा तेन प्रियांप्रति कथितं–हे प्रिये ! धनं नास्ति तद्व्यापारः कथं क्रियते ? तद्विना च गृहनिर्वाहोऽपि कथं भवेत् ? अतोऽहं विदेशं धनार्जनकृते गमिष्यामि । तत् श्रुत्वा सा कथयति–हे स्वामिन् ! यूयं व्रजतेति कथं कथ्यते ? परं युष्माभिः शीघ्रमागतव्यं, अहमपि च गर्भिण्यस्मि । अथ तस्मिन्नेव दिने कश्चित्सार्थो विदेशे गच्छन् श्रुतः, तदा संध्यायां तौ दम्पती नगराद्बहिस्तत्सार्थे समागतौ । ततस्तत्पत्नी तस्मै चतुर्मोदकान् दत्वा तं च मंचके संस्थाप्य प्रणामं कृत्वा गृहे समागता । कयवन्नो मंचकोपरि सुप्तः सन् प्रमीलां प्राप । अथ तत्र यज्जातं तत् श्रूयतां । तस्मिन्नेव राजगृहनगरे कश्चिद्धनवान् व्यवहार्यस्ति । तस्य वृद्धा माता चतस्रो वध्वश्च । अथ तस्यामेव निशायां स व्यवहारी शूलरोगेण मृतस्ततश्चतस्रो वध्वो रोदितुं लग्नाः । श्वश्रूः कथयति–यूयं मा रुदध्वं, अपुत्रकत्वाद्राजा धनं गृहिष्यति, एनं मे मृतपुत्रं गर्तायां क्षिपत ? अपरं पुरुषमहं समानयिष्यामि । ततस्ताः कथयंतिस्म–हे मातः । कथमियं वार्ता निष्पद्यते ? श्वश्रूः कथयति युष्मासु या काचिद्वदिष्यति तामहं गर्तायां निक्षेप्स्यामि, ततो भीतास्ताः किमपि न जल्पंति । ततः सा ताभिर्वधूभिः सह पुरुषगवेषणार्थं प्रस्थिता, नगराद्बहिः कयवन्नोतिके समागता । मंचकसुप्तं तं समीचीनं पुरुषं दृष्ट्वा चतुर्भिर्वधूभिर्मंचकसहितं तमुत्पाट्य स्वगृहे आनीतः । तत्र च स मंचात्सु-

॥३३॥

खशय्यायां मुक्तः, दीपकाश्च कृताः । चतस्रोऽपि वध्वस्तत्पादतले शुश्रूषां कर्तुं लग्नाः । निद्रांते कयवन्नो जागरितः सन् तत्सर्वं देवलोकसदृशं वीक्ष्य चिंतितवान् किमहं देवलोकेऽवतीर्णः ? किंवा स्वप्नमिदं ? तावत्ताभि सर्वोऽपि वृत्तांतः कथितः, तत् श्रुत्वा स प्रमोदमापन्नस्ताभिः सह भोगान् भुनक्ति । कालांतरे तासां चतुर्णामपि एकैकः पुत्रो जातः, एवं द्वादश वर्षाणि व्यतिक्रांतानि । तदा सा वृद्धा श्वश्रूर्वधूः कथयति–हे वध्व ! पूर्वं यस्मात्स्थानादयमानीतस्तत्रैव पुनर्मोचनीयः, ताभिरुक्तं–हे मातर्येन सह स्नेहः कृतः स मरणांतेऽपि न मोचनीयः । तत् श्रुत्वा श्वश्रूः कथयति–यदि यूयं तस्य मोचनं न करिष्यथ तर्हि युष्मानपि गृहादहं निष्कासयिष्यामि । तदा भीताभिस्ताभिस्तथैव स मंचकस्थो नगरबहिर्मुक्तः । तस्योच्छीर्षके च सपादकोटिमूल्योपेतरत्नचतुष्टययुक्तचतुर्मोदकाः स्थापितास्तथा स्वचित्तानि कयवन्नकपार्श्वे मुक्त्वा ताः स्वगृहमागताः ।

अथ द्वादशवर्षानंतरं स सार्थोऽपि तस्मिन्नेव दिने तत्र स्थाने समागतः, श्रुतश्च तद्वृत्तांतस्तद्भार्यया । ततः सा तत्रागत्य पश्यति, तदा तस्मिन्नेव मंचके तस्यामेवावस्थायां स्थितं निजभर्तारं ददर्श । भर्तापि स्त्रियं दृष्ट्वा संतुष्टः, परस्परं कुशलं पृष्टं । कयवन्नेन सर्वापि वार्ता कथिता, ततो द्वावपि मंचकं गृहीत्वा गृहे समागतौ । तत्र स द्वादशवार्षिकं निजपुत्रं स्वोत्संगे स्थापयामास । पुत्रेणोक्तं–हे पितर्मह्यं सुखभक्षिकां देहि । पित्रा तन्मोदकेभ्य एकस्तस्मै दत्तः, पुत्रस्तं लात्वा पाठशालायां पठनार्थं गतः । तत्र मोदकभक्षणात्तस्माद्रत्नं निःसृतं । तेन रत्नेन स रमयितुं लग्नः । इतो निकटस्थैककांदविकेन तत्करस्थं तद्रत्नं दृष्टं । तज्जिघृक्षता तेन तस्मै बालकाय

सुखभक्षिकां दत्त्वा तद् गृहीतं । इतोऽकस्मात्तद्रत्नं तस्य हस्ताज्जलकुंडिकायां पतितं । रत्नप्रभावतश्च तज्जलं द्विधा जातं, ज्ञातं च तेन तज्जलकांतरत्नमिति यत्नतो रक्षितं । इतः श्रेणिकनृपपट्टहस्ती सरसि जलपानार्थं गतस्तत्र जलजंतुना तस्य पादौ गृहीतस्तेन स बहिर्निस्सरितुं न शक्नोति । राजा नगरमध्ये पटहोद्घोषणा कृता, यः
॥३५॥ कश्चिद्गजं बंधनान्मोचयेत्तस्मै स्वपुत्रीं बहुग्रामांश्च दास्यामि । तदा स कांदविको पटहं स्पृष्ट्वा रत्नं चाग्रे कृत्वा सरसि प्रविष्टः । तदा जलापनयनतो जलजंतुर्हस्तिनं त्यक्त्वा जलमध्ये लीनो हस्ती च शीघ्रं बंधनाभावतो बहिर्निस्सरितः । राजा चिंतितं, कथमस्मै पुत्री दीयते ? मे वचनमपि च वितथं न भवेत् ? अभयकुमारेणोक्तं–हे राजन् ! चिंतां मा कुरु, सर्वं भव्यं भविष्यति । अथाभयकुमारेण कांदविकः पृष्टः–कुतस्त्वयेदं रत्नं प्राप्तं ? तेनोक्तं–मम गृहे एव वर्तते । ततस्तर्जनानंतरं तेन सत्यं कथितं यत्कयवन्नपुत्रपार्श्वान्मयैतदधिगतं । ततस्तद्रत्नं लात्वाऽभयेन कयवन्नकः समाहूतः पृष्टश्च–हे व्यवहारिन् ! तव पार्श्वे ईदृशानि कियंति रत्नानि संति ? तेनोक्तं–चत्वारि, तन्मध्यादेकं भवत्पार्श्वेऽस्ति । इत्युक्त्वा तेन शेषत्रीण्यपि दर्शितानि । हृष्टेन राज्ञा तस्मै पुत्री परिणायिता बहुग्रामाश्च दत्ताः, रत्नसुवर्णादि बहुद्रव्यं च दत्तं । ततस्तस्याभयकुमारेण सह बहुप्रीतिर्जाता । कयवन्नेन ताश्चतस्रः ॥३५॥
स्त्रियो न विस्मृताः । एकदा तेनाभयकुमाराय सर्वोदंतपूर्वकं कथितं–मम चतस्रो भार्याश्चत्वारश्च पुत्रा अत्रैव राजगृहे वर्तंते तत्प्रकटीकृत्य मह्यं देहि ।

ततोऽभयकुमारेण सूत्रधारमाहूयैकः प्रासादः कारितस्तन्मध्ये च कयवन्नसदृशी यक्षमूर्तिः स्थापिता । नगरे

चेत्युद्घोषणा कारिता—यदत्र सर्वस्त्रीभिः स्वस्वपुत्रैः सहात्र यात्रार्थमागंतव्यं या च नागमिष्यति तस्याः पुत्रस्यायं यक्षोऽशोभनं करिष्यति । ततोऽभयकयवन्नौ तत्र गुप्तौ स्थितौ । अथ नगरमध्यादनेकस्त्रियस्तत्र समायांति । अनुक्रमेण ताश्चतस्रोऽपि स्त्रियो निजपुत्रैः सह तत्र समागताः । कयवन्नेन चोपलक्षिताः कथितं चाभयकुमाराय तत्स्वरूपं । ताः स्त्रियोऽपि तां यक्षमूर्ति दृष्ट्वा परस्परं कथयितु लग्नाः—येन पुरुषेण सार्धं द्वादशवर्षाणि यावद्विषयसुखमस्माभिर्भुक्तं तत्सदृशीयं मूर्तिर्दृश्यते, अभयकुमारेणापि तासामयमालापः श्रुतः । ते चत्वारो बाला अपि तस्य यक्षस्योत्संगे स्थिता संतः कथयंति—हे पितस्त्वमेतावंति दिवसानि क्व गतोऽभूः ? कथं न ब्रवीषि ? तैरेवमुक्त्वा तस्य श्मश्रूण्याकर्षितानि । ततोऽभयकुमारस्यापि विश्वासः समुत्पन्नः ततस्ताभ्यां प्रकटीभूय पुत्रसहितास्ताः स्त्रियः श्रेणिकपार्श्वे समानीताः, कथितश्च सर्वोऽपि वृत्तांतः । राज्ञापि तत्स्त्रीपुत्रधनगृहादीनि कयवन्नाय समर्पितानि । वृद्धश्वश्रूस्तु पृथगेव तिष्ठति । अथ यदाक्कया कयवन्नो गृहाद्बहिर्निष्कासितस्तदादितः सा वेश्या पतिव्रताधर्मं पालयति, तद्वृत्तांतमपि कयवन्नेनाभयकुमाराय कथयित्वा स्वद्रव्यसहिता सापि गृहे समानीता । पुनः केनचिद्व्यवहारिणा बहुद्रव्यदानपूर्वकं कयवन्नस्य स्वकीया महारूपवती पुत्री परिणायिता । एवमष्टभार्यायुतकयवन्नो विषयसुखानि भुनक्ति । सर्वदा विविधहावभावोपेतनाटकानि विलोकयन् स गतकालमपि नो जानाति ।

अथैकदा श्रीमहावीरस्तत्र समवसृतः । श्रेणिकाभयकुमारादिबहुलोकाः प्रभुं वंदितुं गताः कयवन्नोऽपि स्वामिनं वंदितुं समागतः । देशनांते कयवन्नेन पृष्टं—स्वामिन् ! ममांतरिता ऋद्धिः केन कर्मणा प्राप्ता ? प्रभुणोक्तं—

त्वं पूर्वभवे गोपालोऽभूः । एकदा त्वया निजमातुः पार्श्वे क्षीरान्नं मार्गितं, तदा निर्धनत्वेन तत्तुभ्यं दातुमसमर्थया तया रुदनं कर्तुमारब्धं । प्रातिवेश्मिकस्त्रीभिर्दयया क्षीरान्नसामग्री तस्यै दत्ता, ततः क्षीरान्नं निष्पाद्य तया तुभ्यं परिवेषितं । इतो मासक्षपणोपवासी साधुस्तत्र समागतस्त्वया शुभभावपूर्वकं चिंतितमस्मादर्धं द्विभागं वा साधवेऽर्पयामीति विचिंत्य स्थाल्यां रेखा विहिता, पुनर्भाववृद्धितस्त्वया सकलमपि क्षीरान्नं साधवे दत्तं । पूर्वं रेखा-विधानतस्तवांतरायो जातः, पश्चाच्च सकलदानेन तव संपूर्णर्द्धिः प्राप्ता । याभिः प्रतिवेश्मिकाभिः क्षीरसामग्री दत्ता, ता एता अष्टावपि तव भार्याः संजाताः । एवं स्वपूर्वभववृत्तांतं श्रुत्वा कयवन्नेन जातिस्मरणं प्राप्य वैराग्यतो गृहभारं ज्येष्ठपुत्राय समर्प्य बहुद्रव्यं सप्तक्षेत्रेषु दत्वा भार्यासहितेन दीक्षा गृहीता । निर्मलचारित्रं प्रपाल्य स्त्री-सहितो देवलोकं गतस्ततश्च्युत्वा मोक्षं गमिष्यति ॥ इति दानकुलके कयवन्नककथा ॥

घयपूसवच्छपूसा, महरिसिणो दोसलेसपरिहीणा । लद्धीइ सयलगच्छो—वग्गहगा सुहगइं पत्ता ॥११॥

व्याख्या—गृहस्थगृहं गत्वा घृतमानीय तेन यो गणं पोषयति स साधुर्घृतपुष्यः कथ्यते, एवं वस्त्रपुष्योऽपि । एतादृशौ यौ ऋषीश्वरौ दोषलवेनापि रहितौ, लब्ध्या च सकलगच्छस्य भक्तिकारकौ शुभगतिं प्राप्तौ । एतादृशाः साधवोऽनेके जाताः संति, गाथामध्ये साक्षान्नाम कस्यापि नास्ति, अतोऽत्र कथा नो लिखिता, ग्रंथांतरादवसेया ।

जीवंतसामिपडिमाए, सासण विअरिउण भत्तीए । पव्वइऊणं सिद्धो, उदायणो चरमरायरिसी ॥१२॥

व्याख्या—जीवंतस्वामिनः श्रीमहावीरस्य प्रतिमायाः पूजानिमित्तं भक्त्या ग्रामादि दत्वा प्रांते दीक्षामादाय

॥३७॥

दान
कुलकम्
॥३८॥

उदायि
राजर्षि
कथा

मोक्षं गत उदायिनामा प्रांतराजर्षिः ॥१२॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयो यथा—

चंपानगर्यां कुमारनंदिनामा स्वर्णकारो वसति । तेन धनबलेन पंचशतस्त्रीणां पाणिग्रहणं कृतं, तथापि विषयेभ्योऽसंतुष्टः । तत्र नगरे नागिलनामा श्रावकोऽस्ति, स तस्य सुवर्णकारस्य मित्रत्वात्तस्मै विषयत्यागोपदेशं ददाति, परं स नांगीकरोति । अथ समुद्रमध्ये पंचशैलनाम्नि पर्वते हास्याप्रहासाख्ये द्वे व्यंतरदेव्यौ तिष्ठतः । ते इंद्रस्य सेवकत्वेन इंद्रो यदि नंदीश्वरद्वीपेऽष्टाह्निकामहोत्सवं करोति तदा तत्र नृत्यतः, तयोः पतिर्विद्युन्माली च तदा मृदंगं वादयति । स चैकदा मृत्युवशगः ताभ्यां चिंतितमथ नौ को भर्ता भविष्यति ? ततस्ताभ्यां कुमारनंदी विषयासक्तो दृष्टस्तस्मै च स्वकीयं रूपं ताभ्यां दर्शितं । तयोः स्वरूपं वीक्ष्य विह्वलीभूतेन तेन पृष्टं—युवां के स्थः ? ताभ्यां निजवृत्तांतं निवेद्य प्रोक्तं—यदि तवास्मदीयवांछा चेत्तर्हि त्वया पंचशैले समागंतव्यं । इत्युक्त्वा ते अदृश्यीभूते । स तु तद्रूपमोहितः सन् राज आज्ञामादाय नगरमध्ये इत्युद्घोषणां दापयामास, यः कोऽपि पंचशैल-द्वीपं दर्शयेत्तस्य कुमारनंदी लक्षैकं सुवर्णं ददाति । एकेन वृद्धनाविकेन स्वपुत्रसुखकृते निजमृत्युमप्यंगीकृत्य लक्ष-सुवर्णं गृहीत्वा तदंगीकृतं । नागिलादिभिर्निवारितोऽपि स कुमारनंदी तत्सार्थे प्रवहणस्थः प्रस्थितः । कतिचिद्दि-वसानि यावत्समुद्रगाहनानंतरं दृष्टस्ताभ्यां समुद्रमध्ये एको वटवृक्षः । तदा तेन वृद्धनाविकेन तं प्रति प्रोक्तं—यदीदं प्रवहणमस्य वटवृक्षस्याधः प्रयास्यति तदा समुद्रांतःस्थशैलोपर्यास्फाल्येदं प्रवहणं भंक्ष्यति । त्वया तु तत्क्षणमेवास्य वृक्षस्य शाखायां विलग्योर्ध्वं गंतव्यं । रात्रावत्र भारंडपक्षिणः समागमिष्यंति, तन्मध्यादेकस्य पादे विलग्य त्वया

पंचशैले गंतव्यं मम च नूनं मरणमेवात्र ।

इतस्ततःप्रवहणं वटवृक्षाधः प्राप्तं लग्नं च । कुमारनंदी तु शाखामालंब्य वटोपरि स्थितः । रात्रौ भारंड-
॥३१॥ पादलग्नः पंचशैले प्राप्तस्तत्र भ्रमंश्च हासाप्रहासाभ्यां दृष्ट आनीतश्च स्वावासे दत्तानि च तस्मै भोजनायामृत-
फलानि । ततः कामातुरोऽसौ भोगं प्रार्थयितुं लग्नस्तदा ताभ्यां प्रोक्तमेतेन तवौदारिकशरीरेणावाभ्यां सह भोगो
न भविष्यतीत्युक्त्वा ताभ्यामुत्पाट्य पुनरसौ चंपायां मुक्तः । किंतु तद्गतमानसत्वेन तस्य शांतिर्न जाता ।
वह्निप्रवेशेन मरणेच्छुरभूत् । नागिलमित्रेणागत्य प्रोक्तं–हे बंधो ! त्वं चरित्रं गृहीत्वा जिनधर्मं पालय । येन
तव देवलोकः सुलभो भविष्यति । मूढेन तेन तन्न स्वीकृतं । निदानपूर्वकं वह्निमरणं कृत्वा विद्युन्माली–नामा
हासाप्रहासापतिः स जातः । ताभ्यां सह च सुखानि भुनक्ति । वैराग्यान्नागिलोऽपि चारित्रं प्रपाल्य द्वादशमे
देवलोके गतः ।

अथैकदा सर्वदेवा इंद्रसहिता महोत्सवार्थं नंदीश्वरद्वीपे मिलितास्तदा ताभ्यां स्वपतये प्रोक्तं–त्वं कंठे मृदंगं
स्थापय यथावां नृत्यावः । स तु लज्जितस्तथा न करोति तावन्मृदंगः स्वयमेव तत्कंठे लग्नः । तेन निष्कास्य- ॥३२॥
मानोऽपि न निर्गच्छति, दुःखितेनापि तेन मृदंगो वादितस्ताभ्यां नर्तितं च । तदा तत्रागतनागिलजीवदेवेन तमु-
पलक्ष्य पृष्टं–भो विद्युन्मालिन् । त्वं मामुपलक्षयसि ? तेनोक्तं–स्वामिन् ! भवंतं को नोपलक्षयति ? तेनोक्तं–
महतः सर्वेऽपि जानंति । तदा तेन स्वकीयं मूलरूपं दर्शयित्वोक्तं–रे पामर ! यदा मया प्रोक्तं तदा त्वया न

मानितं, धर्मो न कृतस्तेन त्वं दुर्गतौ पतितः । ततस्तेन तत्पादौ निपत्योक्तं–मां समुद्धर । नागिलदेवेनोक्तं–संप्रति श्री महावीरो गृहस्थाश्रमे वर्त्तते तं वंदित्वा तदाकारां चंदनमयीं तत्प्रतिमां कृत्वा तां सिंधुदेशे वीतभय-नगरं मुंच । सा प्रतिमा तत्र पूजयिष्यते तत्पुण्येन तव च बोधिबीजं सुलभं भविष्यति ।

ततस्तेनापि तथैव कायोत्सर्गस्थश्रीवीरप्रभोः प्रतिमा कृता चंदनमयपेटामध्ये च निहिता । अथ तस्मिन्न-वसरे कस्यचिद्द्व्यवहारिणः प्रवहणं समुद्रोत्पाते षण्मासं यावत् पतितमासीत् । तत्र तां पेटां समुद्रोपरि तरंतीं कृत्वाकाशस्थेन विद्युन्मालिना तं व्यवहारीणं प्रति प्रोक्तं–त्वमेतां पेटां प्रवहणमध्ये गृहाण । येनायमुत्पातः शमिष्यति । ततो वीतभयपत्तने गत्वेमां पेटां चतुष्पथे मुक्त्वेत्थं त्वया वाच्यं यदस्मिन्मध्ये देवाधिदेवोऽस्ति, यस्त प्रकटी करोति स एव गृह्णातु । इत्थमुक्त्वा देवोऽदृश्यो जातः । तेन व्यवहारिणापि तथैव कृतं, समुद्रः शांतो जातः । क्षणादेव स वीतभयपत्तने प्राप्तः । तत्र तां पेटां चतुष्पथे मुक्त्वा तेन देवोक्तवचनं कथितं । सकौतुका लोका निजनिजेश्वरनामोच्चारणपूर्वकं पेटां कुठारादिभिरुद्घाटयितुं लग्नाः । परंतु सा नोद्घटिता प्रत्युत कुठारा भग्नाः, तापसभक्तो राजापि तत्रागत्य बहूपायान् कर्तुं लग्नो मध्याह्नं जातं, भोजनायाकारितोऽपि राजा नागत-स्तदा प्रभावती राज्ञी तत्रागत्य स्नानं कृत्वा पवित्रवस्त्राणि परिधाय तां पेटां चंदनादिभिः पूजयित्वा गाथामिमा-मुवाच–गयरागदोसमोहो, सव्वन्नू पाडिहेरकयसोहो ॥ देवाहिदेवरवो, अरहो मे दंसणं देऊ ॥१॥

इत्युक्ते सति तत्कालमेव पेटासंपुटं पृथग्जातं । सर्वेऽपि नागरा आश्चर्यं प्राप्ताः । तत्र च कायोत्सर्गस्थ-

श्रीवीरप्रभोः कल्पवृक्षपुष्पालंकृतां प्रतिमां दृष्ट्वा सर्वेऽपि हृष्टाः । बह्वाडंबरेण गृहे समानीय सा देवालये स्थापिता । अथ सा परमश्राविका चेटकराजपुत्री प्रभावती राज्ञी तां प्रतिमां प्रतिदिनं त्रिकालं पूजयति । उदायिराज्ञा च तत्प्रतिमापूजानिमित्तं ग्रामं दत्तं, तथापि स तापसभक्तत्वं न जहाति । एकदा तत्पूजां कृत्वा प्रभावती तदग्रे नृत्यति, राजा च वीणां वादयति, तदा राज्ञा तस्या मस्तकं नो दृष्टं । तद्व्यग्रचित्तस्य राज्ञो हस्ताद्वीणा स्खलिता, तदा राज्ञ्या पृष्टं–स्वामिन् किमिदं जातं ? राज्ञोक्तं–प्रिये ! नृत्यंत्यास्तव मया मस्तकं नो दृष्टमधुना तु तद् दृश्यते ! प्रभावत्या चिंतितमथ ममायुः स्तोकमस्ति । पुनरेकदा स्नानांते तया दासीपार्श्वे श्वेतवस्त्राणि मार्गितानि । तया तान्येवानीय तस्य दत्तानि, परं दृष्टिभ्रांत्या राज्ञ्या तानि रक्तानि दृष्टानि, अतः क्रुद्धया तया दास्युपरि स्वादर्शः क्षिप्तो मर्मस्थानप्रहारतः सा मृता । ततो राज्ञ्या तान्येव वस्त्राणि श्वेतानि दृष्टानि. पश्चात्तापपरया राज्ञ्या राज्ञे कथितं–स्वामिन्नहं दीक्षां गृहीत्वानशनं करिष्ये । अत्याग्रहेण राज्ञा तत्प्रतिपद्य तस्यै कथितं–हे प्रिये ! यदि त्वं देवलोके व्रजेस्तदा मम सत्यधर्मस्त्वया प्रदर्शनीयः । राज्ञ्या च तत्प्रतिपन्नं । ततः सा दीक्षोपेतानशनं कृत्वा मृत्वा सौधर्मदेवलोके गता । ॥४१॥
अथ देवदत्ता नाम्नी कुब्जा दासी तां प्रतिमामहर्निशं पूजयति । प्रभावतिजीवदेवेन राज्ञः प्रतिबोधायानेके उपायाः कृताः, परं स न प्रतिबुद्धस्तदा देवेन तस्मै तापसरूपं विधाय स्वादुफलानि दत्तानि । तथाविधान्यफलप्राप्तिलुब्धकं च राजानं विधाय स तं वाटिकामध्ये समानीतवान् । तत्र च तेन बहवस्तापसा विकुर्विताः । यावद्राजा वृक्षात्फलानि गृह्णाति तावत्ते सर्वे तापसास्तं ताडयितुं यष्टिपाणयः प्रधाविताः । प्रणष्टो राजा दूरस्थजैनमुनीनां

शरणं गतः । साधुभिश्च मधुरवाक्यैस्तच्चित्तं शांतं कृतं । ततो देवेन प्रकटीभूय जैनधर्मे तस्य मनः स्थिरीकृतं । शुद्धसम्यक्त्वधारी च स संजातः । देवेन तस्मै कथितं पुनरपि कार्यावसरेऽहं स्मरणीयः । ततः स देवलोके गतः उदायी च सुखेन राज्यं पालयति ।

अथैको गांधाराभिधः श्रावकोऽनेकतीर्थानि वंदित्वा शाश्वतजिनचैत्यवंदनार्थं वैताढ्यसमीपे समागतः, परं तदुपरि गंतुमसमर्थोऽभूत् । तदा तेन प्रतिज्ञा कृता यदि शाश्वतजिनचैत्यानां मे वंदनं भविष्यति तदैवाह-माहारं करिष्ये । एवं पंचदिवसानंतरं तत्तपसाकृष्टशासनदेवतया तस्य मनोरथः पूर्णीकृतः, दत्ताश्च तस्मै रूपादि-वांछितार्थदा अष्टोत्तरशतगुटिकाः । अथ गांधारस्तन्मध्यादेकां गुटिकां मुखे प्रक्षिप्य चिंतितवानहं वीतभयपत्तने गत्वा जीवंतस्वामिप्रतिमां वंदेयं । एवं चिंतनत एव स तत्र प्राप्तः, तत्र देवाधिदेवं पूजयित्वा स्थितः । ततो दैवयोगात्स मांद्यं गतः । कुब्जिकया साधर्मिकत्वेन तस्य परिचर्या कृता । परं स्वस्यायुः क्षीणं ज्ञात्वा तेन सर्वा अपि गुटिकास्तत्प्रभावकथनपूर्वकं कुब्जायै दत्वा कालः कृतः । कुब्जिकया गुटिकामेकां भक्षयित्वा रूपं मार्गितं । तत्कालमेव तस्याः कुब्जत्वं गतं मनोहररूपं च जातं । ततः सा सुवर्णगुलिकेति नामतः प्रसिद्धा जाता । अथ तया चिंतितं मे मनोहरं रूपं पुरुषं विना निष्फलं । अयं च राजा मम पितृतुल्यः । ततस्तया चंडप्रद्योतं मनसि कृत्वैका गुटिका भक्षिता, तदैव चंडप्रद्योतेनापि तस्या रूपं श्रुतं, तदाह्वानार्थं च दूतः प्रेषितः । तत्प्रति सुवर्णगुलिकया कथितं त्वमेकामीदृशीं नवां चंदनमयीं देवाधिदेवप्रतिमां कारय । यथा तां नवां प्रतिमामत्र स्थाप-यित्वा पुरातनीं च सार्थं गृहीत्वागच्छामि तदा चंडप्रद्योतः पुनरुज्जयिनीमागत्य तथारूपां प्रभुप्रतिमां कारयित्वा

तस्याः कपिलकेवलिपार्श्वे प्रतिष्ठां कारयामास । अथ कपिलकेवलिसंबंधो यथा–

कौशांब्यां जितशत्रुराजा, तस्य पुरोहितपुत्रः कपिलः । बाल्ये एव तस्य पिता मृतः, राजा च नवीनः पुरोहितः स्थापितः । एकदा तस्य नवीनपुरोहितस्याडंबरं दृष्ट्वा कपिलमाता मनसि दूना विललाप । कपिलेन तत्कारणं पृष्टा सोवाच–ते बाल्यभावतस्तव पितृपदमयं भुनक्ति, तेन मे मनसि दुःखं जायते । अतस्त्वं श्रावस्त्यां गत्वा तव पितृमित्रेंद्रदत्तस्य पार्श्वे विद्यां पठित्वात्र समागच्छ । यथा ते पितृग्रासः पुनः समागच्छेत् । कपिलस्तूर्णं गत्वा पठितुं लग्नः । शालिभद्रनामा श्रेष्ठी तस्य भोजनं ददाति, कर्मसंयोगत एकया दास्या सह तस्य संबंधो जातस्तेन सा गर्भवती जाता । तदा तस्याः पोषणादिकृते स द्रव्यचिंतायां पतितः । अथ तन्नगरराजा प्रतिदिनं प्रभाते प्रथमागतं द्विजं द्विमाषमितं स्वर्णं ददाति । कपिलस्तद्ग्रहणार्थं मनोविह्वलतयार्धरात्र्यामेव गृहान्निर्गत आरक्षकैश्च धृत्वा प्रभाते राज्ञोऽग्रे नीतः । तत्र सत्यकथनतस्तुष्टेन राज्ञा मनोऽभीष्टद्रव्यादिमार्गणाय स प्रोक्तः । तेन कथितं विचार्य मार्गयिष्ये । ततोऽसावशोकवाटिकायां गत्वा विचारयन् लोभोदधेः पारमप्राप्नुवन् वैराग्यं प्राप्य दीक्षां जग्राह । अनुक्रमेण जातिस्मरणप्राप्तेरनंतरं केवलज्ञानं प्राप्य पंचशतचौरान् प्रतिबोध्य स्वशिष्यान् कृत्वोज्जयिनीं समागत्य तां प्रतिमां प्रतिष्ठापितवान् ॥ इति कपिलसंबंधः ॥

अथ चंडप्रद्योतेन सा प्रतिमा सुवर्णगुटिकायै समर्पिता । सापि तां प्रतिमां जिनालये स्थापयित्वा जीर्णां च गृहीत्वाऽनिलवेगगजोपरिस्था चंडप्रद्योतसहितोज्जयिनीं प्राप्ता । प्रभाते देवाधिदेवप्रतिमां वंदितुं समागतेनोदायि-

॥४३॥

राज्ञा तत्रस्थपुष्पाणि म्लानानि दृष्ट्वा सूक्ष्मदृष्ट्या विलोकितं ज्ञातं चेयं मूलप्रतिमा नास्ति । इतस्तेन सुवर्णगुलिकापि नो दृष्टा । अनिलगिरिहस्त्यागमनचिह्नानि दृष्टानि, ततो दासीप्रतिमयोरपहारकं चंडप्रद्योतं ज्ञात्वा चतुरंगसेनामादाय स उज्जयिनींप्रति गतः, तत्र युद्धे चंडप्रद्योतं जीवंतं गृहीत्वा तस्य ललाटपट्टे **मम दासीपति**रित्यक्षराणि तेन लिखितानि । ततो यावद्राजा प्रतिमामुत्पाटयति तावदाकाशे वाणी जाता यद्वीतभयपत्तने रजोवृष्टिर्भविष्यति तेनाहं तत्र नागमिष्यामि । ततो राजा तां वंदित्वा पश्चाद्गतः । पथि मेघे वर्षति तत्र नगरं स्थापयित्वा स्थितस्तद्दशपुराभिधानं नगरं जातं । अथ तत्र पर्युषणापर्वणि समागते उदायिना पौषधं कृतं । भोजनायाहूतेन चंडप्रद्योतेन चिंतितमद्यायं मम भोजने विषं दास्यति । इति विचार्य तेन सूदंप्रति प्रोक्तं–ममाप्यद्योपवासोऽस्ति । तद्वृत्तान्तं श्रुत्वोदायिना सांवत्सरिकप्रतिक्रमणे तं सधर्मिणं क्षामयित्वा तदक्षराच्छादनार्थं पट्टबंधं दत्वा बंधनमुक्तः कृतो, गतोऽपि च स निजनगरीं । अथोदायिनृपोऽपि निजनगरे गत्वा तां प्रतिमां पूजयन् सुखेन राज्यं करोति । एकदा रात्रिपौषधे स धर्मजागरिकां कुर्वन् मनसि चिंतयति–यद्यत्र श्रीवीरप्रभुः समागच्छेत्तदहं चारित्रं स्वीकरोमि । वीरप्रभुणापि ज्ञानेन तल्लाभं ज्ञात्वा तत्र विहृतं । मार्गे तृषादिपीडितैः पंचदशशतसाधुभिः कालः कृतो जाताश्च ते सर्वेऽप्याराधकाः । अथ श्रीवीरप्रभौ तत्र समागते सति राज्ञा महताडंबरेण तस्य प्रवेशोत्सवः कृतः । देशनां श्रुत्वा वैराग्यमापन्नेन राज्ञा हस्तौ नियोज्य कथितं–हे स्वामिन् ! भवद्भिरत्रानार्यदेशेऽपि समागत्य ममोपरि महती कृपा विहिता । प्रभुणोक्तं–हे राजन् ! त्वमंतिमो राजर्षिरसि, अतः कृपायोग्य एव ।

तत् श्रुत्वा राज्ञा गृहे समागत्य चिंतितं–यद्यहं पुत्राय राज्यं दास्यामि तर्हि स चारित्रमप्राप्य संसारे भ्रमिष्यति, इति विचार्य तेन निजभागिनेयकेशिकुमाराय राज्यं दत्वा बहुपरिवारयुतेन दीक्षा गृहीता । अथ तेनैकादशांगानि पठितानि । कालांतरे शरीरे रोगाः समुत्पन्नाः । स्वाम्याज्ञया विहृत्य वीतभयपत्तने स समागतः । तत्र गोकुले स्थितो दध्याहारं करोति, तेन तस्य रोगोपशांतिर्जाता । एकदा तस्य पूर्ववैरिणा सामंतनाम्ना प्रधानेन केशि-नृपायोक्तमयं राजर्षिस्ते राज्यं गृहीतुं समागतोऽस्ति । तद्वचनतो दुष्टीभूतेन राज्ञा गोकुले गत्वा विषमिश्रितं दधि मुनये दापितं । मुनिरपि विषव्याप्तं स्वशरीरं ज्ञात्वा क्षपकश्रेणीमारूढः केवलज्ञानं प्राप्य मोक्षं गतः । ततः कुपितेन देवेन नगरोपरि रजोवृष्टिर्विहिता, नगरं च तन्नष्टम् । इति श्री दानकुलके उदायिराजर्षिकथा ॥

जिणहरमंडिअवसुहो, दाउं अणुकंपभत्तिदाणाइं । तित्थप्पभावगरेहां, संपत्तो संपइराया ॥१२॥

व्याख्या–जिनप्रासादैर्मंडिता वसुधा कृता येन सः, दत्वा अनुकंपादानं भक्तिदानं च तीर्थप्रभावकरेखां संप्राप्तः संप्रतिराजा ॥१२॥ **अस्य संबंधो यथा**–कौशांब्यां नगर्यां श्रीआचार्यमहागिरिआर्यसुहस्तिनौ समागतौ वर्षं च तद्दुर्भिक्षमासीत् । श्रावकाश्च साधूनां बहुभक्तिं कुर्वंति । एकदा महर्द्धिकश्रावकस्य गृहे साधवो नानाप्रकाराणि भोजनानि गृह्णंति, तदा केनापि रंकेण तद् दृष्ट्वा तेषां साधूनां कथितं भो ममाप्यन्नं देयमिति वदन् स तेषां पृष्टे लग्न उपाश्रये समागतः । गुरुभिर्ज्ञानोपयोगतस्तं लघुकर्माणं भवांतरे च शासनप्रभावकं ज्ञात्वा तस्मै प्रोक्तं–हे भद्र ! यदि त्वं यतित्वमाश्रयसि तदा वयं तुभ्यं भोजनं दास्यामः । तेनापि तत्स्वीकृतं । ततः आर्यसु- ॥४५॥

हस्तिसूरिभिस्तस्मै चारित्रं दत्त्वा यथेष्टं भोजनं दत्तं । रात्रौ विसूचिकातः शुभध्यानवशात् कालं कृत्वोज्जयिन्यां त्रिखंडाधिपतिः संप्रतिनामा राजाभूत ।

अथैकदा श्रीसुहस्तिसूरय उज्जयिन्यां समागताः । गवाक्षस्थेन संप्रतिना तान् दृष्ट्वा जातिस्मरणं प्राप्तं । शीघ्रं गवाक्षादुत्तीर्य गुरून्नमस्कृत्य तेनोक्तं–हे स्वामिन् ! मां किमुपलक्षध्वं ? गुरुभिर्ज्ञानं प्रयुंज्य स उपलक्षितः । अथ संप्रतिर्गुरून् प्रति कथयति–हे स्वामिन् ! मया यदीदं राज्यं प्राप्तं तत्पूज्यानामेवायं प्रसादः, अतोऽहं किं करोमि तदादिशध्वं ? गुरुभिरुक्तं–शुभाध्यवसायतो जिनशासनप्रभावनां कुरु । ततः संप्रतिराजेन सम्यक्त्वमूल-द्वादशव्रतान्यंगीकृत्य जिनशासनैकच्छत्रमंडितं निजराज्यं विधाय पूर्वभवस्वानुभूतदीनजनदुःखोल्लसितकरुणार्द्रमनसा स्थाने स्थाने संसारसागराद्दीनजनोद्धरणप्रवणतुल्या दानशालाः स्थापिता । जगज्जनोद्धरणैकलक्षाणां श्रीमदर्हतां लक्षोत्तरपंचविंशतिसहस्रमितप्रासादैर्मंडितं त्रिखंडं विहितं । तन्मध्ये षट्त्रिंशत्सहस्रनूतनप्रासादाः कारिताः । शेषैकोननवतिसहस्रजिनप्रासादानामपारसंसारसागरनिमज्जन्निजात्मोद्धरणायैव जीर्णोद्धारो विहितः । सपादकोटिमिता जिनप्रतिमा निर्माप्य प्रतिष्ठिता । अनेकलोकानां जिनधर्मे स्थिरीकरणपूर्वकं विविधप्रकारोपेतं स्वामिवात्सल्यं च कृतं । अनार्यदेशेऽपि साधुवेषमंडितान्निजसेवकान् पूर्वं प्रेष्य तद्देशमनुष्यानपि ज्ञातजैनसाध्वाचारविचारान् कृत्वा तत्रापि जैनमुनिजनविहारयोग्यसुलभता कारिता । संसारापारपारावारप्रवहणोपमतीर्थाधिराजश्रीशत्रुंजयतीर्थस्याप्युद्धारस्तेन

विहित: । एवं श्रीजिनशासनोन्नतिपूर्वकं शुद्धश्राद्धधर्ममाराध्यायुःक्षये स देवलोकं गत: अनुक्रमेण च मोक्षं यास्यति ।
।। इति दानकुलके श्रीसंप्रतिराजकथा ।।

दाउं सद्धासुद्धे, सुद्धे कुम्मासए महामुणिणो । सिरिमूलदेवकुमारो, रज्जसिरिं पाविउं गरुअं ।।१४।।

व्याख्या–दत्त्वा श्रद्धया भावेन शुद्धान् निर्दोषान् कुल्माषान् महामुनीश्वरस्य, श्रीमूलदेवकुमारो गुर्वी राज्यलक्ष्मीं प्राप्त:।१४।

तत्कथा चेयं–पाटलीपुत्रनगरे जितशत्रुराजा, तस्य मूलदेवाभिध: कुमार: सर्वकलानिपुणोऽपि पूर्वकर्मदोषेण द्यूतव्यसनासक्तोऽभूत् । पित्रा बहु वारितोऽपि स तस्मान्न निवृत्त: । तं दुर्व्यसनिनं ज्ञात्वा राज्ञा देशान्निष्कासितो भ्रमन्नुज्जयिन्यां स गत: । मार्गे केनचित्सिद्धपुरुषेण तस्मै रूपपरावर्तनगुणोपेता गुटिका दत्ता । तत्प्रभावतोऽसौ वामनरूपं कृत्वा नगरमध्ये परिभ्रमति । अथ तस्मिन्नेव नगरे देवदत्ताभिधैकामानिनी गणिका वसति । सा केनापि पुरुषेण सार्धं न रमते । मूलदेवस्तां वशीकर्तुं तद्गृहसमीपेऽत्यंतमधुरस्वरैर्गायनं कर्तुं लग्न: । तद्गानमोहितया वेश्यया तदाह्वानकृते स्वीयैका कुब्जा दासी प्रेषिता । दास्या तत्समीपे समागत्य विनयेनोक्तं–युष्मान् मम स्वामिन्याह्वयति । तेनोक्तमहं वेश्यासंगं नेच्छामि । दासी तु तमाग्रहेण हस्ते गृहीत्वा चचाल । मार्गे मूलदेवेन विद्याबलेन तस्या: कुब्जत्वं दूरीकृतं । देवदत्तया चिंतितमेतादृक्कलावतोऽस्य कुब्जत्वं कथं । इतो गतकुब्जतां दासीं विलोक्य तया पृष्टं केन ते कुब्जत्वं दूरीकृतं ? तयोक्तमनेन सुपुरुषेण निजविद्याबलतो मे कुब्जत्वं दूरीकृतं । तत् श्रुत्वा हृष्टा वेश्या विस्मयं प्राप्ता तस्य विविधां परिचर्यां कर्तुं विनयपूर्वकं लग्ना. इतस्तत्रैक: पुरुषो वीणां वादयन् समागतस्तस्य वीणा-

वादनकलातो रंजितया वेश्यया मूलदेवः पृष्टः—किमनेन वीणा सम्यग्वादिता न वा ? मूलदेवेन शिरः कंपितं पृष्टं च तया तत्कारणं, मूलदेवो जगौ वंशमध्ये कर्करोऽस्ति । तुंबकावपि सगर्भौ स्तः । तदा कौतुकतस्तया वीणोत्कलिता दृष्टं तन्मध्ये तथैव पुनस्तां वीणां सज्जीकृत्य मूलदेवेन तथा सा वादिता यथा वेश्या हृष्टा सती तस्योपरि सरागा जाता । भोजनवेलायां वेश्यया प्रोक्तं—स्नानाभ्यंगादि कृत्वा भुज्यते, मूलदेवेनोक्तं—चेत्तवेच्छा तर्हि तव शरीरेऽहं मर्दनं करोमि । वेश्यया तत्प्रतिपन्नं । तेन च तस्याः शरीरे तथा मर्दनं कृतं यथा सा कामातुरा सती चिंतयामास, नूनमयं सिद्ध–पुरुषो विद्ययैव कुब्जीभूतोऽस्ति, ततः शीघ्रं मूलदेवेन निजरूपं प्रकटीकृतं । वेश्यात्यंतं हृष्टा । भोजनानंतरं तांबूलादि भक्षयित्वा स्नेहालापान् वदंत्या वेश्यया तस्मै प्रोक्तं–हे स्वामिन्नद्यावधि केनापि पुरुषेण मे मनो नो रंजितं त्वया चाद्य वशीकृतं । अथ त्वया मम गृहे सदैवागंतव्यं । मूलदेवस्तद्वचनं स्वीकृत्य प्रतिदिनं तत्रागत्य तया सह विलासं करोति । वेश्यया तस्मै द्यूतव्यसनत्यागोपदेशो दत्त, परं तेन तन्न त्यक्तं । एकदा वेश्यया राज्ञः पुरो नृत्यं कृतं । मूलदेवेन च मृदंगो वादितस्तुष्टेन राज्ञा वेश्यायै वरमार्गणाय प्रोक्तं, तयोक्तमवसरेऽहं वरं मार्गयिष्यामि ।

अथ तत्रैकोऽचलनामा सार्थवाहो वसति । तेन तया वेश्यया सह प्रीतिकरणार्थं पूर्वमनेकाभरणादीनि तस्यै दत्तान्यासन् । तेन तस्या वेश्याया गृहे मूलदेवागमनं विलोक्य द्वेषं वहताऽक्कायै तदागमननिषेधाय प्रोक्तं । ततोऽक्कया निजपुत्र्यै प्रोक्तं–विनाऽचलमन्यपुरुषस्य संगं त्वं मा कुरु । वेश्ययोक्तमहमेकांतधनरागिणी नास्मि । गुण-

रागिण्यप्यस्मि । यादृग्गुणा अस्मिन्मूलदेवे संति तादृग्गुणा कस्मिन्नपि पुरुषे न संति । अक्कया प्रोक्तमस्य द्यूतकारकस्य मध्ये गुणानामसंभव एव । अचलस्तु धनिकत्वाद्गुणवानेव । देवदत्तया प्रोक्तमावां तयोः परीक्षां कुर्वः । देवदत्तोक्त्या ततोऽक्कयाऽचलपार्श्वे ईक्षुयष्टिर्मार्गिता । तेन तत्क्षणमेवेक्षुभृतशकटं प्रेषितं । देवदत्तयाऽक्कायै प्रोक्तं–किमहं हस्तिन्यस्मि ? यत्तेनेक्षुशकटं प्रेषितं । ततो देवदत्तया दासीं प्रेष्य मूलदेवपार्श्वे ईक्षुयष्टिर्मार्गिता । तेन चोत्तमेक्षुयष्टिमादाय निस्त्वचं च विधाय शकलीकृत्य कर्पूरादिना च संस्कृत्य मनोहरभाजने संस्थाप्य कोमलवस्त्रेण चाच्छाद्य तदीक्षुभाजनं दास्या हस्तेन प्रेषितं । तदा देवदत्तया प्रोक्तं–हे मातः ! पश्य गुण्यगुणिनोरंतरं । अक्का चमत्कृतापि लोभार्थिनी चिंतयति, यद्ययं मूलदेवोऽत्र नायाति तदा वरमिति विचिंत्य तयाऽचलाय ज्ञापितं–यदि मूलदेवोऽपमानं प्राप्नुयात्तदा स इतो गच्छेत् । अथाचलो ग्रामांतरगमनमिषेण प्रच्छन्नं स्थितः । संध्यायां मूलदेवोऽचलं ग्रामांतरगतं ज्ञात्वा देवदत्तागृहे समागतः । अक्कया संकेतितोऽचलोऽपि शीघ्रं तत्रागतः । देवदत्तया मूलदेवो मंचकाधो गुप्तीकृतः । अक्काया: कथनतो मूलदेवं मंचकाधः स्थितं ज्ञात्वाऽचलेन देवदत्तायै प्रोक्तमद्य मम मंचकोपर्येव स्नानं कर्तुमिच्छास्तीत्युक्त्वा स पानीयमादाय यावन्मंचकोपरि स्नानं कर्तुं लग्नस्तावन्मूलदेवो क्षुब्धः । अचलेन शीघ्रं मूलदेवं केशेष्वाकृष्य प्रोक्तमधुना तव किं करोमि ? मूलदेवेनोक्तं यत्तुभ्यं रोचते तत्कुरु। अचलेन चिंतितमस्य रूपचातुर्यादिभिर्ज्ञायते यदयं कोऽप्युत्तमपुरुषोऽस्ति । इति विचार्य तेनोक्तमधुना तु त्वामहं मुंचामि, परमद्यप्रभृति त्वयात्र नागंतव्यं । पुनर्यदि कदाचिन्ममोपर्यपि एतादृगापदापतेत्तर्हि प्रत्युपकारस्त्वया कार्यः ।

॥४९॥

ततो मूलदेवो बहिर्निर्गत्यापमानतो दूनश्चिंतयति, अथ मया विदेशे गंतव्यमिति विचार्य स विदेशंप्रति चचाल । पथि मिलितेन पृष्टेन नैमित्तिकेन तस्मै प्रोक्तं, बेन्नातटगतस्य तवोदयो भविष्यति । ततोऽयं तत्र चलितोऽनुक्रमेण द्वादशयोजनीमटवीं संप्राप्तः । मार्गे चैको ब्राह्मणस्तस्य मिलितः मध्याह्ने ब्राह्मणेन स्वपार्श्वस्थं पाथेयं भक्षितं । किंतु मूलदेवाय स्तोकमपि तेन न दत्तं । एवं दिनत्रयं यावत्तेन द्विजेन तथैव कृतं, बुभुक्षितेनापि मूलदेवेन न किंचित्तस्मात् मार्गितं । चतुर्थे दिने द्वयोः पंथानौ भिन्नौ जातौ । तदा मूलदेवेन ब्राह्मणाय तदभिधानं पृष्टं । तेनोक्तं—ममाभिधानं निर्धूणशर्मेति । मूलदेवेनोक्तं यदि किंचित्कार्यं समुत्पद्यते तदा त्वया बेन्नातटे समागत्य मे मूलदेवस्य नाम पृष्टव्यं । अथ मूलदेवस्ततश्चलन्नेकं ग्रामं प्राप्तो बुभुक्षितश्च ग्राममध्ये भिक्षार्थं गतः । तत्रो भिक्षायां लब्धान् कुल्माषान् गृहीत्वा बहिर्नदीतटे समागत्य चिंतयति, यद्यधुना कोऽप्यतिथिः समागच्छेत्तर्हि तस्मै यत्किंचिद्दत्वाहं भोजनं करोमि । इतस्तत्रैको, मासोपवासी साधुः समागतः । सद्यस्तेनाभ्युत्थायादरपूर्वकं कथितं—हे स्वामिन्निदं गृहीत्वा मां निस्तारय । साधुनाऽपि लाभं ज्ञात्वा तस्मै प्रोक्तं—हे महानुभाव ! तस्मात्स्तोकान्नं देयं किं तु शुभभावोल्लसितमानसेन मूलदेवेन ते सर्वेऽपि कुल्माषाः साधुपात्रे निक्षिप्ताः हृष्टश्च सः 'धन्नाणं खु नराणं । कुम्मासा हुंति साहुपारणए' इति द्विपदीमुच्चरन्नृत्यति । तदैव वनदेवतया प्रकटीभूय तस्मै कथितं—तव सुपात्रदानेनाहं तुष्टा । अस्या गाथाया अग्रेतनपादद्वये यत्त्वं मार्गयिष्यसि तदहं—तुभ्यं दास्यामि । ततो मूलदेवेन भणितं 'गणियं च देवदत्तं । हत्थिसहस्सं च रज्जं च' देवतयोक्तं तत्सर्वं ते भविष्यति । अनु-

क्रमेण स बेन्नातटं प्राप्तस्तत्रैकदेवकुले रात्रौ स सुप्तः स्वप्ने च पूर्णं चंद्रं पीतं दृष्टवान् प्रभाते कस्मैचिद्ब्राह्मणाय तेन तत्स्वप्नफलं पृष्टं । द्विजेनोक्तं-प्रथमं त्वं भोजनं कृत्वा मदीयां रूपयौवनसंपन्नां पुत्रीं परिणय, पश्चादहं तव स्वप्नफलं कथयिष्यामि । तेन तथा करणानंतरं द्विजेनोक्तमितः सप्तमदिने त्वमेतन्नगरस्य राजा भविष्यसि, बहवो राजानस्त्वत्सेवां करिष्यंति । अनेकराजपुत्रीः परिणेष्यसि परं मम पुत्र्यास्त्वया कदापि प्रीतिभंगो न कार्यः ।
॥५१॥ अथ स मूलदेवो हृष्टः सन् तत्र श्वशुरगृहे तिष्ठति । अथ सप्तमदिने स नगराद्बहिश्चंपकवनतरुतले सुप्तोऽस्ति । इतस्तन्नगराधिपोऽपुत्रत्वेन मृतः । पंचदिव्यानि शृंगारितानि, हस्तिन्या नगराद्बहिरागत्य मूलदेवोपरि कलशः सिंचितः । जयजयशब्दमुखरैर्बहुभिर्लोकैर्वेष्टितो गजस्कंधाधिरूढो मूलदेवो राजद्वारे समागतः । प्रधानपुरुषैश्च तस्य राज्याभिषेको विहितः अनेकराजपुत्रीः परिणीय स तत्र सुखेन राज्यं पालयति ।

अथैकदा तस्य देवदत्ता गणिका स्मृतिपथमागता । ततस्तेनोज्जयिनीनगराधिपतिविचारधवलाभिध राज्ञा सह प्रीतिः कृता । अथ मूलदेवस्यापमानकारकाचलंप्रति रुष्टा देवदत्ता वेश्या उवाच, रे दुष्ट ! त्वं दूरीभवाहं ते परिणीता भार्या नास्मि । अतःपरं त्वया मम गृहे नागंतव्यमिति निर्भर्त्सितोचलः स्वगृहं जगाम । देवदत्ता ॥५१॥
च मूलदेवैकलीनचित्ता समयं गमयांचकार । अथैकदा मूलदेवेनोज्जयिनीपतये लेखः प्रेषितो, लिखितं च तस्मिन् भवतां नगरमध्ये या देवदत्ताभिधाना वेश्यास्ति, तस्यांश्च मम बहुप्रीतिर्वर्तते । ततो यदि तस्या मम पार्श्वे समागमनेच्छा भवेत्तर्हि सा मोचनीया । राज्ञा देवदत्तामाहूय ज्ञापितो लेखवृत्तांतः तत् श्रुत्वात्यंतं हृष्टा सा बेन्नातटे

गत्वा मूलदेवाय मिलिता । मूलदेवोऽपि तस्याः संगमेनात्यंतं संतुष्टः । अथैकदाऽचलो व्यापारार्थं वेन्नातटे समागत्य मणिमुक्ताफलाद्युपहारं राज्ञे दत्वा उवाच–हे स्वामिन् ! राजभागनिमित्तं भवतः सेवकान् प्रेषय । मूलदेवेन स उपलक्षितः परमचलेन मूलदेवो नोपलक्षितः । राज्ञा भणितं–किं क्रयाणकमस्ति ? तेनोक्तं–पूगीफलमंजिष्टादिकमस्ति । राज्ञोक्तं–श्रेष्ठिन् ! त्वयार्धं एव राजभागो देयः, परमहं स्वयमेव तत्रागत्य तव क्रयाणकं विलोकयिष्यामि । इत्युक्त्वा राजा तत्रागत्य तत्क्रयाणकानि द्रष्टुं लग्नस्तदा मंजिष्टादिमध्यात्सुवर्णरूप्यरत्नानि निःसृतानि दृष्ट्वा रुष्टेन राज्ञा स चौरवद्बद्धः । तद्द्रव्योपरि च स्वसेवकाः स्थापिताः, श्रेष्ठी च राजगृहे समानीतः । राज्ञाऽचलं प्रति प्रोक्तं–त्वं मामुपलक्षयसि ? तेनोक्तं–हे महाभाग ! त्वां को नोपलक्षयति ? राज्ञोक्तमावयोः पूर्वमेलापकं यदि संस्मरसि तदा वद । तेनोक्तं, स्वामिन्नहं न स्मरामि । राज्ञा देवदत्तामाहूय प्रोक्तं–त्वमेनमचलसार्थवाहमुपलक्षयसि ? तदाऽचलेन देवदत्तोपलक्षिता । देवदत्तयोक्तं–भो अचल ! सोऽयं मूलदेवोऽस्ति यस्य त्वया पूर्वं भणितं, ममापद् उद्धारः कर्तव्य इति । अचलेनापि मूलदेवमुपलक्ष्य प्रोक्तं–स्वामिन्नस्या आपदो मां समुद्धर । मूलदेवराज्ञा कृपार्द्रमनसा तत्सकलधनसमर्पणपूर्वकं स मुक्तो गतो निजनगरं प्रति । अथान्यदा स निर्घृणशर्मा ब्राह्मणो मूलदेवं भूपतीभूतं श्रुत्वा तत्रागत्य प्रणामं कृतवान् । राज्ञा तद्वासग्रामस्तस्मै दत्तः । पुनर्येन कुल्माषान्नं दत्तं तस्मै व्यवहारिणेऽपि तद्वासग्रामो दत्तः । एवं बहुकालं यावद्राज्यं पालयन्ननेकसुपात्रदानतीर्थयात्राजिनशासनोन्नतिं कृतवान् । अथ तस्मिन्नगरे चौराणामुपद्रवो बभूव । सर्वाः प्रजा मिलित्वा राज्ञोऽग्रे समागत्य कथयामासुः, स्वामिन्नगरमध्ये

चौरोपद्रवतः स्थातुं न शक्यते । राज्ञा दुर्गपालमाहूय कथितं शीघ्रमेव चौरं प्रकटीकुरु । तेनोक्तं–स्वामिन् ! स सिद्धविद्यश्चौरो मम वशं नायाति । ततो राजा स्वयं कार्पटिकवेषं विधाय रात्रौ साशंकं विलोकमान एकस्मिन् जीर्णदेवकुले सुप्तः । तदा तत्र चौरः समायातः । पृष्टं च तेन राजःप्रति, कोऽसि त्वमिति ? राज्ञोक्तमहं कार्पटिकोऽस्मि । चौरेणोक्तं–समुत्तिष्ठ तव दारिद्र्यं खंडयामि । ततोस्तौ नगरमध्ये समागतौ । ततश्चौरेण विद्याबलेन कंचिद्धनिनं निद्रां दत्वा तस्य गृहाद्बहुधनं गृहीत्वा राज्ञः शिरसि तद्भारग्रंथिं मुक्त्वा चलितं, दूरेऽटवीमध्ये भूमिगृहे तद्द्रव्यं स्थापितं.

अथ तस्य चौरस्यैका रूपवती भगिनी वर्तते । तां प्रति तेनोक्तमस्य प्राघूर्णकस्य चरणक्षालनं कुरु । तया तत्रागत्य सुकुमालशरीरं मनोहररूपं च राजानं निरीक्ष्य प्रोक्तं-हे सत्पुरुषाहं त्वां दृष्ट्वा हृष्टास्मि । अत्र चरणक्षालनमिषेण बहवो जना मया कूपमध्ये निक्षिप्ताः संति, परं त्वं तूर्णं निर्गच्छ । राजा ततोऽभ्युत्थाय प्रणष्टो गृहे समागतः । प्रभाते राजा नगरमध्ये निःसृतस्तत्र व्यवहारिवेषधरं भ्रमंतं तं चौरमुपलक्ष्य सन्मानपूर्वकं निजसभायामानीतवान्, दत्ता च तस्मै तेन निजप्रधानपदवी । चौरेणापि रात्रौ मिलतो नृप उपलक्षितः । ततो राज्ञा प्रोक्तं–तव भगिनीं मह्यं देहि । चौरेणापि सा राज्ञा सह परिणायिता, त्यक्तं च स्वकीयं चौरव्यसनं । कतिचिद्दिवसानंतरं राजाज्ञया तेन सर्वमपि धनं संस्मृत्य संस्मृत्य लोकानां समर्पितं । एवं मूलदेवराजा बहूनां लोकानामुपर्युपकारं कृत्वा सम्यक्त्वादिगुणं निर्मलं प्रतिपाल्य दानमहिम्ना देवलोके गतस्ततोऽनुक्रमेण च मोक्षं गमिष्यति. ।। **इति दानकुलके मूलदेवराजकथा समाप्ता.** ।।

।।५३।।

अइदाणमुहरकविअण–विरइअसयसंखकव्ववित्थरिअं । विक्कमनरिंदचरिअं, अज्जवि लोए परिप्फुरइ ॥१५॥

व्याख्या–अतिदानेन कृत्वा मुखरा वाचाला ये कवयः पंडितजनास्तैर्विरचितानि यानि शतसंख्यमानानि काव्यानि, तैर्विस्तृतं प्रसृतं श्रीविक्रमादित्यनरेन्द्रचरितं तदादि अद्यप्रभृति लोके परिस्फुरति ॥१५॥

श्रीविक्रमनरेन्द्रचरित्रं सिंहासनद्वात्रिंशिकादिग्रंथेषु विस्तारयुक्तमस्ति, तथापि तस्य स्वल्पः संबंधोऽत्र लिख्यते –मालवदेशे उज्जयिन्यां नगर्यां भर्तृहरिराजा राज्यं करोति । तस्य लघुभ्राता विक्रमादित्यनामास्ति । अथैकदा स ज्येष्ठभ्रात्रा सह कलहं कृत्वा परदेशं गतः । भर्तृहरे राज्ञोऽनंगसेनेत्यभिधानाऽत्यंतवल्लभा पट्टराज्यस्ति । सा चैकेन मेंठेन सह व्यभिचारं सेवते । अथ तत्रैकेन द्विजेन भुवनेश्वरी देवी समाराधिता । तया संतुष्टया तस्मै अजरामरफलं दत्तं । द्विजेन फलमादाय गृहं समागत्य चिंतितं मया याचकेनाजरामरीभूतेन किं ? यदि भर्तृहरिराजाऽजरामरत्वं प्राप्नुयात्तदा, वरं. इति विचार्य तेन राज्ञस्तत्फलं प्राभृतीकृतं, फलमाहात्म्यं च कथितं । संतुष्टेन राज्ञा तस्मै बहुधनं दत्तं । अथ राज्ञा विचारितमिदं फलं प्राणप्रियराज्यै देयं, इति विचार्य स्नेहवशेन तेन तस्यै तत्फलं दत्तं । राज्या च स्वप्राणप्रियाय मेंठाय तत्फलं दत्तं । तेनापि चिंतितं, मम वेश्यया सह प्रीतिरस्ति ततो मया तस्यै एवेदं देयं । इति विचार्य तेन कामलताभिधवेश्यायै तद्दत्तं । तयापि चिंतितमनेकपातकखनिभूतया मयाऽजरामरीभूतया मृतं । बहुलोकोपकारकारकभर्तृहरिनृपयोग्यमेवैतत्फलं । ततस्तस्मै एव देयं,

इति विचार्य तया तत्फलं राज्ञे प्राभृतीकृतं । राज्ञा तत्फलमुपलक्ष्य वेश्यायै पृष्टं, केन तवेदं फलमर्पितं ? तयोक्तं—भवतः पट्टहस्तिपकेन मम दत्तं । हस्तिपकमाहूय बहुप्रहारांश्च दत्वा यदा पृष्टं तदा तेन मानितं यन्ममानंगसेनया
॥५५॥ राज्ञ्या दत्तमस्ति । तत् श्रुत्वा साश्चर्यदुःखितो राजांतःपुरे गतः । कथितं च तेन राज्ञ्यै यदमरफलं समानय । राज्ञ्या प्रोक्तं-मयैतत्फलं भक्षितं । ततोऽत्यंतं क्रुद्धेन राज्ञा तस्याः कशाप्रहारा दत्तास्तदा तया सत्यं कथितं । अथ राज्ञो वैराग्यमुत्पन्नं, कथितं च तेनेदं काव्यं—

यां चिंतयामि सततं मयि सा विरक्ता, साप्यन्यमिच्छति जनं स जनोऽन्यसक्तः ।

अस्मत्कृते च परितुष्यति काचिदन्या, धिक् तां च तं च मदनं च इमां च मां च ॥१॥

अथ तेन चिंतितं, राज्यं पुत्रं विना शून्यमेव त्यक्त्वा योगो गृहीतः, पश्चात्तत् शून्यं राज्यमग्निकवीरवेतालेनाधिष्ठितं । यः कोऽपि गोत्रीयो राज्ये निषीदति स म्रियते । देशांतरगतेन विक्रमेणेयं वार्ता श्रुता । तदासावुज्जयिन्यामागत्य सामान्यवेषेण प्रधानेभ्यो मिलितः । तस्य सत्वाधिक्येन तुष्टैर्मंत्रिभिः स राज्ये स्थापितः । ॥५५॥
अथासौ रात्रौ निजशय्यायाः परितो बलिबाकुलादीन्निक्षिप्य स्वयं जागरमाणः सुप्तस्तावता करालरूपोऽग्निवेतालस्तत्र समागतस्तत्र सुरभिबलिं वीक्ष्य तत्परिमलं गृह्णन् संतुष्टोऽसौ जगाद – त्वया प्रतिदिनमित्थमेव कर्तव्यमहं तवाभयदानं दास्यामि । इत्युक्त्वा स पश्चाद्वलितः । प्रभाते राजानं जीवंतं दृष्ट्वा प्रधानप्रमुखा हृष्टाः । अथैवं तेन दिनत्रयं यावद्बलिदानं कृतं । तृतीयदिने वेतालेन सह प्रीतिं कृत्वा तेन पृष्टं, हे वेताल !

मदीयमायुः कियत् ? तेन ज्ञानबलेन ज्ञात्वोक्तं तवायुः शतवर्षमितं वर्तते । विक्रमेणोक्तं–हे वेताल ! ममायुषो वर्षैकं न्यूनाधिकं कृत्वा त्वं तावद्धिशून्यं कुरु । वेतालेनोक्तं–वर्षमेकं तु दूरेऽस्तु किंतु दिवसैकमपि न्यूनाधिकं कर्त्तुं नाहं समर्थोऽस्मि । तत् श्रुत्वा विक्रमः संतुष्टः । अथ चतुर्थदिने तेन बलिर्न कृतस्ततः कुपितो वेताल उवाच–अरे ! अद्य त्वया बलिः किं न कृतः ? यदि त्वं ममायुर्न्यूनाधिकं कर्तुं समर्थो नासि तर्हि कथमहं बलिं करोमि ? इत्युक्त्वा संग्रामार्थं खड्गमुत्पाट्य स उत्थितः । एवं तत्साहसगुणेन तुष्टेन वेतालेनोक्तं, वरं मार्गयस्व । राज्ञोक्तं–त्वं मनुष्यं मा मारय । किंच मयि संस्मारिते त्वयागंतव्यं मदीयं च कार्यं कर्तव्यं । तथेत्युक्त्वा स स्वस्थाने गतः । विक्रमादित्यश्च सुखेन राज्यं पालयति ।

अथैकदा कोऽपि योगी राज्ञः समीपे समागत्योवाच–हे सत्पुरुष ! मयैका विद्या साधयितव्याऽस्ति ततस्त्वयोत्तरसाधकत्वेन भाव्यं । राजा तत्स्वीकृत्य कृष्णचतुर्दश्यां रात्रौ स्मशाने योगिपार्श्वे गतः । अग्निवेतालेनोक्तमयं योगी कपटी वर्त्तते, ततस्त्वया सावधानतया स्थेयं । अथोत्तरसाधकत्वं कुर्वन् राजाऽहूतिवेलायां योगिनः कुदृष्टिं दृष्ट्वा तमेवोत्पाट्याग्निकुंडे निक्षिप्तवान् । राज्ञः पुण्यप्रभावेण स योगी सुवर्णपुरुषरूपः संजातः । प्रभाते महोत्सवपूर्वकं राज्ञा स गृहे समानीतः । अथ तस्यां नगर्यां पूर्वं श्रीअवंतिसुकुमालपुत्रेण श्रीपार्श्वनाथबिंबयुतं महाकालाभिधानं तीर्थं स्थापितमासीत् । कालांतरे मिथ्यात्विभिर्जिनबिंबमधो निक्षिप्य तत्र शिवलिंगं स्थापितमभूत् । तदा श्रीसिद्धसेनसूरिभिस्तत्रागत्य तच्छिवलिंगस्फोटनपूर्वकं जिनबिंबं प्रकटीकृत्य पुनस्तत्तीर्थं वालितो विक्रमश्च प्रति-

बोधितः परमश्रावकश्च कृतः । ततो विक्रमोऽनेकतीर्थयात्राः शत्रुंजयतीर्थोद्धारं च कृत्वा श्रीजिनशासनप्रभावनां कृतवान् । कालांतरे सुवर्णपुरुषप्रसादेन तेन समस्ता पृथ्वी ऋणरहिता कृता, स्वकीयः संवत्सरश्च स्थापितः । विक्रमनृपकृतदानादिवर्णनं ग्रंथांतरादवसेयं ॥ इति **विक्रमनृपकथानकम्** ॥

तियलोयबंधवेहिं, तब्भवचरिमेहिं जिणवरिंदेहिं । कयकिच्चेहिं वि दिन्नं, संवच्छरियं महादाणं ॥१६॥

व्याख्या–स्वर्गमृत्युपाताललक्षणानां त्रिभुवनानां बंधवैः परमसहोदरभूतैरेतावता त्रिजगद्धितकारकैः, पुनः कीदृशैस्तद्भवचरितैस्तस्मिन्नेव भवे मोक्षगामिभिरेतादृशैर्जिनवरेन्द्रैस्तीर्थंकरैः, पुनः कीदृशैः कृतकृत्यैः सर्वकार्यसिद्धिभिस्तीर्थकरैर्दत्तं सांवत्सरिकं महादानम् ॥१६॥ तीर्थंकरवार्षिकदानविधिर्यथा–प्रथमं देवा नगराद्बहिर्दानमंडपं रचयंति । तन्मध्ये स्वर्णसिंहासनं मंडयंति, तत्र सूर्योदये भगवानागत्य पूर्वाभिमुखस्तिष्ठति । देवताः सर्वग्रामनगरादौ 'यदिप्सितं तन्मार्गयध्वं' इत्याद्युद्घोषणां कुर्वंति । स्वामी तु सर्वेषां वांछितं पूरयति । प्रतिदिवसमेकाकोटीरष्टौ लक्षं च सुवर्णं प्रभुर्ददाति । एवंविधा सर्वतीर्थंकराणां स्थितिर्ज्ञातव्या ।

सिरिसेअंसकुमारो, निस्सेअस्स सामिउ कह न होई । फासुअदाणपवाहो, पयासिउ जेण भरहंमि ॥१७॥ ॥५७॥

व्याख्या—श्री ऋषभदेवस्य प्रपौत्रः श्रेयांसकुमारो निःश्रेयसस्य मोक्षस्य स्वामी कथं न भवति, येनः प्रासुकदानप्रवाहः प्रकाशितोऽस्मिन् भरतक्षेत्रे ॥१७॥ अस्यां चतुर्विंशतौ येन जगन्मध्येऽन्नदानं प्रकाशितं स श्रेयांसकुमारः प्रसिद्ध एव । दानेष्वन्नदानमपि प्रधानमस्ति अन्नदातुः पुरस्तीर्थंकरा अपि हस्तं प्रसारयंति । अत्र विषये

श्रीऋषभदेवसदृशं प्रधानं पात्रं श्रेयांसकुमारस्य निर्मलो भावः, निर्मलेक्षुसदृशं च दानवस्तु एवमुत्तमोत्तमदुर्लभत्रिकसंयोगो बभूव । श्रीश्रेयांसकुमारात्साधूनां दानविधिः प्रवर्तितोऽस्ति । तस्य विस्तृतवृत्तांतस्तु श्रीआदिनाथचरित्रादवसेयः ॥

कह सा न पसंसिज्जइ, चंदणबाला जिणिंददाणेणं । छम्मासिअतवतविउ, निव्वविउ जीए वीरजिणो ॥१८॥

व्याख्या—सा चंदनबाला जिनेंद्रदानेन कथं न प्रशस्यते ? यया षण्मासतपस्तपितः श्रीवीरजिनः संतोषितः ॥१८॥

तस्याः कथा चेयं–चंपानगर्यां दधिवाहनराजा तस्य धारिणीनाम्नी प्रिया, तयोर्वसुमतिनामा पुत्री वर्तते । एकदा कौशांबीपतिशतानीकराज्ञा चंपानगरी भग्ना । दधिवाहनो नष्टस्तदा शतानीकराज उष्ट्रपालकेन वसुमतिसहिता धारिणी गृहीता । शतानीकः सैन्ययुतो निजनगरींप्रति पश्चाद्वलितः । मार्गे तेन उष्ट्रपालेन धारिणींप्रति प्रोक्तमहं त्वां मम भार्यां करिष्यामि । वसुमतीं च चतुष्पथे विक्रीष्यामि । तत् श्रुत्वा धारिणी मनसि तीव्रखेदं दधाना मृता । अथ कौशांब्यामागत्य तेन दुष्टोष्ट्रपालकेन चतुष्पथे वसुमती विक्रीता गृहीता च धनावहश्रेष्ठिना बहुद्रव्यदानेन । गृहे समागत्य श्रेष्ठी वसुमतीं पृच्छति–हे पुत्रि ! त्वं कस्य कुले समुत्पन्ना ? सा लज्जया वसुमती किमपि न जजल्प । श्रेष्ठिना निजभार्यायै मूलायै कथितं, वसुमतीमावयोः पुत्रीस्थाने ज्ञातव्या, सा च सर्वदा चंदनवत् शीतलवचनानि ब्रूते, तेन तस्याश्चंदनबालेति नाम दत्तं । एकदा मूलया चिंतितमस्या मनोहर-

रूपमोहित: श्रेष्ठी एनां पुत्रीं कथयित्वापि नूनं भार्यां करिष्यति, तेनाहं च जीवन्मृतैव । इति विचिंत्य सा तस्या
मारणोपायं चिंतयति । एकदा सा विनयवती चंदना गृहागतस्य श्रेष्ठिन: पादक्षालनं कर्तुं लग्ना । तदवसरे
॥५९॥ तस्या भूमौ पतितो वेणीदंड: श्रेष्ठीनोत्पाट्य स्वोत्संगे धृतस्तद् दृष्ट्वा मूलया चिंतितं नूनं मदध्यवसाय: सत्यो
जात: । अथ श्रेष्ठी तु भोजनं कृत्वा हट्टे गत: । ततो दुष्टमूलया मस्तकमुण्डनपूर्वकं चंदनबालां निगडितचरणद्वयां
विधाय शून्यगृहमध्ये निक्षिप्य तत्कपाटकं दत्वा तालकं दत्तं । कथितं च परिवारेभ्यो, य: कोऽपि श्रेष्ठिनमेतद्-
वृत्तांतं कथयिष्यति तस्य जीवितसंशयो ज्ञातव्य इति तर्जनां दत्वा सा दुष्टा पितुर्गृहे गता । गृहागतश्रेष्ठिना पृष्टं
चंदना क्व गता ? कथं न दृश्यते ? इत्यादि श्रेष्ठिना पृष्टोऽपि परिवारो मूलाभीत्या किमपि न प्रजल्पति ।
श्रेष्ठिना ज्ञातं बहीः रममाणा भविष्यति । द्वितीयदिवसेऽपि श्रेष्ठिना तथैव पृष्टं, परं कोऽपि तद्वृत्तांतं न कथ-
यति । तृतीयदिने श्रेष्ठिना क्रुद्धेन पृष्टं । तदैकया वृद्धभोजनकारिकया मूलाया: सर्वा वार्ता प्रकाशिता । दु:खी-
भूतेन श्रेष्ठिना शीघ्रमेव तालकं भंक्त्वा कपाटावुद्घाटितौ । तत्र मुंडितमस्तकां निगडितपादां क्षुत्क्षामकुक्षीं स्वकर्म-
दूषणदानतत्परां नमस्कारपदमुच्चरंतीमश्रुजलाविलनेत्रां तामुत्पाट्य श्रेष्ठी बहिरानीतवान् । तामाश्वास्य दयार्द्रचेता: ॥५९॥
श्रेष्ठी तस्या: कृते गृहमध्ये भोजनं गवेषयितुं लग्न:, परं दुष्टमूलया युक्त्या गोपितमुक्तं तत् क्वापि न लब्धं ।
महिष्यादिकृते सूर्पकमध्यस्थान् बाकुलान् दृष्ट्वा तदा तु तत्सहितं तत्सूर्पकं तस्यै प्रदाय श्रेष्ठी स्वयं
निगडभंजनकृते लुहारानयनार्थं गत: । तदा चंदनया चिंतितं, मया यदि पुण्यानि न्यूनानि कृतानि तदेयमीदृश

मे विपत्तिः समायाता । अधुनापि यदि कोऽपि पात्रमत्रायाति तदा तस्मै बाकुलान्नमिदं दत्वा भोजनं करोमीति चिंतयंती सा स्थितास्ति ।

अथ श्रीमहावीरप्रभुः षण्मासाभिग्रहधारी तत्र समायातस्तदा सा दृष्ट्वा मनसि चिंतयत्ययं कोऽपि महामुनिर्जंगमतीर्थरूपो मद्भाग्यबलेनात्र समागत इति विचिंत्य सर्वं दुःखं विस्मृत्य हृष्टा सती प्रभुंप्रति बाकुलान् दातुं लग्ना । तदा प्रभुणा स्वाभिग्रहो विचारितो–द्रव्यतो माषान्नं सूर्पकोणके–स्थितमस्ति, क्षेत्रतो गृहदेहलीमध्ये पादमेकं बहिरेकं चांतः कृत्वा स्थितास्ति, कालतस्तृतीयप्रहरोऽपिवर्तते भावतो राजपुत्री, विक्रीता, दासीत्वमापन्ना, कुमारिका, मुण्डितमस्तका, निगडितचरणा, बुभुक्षिता सत्यपि रोदनं न करोति । ततः स्वामिना करो न प्रसारितः, तदा अहो ममाऽभागिन्या हस्तादयं मुनिरप्याहारं न गृह्णातीति चिंतयंती सा रुदनं चकार । तदा स्वामिना निजं सर्वमप्यभिग्रहं संपूर्णीभूतं विज्ञाय हस्तौ प्रसारितौ । चंदनादत्तबाकुलान् गृहीत्वा पंचदिनोनषण्मासीतपःपारणं कृतं । तत्र पंच दिव्यानि प्रकटितानि, तत्पदद्वयस्थितं निगडं त्रुटित्वा स्वर्णमयं जातं, शिरसि केशपाशो जातः । सर्वांगेषु च रत्नानामभरणानि जातानि । स अहो धन्यमहोधन्यमिति वदंतो देवास्तत्र नृत्यं चक्रुः । प्रभोः पारणकं जातं श्रुत्वा राजादयो बहवो लोकास्तत्रागताः । सौधर्मेंद्रोऽपि तत्र समागतः । तावता धनावहः श्रेष्ठ्यपि तत्रायातः । पश्यति स्वगृहं राजादिभिर्भृतं । शृंगारितां च चंदनां दृष्ट्वा हृष्टः । ततः सौधर्मेंद्रः श्रेष्ठिनं कथयति, इयं दधिवाहनराज्ञः पुत्री चंदना प्रभोः प्रथमसाध्वी भविष्यति । ततो राजा

लोभाकृष्टस्तत्सर्वं धनं गृहीतुं लग्नस्तदेंद्रेण निवारितः । उक्तं च-चंदना यं प्रति कथयिष्यति स एव तद्धनं गृहिष्यति । ततश्चंदनेनोक्तेन धनावहश्रेष्ठिना तत्सर्वं धनं गृहीतं । पुनरिंद्रेणोक्तमियं भोगतृष्णा-पराङ्मुखी बालब्रह्मचारिणी चरमशरीरिणी वर्ततेऽतः सुखेन पालनीया । इयं च तीर्थस्थापनाकाले दीक्षां लास्यतीत्युक्त्वा सौधर्मेंद्रः स्वस्थाने गतः । ततः श्रेष्ठिना सा दुष्टा मूला गृहाद्बहिर्निष्कासिता मृत्वा च नरकं गता । स्वामिनः केवले समुत्पन्ने सति द्वितीये समवसरणे चंदनया चारित्रं गृहीतं क्रमेण च मोक्षं गताः ॥ इति श्रीदान-कुलके चंदनबालायाः कथा ॥

पढमाइं पारणाइं, अकारसु करंति तह करिस्संति ॥ अरिहंता भगवन्तो, जेसिं घरे तेसिं धुवा सिद्धि ॥१९॥

व्याख्या-दीक्षां लात्वा प्रथमपारणकमनेकतीर्थकराश्चक्रुः, संप्रति च कुर्वंति पुनः करिष्यंति चार्हंतो भगवंतो येषां गृहे ते गृहिणो ध्रुवं निश्चितं सिद्धं मोक्षं यास्यंति तस्मिन्नेव भवे तृतीयभवे वा ॥१९॥

जिणभवणबिंबपुत्थय-संघसरूवेसु सत्तखित्तेसु ॥ ववि‍अ धणंपि जायइ, सिवफलयमहो अणंतगुणं ॥२०॥

व्याख्या-जिनभवनं जिनप्रासादः, बिंबं जिनप्रतिमा, पुस्तकं भगवत्यादिसिद्धांतः, संघश्चतुर्विधः साधुसाध्वी-श्रावकश्राविकारूपः, एवंविधेषु सप्तक्षेत्रेषु यद्धनं वप्तं तदहो इत्याश्चर्यं अनंतगुणसुखरूपमोक्षफलदायकं भवति ॥२०॥

॥ इति प्रथमं दानकुलकं समाप्तम् ॥

॥६१॥

॥ २ ॥ अथ शीलकुलकम् ॥

सोहग्गमहानिहिणो, पाए पणमामि नेमिजिणवइणो ॥ बालेण भुयबलेणं, जणद्दणो जेण निज्जिणिउं ॥१॥

व्याख्या—बालेनापि बाल्यत्वे वर्तमानेनापि येन प्रभुणा भुजबलेन स्वकीयहस्तवीर्येण जनार्दनः श्रीकृष्णो निर्जितस्तस्य सौभाग्यमहानिधेर्बालब्रह्मचारिणः श्रीनेमिनाथस्य जिनपतेश्चरणौ प्रणमामि ॥१॥ तस्य संक्षेपतश्चरित्रमित्थं —

जंबूद्वीपे भरतक्षेत्रेऽचलपुरनगरे विक्रमराजा राज्यं करोति, तस्य धारिणी भार्या, सा च सकलस्त्रीगुणैरलंकृता। अन्यदा राज्ञी सुप्तया तयेत्थं स्वप्नं दृष्टं । प्रथमं तया सहकारतरुर्दृष्टस्ततः केनापि पुरुषेण तत्रागत्य तस्यै कथितं सांप्रतं मयैषो वृक्षस्तवांगणे बप्तोऽस्ति, ततः कस्मिंश्चित्कालेऽहं तं वृक्षमन्यत्र वप्स्यामि, अनया रीत्या नववारमहमेतं वृक्षं वप्स्यामि । तथैतत्फलादिकं दिनं दिनं प्रति वृद्धिं प्रयास्यति । इति स्वप्नं दृष्ट्वा धारिणी

जागृता, प्रभाते च तया तत्स्वप्नवार्ता राज्ञोऽग्रे कथिता। राज्ञा स्वप्नपाठकेभ्यः पृष्टं । तैः प्रोक्तं पुत्रो भवि-
ष्यति, परं तद्वारस्यार्थं वयं न जानीमहे । ततो धारिण्या शुभदिने पुत्ररत्नं प्रसूतं । राज्ञा च महोत्सवपूर्वकं
॥६३॥ तस्य धन इति नाम दत्तं । अथ कुसुमपुरे श्रीसिंहराजो विमलाभिधाना राज्ञी, तया धनवतीनाम पुत्री प्रसूता ।
सा चतुःषष्टिकलानिपुणा यौवनं प्राप्ता । एकदा सा सखीसहिता वने क्रीडां कर्तुं गता, तत्र तया कस्यचित्पुरुषस्य
करे चित्रपट्टो दृष्टः । तस्मिंश्चित्रिता मनोहरां पुरुषमूर्तिं वीक्ष्य तया तं प्रति प्रोक्तं कस्येदमाश्चर्यकारि मनोहरं
रूपमस्ति ? पुरुषेणोक्तमचलपुरनगरपतिविक्रमनृपपुत्रधनकुमारस्येदं रूपमस्ति । ततः कुमारी तं रूपं पुनःपुनर्विलोक-
माना कामपीडिता सती निजसख्यै कमलिन्यै प्रति जगाद–हे सखि ! मयैतादृग्मनोहरं रूपं कुत्रापि दृष्टं नास्ति ।
इदं रूपं दृष्ट्वा मे मनसि हर्षोत्कर्षः समुत्पद्यते । ततः सख्या सार्धं धनवती गृहे गता, परं मनोविह्वलतया न
केनापि सह जल्पति, न चाश्नाति न च स्वपिति च । तां तथावस्थां दृष्ट्वा कमलिन्योक्तं–हे सखि ! त्वं
चिंतातुरा कथं दृश्यसे इति बहुवारं पृष्टापि धनवती लज्जया न किंचिदपि वदति । तदा चतुरसख्या तन्मो-
अभिप्रायं ज्ञात्वा तस्या मातुः पुरः सर्वा वार्ता कथिता । मात्रा च धनवती सालंकारां कृत्वा नृपाग्रे मोचिता । ॥६३॥
तां दृष्ट्वा राज्ञो मनसि तस्या वरसंबंधचिंता समुत्पन्ना । इतस्तस्याः पुण्ययोगेन विक्रमराजः कश्चिद्दूतो राज-
कार्यार्थं नृपाग्रे समायातः । तेन मनोहररूपाद्यलंकृतां राजपुत्रीं विलोक्य कथितं, हे राजन् ! तवेयं पुत्री विक्रम-
भूपांगजधनकुमारस्य योग्यास्ति । राजा प्रोक्तं–भो दूत ! नूनं त्वया मे मनसो वार्ता ज्ञाता । अथ यथा तद्वार्ता

सफलीभवेत्तथा कुरु । ततो राजा कुम्कुमपत्रिकां लिखित्वा तेन सार्धं कन्यादानार्थं स्वकीयो दूतः प्रेषितः । दूतेन तत्र गत्वा विक्रमराज्ञो हस्ते नीतिपूर्वकं कुम्कुमपत्रिका मुक्ता । विक्रमनृपेणापि हर्षतस्तत्प्रतिपन्नं । अथ धनकुमारेणापि धनवत्यर्थं मुक्ताफलहारो लेखश्च प्रच्छन्नं तेन दूतेन सार्धं प्रेषितौ । दूतेन तत्र गत्वा धनवत्यै हारलेखौ समर्पितौ । धनवती लेखं वाचयित्वात्यंतं प्रमुदिता सती तं हारं स्वकंठे स्थापयामास । अथ विक्रमराजा गजतुरगादिसकलसैन्यसहितो महताडंबरेण पुत्रयुतः कुसुमपुरे समागतः । शुभदिवसे च महोत्सवपूर्वकं दंपत्योः पाणिग्रहणं जातं । श्रीसिंहराजा करमोचनावसरे धनकुमाराय बहुद्रव्यं दत्तं । ततो धनवतीं गृहीत्वा धनकुमारः परिवारयुतो निजनगरे समागत्य तया सह विषयसुखानि भुंजानः सुखेन कालं गमयति ।

अथैकदा विक्रमराजा धनधनवती सहितो गजेंद्रमारुह्य वनक्रीडां कर्तुं गतस्तत्र वने चतुर्ज्ञानधरं श्रीवसुंधराचार्यं वीक्ष्य वंदनां कृतवान् । मुनिना देशना दत्ता । देशनांते विक्रमराज्ञा मुनये पृष्टं, हे स्वामिन् ! यदायं धनकुमारो गर्भे समायातस्तदा तस्य मात्रा स्वप्ने आम्रतरुसहित एकः पुरुषो दृष्टः । तेन पुरुषेण चोक्तमहमष्टवारं तवांगणे इमं सहकारतरुं वप्स्यामि, तस्य कोऽर्थविशेषः ? साधुनोक्त–हे राजन् ! तेन देवेन तदस्य भवस्वरूपं कथितं । नवमे भवे चासौ मोक्षं यास्यति । तत् श्रुत्वा संतुष्टो राजा मुनिं वंदित्वा परिवारयुतो गृहे समायातः । अथान्यदा धनधनवत्यौ क्रीडार्थं वने समागतौ, तत्रैकं साधुं मूर्च्छया निश्चेतनीभूय पतितं वीक्ष्य शीतलजलवायुयोगेन तं सचेतनं चक्रतुः । ततस्तं साधुं तौ स्वगृहे समानयामासतुः । पृष्टं च ताभ्यां तस्मै–हे

भगवन् ! यूयं निश्चेतनीभूय कथं पतिताः ? साधुनोक्तं परमार्थतोऽहं संसारात् खिन्नो भूत्वा पतितोऽभूवं । द्रव्यतश्च मे वृत्तांतं शृणुतं । नाम्नाहं मुनिचंद्रोऽस्मि सार्थाद्भ्रष्टो बुभुक्षितश्च पतितः । पश्चाद्युवाभ्यामुपचारं कृत्वाहं सचेतनीकृतः । ततो धनधनवतीभ्यां तस्य मुनेः पार्श्वे सम्यक्त्वमूलद्वादशव्रतानि गृहीतानि । विक्रमराजापि निजराज्यं धनकुमाराय दत्वा चारित्रं जग्राह । धनराज्ञापि कियंतं कालं यावद्राज्यं पालयित्वा निजपुत्रजयंताय राज्यं दत्वा धनवत्या सह दीक्षा गृहीता । प्रांते च मासिकीं संलेखनां कृत्वा तौ द्वावपि सौधर्मदेवलोके सामान्येंद्रत्वं प्राप्तौ. इति द्वितीयो भवः २.

तत्र द्विसागरोपमायुर्भुक्त्वा वैताढ्यपर्वते उत्तरश्रेण्यां सूरतेजनगरे सूरनामा विद्याधरो विद्युन्मतीभार्या । तयोः पुत्रत्वेन धनजीवश्चित्रगतिनामा बभूव । धनवतीजीवस्तु दक्षिणश्रेण्यां अनंगसिंहनृपशशिप्रभाराज्ञ्यां रत्नवतीनामपुत्रीत्वेनोत्पन्नः । तथा तौ द्वावपि स्वस्वनगरे यौवनावस्थां प्राप्तौ । अथैकदानंगसेनराज्ञा निजपुत्र्या वरार्थमेको नैमित्तिकः पृष्टस्तेनोक्तं-हे राजन् ! युद्धावसरे यस्तव करवालं गृहिष्यति पुनर्नंदीश्वरद्वीपे यस्य मस्तकोपरि पुष्पवृष्टिर्भविष्यति स तव पुत्रीभर्ता भविष्यति । ततो राज्ञा दानपूर्वकं नैमित्तिको विसृष्टः. इतश्च भरतक्षेत्रे विक्रमपुरे सुग्रीवाभिधो राजा तस्य यशस्वीभद्राख्ये द्वे भार्ये । तयोः सुमित्रपद्माभिधानौ यथाक्रमं द्वौ पुत्रौ जातौ । भद्रया चिंतितं यशस्वीपुत्रसुमित्रेण सता मत्पुत्रस्य राज्यं न मिलिष्यति । इति विचिंत्य तया सुमित्राय विषं दत्तं । यावता सुमित्रो व्याकुलीभूतस्तावता तत्र राजा समायातः । अनेकमंत्र-तंत्राद्युपचारे कृतेऽपि स न

सज्ञोभूतः । लोकेऽपि तत्प्रकटीभूतं यद्भद्रया सुमित्राय विषं दत्तमिति श्रुत्वा भद्रा प्रणष्टा, राजा सुमित्रं प्रति धर्मं श्रावयामास । तद्गुणान् संस्मृत्य च स रोदितुं लग्नः । इतश्चित्रगतिविद्याधरो विमानस्थितस्तन्नगरोपरि समायातः पौरान् राजानं च दुःखिनं वीक्ष्याधोऽवतीर्य लोकमुखात्तद्वार्तां श्रुत्वा मंत्रितवारिणा सुमित्रं प्रक्षालयामास । ततः सुमित्रः स्वस्थीभूयावदत्—कथमेते लोका मां परिवेष्ट्य स्थिताः संति ? राज्ञा सर्वोऽपि वृत्तांतः कथितस्तदा सुमित्रस्तूर्णं समुत्थाय चित्रगतिं नत्वा कथयति—हे सत्पुरुष ! त्वया ममोपरि महोपकारः कृतस्तेनैव तवोत्तमकुलं ज्ञातं तथापि स्वकुलं त्वं प्रकाशय ? तदा चित्रगतिसेवकैस्तस्य कुलादिवार्ता प्रकाशिता । इतस्तत्र सुयशानामा केवली समायातः । नृपादिसर्वेऽपि तं वंदितुं गतास्तत्र च केवलिमुखाद्धर्मं श्रुत्वा चित्रगतिना सम्यक्त्वं स्वीकृतं । अथ सुग्रीवेण पृष्टं—हे भगवन् ! सा भद्रा सुमित्राय विषं दत्वा क्व गता ? केवलिनोक्तं—भद्रा नष्टा चौरैर्धृता । तस्या वस्त्राभरणानि गृहीत्वा तैः कस्मै वणिजे विक्रीता । तत्पार्श्वादपि प्रणष्टा वने दवदग्धा मृत्वा प्रथमनरके गता, ततोऽपि निःसृत्य तज्जीवो बहुसंसारं भ्रमिष्यति । तत् श्रुत्वा वैराग्यमापन्नेन सुग्रीवराज्ञा सुमित्राय राज्यं दत्वा दीक्षा गृहीता । चित्रगतिरपि स्वस्थानके गतः ।

इतोऽनंगसिंहपुत्रेण कमलविद्याधरेण सुमित्रभगिन्यपहृता । तदा सुमित्रेण सह निजप्रीतिं विज्ञाय चित्रगतिना कमलेन सह संग्रामो मंडितः । पुत्रस्नेहेनानंगसिंहोऽपि तत्रागतः, तदा चित्रगतिनांधकारं विकुर्व्य तस्य खड्गोऽपहृतः । संग्रामे च तौ विजित्य चित्रगतिः सुमित्रभगिनीं गृहीत्वा गृहे समायातः । सुमित्रस्तु भगिनी-

वीरदेण वैराग्यतः पुत्राय राज्यं दत्त्वा चारित्रं गृहीतवान् । नवपूर्वाणमधीत्य गुर्वाज्ञामादाय मगधदेशग्रामाद्बहिः कायोत्सर्गेण स्थितः । तत्र पद्मस्तं वीक्ष्य वैरं संस्मृत्य बाणेन जघान । सुमित्रर्षिः शुभध्यानतो मृत्वा पंचमे देवलोके गतः । पद्मस्तु सर्पेण दष्टो मृत्वा सप्तमनरके गतः । अथ सुमित्रर्षेर्मरणं ज्ञात्वा चित्रगतिर्मनसि दुःखं वहमानो यात्रार्थं नंदीश्वरे समायातः । तदा रत्नवतीसहितोऽनंगसिंहोऽपि तत्र समागतः । अथ चित्रगतिर्जिनपूजां कृत्वा स्तुतिं कर्तुं लग्नस्तदा सुमित्रजीवेन ब्रह्मदेवलोकादागत्य तस्योपरि पुष्पवृष्टिः कृता । तद्वीक्ष्यानंगसिंहेन नैमित्तिकोक्तं संस्मृत्य स्वपुत्रीरत्नवती चित्रगतिना सह तत्रैव परिणायिता । भवांतरस्नेहतस्तौ दंपती स्वस्थाने समागत्यावर्णनीयप्रेमपरौ सुखेन कालं गमयांचक्रतुः । प्रांते पुरंदराभिधपुत्राय राज्यं दत्त्वा निर्मलचारित्रं प्रपाल्यानशनं कृत्वा तौ चतुर्थे माहेंद्रदेवलोके देवत्वेनोत्पन्नौ । इति चतुर्थो भवः ।

अथ पश्चिममहाविदेहे पद्मविजये सिंहपुरनगरे हरिनंदराजा, प्रियदर्शना पट्टराज्ञी । तस्याः कुक्षौ माहेंद्रदेवलोकाच्च्युतश्चित्रगतिजीवोऽपर जितनामा पुत्रत्वेनोत्पन्नः । सर्वाः कलास्तेनाभ्यसिताः । एकदा स मंत्रीपुत्रविमलबोधसहितोऽश्वं वाहयन् वने गतः । द्वयोरप्यश्वौ वक्रशिक्षितावभूतां बहुदुरेऽटव्यां प्राप्य तौ द्वावप्यश्वौ रुधिरं वमंतौ मृतौ । ततस्तौ द्वौ सरसि जलं पीत्वेत्यचिंतयतां–यदधुनाऽवां देशांतरदर्शनेच्छां सफलां करिष्यावः । इति विचार्य तौ यावदग्रे प्रस्थितौ तावद्रक्ष रक्षेति वदन् कोऽप्येकः पुरुषः कंपमानस्तयोः शरणं प्राप्तः । इतस्तत्र राजपुरुषा आगत्य कुमारं कथयामासुरयं तस्करो बहुलोकांश्चानेन मुषितास्तत एनं वयं मारयिष्यामः । तदा

॥६७॥

कुमारेणोक्तं यद्यपि चौरोऽयं तथापि शरणागतत्वान्न वधार्हः । तत् श्रुत्वा ते राजपुरुषास्तं कुमारं हंतुं धाविताः परं कुमारेण ताडितास्ततो नंष्ट्वा ते निजनृपसमीपे गतास्ततो राज्ञा निजसैन्यं तत्र प्रेषितं तदपि कुमारेण निर्जितं । ततो राजा स्वयं तत्रागत्य मंत्रिपुत्राय पृष्टवान् कस्यायं कुमारोऽस्ति ? तेन सर्वोऽपि वृत्तांतः कथित-स्ततस्तुष्टेन राज्ञोक्तमहो एषतु मम मित्रहरिनंदिपुत्र इत्युक्त्वा तं गृहे समानीय निजकनकमालाऽभिधाना पुत्री तेन सह परिणायिता । अथ कुमारः कियत्कालं तत्र स्थित्वा देशांतरविलोकनकुतूहलतया मंत्रिपुत्रान्वितो निर्गतः । मार्गमुल्लंघ्य तावेकनगरसमीपमुपागतौ । इतस्ततश्च वने कस्याश्चित्स्त्रियो रुदनं श्रुत्वा तच्छब्दानुसारेण तत्र गतौ । तदा तत्राग्निकुंडसमीपे एकां स्त्रियं खड्गपाणिं चैकं पुरुषं दृष्ट्वा कुमारो बभाण–अरे दुरात्मन्नेतां स्त्रियं मुञ्च नो चेद्युद्धं कुरु । इत्युक्त्वा कुमारस्तं विद्याधरं निर्जितवान् । इतः प्रभाते तत्कन्याजनको राजा तस्याः शोधनार्थं तत्रागतः । कुमारेण सर्वोऽपि वृत्तांतस्तस्मै कथितः । हृष्टेन राज्ञा तस्या रत्नमालायाः पाणिग्रहणं तेन कुमारेण सह कारितं । अथ तत्रापि कियत्कालं स्थित्वा प्रच्छन्नतया स निर्गतः कुण्डलपुरसमीपे समागत्य ताभ्यां केवलिन उपदेशं श्रुत्वा पृष्टं किमावां भव्यौ वा अभव्यौ ? केवलिनोक्तं युवां द्वावपि भव्यौ । पुनर्हे कुमार ! त्वं तु इतः पंचमे भवे भरतक्षेत्रे श्रीनेमिनाथाभिधस्तीर्थंकरो भविष्यसि । तवायं सुहृच्च तवाद्यो गणधरो भविष्यति । तत् श्रुत्वा हर्षितौ तौ द्वावपि तत् आनंदपुरे प्राप्तौ । तत्र जितशत्रुराजा, धारिणी राज्ञी, तस्याः कुक्षौ माहेंद्र-देवलोकाच्च्युतो रत्नवतीजीवः प्रीतिमती नाम पुत्रीत्वेनोत्पन्नः । सकलकलाकलापकलितया तया यौवनावस्थायां

पितुः पुर इति प्रतिज्ञा कृता, यो मां कलया जेष्यति स मे भर्ता भविष्यति । इति श्रुत्वा पित्रा स्वयंवरमंडपो मंडितस्तत्रानेकनृपभूचरखेचराः समायाताः, अपराजितकुमारोऽपि गुटिकाप्रभावतो रूपपरावर्तनेन कार्पटिकरूपं
॥६१॥ विधाय तत्र समायातः ।

अथ प्रतिहारीयुक्ता मनोहरवरमालामंडितहस्ता राजकुमारी तत्र समागता । तया पादपूर्त्यर्थं समस्या-काव्यानि प्रोक्तानि परं कोऽपि तेषां पूर्त्तौ समर्थो नाभूत् । यदा सर्वेऽपि राजकुमारादयो दिङ्मूढा जातास्त-दापराजितकुमारेण स्तंभपुत्तलिकामस्तकोपरि स्वकरं न्यस्य तस्या मुखेन सर्वा अपि समस्याः पूरिताः । तद् दृष्ट्वा कुमारीराजन्यादयः सर्वेऽपि चित्तेषु चमत्कृतिं प्राप्ताः । पूर्वभवस्नेहाकृष्टया कुमार्या तत्कालमेव तत्कार्पटिक-वेषभृत्कुमारकंठे वरमाला क्षिप्ता । तथाभूतं वीक्ष्य तत्र मिलिताः सर्वेऽप्यन्ये राजकुमाराः शस्त्राणि सज्जीकृत्या-पराजितकुमारं प्रति धाविताः, परं कुमारेण निजरूपं प्रकटीकृत्य सिंहनादस्तथा कृतो यथा ते सर्वेऽपि मृगवत्पला-यिताः । अथ तत्रागत सोमप्रभाभिधेन तस्य मातुलेन कुमारमुपालक्ष्य सर्वोऽपि तस्य कुलादिवृत्तांतः कथितः । ॥६२॥
ततो हृष्टेन जितशत्रुनृपेण शुभलग्ने तयोर्विवाहः कारितः । मंत्रिणा च स्वपुत्री विमलबोधाय परिणायिता । अथ हरिनंदनृपेण तत्रस्थं कुमारं ज्ञात्वा स्वमंत्रिणं कीर्तिराजं तत्र प्रेष्य कुमार आकारितः । कुमारोऽपि मंत्रि-मित्रभार्यादिपरिवारयुतो निजनगरे प्राप्तः । ततो राजा कुमाराय राज्यं दत्त्वा स्वयं दीक्षां गृहीत्वा शुद्धचारित्रं प्रपाल्य मोक्षं गतः । ततोऽवसरेऽपराजितराजापि पद्मपुत्राय राज्यं दत्त्वा सवल्लभो दीक्षां गृहीत्वा प्रांते चानशनं

कृत्वा आरणदेवलोके सामान्येंद्रो जातः ।

॥ इति पंचमषष्ठौ भवौ ॥

अथ जंबूद्वीपे भरतक्षेत्रे हस्तिनागपुर्यां श्रीषेणराजः श्रीमतीभार्याकुक्षौ शंखस्वप्नसूचितोऽपराजितजीव-शंखनामकुमारत्वेनोत्पन्नः क्रमेण च स सकलकलाकलापयुतो यौवनं प्राप्तः । अथैकदा नगरलोका राज्ञोऽग्रे समागत्येति प्रोचुः । हे स्वामिन् ! विशालशृंगगिरिवर्तिवासस्थः समरनामा पल्लीपतिरस्माकं द्रव्यादि हृत्वाऽस्मान् दुःखीकरोति । तत् श्रुत्वा शंखकुमारः सैन्ययुतो राजाज्ञया तत्र गत्वा तेन सह युद्धं कृत्वा तं बद्ध्वा काष्ठपंजरे निक्षिप्तवान् । येषां येषां च धनानि तेनापहृतानि तेषां तेषामुपलक्ष्य कुमारेण पुनः समर्पितानि । ततः पश्चाद्वलित्वा पथि रात्रौ सुप्तवता कुमारेण कस्याश्चित्स्त्रियो रुदनं श्रुतं । तच्छब्दानुसारेण कुमारस्तत्र गत्वा तां स्त्रियं रुदनकारणं पृच्छति । तयोक्तं–मगधदेशे चंपापुर्यां जितारिराजा, कीर्तिमती प्रिया, तयोः पुत्री यशोमती । सा यौवनस्था श्रीषेणराजपुत्रशंखकुमारस्य रूपयौवनादिगुणान् श्रुत्वा तं प्रत्यनुरागवती जाता । तां वार्तां श्रुत्वा राज्ञा हस्तिनापुरे तस्या विवाहार्थं प्रधानजनाः प्रेषिताः । इतो मणिशेखरनामविद्याधरेण साऽपहृता । तस्या अहं धात्रीमाता तद्रक्षणार्थं बाहुलग्ना यावदत्र समागता तावत्स दुष्टो बलात्कारेण मे हस्तं दूरीकृत्य तामादाय क्वापि गतस्तस्या विरहदुःखेनाहं रोदिमि । तत् श्रुत्वा कुमारेणोक्तं त्वं मा क्रंदं कुरु ? अहमधुनैव तं खेचरं हत्वा तां कन्यां पश्चाद्वालयिष्यामि । इत्युक्त्वा सूर्योदये कुमारो यावद्विशालशृंगगुहाद्वारे समायाति तावत्तेन कन्या प्रार्थ्यमानः

स विद्याधरो दृष्टः । शंखकुमारेण खड्गं निष्कास्य प्रोक्तं–रे दुरात्मन् ! परस्त्रीपातकफळमधुना विलोकय । इत्युक्त्वा तेन पादप्रहारेण स भूमौ पातितः । अथ विद्याधरेणोक्तं–हे सत्पुरुष ! अद्यप्रभृत्यहं तव सेवकोऽस्मी-
॥७१॥ त्युक्त्वासौ कुमारचरणयोर्लग्नः । दयालुना कुमारेणापि स जीवनमुक्तः । हृष्टेन विद्याधरेण तस्मै भूरिमणिमुक्ताफळवस्त्राभरणादीन्यर्पितानि । अथ कुमारेण सा यशोमती जितारिनृपाय समर्पिता । जितारिणापि महद्धर्या सा शंखकुमाराय परिणायिता । तां गृहीत्वा शंखकुमारो महताडंबरेण हस्तिनागपुरे समायातः । अथ श्रीषेणराजा तस्मै शंखकुमाराय राज्यं दत्वा स्वयं चारित्रं गृहीत्वा केवळज्ञानमासाद्यान्यदा हस्तिनागपुरे समायातः । शंखराजा सांतःपुरस्तं वंदितुं समागतः । देशनांते राज्ञा पृष्टं–हे भगवन् ! मम यशोमत्याश्चैतावान् स्नेहः परस्परं कथं ? केवळिना तयोः पूर्वभववृत्तांतं कथयित्वोक्तं–हे राजन् ! अथ नवमे भवे त्वं नेमिनाथाख्यो द्वाविंशतितमस्तीर्थंकरो भविष्यसि, यशोमती चेयं राजीमती भविष्यति । तत् श्रुत्वा शंखराजा वैराग्यमासाद्य पुंडरीक-
पुत्राय राज्यं दत्वा यशोमत्या सह दीक्षामादाय विंशतिस्थानकतप आराध्य तीर्थंकरनामकर्म बध्ध्वा प्रांतेऽनशनं ॥७१॥
कृतवान् । ततस्तौ द्वावप्यपराजितविमाने देवत्वेनोत्पन्नौ.

तत आयुःक्षये जंबूद्वीपे भरतक्षेत्रे शौरीपुरनगरे यादववंशीयसमुद्रविजयराज्ञः शिवादेवीराज्ञ्याः कुक्षौ कार्तिक कृष्णद्वादश्यां शंखजीवो ज्ञानत्रययुतः पुत्रत्वेनोत्पन्नः । राज्ञ्या चतुर्दशमहास्वप्नानि दृष्ट्वा तेषां फलं राज्ञे पृष्टं । समुद्रविजयेनोक्तं–हे प्रिये ! तीर्थंकरो वा चक्री तव कुक्षावुत्पन्नोऽस्ति । प्रभाते राज्ञा स्वप्नपाठकेभ्यस्तत्फलं पृष्टं ।

तैरुक्तं द्वाविंशतितमस्तीर्थंकरो भविष्यति । क्रमेण संपूर्णसमये राज्ञ्या श्रावणशुक्लपंचम्यां पुत्रः प्रसूतः । इंद्रादिभिश्च तस्य जन्ममहोत्सवः कृतो द्वात्रिंशत्कोटिसुवर्णानां च वृष्टिः कृता । तत इंद्रादयो देवा नंदीश्वरद्वीपे समागत्याष्टाह्निकामहोत्सवं कृत्वा स्वस्थानं प्राप्ताः । अथ प्रातः प्रियंवदया दास्या राज्ञे पुत्रजन्मवर्धापनिका दत्ता । हृष्टेन राजा तस्यै पारितोषिकदानपूर्वकं महताडंबरेण पुत्रजन्मोत्सवः कृतः । सर्वेऽपि बंदिनो मोचिताः । एवं दशदिवसं यावन्महोत्सवं कृत्वा एकादशमे दिने सूतिकर्म समाप्य द्वादशमे दिवसे सर्वज्ञातिपरिवारादीन् भोजयित्वा गतारिष्टत्वादरिष्टनेमीति तस्य नाम दत्तं । अथ पंचधात्रृभिः पाल्यमानः प्रभुर्वृद्धिं प्राप्नुवन् समयं गमयांचकार । इतो मथुरानगर्यामुग्रसेनराजा, तस्य धारिणी राज्ञी, तस्या गर्भकाले निजभर्तुर्मांसास्वादनदोहदोऽभूत् । प्रधानबुद्धियुक्त्या तस्या दोहदं प्रपूर्य राजा जीवन् रक्षितः । पुत्रजन्मावसरे राजादिभिश्चिंतितं यदेवो गर्भस्थोऽपि यदि पितृसंतापकारको जातस्तदा वृद्धिं गतः किं न करिष्यतीति विचार्य तस्यांगुल्यां राजनामांकितमुद्रिका न्यस्य कांस्यपेटायां निक्षिप्य स यमुनायां प्रवाहितः । सा पेटा नद्यां वहमाना प्रभाते शौरीपुरपार्श्वे समागता । दृष्टा चैकेन व्यवहारिणा गृहिता च । गृहमागत्योद्घाटिता दृष्टश्च तस्यामेको जातमात्रो बालः । तदंगुलीगतमुद्रिकां प्रच्छन्नं रक्षयित्वा तेन सः पुत्रवत्पालितो दत्तं च तस्य कंस इत्यभिधानं । अथ वृद्धिं गतोऽयं कंसो राजबीजत्वाद् उद्धतः सन् अयव्यवहारिपुत्रान् संतापयति । तत्प्रजापूत्कारो राज्ञोऽग्रे गतः, राज्ञा तं व्यवहारिणमाहूय पृष्टं भीतेन तेन तन्मुद्रिकादानपूर्वकं कथितं स्वामिन्नैष मे पुत्रः । समुद्रविजयेन मुद्रिका तस्तमुग्रसेनराज-

पुत्रं विज्ञाय स्वसमीपे रक्षितस्तत्र कंसवसुदेवयोः परस्परं प्रीतिर्जाता । अथ जरासिंधनामा प्रतिवासुदेवो राजगृहे राज्यं पालयति । तेनैकदा समुद्रविजयायादिष्टं, यः कोऽपि सिंहरथराजानं बध्वानयिष्यति तस्याहं मम पुत्रीं जीवयशां दास्यामि । तदा प्रयाणोद्यतं समुद्रविजयं निषिद्ध्य लघुभ्राता वसुदेवः कंससारथिसहितः सैन्ययुतः सिंहरथं जेतुं प्रचचाल । सिंहरथोऽपि सन्मुखमायातः । द्वयोः संग्रामो जातस्तदा सिंहरथं भूमौ पतितं बध्वा कंस-

॥७३॥ युतो वसुदेवः स्वनगरं प्रति प्रयाणमकरोत् । इतो नैमित्तिकेनैकेनागत्य समुद्रविजयाय ज्ञापितमियं जीवयशा विष-कन्या श्वसुरपितृकुलयोः क्षयकारिण्यस्ति । अथ वसुदेवो यदा सिंहरथयुतो नगरे समायातस्तदा समुद्रविजयेन नैमित्तिकोक्ता वार्त्ता तस्य कथिता । वसुदेवेनोक्तं जरासंधस्याग्रेऽहं सिंहरथबंधनकारकं कंसं निवेदयिष्यामि । अथ वसुदेवो सिंहरथयुतो जरासंधपार्श्वे गत्वा सिंहरथबंधनकारकं कंसं निवेदयामास । तदा हृष्टेन जरासंधेन कंसाय जीवयशा परिणायिता, करमोचने च तस्मै मथुरानगरीराज्यं दत्तं । वसुदेवोऽथ शौरिपुरे समागतः । कंसेन मथुरायां गत्वा स्वपिता पूर्ववैरेण काष्ठपंजरे क्षिप्तः स्वयं च राज्यं चकार ।

इतः शौरिपुरे वसुदेवो भ्रातृविरोधेन विदेशे गतस्तत्र शतवर्षमध्ये निजपराक्रमेण तेन द्वासप्ततिसहस्रकन्याः ॥७३॥
परिणीतास्ततो रौहिण्याः स्वयंवरमंडपे स समुद्रविजयादीनां मिलितः । ततो देवकराजपुत्रीदेवकीस्वयंवरमंडपे सर्वे यादवाः कंससहिताः समागताः इतः पश्चान्मथुरायां जीवयशागृहेऽतिमुक्तकर्षिराहारार्थ मागतो देवरत्वेन चोन्मत्तया जीवयशया संतापितोऽवददरे जीवयशे ! त्वं गर्वं मा कुरु ? यस्याः स्वयंवरमंडपे ते स्वामी गतोऽस्ति

तां वसुदेवः परिणेष्यति । तस्याः सप्तमो गर्भश्च ते भर्तारं पितृपरिवारयुतं संहरिष्यतीत्युक्त्वा मुनिर्निर्गतः । तत् श्रुत्वा जीवयशया खेदं प्राप्य मथुराऽगताय कंसाय सर्वापि वार्ता कथिता । ततो भीतेन कंसेन मुनिवाक्यं व्यर्थं कर्तुं वसुदेवो मथुरायां रक्षितः । कृता च तेन सार्द्धमतिप्रीति । अथैकदा वसुदेवेन कंसं प्रति कथितं यत्त्वं मार्गयसि, तदहं ते दास्यामि । वचनं गृहीत्वा कंसेनोक्तं—हे स्वामिन्! युष्माकं द्वासप्ततिसहस्रप्रमाणाः स्त्रियः संति, अतो देवक्याः सप्त गर्भाः मह्यं देयाः. वचनबद्धेन वसुदेवेन तत्प्रतिपन्नं । अथ देवकी यदा गर्भं प्रसवति तदा कंससेवकास्तत्र तिष्ठंति । इतो देवकी ये बालं प्रसूते तं बालं हरिणैगमेषीदेवो भद्दिलपुरे मृतवत्सायाः सुलसाया अग्रे मुंचति । तस्या मृतबालं देवकीसमीपे मुंचति । कंससेवकास्तं मृतबालमादाय कंसाय समर्पयंति । तं मृतमपि बालं कंसः शिलायामास्फालयति । तदा देवकीवसुदेवावेवं जानीतो यदस्मद्बालान् कंसो मारयतीति । अथानुक्रमेण सप्तमो गर्भः संजातः । पूर्णे मासे भाद्रपदकृष्णाष्टम्यां रोहिणीनक्षत्रे सप्तस्वप्नसूचितो देवक्या पुत्रो-ऽजनि । तत्पुण्यप्रभावात्तदा कंससेवका निद्रावशं गताः । तदा वसुदेवस्तं बालं मस्तकोपरि विधाय वस्त्रेण चाच्छाद्य नंदगोपालगृहे मोचितुं चलितः । पथि नगरप्रतोल्यां काष्ठपंजरस्थेनोग्रसेनेन वसुदेवं दृष्ट्वा पृष्टं, स्वामिन्! किमिदमादाय गच्छसि । वसुदेवेनोक्तं—भवतोमऽस्माकं च यस्मात्सुखं भविष्यति तद्गृहीत्वाहं व्रजामीत्युक्त्वा स गोकुले समागतः, दैवयोगेन तदा नंदभार्यया यशोदया पुत्री प्रसूताभूत्, तस्याः स्थाने पुत्ररत्नं मुक्त्वा वसुदेवस्तां पुत्रीमादाय पश्चाद्वलितस्तूर्णमागत्य च तां देवकीसमीपे मुक्तवान्. इतः कंसप्राहरिका जागृताः पुत्रीं च तामादाय

कंससमीपे समागता:, तां दृष्ट्वा कंसेन हनितुं सप्तमोऽयं गर्भो मां कथं हनिष्यति ? तस्या: कर्णनासिके छित्वा सान्विताजीवन्मुक्ता । अथ गोकुलमध्ये स वसुदेवपुत्रो वर्धते, कृष्णवर्णत्वात्तस्य कृष्ण इति नाम दत्तं । अथ वसुदेवो ज्येष्ठपुत्राय बलभद्राय तद्वृत्तांतं कथयित्वा तं कृष्णसमीपे मुक्तवान्, तत्र तावुभौ रममाणौ सुखेन कालं निर्गमयत: ।

एकदा कंसेन नैमित्तिक: पृष्टस्तेनोक्तं मुनिवाक्यं नैव वृथा भविष्यति, देवक्या: सप्तमो गर्भस्तवांतकारको वर्धते परं तन्नामाहं न जानामि, किं तु य: कालिनागं वशे करिष्यति, तव पद्मोत्तरचंपकाभिधौ दुष्टगजौ व्यापादयिष्यति, शार्ङ्गधनुषि बाणं योजयिष्यति स तव शत्रुर्ज्ञातव्य: तत: कंसेन स्ववैरिपरीक्षानिमित्तं स्वयंवरमंडपे शार्ङ्गधनुर्मुक्तवोद्घोषितं य एतद्योजयिष्यति तस्याहं मम भगिनीं सत्यभामां दास्यामि, तदा तत्रानेके राजानो मिलितास्तदा वसुदेवेन बलभद्रायोक्तं युवाभ्यां स्वयंवरे नागंतव्यं, बलभद्रेणोक्तं यथा भव्यं भविष्यति तथा करिष्यामि, ततो बलभद्रेण कृष्णाय सर्वोऽपि वृत्तांतो निवेदितस्तत् श्रुत्वा कृष्ण: कंसोपरि अत्यंतं कुपित:, अथ वसुदेवेन निषिद्धावपि तौ द्वौ मदोद्धुरौ स्वयंवरं गंतुं प्रचलितौ, पथि यमुनामध्ये कालिनागं लोकानामुपद्रवकारकं ज्ञात्वा कृष्णस्तं वशीकृत्य तदुपरि स्थित्वा बहुवारं च तं भ्रामयित्वा विडंबितवान् । ततोऽनंतरं प्रतोल्यां कंसप्रेरितावुन्मत्तौ पद्मोत्तरचंपकनामानौ गजौ तयोर्मिलितौ । पद्मोत्तर: कृष्णेन चंपकश्च बलभद्रेण मारितौ । तत: स्वयंवरमंडपे समागत्य मंचश्रेणिमध्यादेकं राजानं दूरीकृत्य तौ तत्र स्थितौ । अथ तत्र सर्वे राजानो धनुषि

॥७५॥

बाणं योजयितुमनेकानुपायान् कुर्वंति । परं केनापि तदारोपयितुं न शक्यते । ततः कृष्णेनोत्थाय टंकारनादबधिरितसकलसभाजनं बाणं धनुष्यारोपितं । ततः कंससंकेतितचाणूरमुष्टिमल्लौ कृष्णेन सह योद्धुं समागतौ । तूर्णं कृष्णेन चाणूरो मारितो बलभद्रेण च मुष्टिमल्लो व्यापादितः । ततः क्रुद्धः कंसः स्वयं कृष्णं प्रति धावितः । कृष्णस्तमपि काकपक्षं गृहीत्वा सद्यो व्यापादयामास । अथ समुद्रविजयेनोग्रसेनं काष्ठपंजरान्निष्काश्य राज्ये स्थापितस्तेन च सत्यभामा कृष्णाय परिणायिता । अथ कंसवधानंतरं जीवयशा जरासंधपार्श्वे समागत्य तद्वृत्तान्तं कथयामास । तदा क्रुद्धेन जरासंधेन समुद्रविजयं प्रति दूतं प्रेषयित्वा कृष्णबलभद्रौ मार्गितौ । समुद्रविजयेन चिंतितं तस्य दुष्टस्य पुत्रौ कथं दीयेते ? ततस्तेन पृष्टेन नैमित्तिकेनोक्तं—युष्माभिर्न भेतव्यं । कृष्णस्त्वं त्रिखंडभोक्ता भविष्यति । पश्चिमदिशि समुद्रोपकंठे श्रीकृष्णभार्या सत्यभामा यत्र पुत्रयुगलं प्रसवेत्तत्र नगरं कृत्वा स्थेयं । तत्र युष्माकं महानुदयो भविष्यति । अथ सर्वेऽपि यादवा उग्रसेनादयश्च निजसैन्ययुताः क्रमेण विंध्याचलपार्श्वे समागताः । अथ कालमहाकालप्रमुखाः पंचशतजरासंधपुत्रा अग्निप्रविष्टानामपि यादवानां मारणाय नियमं कृत्वा तत्र समागताः । इतो यादवकुलदेव्याः मार्गे प्रपंचं कृत्वा दावानलं विकुर्व्य वृद्धस्त्रीरूपं कृत्वा रोदितुं प्रारब्धं । तदा तत्रागतकालमहाकालाभ्यां तस्यै पृष्टं, हे वृद्धे ! त्वं कथं रोदिषि ? तयोक्तं—युष्मद्भयात्सर्वेऽपि यादवा अत्र प्रज्वलिता इत्युक्त्वा तया देवमाययाऽर्धज्वलिते कृष्णबलभद्रशरीरे ताभ्यां दर्शिते । तद् दृष्ट्वा तैः पंचशतैरपि स्वनियमपालनाय यादवान् निष्कासयितुमग्नौ प्रविष्टं । तान् सर्वान् ज्वलितान् दृष्ट्वा

तेषां सैन्यं पश्चाद्वलितं । जरासंधेन तत् श्रुत्वा चिन्तितं पुत्रान्तु मृताः सन्ति । वह्निकुण्डे प्रविष्टाः इव ज्ञातम् ।

अथ यादवाः क्रमेण समुद्रनिकटे समागताः तत्र सन्ध्याकाले श्रीकृष्णवासुदेवेन तत्र सुस्थितम् । अथ

॥३२॥ तत्र कृष्णेनाष्टमभक्तं कृत्वा समुद्राधिष्ठायकसुस्थितदेव समाराधित । प्रकटीभूय देव उक्तं कृष्णेन नगर-
स्थापनार्थं स्थानं समर्पय । देवेनेन्द्रमापृच्छ्य समुद्रजलं पश्चादाकर्षित । ततो धनदेन द्वादशयोजनविस्तृता नवयोजन-
दीर्घा च द्वारिकाभिधाना नगरी तत्र निर्मापिता । कृष्णस्य च राज्याभिषेकस्तत्र कृत । अथ सर्वेऽपि यादवा-
स्तत्र सुखेन तिष्ठन्ति । इतश्च केचिद्वणिजो रत्नकम्बलानि गृहीत्वा द्वारिकानगर्यां तत् पुनः स्थान....
ततो राजगृहनगरमुपागताः । तत्र जीवयशया तानि रत्नकम्बलानि मार्गितानि । ततस्तैर्वणिग्भिरुक्त-अस्माभिरेतेन
तानि द्वारिकायां श्रीकृष्णराज्ये मार्गितानि. तथाप्यस्माभिर्न दत्तानि । रत्नकम्बलनामश्रुत्वा तु का वार्ता ? ततो
जीवयशया प्रोक्त-कः कृष्णः ? का द्वारिका ? तत् श्रुत्वा वणिग्भिः सर्वोऽपि यादववृत्तान्तो मूलतः कथितः ।
तदा जीवयशा फुत्कुर्वन्ती पितुः समीपे गता । कथितं च तया तस्मै यदद्यापि मम वैरिणो जीवन्ति । तत
जरासंधेन तस्मादद्य शीघ्रमेव प्रयाणभेरी वादिता । तथा सहदेवादिसत्पुत्रैः शिशुपालदुर्योधनादिराजसहस्रैश्च ॥३३॥
सकलसैन्यैः परिवृतोऽपशकुनैर्निवारितोऽपि स पश्चिमदिशि प्रस्थितः । तस्मिन् समये नारदेनास्य कथित-हे
जरासंध ! त्वं श्रीकृष्णं जेतुं सर्वथाऽसमर्थ एवं ऋषिवाक्यमप्यवगणय्य स स्वयं चलित । अथ नारदेन व्योम-
वर्त्मना द्वारिकायामागत्य जरासंधसमागमनवार्ता कृष्णाय कथिता । तदा कृष्णेनापि प्रयाणपटहो वादितः. तदा

दशार्हपांडवादयः सर्वेऽपि निजनिजबलोपेतास्तत्र समायाताः । तदा श्रीनेमिनाथकृते सौधर्मेन्द्रेण मातलिसारथियुतः सर्वास्त्रैरलंकृतः स्वरथः प्रेषितः । अथ तयोर्द्वयोरपि सैन्यं सौराष्ट्रसीमनि पंचासराग्रे मिलितं । जरासंधेन चक्रव्यूहो रचितः, कृष्णेन च गरुडव्यूहः कृतः । द्वयोः सैन्ययोर्महाभयंकरं युद्धं जातं, भूरिगजतुरगरथसुभटानां विनाशो जातः । जरासंधेन जराविद्यया यादवानां सैन्यं निश्चेतनीभूतं विहितं । तदा श्रीनेमिप्रभोर्वचनतः कृष्णेन धरणेन्द्राराधनं कृतं । धरणेंद्रेण प्रकटीभूय कृष्णाय श्रीशंखेश्वरपार्श्वनाथप्रतिमा समर्पिता । ततः कृष्णेन तत्प्रतिमाप्रक्षालनवारिणा सर्वं निजसैन्यं सचेतनीकृतं । पुनर्द्वयोः सैन्ययोः परस्परं महायुद्धं जातं । अथ जरासंधो निजसैन्यं यादवकृतप्रहारतो निर्बलीभूतं विलोक्य कृष्णंप्रति स्वकीयं ज्वालामालाकरालं चक्रं मुमोच । तदा तच्चक्रं कृष्णं प्रदक्षिणीकृत्य समागत्य कृष्णकरे स्थितं । तदा कृष्णेनोक्तं—हे जरासंध ! अधुनापि त्वं मम प्रणामं कुरु, यथा त्वां जीवंतं मुंचामि । तत् श्रुत्वा जरासंधोऽवददरे गोपाल ! लोखंडेनैतेन किं गर्वं करोषि ? इत्युक्त्वा स स्वयं कृष्णं प्रति धावितस्तदैव कृष्णेन मुक्तं तच्चक्रं जरासंधस्य मस्तकं छेदित्वा पुनः कृष्णहस्ते समागतं । देवैर्जयजयारावपूर्वकं कृष्णोपरि पुष्पवृष्टिर्मुक्ता । नवमश्चायं कृष्णो वासुदेव इति चोद्घोषणा कृता । अथैनमनुक्रमेण खंडत्रयं साधयित्वा श्रीकृष्णः परिवारयुतो द्वारिकायां समागतः । मातलिसारथिरपि श्रीनेमिनं प्रणम्य स्वस्थाने गतः । एवं श्रीकृष्णवासुदेवस्तत्र सुखेन राज्यं पालयति ।

अथ ज्ञानत्रयसहितः श्यामवर्णो दशधनुर्देहधारी श्रीनेमिर्यौवनावस्थायामपि विषयपराङ्मुखो बभूव ।

अथैकदा सांबप्रद्युम्नादिकुमारान् स्वस्वस्त्रीभिः परिवेष्टितानेकक्रीडाकुर्वाणान् वीक्ष्य शिवादेवी श्रीनेमिं प्रति कथयति हे वत्स ! त्वमप्येकां स्त्रियं परिणीय मम मनोरथं सफलं कुरु ? तत् श्रुत्वा श्रीनेमिरुवाच–हे मातः ! उचितां कन्यां विलोक्याहं कथयिष्यामीत्युक्त्वा मातरं स्वस्थीकृतवान् । अथ यशोमतीजीवोऽपराजितविमानाच्च्युत्वा श्रीउग्रसेनराजभार्या धारिणी, तस्याः कुक्षौ राजीमतीनामपुत्रीत्वेनोत्पन्नः । यथाक्रमेण वर्धमाना सा यौवनं प्राप्ता । पित्रा बहवो वरास्तस्या अर्थे विलोकिताः, परं राजीमत्या मनसि कोऽपि नायाति ।

अथैकदा श्रीनेमिकुमारः कृष्णायुधशालायां समागतः । शार्ङ्गधनुगदादिशस्त्राण्युत्पाटयितुं लग्नस्तदा रक्षकैर्भणितं–हे स्वामिन्नेषा क्रीडा भवद्भिर्न कर्तव्या, इमान्यायुधानि श्रीकृष्णं विहायान्यः कोऽप्युत्पाटयितुं न शक्नोति । तत् श्रुत्वानंतशक्तियुता श्रीनेमिप्रभुणा विनोदार्थं पांचजन्यं शंखमुत्पाट्य तथा पूरितो यथा सर्वमपि नगरं क्षुब्धं । गिरिशृंगाणि पतितानि, समुद्रोऽपि प्रोच्छलितकल्लोलव्याकुलो बभूव । सभास्थितकृष्णबलभद्रावपि क्षुब्धौ । ततः कृष्णेन भयं प्राप्य तत्कारणगवेषणं कृतं । ज्ञाता च श्रीनेमिकृतक्रीडा । अथ विविधभावचिंतनोद्विग्नितमानसो नारायणो बलभद्रादिसमन्वित आयुधशालायामागतः । बलसंबंधिनिजहृदयगतसंशयनिवारणार्थं च तेन श्रीनेमिं प्रत्युक्तं–हे बंधो ! आवां निजनिजबलपरीक्षां कुर्वः । तदा श्रीनेमिप्रभुः कृष्णस्याभिप्रायं ज्ञात्वा तत्प्रतिपन्नवान् । ततस्तौ द्वावपि बलभद्रादिपरिवारयुतौ योग्यस्थानके समागतौ । अथ श्रीनेमिना शस्त्रादिभिरन्योन्ययुद्धानि विरुद्धानि विज्ञायोक्त–हे बंधो ! आवयोर्बाहुबलपरीक्षावाभ्यां कर्तव्या । कृष्णेनापि तत्प्रतिपन्नं । बलभद्राद्याः सर्वेऽपि

साक्षिणस्तस्थुः । अथ प्रथमं श्रीकृष्णेन स्वकीयो बाहुः प्रसारितस्तदा श्रीनेमिना स कमलनालवद्वालितः । ततः श्रीनेमिना निजबाहुः प्रसारितस्तदा कृष्णस्तं वालयितुं लग्नः परं नो वलितः । तदा कृष्णो द्वाभ्यां निजबाहुभ्यां तत्र विलग्न स्तथापि स तं वालयितुं समर्थो नाभूत् । प्रत्युत वृक्षशाखायां कपिरिव स आंदोलनं चकार । अथ कृष्णः सचमत्कारं खेदं प्राप्तः । तत सर्वेऽपि गृहे समागताः। कृष्णं खिन्नं ज्ञात्वा बलभद्रेणोक्तं–हे बंधो ! त्वं मा विषीद ? एष नेमिस्तु द्वाविंशतितमस्तीर्थंकरो भविष्यति । अत एष नैव राज्याभिलाषुक । अथैकदा शिवादेवीसमुद्रविजयाभ्यां कृष्णयोक्तं त्वं कथमपि प्रकारेण विवाहार्थं नेमेः सम्मतिं संपादय । येनावयोर्मनोवांछा सफलीभवेत् । इतस्तत्र वसंतर्तुरायातः, तदा सर्वेऽपि यादवकुमाराः श्रीनेमिप्रभुसहिता वने क्रीडार्थं गतास्तत्र कृष्णप्रेरिता जांबवतीसत्यभामारुक्मिणीप्रमुखा राज्यः श्रीनेमिना सह हास्यविनोदानकुर्वंत । बलात्कारेणापि प्रभोः पाणिग्रहणसम्मतिमविन्दत । तत्कालमेवोग्रसेनपुत्र्या राजीमत्या सह प्रभोर्विवाहो मेलितः । श्रावणशुक्लषष्ठ्यां ज्योतिषिणा लग्नं दत्तं । समुद्रविजयोग्रसेनगृहे महोत्सवा मंडिताः, द्वयोश्चगृहे कुलांगना गीतानि गायंति ।

अथ श्रीनेमिप्रभु रथमारूढो ध्रियमाणच्छत्रश्चामरैर्वीज्यमानो विष्णुबलभद्रप्रमुखयादववृंदैर्वेष्टितः श्री उग्रसेनगृहसमीपे समागतस्तावता प्रभुणाऽनेकशशकसूकरहरिणपारापतकुर्कुटप्रमुखप्राणिभिर्भृतो वाटको दृष्टः । सर्वेऽपि ते प्राणिनस्तत्र महाक्रंदं कुर्वंति । तद् दृष्ट्वा प्रभुणा सारथिः पृष्टः–भो सारथे ! किमर्थमेते प्राणिनोऽत्र समूहीकृताः संति ? सारथिनोक्तं–हे स्वामिन् ! भवद्विवाहे गौरवकृते यादवादीनां भोजनार्थमेते सर्वे प्राणिनो-

इत्य स्थापिता र्थः । तत्त्वज्ञान श्रुत्वा [illegible] प्रभुणा कृष्ण [illegible] इतो [illegible] [illegible] निरुद्ध-
मार्गं श्रीनिधिवत् [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
स्फुरितं । तत्र [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]।
तदा प्रभुमानुषिनुकृतस्थानस्वरूपविग्रहविवक्षेतुधा निर्माणिम्नाःपि श्रीमद्विष्णुपादा [illegible] [illegible] [illegible] । सद्योग्य
॥८१॥ सर्वोपस्थापि [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-
कार । अथवा [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । प्रभुरपि [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] श्रीमद्-
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] च [illegible] प्रभुणा [illegible] [illegible] कृतं।
तत्र [illegible] [illegible] : [illegible]-प्रभुणा [illegible] [illegible] । अत्र श्रीमन्नामा- ॥८१॥
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । कृष्ण [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] कृतं । यदा [illegible]-
[illegible] [illegible] [illegible] श्रीकृष्णो [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: श्रीमां-
[illegible] [illegible] । [illegible] श्रुत्वा [illegible] [illegible] [illegible] गृहीता ।
प्रभुणा च [illegible] कृता । तत्र श्रीकृष्णेन पृष्टं-हे भगवन् ! भवता अत्र [illegible]
[illegible] [illegible] किं कारणं ? भगवता [illegible] कथितं । अथ कृष्णेन [illegible]-

रामादिभिश्च श्रावकत्वं प्रतिपन्नं । शिवादेवीरोहिणीरुक्मिणीभिश्च श्रावकत्वमापन्नं । एवं प्रभुणा चतुर्विधसंघ-स्थापना कृता । प्रभोः शासने गोमेधनामा यक्षोंबिकाख्या च देवी जाता । एवं सप्तशतवर्षाणि केवलपर्यायं पालयित्वा सर्वायुश्च सहस्रैकवर्षमितं समाप्य रैवताचले शतोत्तरषट्त्रिंशद्भिः साधुभिः सहाषाढशुक्लाष्टम्यां प्रभु-र्मोक्षं गतः राजीमत्यपि एकवर्षं छद्मस्थत्वं पंचशतवर्षं च केवलिपर्यायं पालयित्वा सर्वायुरेकोत्तरनवशतवर्षमितं भुक्त्वा प्रभोः पूर्वमेव मोक्षं गता । श्रीनेमिपितरौ च चतुर्थदेवलोके गतौ ।

अथाग्रे प्रसंगतः श्री कृष्णद्वारिकासंबंधो लेशतः प्रदर्श्यते–

एकदा विष्णुना श्रीनेमये पृष्टं–हे स्वामिन् ! द्वारिकायाः केनांतो भविष्यति ? पुनः कीदृग्मे मरणं भविष्यति ? प्रभुणोक्तं–मदिराप्रयोगेण कुपितः कृष्णद्वीपायनर्षिर्द्वारिकां प्रज्ज्वालयिष्यति । तव मरणं च ते वृद्ध-भ्रातृजराकुमारहस्तेन भविष्यति । तत् श्रुत्वा जराकुमारो विदेशे गत्वा वनमध्ये स्थितः । मदिरा च कृष्णेन द्वारिकातो बहिर्गिरिकंदरायां निक्षिप्ता । अथैकदा सांबप्रद्युम्नादयः कुमारा नगराद्बहिः क्रीडार्थं निर्गताः, तृषातुरैश्च तैः कंदरास्थमदिरापानं कृतं । तेनोन्मत्तीभूतैस्तैस्तत्र तपस्तप्यमानो द्वीपायनर्षिर्दृष्टः । मदिरातः परवशीभूतैस्तैस्तं दृष्ट्वा चिंतितमहोऽयं खल्वस्माकं नगरीसंहारको भविष्यतीति विचिंत्य ते सर्वेऽपि संभूय तमृषिं निर्भर्त्स्य ततो निष्कासयामासुः । क्रुद्धोऽथ स द्वारिकाज्वालननिदानं कृत्वा मृतोऽग्निकुमारेषु देवो जातः । ततः आगत्य तेन षण्मासं यावद् द्वारिका ज्वालिता । तस्मिन् दावानले कृष्णबलदेवौ विना यादवप्रभृति सर्वेऽपि ज्वलिताः । अथ

कृष्णबलदेवौ ततो निर्गत्य यत्र वने जराकुमारस्तिष्ठति तत्र भवितव्यतायोगेन समागतौ । कृष्णं तृषार्तं वीक्ष्य बलदेवो जलार्थं दूरे गतः, इतो वनान्तर्भ्रमता जराकुमारेण वृक्षच्छायासुप्तकृष्णपादपद्मं हरिणेक्षणवद् दृष्ट्वा तं हरिणं मन्यमानेन कर्णाकृष्टं बाणं मुक्तं । तेन विद्धः कृष्णः पूत्कार । जराकुमारस्तूर्णं तत्रागत्य बाणविद्धं च कृष्णं विज्ञायात्यंतं विषादं कृतवान् । कृष्णेनोक्तं श्रीनेमिप्रभुवाक्यं कथमन्यथा भवेत् ? अथ बाणव्यथाविधुरोऽपि कृष्णो जराकुमारं प्रति जगाद । अथ त्वमितो द्रुतं दूरे व्रज ? यो चेदत्रागतो बलभद्रः क्रोधेन त्वां व्यापादयिष्यतीत्युक्त्वा तेन स्वकीयं कौस्तुभरत्नं तस्मै समर्प्यादिष्टमथ त्वया पांडवाग्रे गत्वा सर्वोऽप्ययमुदंतः कथनीयः । अथ जराकुमारस्ततो निर्गत्य पांडुमथुरायां पांडवानामग्रे प्राप्तः । कथितश्च तेन तेभ्यः सर्वोऽपि द्वारिकादाहादिवृत्तांतः, दर्शितं च तत्कौस्तुभरत्नं । तत् श्रुत्वा ते पंचापि पांडवा वैराग्यं प्राप्य दीक्षां गृहीत्वा मोक्षं गताः इतो जराकुमारगमनानंतरं रौद्रध्यानाधिरूढः कृष्णो वर्षैकसहस्रायुः समाप्य मृत्वा तृतीये नरके गतः । अथ बलभद्रो जलं लात्वा यावत्तत्र समायाति, तावत् कृष्णं तयावस्थं वीक्ष्य मूर्छितं च तं मन्यमानो बहुकालं यावत्तच्छरीरं स्कंधे वहमानो बभ्राम । कियता कालेन सिद्धार्थदेवेन प्रतिबोधितस्तच्छरीरस्याग्निसंस्कारं कृत्वा वैराग्यदीक्षां गृहीतवान् । एकदा स बलर्षिराहारार्थं नगरमध्ये गतः । तत्र बलर्षिरूपमोहितया कयाचित्स्त्रिया घटकंठस्थाने पुत्रकंठे दवरको दत्तस्तदा तेन मुनिना तां स्त्रियं प्रतिबोध्य तत्कृतं तदनर्थं दूरीकारयित्वा स्वयं च तदादितो नगरागमनाभिग्रहं गृहीतवान् । वनस्थितेन बलभद्रर्षिणा बहवस्तिर्यंचः प्रतिबोधितास्तेष्वेको मृगो भद्रकभावतया सुश्रावक-

॥८३॥

वद्बलभद्रसेवां करोति । अथैकदा तत्र वने कश्चिद्रथकारः काष्ठं छेदयति । तं वीक्ष्य स हरिणः संज्ञया बलर्षि तत्रानयामास । रथकारश्च मुनये भिक्षां दातुं लग्नो हरिणश्च तत्रस्थो तदनुमोदनं करोति, इतोऽर्ध छेदिता वृक्ष-शाखा तेषां त्रयाणामुपरि पतिता । त्रयोऽपि कालं कृत्वा शुभध्यानेन पंचमे देवलोके गताः ॥ इति शीलकुलके नेमिनाथकथा ॥

सीलं उत्तम वित्तं, सीलं जीवाण मंगलं परमं । सीलं दोहग्गहरं, सीलं सुक्खाण कुलभवणं ॥२॥

व्याख्या–शीलशब्देन ब्रह्मचर्यं तदुत्तमं प्रधानं वित्तं धनं, शीलरूपधनस्य चौरादिकेभ्योऽपि भयं नास्ति। पुनः शीलं परममुत्कृष्टं मंगलं, शीलरूपमंगलं कदापि न हीयते. पुनः शीलं दौर्भाग्यस्य हर्तृ, अर्थात्तेन शीलेन प्राणी सौभाग्यवान् भवति । पुनः शीलं समस्तानां सुखानां कुलभवनं गृहमस्ति ॥२॥

सीलं धम्मनिहाणं, सीलं पावाण खंडणं भणियं । सीलं जंतूण जगति, अकित्तिमं मंडणं नेयं ॥३॥

व्याख्या–पुनः शीलं कीदृशं ? शीलं धर्मस्य निधानं, पापानां च खंडनं कथितं, पुनः शील जंतूनां जगति लोके अकृत्रिमं मंडनं प्रवरमाभूषणं ज्ञेयं, अन्यान्याभूषणानि विघटयंति परं शीलरूपशृंगारः सर्वदा स्थिरीभवति ॥३॥

निरयदुवारनिरुंधण–कवाडसंपुडसहोअरच्छायं । सुरलोअधवलमंदिर–आरुहणे पवरनिस्सेणी ॥४॥

व्याख्या–पुनः कीदृशं शीलं ? नरकस्य यद् द्वारं तस्य निरुंधने कपाटसंपुटसदृशं, पुनः सुरलोकानां देव-

लोकानां यानि धवलमंदिराण्यावासास्तत्रारोहणे प्रवरनि:श्रेणिसदृशं ज्ञेयं ॥४॥

सिरि उग्गसेणधूया, राईमइ लहउ सीलवईरेहं ॥ गिरिविवरगउ जीए, रहनेमी ठाविउ मग्गे ॥५॥

व्याख्या–श्रीउग्रसेनराजपुत्री राजीमती शीलवतीनां मध्ये रेखां लभतु, यया गिरिविवरे गुहामध्ये प्राप्तो रथनेमिमार्गे स्थापित: ॥५॥ राजीमतीकथा चेत्थं–

द्वारिकानगर्यां श्रीनेमीश्वरस्य दीक्षाग्रहणसमये गृहस्थया राजीमत्या सह रथनेमी रागं धर्तुं लग्न: । तस्यै च वस्त्रालंकारतांबूलादीन् मुंचति । राजमती तु तं पतिलघुभ्रातरं मन्यमाना निर्विकारतया गृह्णाति । अथैकदा तेन शुद्धशीलवतीं राजीमतीमेकांते मिलित्वा कथितं त्वमद्याप्यपरिणीता वर्त्तसे ततो मया सह पाणिग्रहण कुरु ? राजीमत्या चिंतितं मयायं युक्त्या प्रतिबोध्य इति विचार्य तयोक्तं त्वं ममावासे भोक्तु समागच्छेरित्युक्त्वा राजीमती स्ववासे गता । इतो रथनेमिरपि तत्रागतस्तदा राजीमत्या भुंजमानया मदनफलमाघ्राय वमनं कृतं । ततस्तया रथनेमये प्रोक्तं त्वममुं मया वमितमाहारं भक्षय ? तेनोक्तं–हे सुभगे ! किमहं श्वास्मि यद्वमिताहारं भक्षयामि ! तयोक्तमेवमेव वमिताहारवत्तव वृद्धभ्रात्राहं परिहृतास्मि । एवंविधां च मां त्वं कथं वांच्छसि ? तत् श्रुत्वा रथनेमिर्लज्जित: सन् स्वगृहं गत: । इत: श्रीनेमिप्रभो, केवलज्ञानं समुत्पन्नं । तदा श्रीकृष्ण: परिवारयुतो महोत्सवपूर्वकं प्रभुं वंदितुं समागत: । तत्र राजीमतीरथनेमिप्रभृतिभिर्दीक्षा गृहीता । अथैकदा वर्षाकाले रथनेमिर्गुहामध्ये कायोत्सर्गेण स्थितोऽस्ति, इतो राजीमती श्रीनेमये वंदितुं समागच्छंती मार्गे मेघवृष्टितस्तस्यामेव

गुहायां प्रविष्टा । जलेनार्द्रीभूतानि वस्त्राणि च शरीरतो दूरीकृत्य गुहायां मुत्कलीकृतानि । तत्र विस्तृतांधकार-तस्तया गुहामध्यस्थितो रथनेमिर्न ज्ञातः, रथनेमिस्तु तां विवसनां निरीक्ष्य मदनसुभटमुक्तबाणधोरणीभिर्विद्धो ध्वस्त-धैर्यो बभूव । ततो मन्मथोन्माथितमानसो रथनेमिस्तांप्रति जगाद–हे भद्रे ! प्रथमत एवावयोर्बहुस्नेहो वर्त्तते । ततोऽत्र प्रथमं भोगविलासं कृत्वा मनसि च संतोषमादाय पश्चात् शुद्धं चारित्रं पालयिष्याव: । इति श्रुत्वा महासती राजीमती वस्त्रै निजदेहमाच्छाद्य तन्मनोभवलोभवोन्मत्तगजेंद्रांकुशनिभं घनगंभीरभारत्या वचनमुवाच–भो महानुभाव ! प्रथमं गृहस्थावस्थायामपि मया त्वं प्रतिबोधितः, पुनस्त्वं महति कुले समुत्पन्नोऽसि, त्वयैतद्वचनो-च्चारमपि कर्तुं न युज्यते । आवाभ्यां भगवत्समीपे महाव्रतान्यंगीकृत्य सर्वेऽपि भोगा वांताः संति, वांतभोगेच्छां कुर्वाणाः श्वेव जगतीतले लघुतां प्रयांति । इत्यादिसुवचनैः प्रतिबोधितो रथनेमी राजीमतीं प्रति कथयामास–हे सति ! त्वं धन्यासि । कुपथगामिनं मां त्वया प्रतिबोधसुधापितदवरकेंराकृष्य सन्मार्गे समानीत इत्युक्त्वा स ततो निःसृत्य श्रीनेमिप्रभोः समीपे तत्प्रमादस्थानमालोच्य शुद्धचारित्रं प्रपाल्य केवलज्ञानं प्राप्य मोक्षं गतः । राजीमत्यपि शुद्धमनसा निरवद्यचारित्रं प्रपाल्य केवलज्ञानमासाद्य शिवं गता । ॥ इति राजीमतीकथा ॥

पज्जलिउंवि हु जलणो, सीलप्पभावेण पाणीअं होइ ॥ सा जयउ जए सीआ, जीसे पयडा जसपडाया ॥६॥

व्याख्या–सा सीता सती जगति लोके जयतु, यस्या यशःपताका प्रकटा वर्त्तते, यतो यां प्रति प्रज्ज्वलितो धगधगायमानोऽपि ज्वलनोऽग्निः शीलप्रभावेण पानीयं जलं भवति ॥६॥ सीतायाः कथा चेत्थं—

मिथिलायां नगर्यां जनकराजा राज्यं करोति । तस्य विदेहाख्या राज्ञी, अन्यदा तया पुत्रपुत्रीयुगल प्रसूतं । तावता कर्मयोगेन पूर्वभववैरिणा देवेन पुत्ररत्नमपहृत्य वैताढ्यपर्वते समानीय मुक्तं दृष्टं च तत्रत्यदक्षिण-श्रेणिस्थरथनूपुरनगराधिपतिचंद्रगतिनामराज्ञा वनमागतेन । सोऽथ तं बालमादाय स्वप्रियायै चंद्रमत्यै भामंडल इत्यभिधानपूर्वकं पुत्रीकृत्य समर्पितवान् ।

अथ जनकराजादिभिः पुत्रापहरणं ज्ञात्वा शोकपीडितैः पुत्रीमुखं वीक्ष्य शीतलीभूय तस्याः सीतेति नाम दत्तं । अथ सा सीताऽनुक्रमेण यौवनावस्थां प्राप्ता । इतो मायूरशालपुराधिपतिर्म्लेच्छनृपो मिथिलानगरीं परि-वेष्ट्य स्थितः । इतोऽयोध्यायां नगर्यां दशरथाभिधानो राजा राज्यं करोति । तस्य कौशल्यासुमित्राकैकेयीसुप्रभा-भिधानचतुर्महिषीकुक्षिसमुद्भवाः क्रमेण रामलक्ष्मणभरतशत्रुघ्नाभिधानाश्चत्वारः पुत्रा आसन् । अथ जनकराज्ञा दूतं प्रेष्य दशरथाय निजशत्रुकृतपराभवदूरीकरणार्थं सहायो मार्गितः । दशरथराजापि स्वमित्रसहायार्थं निज-सकलसैन्ययुतः प्रयाणाभिमुखो बभूव । तदा रामचंद्रेण सविनयं प्रणामं कृत्वा निजजनकाय कथितं—हे पितरत्र कार्ये भवद्भिः कृपां विधायाहमेव प्रेष्यः । महताग्रहेण राज्ञा तत्प्रतिपन्नं । अथ पितुराज्ञामादाय सलक्ष्मणो रामो निजसैन्ययुतो मिथिलासमीपे समागतो म्लेच्छैः सह च युद्धं कृत्वा तान् विजित्य तद्देशाद्दूरे निष्कासयामास । अथ रामपराक्रमोल्लसितमानसेन जनकेन चिंतितं ममेयं दुहिता सीता रामचंद्रयोग्यैव । इति विचार्य जनकेन राममापृच्छ्य तेन सार्धं सीताया उद्वाहो मेलितः । अथ रामः सैन्ययुतस्ततो निवृत्यायोध्यायामागतः । इतो

।।८७।।

नारदर्षिर्जनकराज्ञोंतःपुरे समायातस्तदा तस्य भयानकं रूपं वीक्ष्य भीतया सीतयाक्रंदितं । तेन रुष्टो नारदो वैताढ्ये गत्वा चंद्रगतिपुत्रभामंडलाय सीताया रूपादिगुणानां प्रशंसां कृतवान् । तत् श्रुत्वा मदनातुरो भामंडलो विह्वलतां प्राप्तः । चंद्रगतिराज्ञा तद् वृत्तांतं ज्ञात्वा भामंडलायोक्तं–हे पुत्र ! त्वं खेदं मा कुरु । ते सीता-परिणयनमनोरथमहं सफलीकरिष्यामीत्युक्त्वा तेन निजदूता जनकपार्श्वे प्रेषिताः । दूतैस्तत्र गत्वा भामंडलकृते सीता याचिता । किंतु जनकस्तन्नांगीकरोति । ततस्ते जनकं गृहीत्वा चंद्रगतिसमीपे गताः । तत्र चंद्रगतिना जनकायोक्तं–त्वं सीतां देहि । तेनोक्तं सीता तु प्रथमत एव रामाय मया दत्तास्ति । किं चोत्तमकुलोत्पन्नैः स्व-कन्या त्वेकवारमेव दीयते । तदा चंद्रगतिना विमृश्योक्तं–मम पार्श्वे वज्रावर्त्तार्णवावर्त्ताख्ये द्वे धनुषी वर्त्तेते । तयोरुपरि यो बाणं समारोपयेत्स सीतां परिणयतु । जनकोऽपि तत्प्रतिपद्य धनुःसहितो मिथिलायां समागतः । अथ तेन तत्र स्वयंवरमंडपसमारंभः कृतः । तत्रानेकभूचरखेचराश्च समागताः । रामलक्ष्मणावपि समागतौ । तदा विविधालंकारवस्त्राभिरामा घनालिमंडिता सौदामिनीव स्वकीयापांगेक्षणैः क्षणं क्षोणीभृतां मनांसि क्षोभयंती सीतापि स्वयंवरमंडपे समागता । अथ मंडपमध्यस्थापितवज्रावर्त्तधनुषि बाणमारोपयितुं विश्वैरपि राजकुमारैः प्रयत्नः कृतः । परं कोऽपि तमारोपयितुं समर्थो न बभूव । अथ रामचंद्रेण निजपितुराज्ञया तद्धनुः कमलनालवदाक्रेडयित्वा तस्मिन् बाणमारोपितं । मिलितसकलराजकुमारहृदयविदारको विहितश्च तेन तस्य टणत्कारः । स्थापिता च तत्क्षणमेव सीतया रामचंद्रकंठे वरमाला । तावता लक्ष्मणेनाप्युच्छायार्णवावर्तधनुः समारोपितुं । तदा तुष्टैर्विद्या-

धरैस्तस्मै स्वकीयाष्टादश कन्याः परिणायिताः । अथैतत्स्वरूपमालोक्य भामंडलोऽत्यंतं क्रुद्धः । इतश्चैको ज्ञानी साधुस्तत्र समागतः, सर्वैश्च वंदितः । साधुनोक्तं सीता हि भामंडलभगिनी वर्तते । तत् श्रुत्वा सर्वेऽपि चमत्कृतास्ततो मुनिना तस्य देवापहारादिः सर्वोऽपि वृत्तांतः कथितस्तदा भामंडलो लज्जयावनतकायः स्वस्थीभूय स्थितस्ततो रामलक्ष्मणाद्याः सर्वेऽपि सीतासहिताः स्वगृहे समायाताः ।

अथैकदा दशरथराज्ञा निजवृद्धभावं ज्ञात्वा रामचंद्राय राज्यं दातुं समारंभः कृतः । तदा कैकेयी स्वावसरं ज्ञात्वा पूर्वदत्तं वरं मार्गयितुं राज्ञः समीपे समागता । वरमार्गणाय राज्ञादिष्टा कैकेयी प्रोवाच । मम पुत्रस्य भरतस्य राज्यं देहि । रामश्च वने वासं कुर्यात् । तत् श्रुत्वा दशरथो वज्राहत इव शून्यहृदयो बभूव । तदा रामचंद्रेणोक्तं—हे पितर्भरतः सुखेन राज्यं करोतु, अहं च मम मातुः कैकेय्याः सुखार्थं वने स्थास्यामीत्युक्त्वा रामचंद्रो विषादं कुर्वतीं निजमातरं युक्त्यादिगर्भितमिष्टवचनैः प्रतिबोध्य धनुर्गृहीत्वा सीतालक्ष्मणयुतो वनं प्रति चचाल । तदा सकलनगरलोका अपि शोकाकुलाः संजाताः । अथ रामस्ताभ्यां सहितः शनैः शनैः पंथानमुल्लंघ्यानुक्रमेण दंडकारण्यमागतस्तत्रैको मासक्षपणोपवासी साधुराहार्थं समागतः । सीतया च स शुद्धान्नपानादिभिर्भक्तिपूर्वकं प्रतिलाभितो देवैश्च सीतोपरि पुष्पवृष्टिः कृता । इतस्तत्रैकः पक्षी रोगाभिभूतः समागत्य तस्य मुनेश्चरणयोर्लग्नः मुनिपादस्पर्शतः पक्षिणो रोगा विनष्टाः । तदाश्चर्यं विलोक्य रामेण सार्धं वंदित्वा पृष्टं—हे स्वामिन् ! कोऽयं पक्षी ? कथं तस्य रोगा बभूवुर्नष्टाश्च । मुनिनोक्तमत्र पूर्वं कुंभकारकटकाभिधं नगरमासीत् ।

॥८९॥

दंडकाभिधो नृपः पालकनामा च तस्य प्रधानो बभूव । स प्रधानोऽभव्यत्वाद् द्वेषबुद्ध्याऽत्रागतान् चरणकरणोद्यतान् शमसंवेगादिगुणगणमंडितान् श्रीस्कंधकाचार्यपंचशतशिष्यान् गुरुसहितान् यंत्रे निष्पीड्य व्यापादितवान् । शिष्यास्तु सर्वेऽपि शुभध्यानोत्पन्नक्षपकश्रेणिसमारूढा अंतकृत्केवलित्वमासाद्य मोक्षं गताः, किं तु तद्दुष्टकृतशिष्यविडंबनतः कषायोद्भवनात्स्कंधकाचार्यो निदानं कृत्वाग्निकुमारेषु देवत्वेन समुत्पन्नः । सक्रोधेन तेनाग्निकुमारेण तद्देशराजादि सर्वं ज्वालितं । तेन चैतद्दंडकारण्यं जातं । यश्च दण्डकराज्ञो जीवोऽभूत्स संसारेऽनेकयोनिषु भ्रान्त्वैष कुष्टरोगाक्रांतपक्षी जातः । स च मां विलोक्य जातिस्मरणं प्राप्य जिनधर्मांगीकारतो नीरोगो जातः । अतो हे रामचंद्र ! अयं जटायुःपक्षी तव साधर्म्योऽस्ति । तत् श्रुत्वा रामेण तं जटायुषं मित्रीकृत्य निजसार्थं गृहीतः । अथ ते सर्वेऽपि ततः प्रयाणं कृत्वा दक्षिणदेशे गोदावर्या उपकंठे प्राप्ताः । तत्र लक्ष्मणो वनलीलाकौतुकं निरीक्षमाणो वंशजालनिकटे खड्गैकं पतितं ददर्श । निजक्षत्रियजातिस्वभावतस्तं करालकरवालमादाय तत्तैक्ष्ण्यपरीक्षार्थं तेन सा वंशजालिश्छिन्ना । इतस्तत्राग्निकुंडोपरि अवनतशिरा धूम्रपानं क्रियमाणो विद्यासाधनपरः कोऽपि पुरुषस्तत्करवालघाततो विलूनमस्तको बभूव । तं तथावस्थं दृष्ट्वा दययार्द्रीभूतमानसो लक्ष्मणः शुचं गतो विचारयामास । हा मयाऽनर्थदंडरूपक्रीडामात्रेणैव कोऽपि तपस्तप्यमानो निरपराधिजनो व्यापादितः । अथ स शुचाकुलमानसस्तं करवालमादाय रामसमीपे समागत्य सर्वमपि तं वृत्तांतं कथयामास । रामेण खड्गमालोक्योक्तमेष खलु चंद्रहासखड्गोऽस्तस्तत्साधनपरः कोऽपि जनस्त्वया क्रीडामात्रेण हतः । नूनमत्र कोऽपि तस्योत्तरसाधको भविष्यति ।

इतः खरनामा राक्षसः पाताललंकाधिपतिर्बभूव, तस्य रावणभगिनी सूर्पणखाभिधाना प्रियास्ति, तस्य पुत्रो विद्या-
साधनतत्परो वंशजालिमध्ये तपस्तप्यमानोऽभूत् ।

अथ सः सूर्पणखा स्वपुत्रतपोऽवधिकालं संपूर्णीभूतं विज्ञाय तच्छुद्धयर्थं तत्रागता, दृष्टं च तया निजपुत्र-
॥९१॥ शरीरं शिरोविहीनं । ततो विविधान् विलापान् कुर्वती पदानुसारेण सा रामलक्ष्मणसमीपे समागता । जित-
कामं रामरूपं दूरादेव विलोक्य मन्मथोन्माथितहृदया सा निजतनयमरणोद्भवं दुःखं विस्मृत्य तं प्रति हृत भोग-
विलासप्रार्थनां चकार । तदा रामेणोक्तमहं तु सभार्योऽस्मि, अतो लक्ष्मणांतिके व्रज । ततस्तया वृक्षतलासीनस्य
लक्ष्मणस्य पार्श्वे समागत्य तथैव भोगप्रार्थना कृता । लक्ष्मणेनोक्तं प्रथमं त्वया मे ज्येष्ठबंधुः प्रार्थितोऽतो मे त्वं
जननीतुल्यासि । ततः सीतया हसित्वा तां प्रत्युक्तमेवं प्रार्थनाभंगतस्त्वं कापि दुर्भगैवानुमीयसे । तत् श्रुत्वा
क्रोधानलाध्मातमानसा सूर्पणखोवाच समयेऽहं तवाप्यभिमानमुत्तारयिष्यामीत्युक्त्वा सा निजपतिखरराक्षससमीपे
गता । कथिता च शंबूकमरणवार्ता । ततो रुष्टोऽयं खरराक्षसश्चतुर्दशसहस्रसुभटयुतो युद्धार्थं तत्रागतस्तदा लक्ष्मणः
सीतारक्षणकृते रामं तत्रैव मुक्त्वा सन्नद्धः स्वयं तैः सह योद्धुं प्रचचाल । रामेणोक्तं–हे बंधो ! तत्र यदि किमपि ॥९१॥
संकटमापतेत्तदा त्वया सिंहनादः कार्य इति भ्रातुर्वचनं प्रतिपद्य लक्ष्मणो राक्षससैन्याभिमुखमागत्य विविधास्त्रैरेको-
ऽप्यनेकीभूत इव राक्षसान् पातयामास । लक्ष्मणप्रहारतो जर्जरीभूतं राक्षससैन्यं विलोक्य सूर्पणखा त्रिकूटपर्वते निज-
भ्रातृरावणसमीपे समागत्य सर्वं वृत्तांतं कथयित्वा सीतारूपलावण्यादिप्रशंसां चकार । तत् श्रुत्वा मदनव्यथाव्यथी-

भूतमतिप्राग्भारो रावणस्तूर्णं पुष्पकविमानमारुह्य रामसीतापादन्यासपवित्रीभूतस्थानमाससाद । विद्ययादृश्यीभूतो रावणो रामनिकटवर्तिनीं सीतामपहर्तुं स्वमसमर्थं मन्यमानो निःसपत्नचौर्यैकमंदिरं लक्ष्मणनादनिभं सिंहनादं कृतवान् । तत् श्रुत्वा रामो निजसंतमनुसृत्य सीतां तत्रैव मुक्त्वा सन्नद्धबद्धतूणीरो धनुःपाणिस्ततः शीघ्रं लक्ष्मणसहायार्थं चचाल । तदवसरं प्राप्य कपटैकपटुः रावणो द्रुतं पूत्कुर्वंतीं सीतामपहृत्य स्वकीयविमाने च तां संथाप्य ततश्चचाल । सीताकृतपूत्कारमाकर्ण्य निकटस्थो जटायुराकाशे उड्डीय स्वनखैं रावणशरीरं विदारयितुं लग्नस्तदा रुष्टेन रावणेन खड्गप्रहारतोऽसौ पक्षिराड्भूमौ पातितः । विमानस्थिता सीता महता स्वरेण हा राम हा लक्ष्मण हा भामंडल मामस्माद्दुष्टराक्षसाद्रक्ष रक्षेति पूत्चकार । तत् श्रुत्वा गगनाध्वना गच्छता भामंडलपदातिनैकेन रावणेन सह युद्धं कृतं । कृपाणप्रहारतो रावणेनासावपि भूमौ पातितः । अथ पथि रावणेनानेकप्रकारमिष्टालापैः सीतामनो वशीकर्तुं प्रयत्नो कृतः परमूषरभूमौ धाराधरधोरणीव तस्य वाग्विलासा निष्फला जाताः

अथ रावणो लंकायामागत्य प्राहरिकैः परिवेष्टितायामशोकवाटिकायां सीतां रक्षितवान् । तत्ररामनामैकतानमानसा सीता रामलक्ष्मणकुशलसंदेशलाभावधिप्रत्याख्यातान्नपाना जिनध्यानपरा निजकालं गमयांचकार । अथ तत्र रामागमननिरीक्षणाद्विस्मयमापन्नो लक्ष्मणस्तं प्रत्युवाच—हे बंधो ! भवद्भिस्तत्रैकाकिनीं सतीसीतां विहाय कुतोऽत्र समागमनं विहितं । चकितेन रामेणोक्तं-हे बंधो ! मया तु त्वत्कृतसिंहनादमेवाकर्ण्यात्रागमनं कृतं । लक्ष्मणनोक्तं—मया तु सिंहनादो नैव कृतः । नूनं केनचित्कपटपाटवकोविदेनारिणाऽयं प्रपंचो विहितोऽस्ति,

अतस्त्वं तूर्णं तत्र व्रज । अहमपि तूर्णं शत्रून् हत्वागच्छामीत्युक्तो रामोऽविलंबं त्वरितपदैस्तत्र समायातः । सीतां चादृष्ट्वा वज्राहत इव मूर्छां प्राप । कियत्कालांतरे सुरभिवनवायुना सचेतनीभूय सीताशुद्ध्यर्थमितस्ततो वनमध्ये विलोकयामास । इतो मरणांतदशाप्राप्तं विशीर्णपक्षजालं भूमौ लुठंतं जटायुपक्षिणं विलोक्य सीतावियोगापन्निमग्नोऽपि रामस्तं नमस्कारमंत्रं दत्तवान् । तत्प्रभावतो जटायुपक्षी पंचत्वमधिगत्यापि चतुर्थे माहेंद्रदेवलोके देवत्वेनोत्पन्नः । पुनः स्मृतिपथमागतां सीतां कुत्राप्यनालोक्य रामो मूर्छितः । इतो द्विषन्निषूदनोद्भ्रांतमानसो लक्ष्मणस्ततो निवृत्य यावत्तत्र समायाति तावद्रामचंद्रं पृथ्वीस्थं वीक्ष्य सीतां चाऽनालोक्य खिन्नमानसोऽनिलजलादिप्रयोगेण रामं सचेतनीचकार । सचेतनीभूतो रामोऽवोचत्–हे भ्रातः! सीतां मुक्त्वा यदाहं तव समीपे समागतस्तदा केनापि छलान्वेषिणारिणा सीतापहरणं कृतं । लक्ष्मणेनोक्तं–हे भ्रातरधुना त्वं मा विषादं कुरु । आवां शीघ्रमेव सीतायाः शुद्धिं करिष्यावः । इतो विराधाभिधः पूर्वपातालंकाधिपतिस्तत्रागत्य रामलक्ष्मणौ वंदित्वावदत्–हे स्वामिन्! मयाधुना श्रुतं यल्लक्ष्मणेन मम वैरी खरो हतस्तेनाहमतः परं भवत्सेवकोऽस्मि । रामलक्ष्मणाभ्यां तमाश्वास्य पातालंकाधिपतिः स्थापितः ।

इतः किष्किंधाधिपतिः सुग्रीवो बहिः क्रीडार्थं गतस्तदवसरं प्राप्य केनचिद्विद्याधरेण स्वकीय विद्याबलतः सुग्रीवरूपं विधाय तस्य राज्यं गृहीत्वा तदंतःपुरे प्रविष्टं । तत् श्रुत्वा खेदमुपगतः सत्यसुग्रीवो रामपार्श्वे समागत्य निजवृत्तांतं कथयित्वा विज्ञप्तिं कृतवान्–हे स्वामिन् । ममोपरि कृपां विधाय वैरिणं निष्कास्य मम राज्यं

॥९३॥

दापयित्वा मां सेवकं सनाथीकुरु । तत् श्रुत्वा कृपालुरामेण शीघ्रमेव तत्रागत्य मायाविनं सुग्रीववेषधरं विद्याधरं निर्जीत्य सत्यसुग्रीवाय तद्राज्यं समर्पितं । तुष्टोऽथ सुग्रीवो निजाष्टादशकन्यानां पाणिग्रहणकृते रामं निमंत्रयामास । रामेणोक्तं–प्रथमं त्वं सीताशुद्धिं समानीय मम मनःसंतापं दूरीकुरु । पश्चात्त्वदुक्तं सर्वमप्यहं करिष्यामि । तत् श्रुत्वा विराधसुग्रीवौ सीताशुद्ध्यर्थं विमानस्थितौ चलितौ । इतस्ताभ्यां रावणकृतखड्गप्रहारतो भूमौ पतितो भामंडल-यदातिरत्नजटीविद्याधरो दृष्टः । वेदनाक्रांतेनापि तेन रावणकृतसीतापहरणादिसर्वोऽपि वृत्तांतस्ताभ्यां कथितः । तत् श्रुत्वा तौ द्वावपि तूर्णं रामसमीपे समागत्य तद्वृत्तांतं कथयामासतुः ।

ततो रामाज्ञया सुग्रीवो हनुमंतमाकार्य रामनामांकितमुद्रिकयोपेतं सीताप्रवृत्तिशुद्ध्यर्थं लंकायां प्रेषितवान् । हनुमानपि रामं प्रणम्य ततो द्रुतं गगनाध्वना लंकायां प्राप्तः । तत्र विभीषणकुंभकर्णादिपरिवारपरिवेष्टितं सभास्थितं रावणं नमस्कृत्य तेनोक्तं–हे राजन् ! त्वं महासतीं सीतां मुंच । नो चेद्रामः कमलनालमिव तव मस्तकं छेद-यिष्यति । तत् श्रुत्वा क्रोधोद्धतेन रावणेन हनुमद्गृहणार्थं निजसेवका आदिष्टाः । इतो हनुमान् रावणं पादप्रहार-तोऽविलंबं सिंहासनादधो निपात्य स्वयं प्रपलाय्याशोकवाटिकायां समागतस्तत्राशोकवृक्षतले मुखमवनतीकृत्य हस्त-तलविन्यस्तमस्तका मलीनचीवराणि दधाना स्नानांगविलेपनादिरहितोष्णोष्णनिःश्वासान्निष्कासयंती रामनामांकिता-नलीना सीता तेन दृष्टा । तूर्णं तस्याः समीपमागत्य तेन तां महासतीं प्रणम्य रामनामांकितमुद्रिका तस्या हस्ते दत्ता कथिता च रामकुशलोदंतपूर्वकं सकलापि वार्ता । मुद्रिकादर्शनतः सहर्षं चमत्कृता सीता निजहृदयगतनिस्सीम-

रामस्नेहकर्दबकाविर्भावं बहिर्निष्कायंतीव निजनयनाभ्यां हर्षाश्रूणि मुमोच । हनुमतोक्तं—हे मातरधुना त्वया चिंता न कर्तव्या । रामोऽधुनैवात्र सैन्ययुत: समागमिष्यति । वैरिणं च निहत्य विरहदु:खितायास्तव शुद्धिं करिष्यति । इत्युक्त्वा हनुमांस्ततो नि:सृत्याग्निना लंका प्रज्वाल्यारामांश्च भंक्त्वा द्वारपालान्निहत्य सहर्षो राम-समीपे समागत: । रामं नत्वा सर्वोदंतपूर्वकं तेन सीतावृत्तांतो निवेदित: । अथ रामोऽनेकविद्याधरवृंदयुतो
॥९५॥ भामंडलहनुमत्सुग्रीवविराधादिसुभटसहितो भूरिसैन्यसंकलितो लंकासमीपे समागत: ।

इतो विभीषणेन रावणायोक्तं—हे बंधो ! अधुनापि त्वं रामं प्रणम्य सीतां समर्पय ? अन्यथायं रामस्तव कुलक्षयं करिष्यति । इति श्रुत्वा क्रुद्धेन रावणेन स निर्भर्त्स्य निष्कासित: । सोऽपि रामसमीपे समागत्य प्रणामं कृतवान् । रामेणाप्यवसरं ज्ञात्वा तस्मै बहुमानं दत्वा प्रोक्तमहं लंकाया राज्यं तुभ्यं दास्यामि । अथ रावणोऽपि निजसैन्यं मेलयित्वा समागत: । परस्परं द्वयो: सैन्ययोर्महायुद्धं प्रवर्तितं । रावणेन निजसैन्यं भग्नं विज्ञाय ॥६५
लक्ष्मणोपरि शक्तिप्रहारो मुक्तस्तेन लक्ष्मणो निश्चेतनीभूय भूमौ पतितस्तदा शोकातुरो रामो नाना वधान् विला-पान् कर्तुं प्रवृत्त: । रामसैन्यं सर्वमपि शून्यं जातं । इतश्चंद्रविद्याधरेणागत्य रामाय प्रणम्य चोक्तं-हे स्वामिन् ! शक्त्या हतो जन: सूर्योदयं यावज्जीवति, तस्य जीवनोपायश्चैकोऽस्ति । भरतमातुलस्य विशल्याभिधाना महासती पुत्री वर्तते । तस्या: करस्पर्शनतो लक्ष्मणो नूनं शल्यरहितो भविष्यति । तत् श्रुत्वा हनुमता प्रोक्तं तां विशल्यां महासतीं तज्जनकद्रोणमेघसहितामहमधुनैवात्रानयिष्यामि । ततो रामाज्ञामादाय भामंडलहनुमंतौ वियन्मार्गेण तत्र

गत्वा तज्जनकसहितां तां विशल्याभिधानां महासतीमानयामासतुः । तस्याः करस्पर्शनतो द्रुतमेव सा शक्तिर्लक्ष्मण-शरीराद् दूरं गता । तदा रामसैन्ये जयजयारावो जातः । परिणायिता च विशल्या द्रोणमेघराज्ञा लक्ष्मणाय । अथ पुनरपि द्वयोः सैन्ययोर्महायुद्धानि बभूवुः । प्रांते रावणेन निजसैन्यं सकलमपि प्रायो नष्टं ज्ञात्वा लक्ष्मणोपरि चक्रं मुक्तं । तच्चक्रं तु लक्ष्मणं प्रदक्षिणीकृत्य तस्यैव हस्ते स्थितं । तदा लक्ष्मणेन रावणायोक्तं–अरे रावण ! अधुनापि त्वं सीतां प्रत्यर्पय । नोचेदिदं चक्रं ते गलनालं छेदयिष्यति । एवमुक्तोऽपि रावणो यदा रणान्न विरराम तदा लक्ष्मणेन तच्चक्रं रावणोपरि मुक्तं । ततश्छिन्नमस्तको रावणो मृत्युमासाद्य ज्येष्टकृष्णैकादशीदिवसे चतुर्थे नरके गतः । देवैश्च लक्ष्मणोऽयमष्टमो वासुदेव इत्युद्घोषणपूर्वकं तस्योपरि पुष्पवृष्टिः कृता । अथ रामः परिवारयुतो लंकायां प्रविश्य विभीषणं च राज्ये संस्थाप्य चिरकालविरहदुःखविह्वलामखंडितशीलां महासतीं सीतां गृहीत्वा ततो निवृत्यायोध्यायां समागतः । भरतादिभिर्महताडंबरेण तस्य प्रवेशमहोत्सवः कृतः । सुग्रीवहनुमद्भामंडलाद्याः सर्वेऽपि रामचरणौ प्रणिपत्य निजनिजस्थानके समागताः । अथ तत्र रामः सीतया सह विषयसुखानि भुंजानो निजकालं गमयति.

इतः सीतायाः कुक्षौ गर्भोत्पत्तिर्जाता । गर्भप्रभावतश्च तस्याः सम्मेतशिखरयात्राया दोहदः समुत्पन्नः । इतस्तस्या दक्षिणेक्षणं स्फुरितं, तावता नागरमहाजनं रामाग्रे समागत्य प्रोक्तं–हे स्वामिन् ! लोका भवतोऽपवादं बहु जल्पंति यद्बलात्कारेणापहृता सीता ध्रुवं परस्त्रीलंपटेन रावणेन भुक्तैव भविष्यतीति । तत् श्रुत्वा रामो

गुप्तवेषेण रात्रौ नगरचर्चां श्रोतुं नगरमध्ये निर्गतः । पथि भ्रमन्नेकस्य रजकस्य गृहाग्रे समागतः । इतो रजको-
ऽपि क्षुधातुरो वस्त्रग्रंथिं मस्तके धृत्वा नद्याः स्वगृहं समागतः । तस्मिन्नवसरे तस्य भार्या गृहकपाटे तालकं दत्त्वा
।९७।। किंचित्कार्यार्थं प्रातिवेश्मिकगृहं गतासीत् । क्षुत्क्षामेण रजकेन निजभार्याकारणार्थं पुत्कारः कृतस्ततः श्रुत्वा सा तूर्णं
तत्रागत्य गृहकपाटमुद्घाटयित्वा गृहान्तर्गता । क्रुद्धेन रजकेन तां पादेन निहत्योक्तं–रे दुराचारिणि ! एतावत्कालं त्वं कुत्र
गतासि ? निर्गच्छ मम गृहात्, मे किमपि ते प्रयोजनं नास्ति । तत् श्रुत्वा स्त्रियोक्तं–रे निर्लज्ज त्वं विचारय । रामेण यदि
षण्मासं यावत्परगृहे स्थिता सीता पुनरानीय स्वगृहे रक्षिता, नहि त्वं मां केवलं क्षणमात्रेणैव गृहान्निष्कासयसि ?
रजकेनोक्तं–रामस्तु स्त्रीवशोऽहं तु स्त्रीवशो नास्मि । इत्याद्यालापं श्रुत्वा रामेण चिंतितं मां प्रति धिक् । लोका-
पवादस्तु महानेव दृश्यते । अतो मया सीतायाः परिहार एव कर्तुं योग्यः । इति विचार्य तेन लक्ष्मणाग्रे सा
वार्ता कथिता । लक्ष्मणेनोक्तं–हे भ्रातः ! लोकास्तु दुराचारिणः परदोषान्वेषिण संति, स्वदोषांस्तु कोऽपि न
जानंति । रामेणोक्तमेव लोकापवादो मया सोढुं न शक्यते । ततो रामेण निजसारथिमाहूयोक्तं–त्वं सीतां ।।९७।।
रथाधिरूढां कृत्वा सम्मेतशिखरं व्रज । तत्र तस्या दोहदं पूरयित्वाऽरण्यमध्ये तां विमुच्य त्वयैयं लोकापवादवार्ता
तस्यै कथनीया । अथ सारथिरपि तां रथे समारोप्य सम्मेतशिखरं प्रति चलितस्तत्र गत्वा सीतयाऽत्यंतं भावपूर्वकं
जिनवंदनेन तीर्थयात्रा कृता । ततो व्याघुट्य रथाधिरूढा सीता यदारण्यमध्ये समागता तदा सारथिना हस्तौ
नियोज्य रामोक्तो वृत्तान्तस्तस्यै कथितः । ततस्तामेकाकिनीं वने त्यक्त्वा रथिको रथमादायायोध्यां प्रति चलितुंमनाः

क्षणं तत्रैव तस्थिवान् । अथ सीता तत्र मनसि महादुःखं वहमाना मूर्च्छिता भूमौ पतिता । क्रमाच्छीतलानिल-संयोगतः सचेतनीभूय विलापं चकार–हे रामचंद्र ! यदि त्वया लोकापवादभीतेनाहं त्यक्ता तर्हि लोकप्रत्यक्षं मम परीक्षा तत्रैव किं न कृता ? अहो राम ! त्वया मे सगर्भाया अबलाया अपि दया मनसि नानीता । इत्यादि विविधप्रकारान् विलापान् कृत्वा सा चिंतयामास, अहोऽस्मार्य रामस्य किं दूषणं ? ममैव प्राक्कृतदुष्कर्मणामय-मुदयो बभूव । अथ भर्त्रा त्वहं परिहृता परं जिनोक्तो धर्मो मां मा परिहरतु । अथ सीतां नमस्कृत्य स्वाम्या-ज्ञैकपालने निजमार्थकतां मन्यमानो रथिको मनसि दुःखं वहमानोऽपि नयनाभ्यामश्रूणि मुंचन् रथमादायायोध्यां प्रति चलितः । इतस्तत्र परनारीसहोदरतुल्यः पुंडरीकाभिधनगराधिपतिवज्रजंघनामा नृपस्तत्र समायातस्तेन विलापान् कुर्वंतीं सीतां प्रति पृष्टं–हे भगिनि ! त्वं कासि ? केन दुःखेनात्र गहनगहने समागतासि ? तद्वचन-मस्तं सत्पुरुषं ज्ञात्वा संतुष्टया सीतया स्वकीयः सर्वोऽपि वृत्तांतस्तस्मै निवेदितः । राजा तामाश्वस्य निजनगर्या-मानीतवान् । निजभगिनीकृत्य चावासमध्ये रक्षिता, तत्र तया पुत्रयुगलं प्रसवितं । राज्ञा च महोत्सवपूर्वकं तयोर्लवांकुशाभिधाने दत्ते, क्रमेण तत्रैव च तौ वर्धितौ ।

इतो रथिकेनायोध्यायामागत्य सीताकृतविलापाद्युदंतकथनपूर्वकं सर्वोऽपि तद्वृत्तांतो रामाय कथितः । तत् श्रुत्वा पश्चात्तापं कुर्वाणो रामः सीतावियोगदुःखविदीर्णमानसो रथिनमादाय तूर्णं तत्र वने समागतः, कृतं च तेन स्थाने स्थाने परिभ्रम्य तत्र सीताया गवेषणं, किंतु निर्भाग्यवता रंककुटुंबिना निधानमिव तेन क्वापि सीतामुखं

नो दृष्टं । ततस्तां यूथभ्रष्टां मृगीमिवैकाकिनीं काननिवासिसिंहादिक्रूरप्राणिनिहतां मन्यमानः शोकानलदग्ध-
हृत्तृणकुटीरो रामः कथंचिदयोध्यायां सारथियुतः समागत्य, कृत्वा च तस्याः प्रेतकार्याणि, राजकार्यादिपराङ्मुखो
। १९। लक्ष्मणादिभिः प्रतिबोध्यमानोऽपि सीताध्यानैकलीनचेता मूढ इव निजसमयं गमयांचकार । अथ तत्र लवांकुशौ
सकलकलाकलापकलितौ क्रमेण ललितललनाहृदयांबुजहंसलीलायिताहँवयसौ जातौ । तदा वज्रजंघेन निजवदन-
लवणिमतिरस्कृतशशिलेखाशशिचूलाभिधाना निजतनया लवाय परिणायिता । अंकुशार्थं च स्वमित्रपृथुराजपार्श्वे
तत्तनूजा मागिता, पृथुना च तदज्ञातवंशादिदूषणदानपूर्वकं तन्न स्वीकृतं । तदा संग्रामे पृथुराजं विजित्य परा-
क्रमेण च स्वकीयोत्तमकुलतां प्रकटीकृत्य प्रांते च सन्मानादिना तं प्रीणयित्वा लवणिमाद्यगण्यगुणगणमंडितां तस्य
पुत्रीमंकुशः परिणीतवान् । इतस्तत्र कुतूहलैकप्रियेण नारदेनाप्यागत्य लवांकुशयो रामसीतांगजत्वं निवेद्य सर्वे-
ऽप्यतुलहर्षोल्लसितमानसा विदधिरे । अथ लवांकुशौ निजभुजाबलेन बलवतोऽपि कतिचिद्भूपतीन् वशीकृत्य प्रकं-
पिताचलाचलं भूरिगजतुरगस्यंदनसुभटान्वितं बलमादायायोध्यानिकटे समागतौ । तत् श्रुत्वा रामलक्ष्मणावपि
निजसैन्यमादाय सन्मुखमागतौ । द्वयोः सैन्ययोः परस्परं खड्गखड्गिशराशरि युद्धं प्रवृत्तं । तदा लवांकुशाभ्यां ॥१९॥
कल्पांतकालविकरालघनाघनधाराधोरणीभिरिव कर्णांताकृष्टधनुर्मुक्तबाणधाराभिः पद्मसैन्यपद्मवनखंडं तथा विलोडितं
यथा कतिचिद्राजहंसैस्ततः पलायितं । पद्मोऽपि पद्ममिवार्तविशरारुतां प्राप्तस्तदा लक्ष्मणेनानन्योपायेन ज्वलज्ज्वाला-
मालाकरालितं चक्रं ताभ्यां प्रति मुक्तं । तच्चक्रमपि निसर्गतो गोत्रिघातपराङ्मुखीभूतत्वात्तन्मुक्तशरराजिभिर्जर्जरी-

भूतमिव भयादपसृत्य पुनर्लक्ष्मणकरसंगतं जातं, तदा लक्ष्मणो विषादं प्राप्तः ।

इतो नारदेन तत्रागत्योक्तं—भो पद्म ! अत्र गतभ्रमरतनुजागमावर्णनीयहर्षस्थाने कथमिव त्वया स्वकीयं हृदयं शोकपंकेन मलिनीक्रियते ! मनोविह्वलतया नारदोक्तश्लेषोक्तिमजानता पद्मेन नारदः प्रश्नविषयीकृतो—भो नारदमुने ! अधुना त्वहं निजजयसंशयापन्नोऽनेकतर्कवितर्ककल्लोलोल्ललितशोकापाराकूपारपतितो गतपोतो वणिगिव निःश्वस्य विश्वमपि विश्वं शोकपानीयमथ नयनविषयी करोमि, न जानामि हंत त्वयैतन्मे शोकस्थानं कथमिव हर्षस्थानीकृत्य वर्ण्यते ? ततो नारदो लवांकुशयोः सीतासतीकुक्षिसरोजभ्रमरतनुजोत्पत्तित्वं प्रकटीकृत्य पद्मं च विलुप्तशोकपंकं हर्षोल्लासविकसितं च विधाय भ्रमरतनूजावासरसास्वादादियोग्य तस्य हृदयं चकार । तत् श्रुत्वा हर्षोल्लसितमानसो रामः स्वपुत्रमिलनार्थं प्रस्थितः । तदानीमेव विनयप्राग्भारनम्रीभूतशरीरौ लवांकुशावपि पितुः सन्मुखमागत्य पद्मपदपद्मयोर्निजभ्रमरायितं स्थापयंतौ नेमतुः । प्रवेशमहोत्सवपूर्वकं तौ नगरे समानीय रामेण चिरविरहनिजहृदयोद्भूतसंतापस्तद्वदननिर्गतोदंतवाग्जलधाराभिरपशामितश्च । अथ लक्ष्मणसुग्रीवप्रमुखाः शीघ्रं पुंडरीकनगरे गत्वा ततो महासतीं सीतामानयामासुः । नगरबहिःस्थितया सीतयोक्तं प्रथमं मे शीलपरीक्षां कारयिष्यामि । ततो रामादिसकलनगरलोकसमूहा नगरबहिः समागताः । तदा सीतया तत्र खदिरांगारधगधगायमानैका खातिका निर्मापिता, प्रविष्टं च तन्मध्ये स्वशीलपरीक्षार्थं । ततस्तस्याः शीलप्रभावेण साग्निखातिका निर्मलजलकल्लोलयुता संजाता, तस्यां कमलोपरि हंसलीलायितं दधाना सीता साक्षाल्लक्ष्मीरिव रामादिनिखिलनगरलोकमनो-

गतसंशयदारिद्र्यं दूरीचकार । देवैर्जयजयारावपूर्वकं सीतोपरि सुमनोवृष्टिर्विहिता, घोषितं च निखिलजगज्जन-
जनितचमत्कारसकललनालिशिक्षणीयाचरणीयाचारविचारेयं महासती सीता निर्दोषैव । अथ लक्ष्मणादयो विश्वेऽपि
॥१०१॥ नगरनिवासिजननिकरा सीताचरणारविंदे नमस्कृत्य निजापराधं क्षमयामासुः । रामोऽपि नयनाश्रुधाराछघना
निजांतःकरणमालिन्यं क्षालयन् स्वकीयापराधं क्षमयामास । कथितं च तेन सीतायै—हे प्रियेऽधुना तव चरण-
न्यासैश्चिरोत्कंठितामिमामयोध्यां नगरीं पावनीकुरु । सीतयोक्तं—हे राम ! अधुना वैराग्यामृतरसास्वादतृप्तीभूतं
मे मानसमसारसंसारसुखविषास्वादतो विमुखीभूतमेव । अतोऽहं गतवृजिनजिनेश्वध्यानपरा रागाद्यंतरंगारिपराभवं
श संवेगादिसुभटसहायेन परिहृत्य संसारिजनभंगुरप्रेमाभिलाषपराङ्मुखी अवर्णनीयाविचलाभंगुरैकप्रेमपात्रं चिरो-
त्कंठितां मुक्तिसखीमेव मिलितुमिच्छामि ।

तत् श्रुत्वाऽश्रुजलाविलनेत्रो रामः स्वकीयाविचारितकार्यनिंदनपरः पश्चात्तापाब्धिमग्नोऽनेकविधाः प्रार्थना-
स्तस्यै नगरांतरागमनाय चकार । सीतयोक्तं—हे राजन् ! संप्रति त्वया संसारसागरनिमज्जनैकहेतुर्मम विषये मोहो
नैव कर्तव्यः, न च किंचिदत्रविषये भवतामपराधोऽपि मे दृष्टीगोचरी भवति । मम कर्मणामेवायं दोषः, किंच ॥१०१॥
संसारघोरांधकारेऽनादिकालतो मोहनीलिकांधीभूतांतर्विलोचनानां रागादिचौरहीयमाणरत्नत्रयधनानां पामरप्राणिनां
निसर्गतो दयालुतार्द्रीभूतांतःकरणा ज्ञातजिनसिद्धांतरहस्यत्वेन गीतार्थपदवीं प्राप्ताः सुगुरवो ज्ञानांजनशलाकया नेत्र-
रोगं दूरीकृत्य पुनश्च रत्नत्रयदानपूर्वकमक्षयानंतसौख्यैकभांडागाररूपं मोक्षनगरं प्रति तान्नयंति । अतस्तदक्षयसुख-

प्राप्स्यर्यमहमपि तेषामेव सुगुरूणां शरणमंगीकरिष्यामि । अतो हे राजन्! मह्यमाज्ञां देहि? रामेणापि तस्या अत्याग्रहं विनिश्चित्याज्ञा दत्ता । वैराग्यपरंपरया तया बहुपरिवारेण सह दीक्षा गृहीता । घनघातिकर्मेंधनदहनैकदाहनिभानि विविधानि तपांसि तप्त्वा कालं कृत्वा सा माहेंद्रपदवीं प्राप्ता । ततोऽनुक्रमेण च मोक्षं यास्यति । ततो द्वादशसहस्रवर्षायुःक्षये लक्ष्मणः कालं कृत्वा चतुर्थे नरके गतः । श्रीरामेण विरहातुरेण षण्मासं यावन्मृतलक्ष्मणशरीरमुत्पाट्य भ्रमितं । ततो देवीभूतजटायुपक्षिजीवेन प्रतिबोधितो रामस्तस्याग्निसंस्कारं कृत्वा दीक्षां गृहीतवान् । एकदा कायोत्सर्गस्थितस्य रामस्य परीक्षणकृते शक्रेण सीतारूपं तस्याग्रे प्रकटीकृतं, परं रामस्तु निश्चल एव स्थितः । प्रांते श्रीरामर्षिः शत्रुंजयतीर्थे समागत्य केवलज्ञानमासाद्य मोक्षं गतः । रावणलक्ष्मणावपि कतिचिद्भवांतरे मोक्षं गमिष्यंति ॥ इति शीलकुलके सीता कथा ॥

चालणीजलेण चंपाए, जीए उग्घाडिअं दुवारतिगं । कस्स न हरेइ चित्तं, तीए चरिअं सुभद्दाए ॥७॥

व्याख्या—चालनिकया निष्कासितं यज्जलं तेन यया चंपानगर्यां द्वारत्रिकं समुद्घाटितं, तस्याः सुभद्रायाश्चरित्रं कस्य चित्तं न विस्मापयति ? अपितु सर्वेषामपि चित्ते विस्मयं करोतीत्यर्थः ॥७॥ **सुभद्रायाः कथा चेत्थं**—

वसंतपुरनगरे जितशत्रुनामा राजास्ति । तत्र जिनदासाभिधानः श्रेष्ठी वसति । तस्य जिनधर्मैकवत्सला शीलवत्यभिधा भार्या, तस्याः कुक्षिशुक्तिसमुद्भवा मुक्तामया विद्याद्यनेककलाकलापाभिरामा जिनधर्मरुचिता सुभद्राख्या तनयाभूत् । तस्या वदनेंदुमालोक्य भीतमिव मिथ्यात्वघोरतिमिरं दूरीभूतमेव । इतस्तत्र चंपानगरीवास्तव्यो बुद्ध-

धर्मैकलीनो बुद्धदासाभिधानः श्रेष्ठी व्यवसायार्थं समागतः । व्यापारादिनिमित्तं गमनागमनप्रसंगतो जिनदासेन सह तस्य मैत्री जाता । एकदा व्यापारार्थं जिनदासगृहागतस्य बुद्धदासस्य हृदयं सुभद्रावदनेंदुं निरीक्ष्य चकोरलीलायितं प्राप्तं । अथ सुभद्रागतमानसो बुद्धदासो निजगृहं समागतः । ततस्तेनैकस्मै स्वमित्राय स्वकीयाभिलाषो निवेदितः । मित्रेणोक्तं—हे बुद्धदास ! जिनदासो जैनधर्मिणं विनान्यस्मै कस्मैचिदपि स्वतनयां न दास्यति । तत् श्रुत्वा बुद्धदासः कपटश्राद्धीभूय निर्ग्रंथ्य जिनपूजापरायणः प्रतिक्रमणादिक्रियातत्परश्च संजातः, सर्वदा मुनिवंदनं कृत्वा धर्मकथाव्याख्यानादि शृणोति । एवं बुद्धदासं जैनधर्मैकचित्तं विलोक्यैकदा जिनदासेन हृष्टेन स्वयमेव निजांगजा सुभद्रा तस्मै परिणायिता । अथ तौ दंपती तत्र सुखेन सांसारिकभोगान् भुंजानौ तिष्ठतः अथ कतिचिद्दिवसानंतरं बुद्धदासो बहुद्रव्यमुपार्ज्य सुभद्रासहितश्चंपायां गतः । तत्र जिनधर्मपरायणां सुभद्रां वीक्ष्य बुद्धधर्मानुयायी श्वशुरपरिवारस्तस्या उपरि द्वेषमवहत् । अतः सुभद्रा पृथग्गृहेऽवसत् । सुभद्रां दृढजिनधर्मानुरागिणीं विज्ञाय जैनमुनयस्तस्या गृहे आहारार्थं समागच्छंति । तस्याः श्वश्रूननांद्रप्रभृतिपरिवारः सर्वदा साधोर्दुर्जन इव छिद्राण्यन्वेषयति । एकदा बुद्धदासभगिन्या बुद्धदासाय कथितं—हे भ्रातस्तव भार्या दुःशीला ज्ञायते । तस्य गृहे सर्वदा जैनमुनयः समागच्छंति । तैः सह सैषा तव भार्या हास्यविनोदादिकुतूहलानि करोति । तत् श्रुत्वा बुद्धदासेन तामवगणय्योक्तं—मम भार्या दुःशीला नैवास्ति, यूयं सर्वे धर्मविरोधतस्तस्या उपरि द्वेषं वहथ । किंच ज्ञातचरणकरण धर्मा जैनसाधवोऽपि कदापि दुःशीला न भवेयुः ।

॥१०३॥

अथैकदा कोऽपि पाणिपात्रो जिनकल्पी साधुः सुभद्रागृहे आहारार्थं समागतः। सुभद्रया तन्मुनिनयनं अंतःपतिततृणव्याकुलं दृष्टं, निष्कासितं च लाघवतो जिह्वाग्रेण। तदा सुभद्राललाटस्थं कुंकुमतिलकं मुनिललाटे लग्नं। कुंकुमतिलकालंकृतभालं मुनिं सुभद्रागृहान्निस्सरंतं विलोक्य छिद्रविलोकनैककार्यया ननांद्रया बुद्धदासमाकार्य तद्वितथमपि सुभद्राद्ःशीलत्वं प्रकटीकृत्य तस्मै दर्शितं। तद् दृष्ट्वा शंकाकुलचेता बुद्धदासस्तस्या गृहे गमनागमनं तत्याज, विस्तृता च सा वार्तानिलाश्लेव सकलेऽपि नगरे। अथ सुभद्रा निजनिमित्तं जिनशासनमालिन्यमुपस्थितं ज्ञात्वा हृदि खिन्ना सती कायोत्सर्गं चकार, गृहीतश्च तयेत्यभिग्रहो यदा ममोपरितः कलंकमिद मुत्तरिष्यति तदैवाहं कायोत्सर्गं पारयिष्यामि। अथ तस्याः सतीत्वमाहात्म्यतः शासनदेवतया प्रत्यक्षीभूय कथितं—हे वत्से प्रातरहमस्या नगर्याः प्रतोलीकपाटान्नियंत्रयिष्यामि। त्वया सूत्रतंतुबद्धचालिन्या कूपाज्जलं निष्कास्य प्रतोली सिंचनीया। एवं कृते सत्येव कपाटाः समुद्घटिष्यंति, जिनशासनापभ्राजना च विलयं यास्यति। इत्युक्त्वा साऽदृश्यीभूता। अथ प्रातर्नगरप्रतोल्यनुद्घटनतः सर्वेऽपि मनुष्यतिर्यंचो व्याकुलीभूय स्थिताः। राज्ञापि तत्रागत्य हस्त्यादिभिः कपाटा आकर्षिताः, परं केनाप्युपायेन ते नोद्घटिताः। तदा व्याकुलीभूतो भूपतिस्तद्दैविककोपकृत्यं विचिंत्य स्नानं कृत्वा शुद्धवस्त्राणि परिधाय गंधद्रव्ययुतबलिदानादि विधाय कथयामास—यः कोऽपि देवः क्रुद्धो भवेत्तेन सर्वोपरि कृपा कर्तव्या। तदा चंपानगरीस्था कापि महासती सूत्रतंतुबद्धचालिन्या कूपाज्जलं निष्कास्य यदि तज्जलेन प्रतोलीः सिंचयिष्यति तदैव तस्याः शीलमाहात्म्यतः प्रतोल्यः समुद्घटिष्यंतीत्याकाश-

बाणी जाता । ततो राज्ञा निजराज्ञीः सतीशेखरा मत्वाहूताः, किं तु तास्वेकापि तत्कार्यं कर्तुं न शक्ता
जाता । ततो राज्ञा पटहोद्घोषणा कारिता यन्नगरमध्ये या कापि सती भवेत्तयैतत्कार्यं कृत्वा नगरजनदुःखं
॥१०५॥ दूरीकर्तव्यं, परं नगरनारीमध्यात्कापि तत्कार्यं कर्तुं समुद्यता नाभूत । तदा सुभद्रया कायोत्सर्गं पारयित्वा
श्वश्रूंप्रति कथितं–हे मातर्यदि भवदाज्ञा चेत्तदाहमेतत्कार्यं विधाय नगरलोकान् संकटरहितान् कुर्वे ।
तत् श्रुत्वा हृदयगतेर्ष्योद्गारान्निष्कासयंतीव सावदत्–हे सतीमन्ये ! मया तु प्रथमत एव तव सतीत्वं ज्ञातं,
अधुना लोकानां तद्ज्ञापने किमपि प्रयोजनं नास्ति, अतो गृहमध्यस्थितैव तव सतीत्वं पालय ? मास्मानपि
व्रीडापात्रं कुरु । श्रुता च मया पूर्वमपि जैनानां पाखंडाः । सुभद्रा तु मौनमाधाय तद्वचांस्यवगणय्य स्नानं कृत्वा
पवित्रवस्त्राणि परिधाय पंचपरमेष्ठिध्यानं कुर्वती नृपसमीपे प्राप्ता । राज्ञोक्तं–हे भगिनि ! नगरलोकं संकटविमुक्तं
कृत्वा तव सकलसतीशिरोमणित्वं प्रकटीकुरु ? ततः सा नृपादिनगरलोकपरिवृता कूपोपकंठमागत्य सूत्रतंतुबद्ध-
चालिन्या मिलितलोकोत्कंठया सह कूपाज्जलमाचकर्ष । अथ तज्जलमादाय प्रतोलीपार्श्वे समागत्य तयोक्तं यदि मया
मनोवाक्कायाभिरखंडितं शीलं पालितं भवेत्तर्हि प्रतोलीकपाटा उद्घटंतु । इत्युक्त्वा तया प्रतोलीकपाटौ सिंचितौ ॥१०६॥
तत्क्षणमेवचोद्घटितौ । इत्थं तया प्रतोलीत्रयकपाटा उद्घाटिताः, गगनांगणागतागणितदेववृंददुंदुभिनादपूर्वक जय-
जयारावमुखरैश्चस्तस्या उपरि पुष्पवृष्टिर्विहिता । ततस्तयोक्तमथ चतुर्थप्रतोलीकपाटौ या कापि स्वकीयसतीत्व-
स्थापनोत्सुका चंपायां भविष्यति सैवोद्घाटयिष्यति । एवं तत्सतीत्वं दृष्ट्वाऽपारप्रमदोल्लसितमानसा नृपादयो

नगरलोका आश्चर्यमासाद्य तस्याश्चरणौ पूजयामासुः । श्वशुरादयश्च लज्जावनतवदनाः स्वकीयापराधं क्षमयामासुः । बुद्धदासोऽपि तद्वदनेंदुं निरीक्ष्य समुद्र इव हर्षकल्लोलोच्छलितमानसो बभूव । ततस्तद्धर्मोपदेशात्सुनवात्मिका नृपश्वशुरादिनगरलोका गतमिथ्यात्वातपा जैनधर्मानुरागिणो बभूवुः । एवं सतीसुभद्रया शीलसलिलेन निजकलंक-पंकं दूरीकृत्य जिनशासनप्रभावना कृता । कियत्कालं गृहस्थावासे श्रावकत्वमाराध्य प्रांते चारित्रं गृहीत्वा सुभद्रा-बुद्धदासौ स्वर्गं गतौ । **इति शीलकुलके सुभद्रासतीकथा** ॥

नंदउ नम्मयसुंदरी सा, सुचिरं जीए पालिअं सीलं । गीहत्थणंपि काउं, सिहिया य विडंबणा विविहा ॥८॥

व्याख्या—सा नर्मदासुंदरी चिरकालं यावन्नंदतु, यया कृत्रिमं ग्रथिल्यं कृत्वा विविधा नानाप्रकारा विडंबनाः कदर्थनाः सहिताः, निर्मलं शीलं च पालितम् ॥८॥ तस्याः कथा चेत्थं—

वर्धमानाभिधनगरे संप्रतिनामा राजा, ऋषभसेनाभिधश्च सार्थवाहः परिवसति । तस्य भार्या वीरमती, तस्याः सहदेववीरदासाख्यौ द्वौ पुत्रौ, ऋषिदत्ताभिधाना च पुत्री । क्रमेण सा युवजनस्पृहणीययौवनावस्थां प्राप्ता । बहुभिर्व्यापारिधनिकपुत्रैर्मार्गितापि मिथ्यात्वतिमिरांधभूतेभ्यस्तेभ्यः सा तत्पितृभ्यां न ददे । अन्यदा चंद्रपुरनगरा-द्रुद्रदत्ताभिधः कश्चित् श्रेष्ठी तन्नगरे समाययौ । अन्यदा तेन रुद्रदत्तेनासत्यमपि प्रमाणविदां दयेव व्योमांबुजोप-हरणं निजवदनांभोजेन सत्यीकुर्वती निजप्रासादगवाक्षस्था सा ऋषिदत्ता दृष्टा । तां दृष्ट्वा मन्मथशरविद्धो रुद्रदत्तो गतचैतन्य इव बभूव । ततस्तेन स्वकीयमित्राय कुबेरदत्ताय स्वकीयाभिप्रायं निवेद्य पृष्टं, भो मित्र रूपनिर्जित-

निर्जरांगनागर्वेयं कस्य पुत्री ? तेनोक्तं–मित्र ! इयं जिनधर्मैकतत्परस्य ऋषभसेनसार्थवाहस्यांगजास्ति, किं च जैनं
विना सोऽन्यस्मै कस्मैचिदपि निजांगजां नैव दास्यति । तत् श्रुत्वा स कपटश्रावकीभूय नित्यं जिनपूजासाधु-
वंदनावश्यकादिक्रियापरः समजनि । अथ ऋषभसेनस्तं जिनधर्मपरायणं निजसार्धर्मिणं ज्ञात्वा तस्मै निजतनयां ददौ ।

॥१०७॥ अथायं रुद्रदत्तः श्वशुरमापृच्छ्य ऋषिदत्तामादाय चंद्रपुरनगरे समायातस्तत्रश्च तेन तत्र जिनधर्मः क्रमेण
ऋषिदत्तापि भर्तृस्नेहतः संसर्गदोषेण जिनधर्मे शिथिला जाता । क्रमेणैषा गर्भिणी जाता, संपूर्णसमये तस्या
महेश्वरनामा पुत्रो जातः । क्रमेण सकलविद्याभ्यासं कृत्वा स यौवनवयः संप्राप्तः । इतश्च ऋषिदत्ताया वृद्धभ्राता
सहदेवाभिध आसीत् । तस्य सुन्दर्याख्या भार्या बभूव । तस्या एकदा नर्मदायां स्नानकरणार्थं दोहदः समुत्पन्न-
स्ततः सहदेवसार्थवाहः क्रयाणकानि समादाय सुन्दरीसहितो नर्मदोपकंठे समागत्य तस्या दोहदं पूरयामास । तत्र
व्यापारे बहुलाभं विज्ञाय तेन नर्मदापुरीत्यभिधानं नगरं संस्थाप्यैकं जैनमंदिरमपि निर्मापितं । क्रमेण संपूर्णसमये
तयैका पुत्री जनिता । श्रेष्ठिना पुत्रवत्तस्या जन्ममहोत्सवं कृत्वा नर्मदासुन्दरीति नाम दत्तं । अथ क्रमेण शशि- ॥१०७
लेखेव वर्धमाना सकलकलाकलापवंधुरा सा यौवनं प्राप्ता । अथैकदा ऋषिदत्तया तस्या अवर्णनीयरूपलवणिमादि-
गुणान् श्रुत्वा चिंतितं, चेदेषा मम पुत्रस्य महेश्वरस्य पाणिग्रहणं कुर्यात्तदा मे मनोऽभिलापः सफलीभवेत् । परं
मां जिनधर्मपराङ्मुखीं विज्ञाय मम भ्राता तां निजतनयां मम पुत्राय नैव दास्यतीति चिंतयंती सा विलापं कर्तुं
लग्ना । तावद्रुद्रदत्तेन तत्कारणं पृष्टा सा निजहृदयगताभिलाषं कथयामास । तत् श्रुत्वा सोऽपि चिंताचितचित्तः

समभवत् । अथ पार्श्वस्थेन महेश्वरेण तद्वृत्तांतं कर्णगोचरीकृत्योक्तं–हे पितरौ ! युवां विषादं मा कुरुतं । अहमेव तत्र गत्वा केनाप्युपायेन तां परिणीय समागमिष्यामीत्युक्त्वा स शीघ्रमेव तत्रागत्य मातुलाय मिलितः । ततः क्रमेण तेन विनयादिगुणगणैर्मातुलादीनां मनस्तथावर्जितं यथा ते सर्वेऽपि तस्योपरि हर्षोल्लसितहृदयाः संजाताः । महेश्वरोऽपि नित्यं निजशुद्धभावेन देवगुरुवंदनावश्यकादिक्रियाभिर्जिनधर्माराधकः समभूत् । अथ तं तथाविधं जिनधर्मपरायणं विज्ञाय मातुलेन तस्मै नर्मदासुन्दरी परिणायिता । कियत्कालं तत्र स्थित्वा स श्वशुराज्ञया तामादाय निजनगरे समायातः । वधूसहितं निजतनयं समागतं दृष्ट्वा पितरावत्यंतं प्रमुदं प्राप्तौ । क्रमेण नर्मदासुन्दर्या श्वशुरादीन् प्रतिबोध्य मिथ्यात्वघोरसागरे निमज्जतः समुद्धृत्य सर्वेऽपि ते जिनधर्मैकयानपात्रे समारोपिताः ।

अथैकदा सा नर्मदासुन्दरी गवाक्षस्था निजवदनतो दिवापि नगरजनानां चंद्रोदयभ्रमं कारयंती तांबूलं चर्वंती निष्ठीवनं चकार । अकस्माच्च तन्निष्ठीवनं पथि गच्छतो जैनमुनेरेकस्य मस्तकोपरि पतितं । मुनिनोक्तं–यद्येवं त्वं मुनीनामासातनां करोषि, तेन तव भर्तुवियोगो भविष्यतीति निशम्य भयसहितं विषादं दधाना सा तूर्णमेव गवाक्षादुत्तीर्य मुनेश्चरणयोर्नमस्कृत्यानुपयोगतो विहितं निजापराधं क्षमयामास । मुनिनोक्तं–हे महानुभावे ! मम हृदये मनागपि क्रोधो नास्ति । मन्मुखादेतद्वाक्यं वृथैव निर्गतं, तेन त्वं खेदं मा कुरु । अथ नर्मदासुन्दरी स्वकर्मणामेव दोषं ददती गृहे समागता । अथैकदा महेश्वरदत्तो व्यापारार्थं द्वीपांतरं प्रति प्रस्थितस्तदा मोहाकुलमानसया स्त्रिया भणितं–हे स्वामिन्नहमपि भवता सार्धमेव समागमिष्यामि, यतो भवद्वियोगं सोढुमहमशक्तेव ।

तस्या अत्याग्रहं विज्ञाय सोऽपि तया सह प्रवहणारूढो द्वीपांतरं प्रति चलितोऽवगाहितश्च तेन भूयान् पंथा । अथै-
कदा रात्रौ प्रवहणमध्ये केनचित्पुरुषेण गायनं कर्तुं प्रारब्धं । तन्निशम्य नर्मदया भर्तुरग्रे कथितं–हे स्वामिन् !
योऽयं पुरुषो गायति, तस्य शब्दानुसारेणाहं जानामि यदयं पुरुषो श्यामवर्णः स्थूलहस्तपादो दुर्बलदेहो, मषांकित-
गुह्यस्थानो द्वाविंशतिवर्षप्रमाणो विशालहृदयश्चास्ति । तत् श्रुत्वा भर्त्रा चिंतितं नूनमियमसती वर्तते, नोचेदिय-
॥१०९॥ मेतादृशी वार्ता कथं जानीयात् ? अथ प्रभाते तेन स पुरुषो दृष्टः, पृष्टश्च तदा तत्सर्वमपि यथोक्तं मिलितं ;
अथ श्रेष्ठिना निजहृदयोद्भूतक्रोधानलमवसरेक्षणभस्मनाच्छाद्य स्थितम् ।

इतः कतिचिद्दिवसानंतरं राक्षसद्वीपमासाद्य नाविकैः कथितं–भो लोका ! अहमत्र प्रवहणं स्थिरीकरोमि
अयं राक्षसद्वीपः समायातः । यः कोऽपि जलेंधनादिग्रहणेच्छुर्भवेत्तेन तत् शीघ्रमेव ग्राह्यमित्युक्त्वा तेन प्रवहणं
स्थिरीकृतं । सर्वेऽपि लोकास्तत्र शनैः शनैरुत्तीर्य जलेंधनादिसंचयं चक्रुः । अथ महेश्वरेणापि तया नर्मदया सहो- ॥१०९॥
त्तीर्य चिंतितं किमहमेतां दुःशीलां जलधौ निधानीकरोमि वा विषं दत्वा यमर्विकरीत्वं प्रापयामीति विचारयन्
स तया सह क्रीडामिषेण कदलीकानने समागतः । सुप्तश्च क्षणं कदलीदलकोमलशय्यायां । अथ तत्र नर्मदासुंदरी
आंदोलितकदलीदलालिभिः सुरभिवनवातैस्तूर्णं निद्रां प्राप्ता । एवं सुखसुप्तां तत्रैव विमुच्य महेश्वरदत्तस्तूर्णं ततः
सत्मुथाय रत्नाकरतटमागत्य प्रवहणोपरि समारूढः । कथितं च तेन कपटकुटिलचेतसा नाविकादिलोकानां
पुरो यन्मम महिला राक्षसैर्भक्षिता । अहं च कथमपि प्रपलाय्यागतोऽस्मि, निशाचरप्रकराश्च पृष्ठे समागच्छंति,

तत इतस्तूर्णं प्रवहणं सज्जीकृत्य वाहयत । इति श्रुत्वा भयाकुलचेतसो नाविका द्रुतं ततः पोतं वाहयामासुः । अथ पोतस्थितेन महेश्वरेण चिंतितं सम्यग्जातं यद्व्यपगतलोकापवादं मयैषा दुःशीला त्यक्ता । अथ पवनप्रेरितः पोतोऽयं यवनद्वीपे प्राप्तः । कियत्कालानंतरं स श्रेष्ठी ततो बहुधनमुपार्ज्य निजगृहे समायातः । कथितं च तेन निजपरिवाराय राक्षसभक्षणादि निजभार्यास्वरूपं । शुचं प्राप्तेन परिवारेण च तस्याः प्रेतकार्यादि कृतं । महेश्वरश्चान्यां भार्यां परिणीतवान् । अथ तत्र सुप्तोत्थिता नर्मदासुंदरी तत्र निजभर्त्तारमदृष्ट्वा हृदयास्फोटं पूत्कारं कुर्वंती विविधविलापैर्वनवासिजंतूनपि रोदयंती, हा नाथ ! मामिहैकाकिनीं मुक्त्वा त्वं कथमव्रज इति पुनः पुनः प्रजल्पंती, नयनाश्रुजलैर्वनवृक्षसचयान् सिंचयंती, वदनतो दीर्घोष्णनिःश्वासान्निष्कासयतीतस्ततोऽटंती तटिनीपतेस्तटमागता, परं तत्रापि प्रवहणमनालोक्य हृदयोद्भूतातीवदुःखतो मूर्छां प्राप्ता । सुरभिशीतलानिलतः पुनः सचेतनीभूय नानाविलापमुखरीकृतकाननैषा चिंतयामासाथानन्यशरणाया ममात्मघात एव शरणं । पुनस्तया चिंतितं, संसारसागरतरणैकयानपात्रनिभजिनागमे प्रतिषिद्धबालमरणकरणतो न ममात्मनः कापि श्रेयोऽर्थप्राप्तिः । किं च न जानेऽहमत्र भर्त्रा कथमेकाकिनी त्यक्ता । नूनं मया तदा या जैनमुनेराशातना कृता तन्मे दुष्कर्म उदयमागतमेव । इति विचार्य सा मृत्तिकात एकां श्रीजिनप्रतिमां कृत्वा सर्वदा तत्र पूजयति वनफलादि च भक्षयति इत्थं सा नमस्कारध्यानपरायणा स्वकर्मनिंदनतत्परा धर्मप्रभावतो वनवासिक्रूरप्राणिभिरनुपद्रुता निजसमयं गमयांचकार ।

अथैकदा तस्याः पितृव्यो वीरदासाभिधानो बब्बरकुलं प्रति गच्छन् जलेंधनाद्यर्थं प्रवहणस्थस्तत्र समागतस्तेन

रत्नाकरोपकंठे भ्रमंती नर्मदासुंदरी वीक्ष्योपलक्षिता च । विस्मयमापन्नेन तेन पृष्टं-हे पुत्रि ! त्वमत्रैकाकिनी कथं
समागतासि ? इत्युक्ता सा नयनाभ्यामश्रूणि मुंचंति सकलमपि निजवृत्तांतमादितः कथयामास । अथ वीरदास-
स्तामाश्वास्य निजप्रवहणमध्ये समारोप्याग्रे चलितः । क्रमेण बब्बरकुले समागत्य राज्ञश्च प्राभृतं दत्वा स सुखेन
तत्र व्यापारे समुद्यतोऽभवत् । नर्मदासुंदर्यपि तत्र सुखेन तिष्ठति । अथ तस्यां नगर्यामेका हरिण्यभिधाना रूप-
॥११२॥ जितनिर्जरांगना वारांगना वसति । तस्यै संतुष्टेन राज्ञैवं वरो दत्तोऽस्ति यद्यः कोऽपि नूतनव्यापारी अत्र समा-
गच्छेत् स तस्यै वारांगनायै दीनारसहस्रमर्पयेत् । अथ वीरदासं तत्रायातं श्रुत्वा तस्या वारांगनाया दासी तद्दी-
नारसहस्रं गृहीतुं तत्पार्श्वे समायाता । तत्र रूपलवणिमादिभिर्निखिलनगरनारीगर्वतिरस्कारिणीं नर्मदासुंदरीं विलो-
क्य विस्मयमापन्ना गृहे समागत्य सा हरिणीं प्रति कथयामास-हे स्वामिनि ! मयाद्य वीरदासगृहे निखिलनागर-
पुरुषवशीकरणैकलवणिमा यैका प्रमदा विलोकिता सा चेदस्मद्गृहे भवेत्तदा नूनं कल्पवल्ल्येव गृहांगणं प्रफुल्लिता
ज्ञातव्या । इतो वीरदासो हरिण्यै दीनारसहस्रं समर्पयितुं तद्गृहे समागतः । हरिण्या च दीनारसहस्रं गृहीत्वा मिष्ट- ॥११२॥
वचनसत्कारादिभिस्तस्य मनो वशीकृत्य तत्पार्श्वात्तन्नामांकिता मुद्रिकाधिगता । अथ वीरदासस्ततो निःसृत्य व्या-
पारार्थमन्येषां व्यापारिणां गृहे गतः, तदवसरं प्राप्य कपटपेटया हरिण्या दास्यै कथितं, त्वमेतन्मुद्रिकाभिज्ञानं
दर्शयित्वा तत्पितृव्याकारणछद्मना तां युवतीं द्रुतमत्रानय । अथ सैषा कपटपाठवोपेता चेट्यपि तथैव कृत्वा
नर्मदासुंदरीं तत्रानयामास । वेश्यया च सा भूमिगृहे गुप्तीकृता । अथ निजस्थानं समागतेन वीरदासेन नर्मदा-

मनालोक्य व्याकुलीभूय नगरमध्ये सा गवेषिता, परं तां निर्भाग्यो लक्ष्मीमिव कुत्राप्यलब्ध्वा स हरिणीगृहे समागतः । तेन तस्यै बहुधा पृष्टं परमनृतैकवक्त्र्या तया सत्यं न जल्पितं । भूरिदिवसानंतरं नर्मदागवेषणश्रांतः, शोकाकुलमानसः स ततो निःसृत्य भृगुकच्छपुरे समायातः । अथ तत्रैको जिनदासाभिधानः परोपकारैकदक्षः श्राद्धवर्यो वसति । तत्पुरतो दुःखितेन वीरदासेन निजसकलोऽपि वृत्तांतः कथितस्तदा तेनोक्तं—हे बंधो ! त्वं खेदं मा कुरु । अहं बुद्धिप्रयोगेण निश्चितं नर्मदां समानयिष्यामीत्युक्त्वा व्यापारि.कल्पेन तेन क्रयाणकैः प्रवहणानि पूरितानि, प्रस्थितश्च स बर्बरकूलं प्रति । इतो वीरदासगमनानंतरं वारांगनया सा नर्मदा भूमिगृहाद्बहिर्निष्कासिता, कथितं च तस्यै त्वमथ वारांगनाचारमंगीकुरु । भुंक्ष्व च विलासोचितानि विषयसुखानि । नर्मदया तु तत्कथमपि नांगीकृतं । वेश्यया पंचशतकशाप्रहारैस्ताडितापि सा स्वकीयशीलभंगं कर्तुं मनसापि नैच्छत् । इतो दैवयोगेन नर्मदाशीलमाहात्म्यतस्तद्दिने एव हरिणी मृता । तदा भीताभिरन्याभिस्तत्परिवारवेश्याभिः सा नर्मदा गृहान्निष्कासिता । इतश्च राजा तद्रूपादि श्रुत्वा तदानयनार्थं निजप्रधानपुरुषप्रेषणपूर्वकं सुखासनिका मुक्ता । अथ नर्मदा स्वशीलरक्षणार्थं बुद्धिमुपार्ज्य कृत्रिमग्रथिलत्वमंगीकृत्य सुखासनिकामवगणय्य तैः सार्धं चलिता । मार्गे च ग्रथिलेवानेकविधानि कुतूहलानि कुर्वती पंकिलमेकं पल्वलं वीक्ष्य तत्र पतित्वा शरीरे च कर्दमलेपं कृत्वा लोकानां पुरः कथयति, भो लोका ! यूयं पश्यताहं मम शरीरे कस्तूरिकालेपं करोमि । किं च यः कोऽपि जनः समीपे समायाति तं प्रति सा कर्दममुच्छालयति, हस्ताभ्यां च धूलिमुत्पाट्य स्वशिरसि निःक्षिपति, लोकांश्चैव धूलि-

धूसरान् विदधाति । तत. प्रधानपुरुषै राज्ञोऽग्रे तस्या ग्रथिलत्वं ज्ञापितं । राजा मांत्रिकानाहूय नानाप्रकार-
मंत्रतंत्रादिप्रयोगः कारितस्तेन त्वेषा सविशेषं स्वकीयग्रथिलतां प्रकटीकृत्य धूलिपाषाणादीनक्षिपत् । अथ तां
॥११३॥ ग्रथिलां ज्ञात्वा राज्ञापि सा त्यक्ता । अथ सा नागरडिंभादिभिरुपद्रुता निजग्रथिलतां प्रकटयंती नगरमध्ये परि-
भ्रमति । इतोऽसौ जिनदासश्रेष्ठी प्रवहणयुतो बब्बरकुले समागत एव डिंभगणैः परिवेष्टितां जिनस्तवनान्युच्चारयंतीं
इतस्ततः परिभ्रमंतीं ग्रथिलां नर्मदां विलोकयामास । श्रेष्ठिना चिंतितं नूनमेषा ग्रथिला नास्ति । श्रेष्ठिना तस्यै
प्रोक्तं–हे पुत्रि ! त्वं मा भयं कुरु । इति श्रुत्वा नर्मदया शिशवो भाषयित्वा दूरं निष्कासिताः. तदा श्रेष्ठिना
पृष्टं–हे पुत्रि ! केयं तेऽवस्था ? तव पितृव्य वीरदासकथनतोऽहं भृगुकच्छनगरवास्तव्यो जिनदासनामा श्रेष्ठी ते
शुद्धयर्थमेवात्रायातोऽस्मि । तत् श्रुत्वा हृष्टा नर्मदा निजोदंतकथनपूर्वकं बभाण–हे तात ! मामस्मात्संकटा-
न्निष्कासय ! जिनदासेनोक्तमथ त्वया राजमार्गे नगरनारीपानीयघटाः कर्करादिप्रयोगेण भंजनीयाः । अथ तत्संकेत-
पुरस्सरं तौ द्वावपि नगरमध्ये समागतौ । तत्र नर्मदा हास्यादिविविधकुतूहलानि कुर्वंती नगरनारीशिरःस्थान् ॥११२॥
कूपोध्धृतजलभृतघटान् कर्करादिभिर्बभंज, गतश्च राज्ञोऽग्रे नागरजनकृतस्तत्पूत्कारः । राज्ञोक्तमस्ति कोऽपीदृशो
नरो य एतां पुरमध्याद्बहिर्निष्कासयेत् । वेश्यामरणतो भीतानां नागराणां मध्ये केनापि तत्कार्यं नांगीकृतं । तदा
जिनदासेनागत्योक्तं स्वामिश्चेत्तवाज्ञा तर्हि द्वीपांतरगमनोत्सुकोऽहमेनां प्रवहणे समारोप्य द्वीपांतरे नयामि । राज्ञा
तु हर्षेण नगरजनप्रियं तत्कार्यं तस्मै समर्पितं ।

अथ जिनदासेन नृपाज्ञया लोकानां दर्शनाय बलात्कारेण तस्याश्चरणौ निगडितौ । बद्ध्वा च तस्या हस्तौ सा प्रवहणमध्ये मुक्ता, वाहितानि च प्रवहणानि । पथि तया सर्वग्रथिलतां त्यक्त्वा स्नानं कृत्वा जिनदासदत्तवस्त्राभूषणानि परिहितानि । क्रमेण प्रवहणानि भृगुकच्छे प्राप्तानि, मिलिता च नर्मदा निजपितृव्याय । पितृव्योऽपि हृष्टः सन् जिनदासस्य महोपकारं मन्यमानस्तया सह नर्मदापुर्यां समागतस्तां दृष्ट्वा सर्वमपि कुटुम्बं प्रमुदितं । तयापि सर्वं निजविडंबनं कुटुंबाग्रे प्रकटीकृतं । अथैकदा ज्ञानी मुनिरेकस्तत्र समायातस्तं प्रति वंदनार्थं सर्वे गताः । देशनांते नर्मदापित्रा पृष्टं–हे भगवन् ! केन कर्मणा नर्मदा दुःखिनी जाता ? मुनिनोक्तं सा पूर्वभवे नर्मदानद्यधिष्ठायिका देव्यासीत् । एकदा शीतादिपरीषहसहनार्थं साधुरेकस्तत्र समायातः । तं वीक्ष्य मिथ्यात्वभावेन तया तस्योपसर्गाः कृताः । परं साधुं निश्चलं ज्ञात्वा तं क्षामयित्वा सम्यक्त्वमंगीकृतं । ततश्च्युत्वेयं तव तनया नर्मदासुन्दरी जाता । भवांतराभ्यासतस्तद्गर्भोत्पत्तिसमये तस्या मातुर्नर्मदानदीस्नानदोहदो जातः । साधूपसर्गकरणतस्तस्तया च दुःखं प्राप्तं । इति श्रुत्वा नर्मदया जातिस्मरणं प्राप्य दीक्षा गृहीता । एकादशांगान्यधीत्य विविधतपसा शरीरशोषं विधायैकदा सा परिवारयुता चंद्रपुरीं समागता । महेश्वरदत्तोपाश्रये च स्थिता श्वश्रूश्वशुरभर्त्रादीनुपलक्ष्य धर्मं श्रावयति, परं ते तां नोपलक्षयंति । अथैकदा तया महासत्या स्वरलक्षणादीनि व्याख्यातानि यत्स्वरश्रवणैरेवेत्थं पुरुषादीनां वर्णाकारतिलमषवर्षादीनि ज्ञायंते । तत् श्रुत्वा महेश्वरेण चिंतितं यद्येवंविधं वर्णनं शास्त्रमध्ये वर्त्तते, तदा नूनं मया सा निरपराधा प्रिया परित्यक्ता । इति चिंताकुलहृदयेन तेन

पृष्टं—हे महासति ! उक्तज्ञानयुक्ता मयैका निर्दोषा मम स्त्री परित्यक्ता साथ कीदृशी भविष्यति ? साध्व्योक्तं त्वं खेदं मा कुरु । सैवैषाहं नर्मदासुंदर्यस्मीत्युक्त्वा प्रतीत्यर्थं तया सर्वोऽपि संकेतितवृत्तांतः कथितः । अथ तामुपलक्ष्य महेश्वरेण क्षमा याचिता । साध्व्योक्तं—नैष तव दोषो मम कर्मणामेवायं दोषः । ततो महेश्वरऋषिदत्त वैराग्यतो दीक्षां जगृहुः । क्रमेण ते त्रयोऽप्यनशनं कृत्वा देवलोके गताः, भवैकेन च मोक्षं गमिष्यति ॥ इति शीलकुलके नर्मदासुन्दरी कथा ॥

भद्दं कलावईए, भीसणरन्नंमि रायचत्ताए । जं सा सीलगुणेणं छिन्नंगा पुण नवा जाया ॥९॥

व्याख्या—कलावत्याः सत्या भद्रं कल्याणमस्तु, रौद्रारण्यमध्ये राज्ञा त्याजिता या सा स्वशीलगुणेन कृत्वा छिन्नांगा सती पुनर्नवा जाता ॥९॥ तस्याः कथा चेत्थं—

जंबूद्वीपे मंगलावतीविजये शंखपुरे नगरे शंखनामा राजा राज्यं करोति । अथैकदा विदेशागततन्नगरनिवासिनागश्रेष्ठिपुत्रदत्तेन राज्ञोऽग्रे प्राभृतमानीय मुक्तं । कुशलोदंतपूर्वकं राज्ञा पृष्टं चेत्किमप्याश्चर्यं विलोकितं भवेत्तदा कथय । तेनोक्तं—हे स्वामिन् ! देवशालनगरे मयैकस्त्रियो महत्स्वरूपं दृष्टमित्युक्त्वा तेन राज्ञोऽग्रे तत्प्रतिकृतिचित्रपट्टो मुक्तः । तद् दृष्ट्वा राज्ञोक्तं—भो दत्त ! नूनमियं कापि देवीव दृश्यते मानुष्या इदं रूपं तु दुर्लभं । दत्तेनोक्तं, स्वामिन्नियं देवशालपुरेशितुर्विजयसेनराज्ञः श्रीमतीराज्ञीकुक्ष्युद्भवायाः कलावत्याः प्रतिकृतिरस्ति । तया चैवं प्रतिज्ञा कृतास्ति, यः कोऽपि मम चतुःप्रश्नानामुत्तरं प्रदास्यति तस्यैवाहं पाणिग्रहणं करिष्यामि.

॥११५॥

अथैकदा राज्ञा मां प्रतीत्यादिष्टं, यदस्याः कलावत्या योग्यः कोऽपि राजकुमारो गवेषणीयः । तत् श्रुत्वाहं तस्याः प्रतिकृतिमादाय भवंतं च तद्योग्यं ज्ञात्वात्र समागतोऽस्मि । तत् श्रुत्वा मदनातुरमानसेन राज्ञोक्तं–हे दत्त ! येनाप्युपायेन मच्चित्तधनचौरिकां तां दापय । दत्तेनोक्तं–हे राजन् ! युष्मद्भिः सरस्वती समाराधनीया, यथा तच्चतुःप्रश्नप्रत्युत्तरदानपूर्वकं सा भवतः सुलभा भवेत् । तत् श्रुत्वा राजा ब्रह्मचर्यं पालयन् सरस्वतीसमाराधनतत्परो जातः । सप्तमे दिने सरस्वत्या प्रत्यक्षीभूयोक्तं–हे वत्स ! तव करस्पर्शनमात्रेणैव स्तंभस्थपुत्तलिका तच्चतुःप्रश्नानामुत्तराणि दास्यतीत्युक्त्वा सा तिरोभूता । अथ शंखराजा हृदयगततत्प्राप्त्यभिलाषप्रेरितो दत्तसहितो देवशालपुरं प्रति प्रस्थितः । शंखराजनं तत्रागतं ज्ञात्वा विजयसेनराज्ञा महताडंबरेण तस्य प्रवेशमहोत्सवः कृतः । अथ नृपतिकारितस्वयंवरमंडपे दानशालायां भोजनार्थिनो विप्रा इव कन्यार्थिनोऽनेकेऽनेके राजानो मिलिताः । अथ श्वेतांबरोपशोभिता हृदयस्थितमुक्तमाला नानालंकरणालंकृतांगोपांगा हस्तन्यस्तवरमाला कलावती स्वयंवरमंडपे विदग्धसखीयुता समायाता । अथ प्रतिहारी जगाद–**भूपति सघला बोलजो, चार बोल सुविचार । कवण देव गुरु तत्त्व कुण, सत्त्व कहो कुण सार ॥१॥** तत् श्रुत्वा केचिद्राजानो हरिं केचिद्ब्रह्माणं केचिद्विष्णुं देवं कथयंति । गुरुतत्त्वसत्त्वादिस्वरूपवार्तामपि कोऽपि न जानाति । अथ शंखराज्ञा तत्प्रश्नोत्तरदानार्थं स्तंभन्यस्तशालभंजिकोपरि स्वहस्तो न्यस्तः । तदैव सा जल्पिता येन पुरुषेण मम मस्तकोपरि हस्तो विन्यस्तस्तस्य सत्पुरुषस्य महिम्नाहं प्रत्युत्तरं यच्छामीत्युक्त्वा सोवाच–**वीतराग देवो गुरु, पंचमहाव्रतधार । दया धर्म ए तत्त्व छे, सत्त्वेंद्रियजय**

सार ॥१॥ इति स्वकीयचित्तकलापिकादंबिनीध्वनितुल्यं प्रश्नोत्तरध्वनिं श्रुत्वा मयूरीवामंदानंदसंदोहयुता कलावती द्रुतं शंखराजकंठे वरमालां चिक्षेप । अथ तां सुमुहूर्ते परिणीय शंखराजा निजनगरं प्रति प्रस्थितः । महोत्सव-
॥११७॥ पूर्वकं पुरिप्रवेशं विधाय कलावत्या सह विषयसुखं भुंजानोऽयं सुखेन राज्यं पालयति । अथैकदा कलावत्या स्वप्ने कामकुंभं वीक्ष्य राज्ञे तद् ज्ञापितं । राज्ञोक्तं–हे प्रिये ! सर्वशुभलक्षणोपेतो राज्यभारधुरंधरस्ते मनोज्ञः पुत्रो भविष्यति । अथ कलावतीं सगर्भां विज्ञाय विजयसेनराज्ञा सा निजप्रधानपुरुषान् संप्रेष्य स्वगृहे समाहूता । तैः प्रधानपुरुषैः सह कलावत्यर्थं तद्भ्रात्रा जयसेनेन मनोहरवस्त्रोपेते द्वे भुजाभरणे प्रेषिते आस्तां । राज्ञ्या तु तदा-भूषणवस्त्राणि राज्ञोऽदर्शयित्वैव पेटायां मुक्तानि । अथ तेषां प्रधानपुरुषाणां महताग्रहेणापि राज्ञा निजराज्ञी न प्रेषिता । ततस्ते व्यावृत्य निजनगरं प्रति गताः ।

अथैकदा कलावती ते भुजाभरणे परिधाय हास्यविनोदं कुर्वती सखीनामग्रे कथयति, हे सख्यः ! येन पुरुषेण ममैतान्याभरणवस्त्राणि मुक्तानि तेन सह ममात्यंतप्रीतिर्वर्तते । कदा स दिवसः समायास्यति यदाहं तेन सह मिलित्वा ममात्मानममंदानंदसंदोहपराकाष्ठां प्रापयिष्यामीत्यादिमिश्रशब्दानुच्चारयंत्येषा प्रच्छन्नस्थितेन राज्ञा ॥११८॥
दृष्टा । तत् श्रुत्वा च क्रोधाध्मातचित्तो राजा विचारयामास यदस्याः केनाप्यपरपुरुषेण सार्धमवर्णनीयस्नेहो वर्तते । यस्यैतान्युद्गारसन्निभानि वचनानि तस्या दुःशीलत्वं प्रकटीकुर्वंति । अथास्याः परित्याग एव युक्त इति विचार्य तेन राज्ञी मातंगीद्वयमाहूयोक्तं युवाभ्यां कलावतीं रथे समारोप्य वनमध्ये नीत्वाऽभूषणयुतं तस्या हस्तद्वयं च

छेदयित्वा, तां च तत्रैव मुक्त्वात्रागत्य तद्धस्तद्वयं मे समर्पणीयं । अथ ते मातंग्यौ तां रथाधिरूढां कृत्वाऽरण्ये समागत्य कथयामासतुः, हे मातर्न ज्ञायते यत्केन कारणेन राज्ञा त्वं परित्यक्तेत्युक्त्वा राज्ञ आदेशस्तस्यै ताभ्यां प्रोक्तः । तत् श्रुत्वैषा विविधान् विलापान् करोति । इतस्ताभ्यां तस्या हस्तावलंकारयुतौ छेदयित्वा प्रस्थितं । अथ महावेदनाव्याकुलया तया तत्र पुत्ररत्नं प्रसूतं, परं कररहिता सा तस्य जलशुद्धिं कर्तुमप्यसमर्थासीत् । इतस्तस्याः शीलमाहात्म्यतस्तत्र जलवृष्टिर्जाता, नद्यां च जलपूरं समागतं । एवं मेघवृष्ट्यैव तत्पुत्रदेहशुद्धिर्जाता । ततस्तया किंचिदनुकूलं स्वदैवं विज्ञायोक्तं यदि मया त्रिकरणशुद्ध्या शीलं पालितं भवेत्तदा मम करौ पुनः समागच्छतां । तत्क्षणमेव गगनांगणत्कुसुमवृष्टिपूर्वकं तस्या अलंकारोपेतं करयुगलं स्थानस्थितं बभूव । अथैषा निजार्भकमादाय तटिन्यपरतटे संप्राप्ता । इतस्तत्र स्नानार्थमागत एको वृद्धस्तापसस्तां तथावस्थामचिरप्रसविनीं विज्ञाय दयार्द्रांतःकरणः कथयामास, हे सुभगे ! हे पुत्रि ! एतदवस्थया त्वयात्र वने स्थातुमयुक्तमतो ममाश्रमे समागच्छेत्युक्त्वा स तां स्वाश्रमे समानीतवान् । ततस्तां दुःखितामाश्वास्य तापसेन पृष्टं—हे पुत्रि ! त्वं कस्य भार्या ? कस्माच्चासन्नप्रसविन्यप्यरण्यमध्ये समागता ? तत् श्रुत्वा कलावत्या स्वकीयः सकलोऽपि वृत्तांतस्तापसाय कथितः । कृपालुना तापसेन सा पुनरप्याश्वास्य स्वाश्रमे रक्षिता । धर्मध्यानयुता सा तत्र सुतसहिता निजसमयं गमयांचकार ।

अथ मातंगीयुगलेनालंकारसहितं कलावतीकरयुगलं राज्ञोऽग्रे मुक्तं । राजा तदलंकारं यावद् गृह्णाति

तावत्तद्बंधुजयसेनकुमारनामांकितं दृष्टं । ततः संभ्रांतेन राज्ञा तस्याः सखी तद्विषये पृष्टा । तयोक्तं–स्वामिन् !
देवशालनगरागतप्रधानपुरुषाणां हस्तेन राज्ञ्या भ्राता जयसेनेनाभूषणवस्त्रादीनि निजभगिनीकृते प्रेषितान्यभवन् ।
तत् श्रुत्वा राज्ञा ते प्रधानपुरुषा आहूय पृष्टास्तदा तैस्तथैव यथास्थितवृत्तांतो निवेदितः । तत्
॥११९॥ श्रुत्वा राजा वज्राहत इव निश्चेतनीभूय भूमौ पपात । प्रधानादिभिः शीतलानिलजलादिभिः सचेतनीकृतो
नृपो विविधान् विलापान् कर्तुं प्रवृत्तः । विरहानलोद्भूतांगारराशिभिस्तन्मुखकमलं म्लानिं प्राप्तं । दुःखव्याकुलो-
ऽसौ वह्नौ प्रवेष्टुं समुद्यतोऽभूत् । तदा दत्तव्यवहारिणा समागत्य राज्ञे विज्ञप्तिः कृता, हे स्वामिन् ! सप्तदिव-
सावधि त्वं प्रतीक्षस्व यावदहं तत्र गत्वा तस्याः शुद्धिं करिष्ये । इति राजानं प्रतिबोध्य स तां गवेषयितुमरण्यमध्ये
भ्रमणं चकार । इतस्तेन सरिदुपकंठे कतिचित्तापसा दृष्टाः । तेभ्यस्तेन पृष्टं–भो तापसा ! भवद्भिः किं काचि-
देकाकिनी महिलात्र दृष्टा ? तैरुक्तं तव तया सार्धं किं कार्यमस्ति ? ततस्तेन सर्वं वृत्तांतं कथयित्वोक्तं–हे
तापसास्तस्याः कलावत्या वियोगेन राजा निजदेहं त्यजति, ततो यदि सा चेत्समासाद्यते तर्हि जीवितदानपुण्यं
भवेत् । इति श्रुत्वा तैरनुमितं नूनमयं राज्ञः प्रधानोऽस्तीति विचार्य तैर्दत्ताय पुत्रसहिता सा कलावती दर्शिता। ॥११९॥
दत्तं दृष्ट्वा कलावत्या नयनाभ्यामश्रुधारा पतिता । ततोऽसौ तामाश्वास्य राज्ञो वृत्तांतं निवेदयामास । कथितं
च पुनस्तेन हे भगिनि ! कृतं कर्म विना भुक्तं नैव प्रहीयते । तीर्थंकरादिसत्पुरुषा अपि निजकर्मफलानि
भुक्त्वैवाधिगतानंतसौख्यात्मकमोक्षभाजो भवंति । अथ त्वं निजवदनेंदुदर्शनतो विरहवडवाग्निदग्धं नृपहृदयानंद-

महोदधिं चपलमुल्लसितं कुरु । अन्यथा नृपो नूनमग्नौ प्रविश्यात्मघातं करिष्यति । अथ कलावती तापसानापृच्छ्य दत्तेन सह रथस्थिता चचाल । तूर्णं च निजनगरपरिसरे प्राप्ता । राजापि तामागतां श्रुत्वा नयनाभ्यामश्रूणि मुञ्चन् द्रुतं सन्मुखमागतः । निजापराधं च क्षामयित्वा महोत्सवपूर्वकं पुत्रसहितायास्तस्या नगरप्रवेशंकारयत् । ततोंगजन्मनोऽपि तेन स्वप्नानुसारेण पूर्णकलश इति नाम दत्तं । अथैकदा कलावत्या राज्ञे पृष्टं–हे स्वामिन् ! केनापराधेनाहं वनमध्ये त्यक्ता कृता च छिन्नहस्ता ? तदा लज्जितेन राज्ञा प्रोक्तं–हे भद्रे ! त्वं तु सर्वथैव गतकलंकासि, मया तु किंचित्पूर्वदुष्कर्मानुसारेण यत्त्वयि अनाचरणं विहितं तन्मातंगैरपि न क्रियते, इति कथयित्वा तेन सर्वोऽप्युदंतः कथितः ।

इतस्तत्रैको ज्ञानी मुनिः समायातः । राजा कलावत्या सह मुनिं नंतुं समागतः । मुनिना देशना दत्ता । तत् श्रवणानंतरं राजा मस्तकेंजलिं कृत्वा पृष्टं–हे भगवन्ननया कलावत्या किमेतत्कर्मोपार्जितं येन मया निष्कलंकापि सा छिन्नहस्ता विहिता । मुनिरुवाच–हे राजन ! श्रीमहाविदेहे माहेंद्रपुरनगरे विक्रमाभिधराज्ञो लीलावत्यभिधभार्याकुक्षिसमुद्भवा सुलोचनाह्वया पुत्री बभूव । क्रमेणैषा यौवनं प्राप्यैकदा नृपोत्संगपंकजे हंसलीलायितं दधौ । तदैकेन केनचित्पुरुषेणैकः शुको राज्ञे प्राभृतीकृतः । पठितोऽसौ शुको राज्ञे मधुरवचनैराशीर्वादं ददौ । तुष्टेन राज्ञा स शुको निजपुत्र्यै समर्पितः । राजकुमारी तं शुकं सुवर्णपंजरे निक्षिप्य तस्मै भक्षणकृते दाडिमद्राक्षादि ददाति । अथ क्रमेण तस्य शुकस्योपरि तस्यात्यंतप्रीतिः संजाता । क्षणवारमपि सा तस्य विरहं न सहते । एकदा सा सुलोचना निजानंद-

महोदधींदुतुल्यं तं शुकं कनकपंजरगतं हस्ते गृहीत्वा क्रीडाद्याने सीमंधरस्वामिप्रासादे गत्वा प्रभुं नमस्कृत्यानेकरसिककाव्यैः स्तुतिं कर्तुं लग्ना । तदा राजकुमारीहस्तस्थसुवर्णपंजरगतः शुकोऽपि तां प्रभुप्रतिमां दृष्ट्वा चिंतयामास मया त्वेवंविधा प्रतिमा नूनं क्वापि दृष्टास्ति । इति चिंतयतस्तस्य जातिस्मरणज्ञानं समुत्पन्नं । तेन स निजपूर्वभवं चिंतयितुं लग्नो यथा–मया पूर्वभवे चारित्रं प्राप्य शास्त्राण्यधीत्यापि वस्त्रपुस्तकपात्रादिमूर्छया चारित्रं विराध्य निजज्ञानं वृथा निर्गमितं । ततः कालं कृत्वाहमत्र वने शुकोऽभवं । अथ मयाद्यप्रभृति सर्वदा प्रभुमेनं प्रणम्यैव भोजनं कर्तव्यमित्यभिग्रहस्तेन गृहीतः । अथ सुलोचना शुकसहिता पुनः स्वगृहे समायाता । द्वितीयदिने सुलोचनया यदा स शुको हेमपंजराद्बहिर्निष्कास्य स्वहस्ते गृहीतस्तदा "नमो अरिहंताणं" इत्युच्चरन् समुड्डीय तत्र प्रासादे गत्वा प्रभुप्रतिमां प्रणम्य बहिरागत्य स वनफलानि भक्षयितुं लग्नः । सुलोचना त्वत्र शुकविरहातुरा चंद्रं विना चकोरीव विविधान् विलापांश्चकार ।

एवं रुदनपरां तां ज्ञात्वा पदातयः शुकानयनार्थं धावितास्तैश्च तत्रारूतरुशाखायां शुकं विलोक्य गृहीत्वा चपलं कुमारिकायै समर्पितः । सुलोचनया क्रोधेनैतस्य गतिभंगकृते पार्श्वतो द्वावपि पक्षौ छेदितौ स्वर्णपंजरे च स निक्षिप्तः । अथ तत्रस्थेन तेन चिंतितं धिगस्तु मांप्रति यन्मया पूर्वभवे चारित्रं विराद्धं तेनात्र भवे मम पारवश्यं संप्राप्तं । अथ गृहीतनिजाभिग्रहपालनबद्धादरोऽयं जिनदर्शनवंचित आहारं परित्यज्यानशनं गृहीत्वा सौधर्मे देवलोके देवो जातः । सुलोचनापि शुकशोकविरहातुराऽनशनं प्रतिपद्य सौधर्मदेवलोके शुकदेवप्रिया जाता ।

॥१२१॥

ततश्च्युत्वा हे राजन् ! स शुकजीवस्त्वं जातः, सुलोचनाजीवस्तु कलावती जाता । एवं भवांतरेऽनया यत् शुकपक्षद्वयं छेदितं तेन कर्मोदयेन त्वयैतस्या हस्तौ छेदितौ । एतत् श्रुत्वा नृपराज्ञ्योर्जातिस्मरणं समुत्पन्नं स्वपूर्वभवान् विलोक्य वैराग्येण ताभ्यां चारित्रमंगीकृतं ततः कालं कृत्वा तौ देवौ जातौ, कालांतरे मोक्षे च गमिष्यतः

॥ इति शीलकुलके कलावती कथा ॥

सीलवईए सीलं, सक्कइ सक्कोवि वन्निउं नेयं । रयणिघरसा पुरिसा, चउरोवि पवंचिआ जीए ॥१०॥

व्याख्या–शीलवत्याः शीलं प्रति शक्रोऽपींद्रोऽपि वर्णयितुं न समर्थो भवति, यतः शीलगुणा अनंताः, इंद्रस्य च मतिः स्वल्पा यया शीलवत्या राज्ञा नियुक्ताश्चत्वारोऽपि जनाः प्रवंचिताः संकटमध्ये निक्षिप्ताः, अर्थाच्चतुर्भिर्धूर्तजनैरिति प्रतिज्ञा कृता यद्वयं शीलवतीं भंजयिष्यामस्तान् धूर्तान् सा वंचयामास । स्वशीलमपि च तया रक्षितम् ॥१०॥ शीलवती कथा चेत्थं–

आनंदपुरेऽरिदमनाख्यो राजा राज्यं करोति । तत्र मणिमाणिक्यमुक्ताफलादिनिजद्रव्यसमूहतो रत्नाकरं केवलं मकराकरमेव मन्यमानो रत्नाकराख्यो राजमान्यः श्रेष्ठी परिवसति । तस्य श्रीनाम्नी जिनधर्मपरायणा भार्यासीत् । तया पुत्राभावतोऽजितबलाख्या देवी समाराधिता । भाग्ययोगेनैकं पुत्ररत्नं लब्ध्वा तस्य तयाजितसेनेति नाम दत्तं । अथानुक्रमेण सोऽजितसेनो बाल्यभावमपाकृत्य महिला हृदयकलापिघनगर्जतुल्यां यौवनावस्थां प्राप्तः । अथैकदा तस्य रत्नाकरस्य कोऽपि सेवको मंगलावतीनगर्यां गतोऽभूत् । तत्र तेन जिनदत्त श्रेष्ठिनो गृहे कन्यकैका

॥१२३॥ रूपादिगुणगणैर्दासीकृतामरांगना दृष्टा । अथ तेन पृष्टो जिनदत्तोऽवदत्–यदि कोऽप्यस्यास्तुल्यरूपादिगुणोपेतोद्वासप्तति-कलानिपुणो वरो मिलिष्यति तदा तेन सार्धमहमेतस्या मे कन्यायाः पाणिग्रहणं कारयिष्यामि । तत् श्रुत्वा तेन सेवकेनोक्तं–मम श्रेष्ठिरत्नाकरस्यैकोऽजितसेनाभिधः कलाकलापनिपुणः पुत्रोऽस्ति । तत् श्रुत्वा हृष्टेन श्रेष्ठिना स्वपुत्री-संबंध करणार्थं निजपुत्रो जिनशेखराभिधस्तेन सार्धं तत्र प्रेषितस्तेन तत्रागत्य रत्नाकराय सर्वा वार्ता निरूपिता पाणिग्रहणं च मेलितं । ततो रत्नाकरो निजपरिवारयुतो मंगलावत्यामागतः । महोत्सवपूर्वकं जिनदत्तेन निज-पुत्रीशीलवत्याजितसेनेन सह परिणायिता । ततः पुत्रवध्वादिपरिवारपरिवृतो रत्नाकरः पुनः स्वनगरे समायातः । तत्राजितसेनः शीलवत्या सह त्रिवर्गसुखानि भुंजानः सुखेन तिष्ठति ।

अथैकदा रात्रौ सुखसुप्तया तया नदीमध्ये कटिभागबद्धरत्नपंचकं मृतकं यातीति वदंत्याः शृगाल्याः शब्दः श्रुतस्ततः शीलवती द्रुतं समुत्थायार्धरात्रौ मस्तके घटं धृत्वा नदीं प्रति चलिता । जागरमाणेन श्वशुरेणार्धरात्रावपि तां बहिर्गच्छंतीं विलोक्य चिंतितं, नूनमेषा दुःशीला वर्तते । शीलवती तु नदीतीरे समागत्य मृतकं च जल- ॥१२३॥
मध्यान्निष्कास्य तस्य कटीतटाद्रत्नानि गृहीत्वा तन्मृतकं शृगाल्यै भक्षणाय समर्पितं । ततस्तूर्णं गृहे समागत्य निजशय्यायां प्रसुप्ता । प्रभाते श्वशुरेण पुत्रादीनां तद् वृत्तांतं निरूप्यैकः कूटलेखो लिखितो यच्छीलवतीपिता शीलवतीं निजपार्श्वे कस्मैचिदविलंबितप्रयोजनाय समाहूवयतीति । तल्लेखोदंतं शीलवत्यै ज्ञापयित्वा श्वशुरस्तामादाय प्रस्थितः । चतुरशीलवत्या श्वशुरादीनां मुखाकृतिज्ञस्तेषां तत्कपटपाटवं निजहृदयगोचरी कृतं । अथ पथिगच्छंतौ तौ विश्रा-

मार्थं कस्यचित्तरोश्छायायां प्रसुप्तौ । श्वशुरस्तु तस्याश्चेष्टाविलोकनार्थं कृत्रिमनिद्रायुतो जागरमाण प्रसुप्तः ।

इत एकः काको निकटस्थकरीरवृक्षस्थितो जल्पति–यदत्र वृक्षमूले दशलक्षमितं द्रव्यमस्ति । तत् श्रुत्वा शीलवत्योक्तं–हे काक ! प्रथमं शृगालयुक्त्या मे भर्तृविरहोऽभवत् । अधुना त्वमप्युक्त्वा किं मातृपित्रोरपि वियोगं कारयिष्यसि ? तत् श्रुत्वाश्चर्यं प्राप्तेन श्रेष्ठिना द्रुतमुत्थाय पृष्टं, भो वधु त्वं केन सार्धं वार्तालापं करोषि ? तयोक्त-महं तु स्वभावेनैव जल्पामि । गाढाग्रहेण पृष्टया तया तद्द्रव्यवृत्तांतः श्वशुराय निवेदितस्ततो हृष्टेन श्वशुरेण तत्र खनित्वा तत्सर्वं धनं निष्कासितं । अथ श्वशुरेणोक्तमथेत आवां निजगृहे एव गमिष्यावः । शीलवत्योक्तमथ मम पितुर्ग्रामं निकटमस्ति, ततस्तत्र गत्वैवावां पुनर्निजनगरं प्रति गमिष्यावः । श्वशुरेणोक्तमथ पश्चादेव तत्र गमन-वार्ता । इत्युक्त्वा श्वशुरस्तया सार्धं पश्चाद्वलितो मार्गे च तेन तदा रात्रौ गमनकारणं पृष्टा शीलवती यथास्थितं पंचरत्नप्राप्तिस्वरूपं जगौ । तेनात्यंतहृष्टेन श्वशुरेण गृहे समागत्य पुत्रादिपरिवाराय तस्याः सकलवृत्तांतं निरूप्य कथितमियं वधूर्नूनं साक्षाल्लक्ष्मीरिवास्मद्गृहेऽस्ति । क्रमेण स रत्नाकरश्रेष्ठी श्रावकधर्मं प्रपाल्य सद्गतिं गतः ।

अथैकदा राज्ञाजितसेनमाहूय तस्मै मन्त्रिपदवी दत्ता । एकदा नृपो निजसैन्ययुतः परदेशगमनोत्सुको बभूव, कथितं च तेनाजितसेनाय यत्त्वयापि मया सार्धं परदेशे समागंतव्यमिति । अथाजितसेनेन गृहमागत्य शीलवत्यै तद्वृत्तकथनपूर्वकमुक्तं, हे प्रियेऽधुना ते शीलखंडनचिंता मम जायते । तदा शीलवत्योक्तं, हे स्वामिन् ! त्वं चिंतां मां कुरु ? एतां मम पुष्पमालां निजकंठे स्थापयित्वा यूयं व्रजत ? यदि सा म्लानिं प्राप्नुयात्तदा त्वया

मम शीलभंगो ज्ञातव्यो नो चेदहमखंडितशीला ज्ञातव्या । अथ तां मालां कंठे निधाय स नृपेण सह प्रस्थित: । क्रमेण च ससैन्यो नृपो वृक्षादिरहितायां महाटव्यां प्राप्त: । अथाजितसेनकंठे तामम्लानां पुष्पमालां दृष्ट्वा नृपेण पृष्टं, हे मंत्रिन्नस्यामटव्यां पुष्पफलादिरहितायां कुत इयमम्लाना पुष्पमाला त्वया लब्धा ? तदाजितसेनेन स्वकीयसकलोदंतपूर्वकं निजललनाया अखंडितशीलरत्नयुक्तं महासतीत्वं प्रकटीकृतं । तत् श्रुत्वा विस्मितेन राज्ञा तत्परीक्षार्थं प्रच्छन्नवृत्त्या कामांकुरललितांगरतिकेल्यशोकाभिधानाश्चत्वारो विट्पुरुषा: सकलवृत्तांतकथनपुरस्सरं शीलवत्या पार्श्वे मुक्ता: । तेऽपि तस्या: शीलखंडनकृते प्रतिज्ञां कृत्वा ततश्चलिता: । नगरमध्ये समागत्य तै: शीलवत्या गृहनिकटे गृहमेकं गृहीत्वा निवास: कृत: । तत्र ते कामोन्मादजनकान्नृत्यगायनादिहावभावान् कुर्वंति । तत् श्रुत्वापि शीलवती बधिरेव तानुपेक्षते ।

अथैकदा कामांकुरेण भोगादिप्रार्थनार्थं शीलवतीपार्श्वे दूती मुक्ता, तया तत्र गत्वा शीलवत्यै तद्वार्ता कथिता, शीलवत्या तु सा निर्भर्त्स्य गृहान्निष्कासिता । एवं शेषत्रयेणापि पृथक्पृथक् तथैव कृतं । परं शीलवती न चलिता । अथ शीलवत्या चिंतितं नूनं सा पुष्पमाला राज्ञा दृष्टास्ति । तेन चेर्ष्यया मम शीलभगायैते पुरुषा: प्रेषित: संति । ततोऽथ मया निजचातुर्येण स्वशीलरक्षणपूर्वकं तेभ्योऽपि तेषां दु:शीलत्वफलं प्रदर्शनीयमिति विचिंत्य यदा सा दूती पुनरपि तं, प्रेरिता तस्या: समीपे समागता तदा शीलवत्योक्तमेतत्कार्यं द्रव्यं विना न भवेदतस्तै: प्रत्येकेरेकैकलक्षदीनारानयनपूर्वकं रात्रौ मम गृहे क्रमेणैकद्वित्रिचतु:प्रहरेषु समागंतव्यं । परं तेषु परस्परं

॥१२५॥

केनापि कस्यचिद्विशेषो वार्ता नैव प्रकाशनीया । इत्यादिष्टा दूती [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] पूर्वं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] च [illegible]
[illegible] [illegible] ।

अथ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] अथ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] च [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] च [illegible] [illegible] । अथ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

अथ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible]
[illegible] [illegible] राजा [illegible] । नृपोऽपि [illegible] [illegible] [illegible] विस्मय

प्राप्त: । इत: शीलवत्या राज्ञोऽग्रे स्वर्णस्थालिका मुक्ता: । पश्चात्तयोक्तं–भो यक्षा: ! पक्वान्नानि समानयत ! तत्कालमेव तैश्चतुर्भि: पक्वान्नभृतवंशभाजनानि भूमिगृहत ऊर्ध्वीकृतानि । तस्मात्पक्वान्नानि समादाय तया राज्ञे परिवेषितानि । अथ तद्वीक्ष्य विस्मयमापन्नो राजा चिंतयति नूनमस्या गृहे देवा: पक्वान्नादि पूरयंति । भोज-नानंतरं राज्ञा तद्गृहमजितसेनान्मार्गितं । शीलवत्योक्तं–हे राजन् ! तान् यक्षानेवाहं भवद्भ्य: समर्पयिष्यामि !
॥१२७॥ ततस्तया करंडकेषु निक्षिप्तास्ते चत्वारोऽपि पुरुषा नृपाय समर्पिता: । राजापि करंडकस्थांस्तान् रथे संस्थाप्य निजगृहे समायात: । अथ तेन तेभ्यो यक्षेभ्य: पक्वान्नादिप्राप्त्याशया रसवतीकृते सूदा निषिद्धा: । भोजनसमये राजा करंडकस्थेभ्य: पक्वान्नादि मार्गितं, तदा तेभ्यो दीनस्वरो निर्गतो यद्वयं कुतो दद्म: ? एवं तेभ्यो मनुष्यकृतं दीनस्वरं श्रुत्वा विस्मितेन राज्ञा ते करंडका: समुद्घाटितास्तदा तेभ्यो विकरालरूपा दुर्बलशरीरिण: परिहित-
जीर्णवस्त्रप्राया: प्रेता इव ते कामांकुराद्या: प्रकटीभूता: । राज्ञा पृष्टास्ते सर्वमप्युदंतमुक्त्वा शीलवत्या: प्रशंसां ॥१२७॥
चक्रु: । तत् श्रुत्वा राजा शीलवतीमाकार्य निजापराधं क्षामयामास । इतस्तत्र ज्ञानिगुरव: समागता:, राजादय: सर्वेऽपि तस्मै वंदितुं गता: । देशनांते राजा गुरुभ्य: पृष्टं–हे भगवन् ! केन गुणेन धर्मेण वा शीलवती बुद्धि-निपुणा जाता ? ज्ञानिनोक्तं पूर्वभवे कुशलपुरे कश्चिदेको दरिद्री बभूव, तस्य दुर्गिलाख्या भार्या । एकदा तया महासाध्व्यं पृष्टं–हे भगवति ! वयमाजन्म दरिद्रिण: स्म: । ततोऽस्मान् दु:खात्समुद्धर ! साध्व्योक्तं महानुभावे! पुण्यं कुरु । परपुरुषनिषेधं गृहाण । पुन: पंचमीतपश्च कुरु । दुर्गिलया तत्सर्वमप्यंगीकृतं । ततस्तौ दंपती शुद्ध-

श्राद्धधर्मं पालयित्वा सौधर्मे देवलोके देवौ जातौ । ततश्च्युत्वा तस्या भर्तृजीवोऽयमजितसेनो जातः । सा चेयं
शीलवती जाता, पंचमीतपःप्रभावतस्तस्या निर्मला बुद्धिरभवत् । पूर्वभवाभ्यासेन तया निर्मलं शीलं पालितं ।
तत् श्रुत्वा ताभ्यां द्वाभ्यामपि जातिस्मरणं प्राप्य वैराग्यतो दीक्षा गृहीता । शुद्धचारित्रं प्रपाल्य पंचमे देवलोके
तौ देवौ जातौ, ततश्च्युत्वा मनुष्यत्वमासाद्य तौ मोक्षं गमिष्यतः ॥ **इति शीलकुलके शीलवती कथा ॥**

सिरिवद्धमाणपहुणा, सुधम्मलाभुत्ति जीए पठविऊ । सा जयऊ जए सुलसा, सारयससिविमलसीलगुणा ॥११॥

व्याख्या—श्रीवर्धमानप्रभुणा धर्मलाभ इति यस्याः प्रति श्रावकांबडेन सार्धं कथापितः, सा सुलसा जगति
जयतु, सा कीदृशी ? शरत्कालस्य यः शशी चंद्रस्तद्वन्निर्मलाः शीलादिगुणा यस्याः ॥११॥ तस्याः कथा चेत्थं—

राजगृहनगरे श्रेणिकाभिधो राजास्ति, तत्रैको नागनामा क्षत्रियो वसति, स महाशूरो जिनधर्मं मर्मज्ञ-
श्चासीत् । तस्य शीलादिगुणगणोपेता सुलसाभिधा भार्या बभूव । सा संतानरहितत्वात् सर्वदा स्वचित्ते खेदमव-
हत् । अथैकदा तां खिन्नां विज्ञाय भर्त्रा कथितं—हे प्रिये ! त्वया कश्चिद्देव आराध्यः । सुलसयोक्तं—हे
स्वामिन् ! मिथ्यात्विदेवाराधनेन श्रेयोऽभिलाषा निष्फलैव, अतोऽहं श्री वीतरागगुरुपूजनपूर्वकं शुद्धसम्यक्त्वमाराध-
यिष्यामीत्युक्त्वा सा श्रीजिनधर्मसमाराधनैकव्यापारा जाता । इतः सौधर्मेंद्रेण निजसभायां सम्यक्त्वाराधने सुल-
सायाः प्रशंसा कृता । तदसहमानः कश्चिन्मिथ्यात्विदेवो ग्लानसाधो रूपं विधाय सुलसागृहे समागतः । सुलसया
वंदित्वागमनकारणं पृष्टेन तेनोक्तं तव गृहे लक्षपाकतैलं वर्तते तन्मे रोगापनयनकृते देहि । तत् श्रुत्वा स्वं धन्यं

मन्यमाना सुलसा तत्तैलकुंपिकामपवरकादानयामास । इतः सा कुंपिका देवकृतमायातः पतित्वा भग्ना, एवं कुंपिका-त्रयं भग्नं तैलं सर्वं च नष्टं, तथापि तस्या मनसि तद्धानितो मनागपि खेदो न बभूव, प्रत्युत तया चिन्तितं ममाभाग्यवशादेतत्साधोरुपयोगे नायातं । देवेन ज्ञानबलात्तच्चित्तं निश्चलं विज्ञाय प्रकटीभूय तत्तैलभाजनानि सज्जीकृत्य तैलसंभृतानि कृतानि, तस्या मस्तकोपरि च पुष्पवृष्टिः कृता । ततस्तेन सौधर्मेन्द्रकृतनत्प्रशंसादिसर्ववृत्तांतं

 कथयित्वा स्वापराधं च क्षामयित्वोक्तं–हे सुलसे ! त्वं वरं मार्गय । तदा सुलसया सतनिर्मार्गिता । तुष्टेन देवेन तस्यै द्वात्रिंशद्गुटिका प्रदत्ताः, कथितं च पुनरपि कार्यावसरे मम स्मरणं कर्तव्यमित्युक्त्वा सोऽदृश्यीभूतः । अथ सुलसया विचारितं द्वात्रिंशत्पुत्रोत्पत्तितः सामायिकादिधर्मक्रियाया अंतरायो भविष्यतीति विचार्य द्वात्रिंशल्लक्षणोपेतैकस्यैव पुत्रस्याशंसया तया सर्वा अपि गुटिकाश्चूर्णीकृत्य भक्षिताः ।

अथ समकालमेव द्वात्रिंशत्पुत्रगर्भोत्पत्तितः पीड्यमानया तया स देवः संस्मृतस्तदा देवेन तत्पीडोपशमनकरणपूर्वकं कथितं–हे सुलसे ! त्वयैतत्समीचीनं न कृतं । एकनालोत्पत्तितस्ते सर्वेऽपि स्वल्पायुष्का भविष्यंतीत्युक्त्वा देवः स्वस्थानं गतः । अथानुक्रमेण तया द्वात्रिंशत्पुत्राः प्रसूता यौवनं च प्राप्यातिबलवंतः सन्तस्ते श्रेणिकनृपसेवां कुर्वंति । दैवयोगेन चिल्लणापहरणसमये ते सर्वेऽपि पंचत्वं प्राप्ताः । सुलसा तु गतशोकैव धर्मं करोति । ॥१२९॥

अथैकदा श्रीवीरप्रभुश्चंपायां समवसृतस्तत्रांबडपरिव्राजकेन वंदनपूर्वकं प्रभोर्देशनां श्रुत्वोक्तं–स्वामिन्नहं राजगृहनगरे व्रजामि । प्रभुणोक्तं तत्र सुलसाश्राविकायै मे धर्मलाभः कथनीयः । तथेति प्रतिपद्यांबडमार्गेण

गच्छतांबडेन चिंतितं राजगृहे तु बहवः श्रावकाः संति, परं भगवता सुलसाधर्मलाभकथनात्नूनं तस्यां कश्चिद्विशेषः संभवति । अतस्तस्या मया परीक्षा कर्तव्येति विचार्य तेन राजगृहोद्याने समागत्य दिनत्रयावधि प्रतिदिनमाडंबरयुतं क्रमेण ब्रह्माविष्णुमहेश्वररूपं प्रकटीकृतं, बहवो नगरलोकास्तं वंदनार्थमागताः, परं सख्यादिभिर्बहु प्रेरणयापि सुलसा तं मायाविनं निश्चित्य निजसम्यक्त्वभंगभयात्तत्र न गता । चतुर्थे दिने निजलब्धिशक्तितः समवसरणरचनपूर्वकं तेन तीर्थंकररूपं प्रकटीकृतं, तथापि निश्चलमानसा सुलसा नागता । ततोंबडः स्वकीयमूलरूपं प्रकटीकृत्य सुलसागृहे समागतस्तदा सुलसयाभ्युत्थानस्वागतप्रश्नादिपूर्वकं तस्यादरः कृतः । ततोंबडेन यदि भगवतोक्तो धर्मलाभस्तस्यै कथितस्तदा हर्षेण रोमोद्गमोत्फुल्लगात्रया तया श्रीवीराय नमस्कारः कृतः । अथांबडः प्रोवाच– हे सुश्राविके ! मया श्रुतं यदत्र नगराद्बहिर्ब्रह्मादिदेवाः समागता आसन् त्वया ते वंदिता न वा ? सुलसयोक्तं– हे अंबड ! सम्यक्त्वी जीवः कथं रागादिदोषदूषितांस्तान् वंदते ? किं चैवंविधा इंद्रजालिका जगति बहवः संति, अहं कदाचिदपि मिथ्यात्विनां संगं न करोमि ! पुनरंबडेनोक्तमिह खलु पंचविंशतितमस्तीर्थंकरोऽपि किं समागतोऽभूत् ? सुलसयोक्तं- हे अंबड ! त्वं शुद्धश्रावकीभूय कथमेवं मिथ्यावचनं श्रद्दधासि ? तीर्थंकराश्चतुर्विंशतिरेव श्रीवीरेण कथिताः संति । इति तस्या दृढसम्यक्त्वं निश्चित्यांबडेन स्वकृततत्स्वरूपादिवृत्तांतनिरूपणपूर्वकं निजापराधः क्षामितो गतश्च तां मुहुर्मुहुः प्रणम्य स्वस्थानं प्रति । सुलसापि निरतिचारतया धर्ममाराध्यानशनं कृत्वा देवलोके गता । आगामिचतुर्विंशत्यां च तस्या जीवः पंचदशमो निर्ममनामा तीर्थंकरो भविष्यति । मोक्षं च

गमिष्यति ।। इति शीलकुलके सुलसाकथा ।।

हरिहरबंभपुरंदर, मयभंजणपंचबाणबलदप्पो । लीलाइ जेण दलिओ, स थूलिभद्दो दिसउ भद्दं ।।१२।।

।१३१। व्याख्या।—स श्रीस्थूलभद्रस्वामी भद्रं कल्याणं दिशतु, येन भगवता हरिः कृष्णो हरो रुद्रो ब्रह्मा पुरंदरइन्द्र,
एतेषां यो मदो गर्वस्तस्य भंजने समर्थ एतादृशो यः पंचबाणः कंदर्पस्तस्य दर्पोऽहंकारो लीलयाहेलया दलितो
मर्दितोऽर्थात्कंदर्पमदं हत्वा तेन शुद्धं शीलं पालितमिति भावः ।।१२।। ।। श्री स्थूलभद्रकथा चेत्थं—

भरतक्षेत्रे पाटलीपुत्रनगरे नंदाभिधो राजा, शकडालाख्यश्च मंत्री, तस्य लक्ष्मीवत्यभिधाना भार्या । तस्या
कुक्षिदरीसमुद्भूतौ सिंहाविव वैरिगजविदारणक्षमौ स्थूलभद्रश्रीयकाख्यपुत्रौ द्वावभूतां तयोर्मध्ये श्रीयको नंद नृपस्य
सेवां करोति । स्थूलभद्रश्च पितुः प्रसादेन कोशावेश्यागृहस्थितः सुखानि भुनक्ति । इतश्चैको वररुचि-
नामा काव्यकलाकलापनिपुणः साहित्यसारोदधिपारंगतो द्विजस्तत्रागतः । स निरंतरमष्टोत्तरशतनवीनकाव्यानि
भूपस्तुतिगर्भितानि कृत्वा नंदनृपं स्तौति । तदा नंदः शकडालाभिमुखं पश्यति । शकडालस्तु तस्य मिथ्यात्वभावेन ।।१३१।।
प्रशंसां न करोति । एवं स्तुतिं कुर्वतोऽस्य ब्राह्मणस्य भूरिदिनानि गतानि, किंतु राजा तस्मै किंचिदपि दानं न
ददाति । वररुचिना चिंतितं शकडालकृतप्रशंसां विना राजा दानं नैव दास्यतीति विचार्य स शकडालगृहे समागत्य
तस्य भार्यां स्तोतुं लग्नः । एवं प्रतिदिनं कुर्वतो वररुचेरुपरि लक्ष्मीवती संतुष्टा, तदा तेनोक्तं—हे मातर्यथा नृप-
संसदि मे काव्यानां शकडालः प्रशंसां कुर्यात्तथा कुरु । लक्ष्मीवत्या तत्प्रतिपाद्य शकडालाय तद् ज्ञापितम् ।

अथ द्वितीयदिने यदा वररुचिः संसदि नृपस्तुतिबद्धनवीनकाव्यानि पठित्वा विरमितस्तदा स्त्रीवचनप्रेरितेन शकडालेनोक्तं–स्वामिन् ! काव्यानि त्वेतानि मनोहराणि संति । ततस्तुष्टेन राज्ञा वररुचयेऽष्टोत्तरशतदीनारदानं दत्तं, अथैवं तं प्रति प्रतिदिनं राजा दानं दातुं लग्नः ।

अथैकदा मंत्रिणा चिंतितमयं तु मिथ्यात्वबुद्धिर्मत्सकाशाज्जाता, अतः सा निवारणीया । इति विचार्य द्वितीयदिने तेन राज्ञे कथितं स्वामिन्निमानि काव्यानि तु जीर्णानि संति । यतो मम पुत्र्योऽप्येतानि जानंति । तद्विषयेऽहं प्रातर्भवतः प्रतीतिं कारयिष्यामि । अथ तस्य मंत्रिणो यक्षायक्षदिन्नादिसप्तपुत्र्यः संति । स्वप्रज्ञातिशयस्तासां क्रमेणैकद्वित्र्यादिसप्तवारावधि श्रवणानंतरं काव्यादि मुखमुखोच्चारं भवति । प्रभाते मंत्रिणा संकेतपूर्वकं ताः सप्तापि कन्या यवनिकांतरे सभायां स्थापिताः । अथ वररुचिरप्यागत्य स्वकीयनवीनस्तुतिभिर्नृपं तुष्टाव । तदनंतरं मंत्रिकृतसंकेततो यक्षादिभिः सप्तभिरपि कन्याभिस्तान्येव स्तुतिकाव्यानि पठितानि, ततो रुष्टेन राज्ञा तस्मै दानं निवारितं । अथ वररुचिर्विचक्षणो गंगातटे गत्वा जलमध्ये एकं कपटयंत्रं कृत्वा लोकानां पुरो गंगास्तुतिं कृत्वा कथयति, हे मातर्गंगे ! यदि राजा दानं न ददाति तर्हि त्वं मे यच्छेत्युक्त्वा जलांतःस्थं यंत्रं पादेनाकर्षयति । ततस्तत्र पूर्वमुक्ता दीनारग्रंथिर्बहिरापतति । एवं प्रतिदिनमाश्चर्यप्राप्तानां लोकानां पुरः स करोति । नगरे सर्वत्र सा वार्ता प्रसिद्धा जाता । राजापि तद्वृत्तांतमाकर्ण्याश्चर्ययुतस्तद्दर्शनगंतुमना मंत्रिसन्मुखमैक्षत । मंत्रिणोक्तं–स्वामिन् ! प्रभाते वयमपि तत्र गत्वा तदाश्चर्यं विलोकयिष्यामः । अथ राज्ञो मंत्रिणा तत्र नदीस्थाने

निजमेकं गुप्तचरपुरुषं प्रेष्य वररुचिन्यस्ता दीनारग्रंथिरानायिता ।

अथ प्रभाते नृपयुतो मंत्री तत्र समागतः, सर्वनगरलोका अपि तदाश्चर्यं द्रष्टुं समागताः । वररुचिरपि
।।१३३।। मंत्रियुतं राजानमागतं दृष्ट्वा महता स्वरेण गंगास्तुतिं पठमानो दीनारग्रंथिं पादप्रचारपूर्वकं मार्गयामास । परं नत्कपटपाटवतः कुपितेव गंगा तस्मै किमपि नार्पयति । शंकाकुलेन वररुचिना यंत्रे बहुशः पादप्रहारा दत्ताः, परं तस्मादप्रहारतो विशेषतः क्रुद्धेव गंगाजलोच्छलनोद्भूतसीकरणचपेटाभिस्तं ताडयामास । तदासौ विषण्णो न्यग्मुखीभूय स्थितः । इतः शकडालेन सा ग्रंथिर्निजकक्षातो निष्कास्य राजोऽग्रे मुक्त्वा सकलोदंतपूर्वकं प्रकटितश्च तस्य कपटजालो लोकानां पुरः । अथात्यंतं कुपितो वररुचिः शकडालमंत्रिणश्छिद्राण्यन्वेषयामास । एकां मंत्रिगृहदासीं द्रव्यादानादिनावर्ज्य स सर्वदा मंत्रिगृहवार्तां पृच्छति ।

अथैकदा मंत्रिगृहे श्रीयकोद्वाहमहोत्सवः समारब्धः । तत्प्रसंगे नृपोपहारार्थं मंत्रिणा नवीनछत्रचामरासनशस्त्रादीनि स्वगृहे निष्पाद्यंते । दासीमुखात्तदुदंतं लब्ध्वा वररुचिना सुखभक्षिकादिभिर्बाला आवर्जिताः, पाठितं च ।।१३३।।
तेषामिदं लोकभाषाकाव्यं—**मूढलोक जाणे नहि, जं शकडाल करेसी । नंदराय मारी करी, सिरियो राज ठवेसी** ।।१।।
अथ ते बालका नगरमध्ये स्थाने स्थाने भ्रमंतस्तदेव काव्यं पठंति । राजापि तत् श्रुत्वा शंकितो निजगुप्तपुरुषान् मंत्रिगृहचर्याविलोकनाय प्रेषयामास । तैरपि केनचिन्मिषेण मंत्रिगृहे समागत्य तत्सर्वसामग्री दृष्ट्वा, कथितश्च तदुदंतो राज्ञे । तदा राज्ञा चिंतितं नूनं बालवाक्यं सत्यं दृश्यते । ततः प्रभाते यदा मंत्री सभायामागत्य नृपाय प्रणामं

कृतवान् तदा नृपः पराङ्मुखीभूय तस्यानादरं कृतवान् । द्रुतमेव मंत्रिणा गृहमागत्य श्रीयकमाहूय कथितं–हे वत्स ! केनापि दुर्जनेन प्रेरितो नृपोऽद्य ममोपरि क्रुद्धोऽस्ति, ततश्च यावत्सकलकुलविनाशकालो न समापतेतावता कुलरक्षणप्रयत्नो विधेयः । अथाहं प्रभाते मुखमध्ये तालपुटविषं धृत्वा नृपं प्रति नमिष्यामि, तदा त्वया करवालेन मम शिरश्छेदः कर्तव्यः । महता कष्टेन कथमपि तत्कार्यकरणाय तं प्रतिबोध्य मंत्री प्रभाते सभायामागत्य नृपाय प्रणामं कृतवान् । परं राजा पराङ्मुखो जातस्तदैव श्रीयकेन करालकरवालतो मंत्रिशिरश्छेदः कृतः । हा हेति कथयता राज्ञा श्रीयकः पृष्टो–हे वत्स ! किमेतत्त्वया कृतं ? श्रीयकेनोक्तं–स्वामिन् ! यो भवतोऽपमानपात्रं जातस्तेन पित्रापि किं प्रयोजनं ? यतो येन कर्णस्त्रुट्यते तत्सुवर्णमपि निरुपयोग्येव । तत् श्रुत्वा संतुष्टो राजा तस्मै मंत्रिमुद्रां दातुं लग्नः । श्रीयकेनोक्तं–हे स्वामिन् ! मम वृद्धभ्राता स्थूलभद्रो वेश्यागृहे वसति । तत्रस्थेन तेन सूर्योदयास्तमप्यजानता द्वादशसुवर्णकोटिर्विलसितास्ति । तमाहूयेयं मुद्रा दातव्या । राजा तमाहूय शकडालमरणकथनपूर्वकं तस्मै मंत्रिमुद्रिकां दातुं प्रवृत्तस्तदा स्थूलभद्रेणोक्तमहं विमृश्योत्तरं दास्यामि । राज्ञोक्तमस्यामशोकवाटिकायां गत्वा विमृश्य द्रुतं समागच्छ । इत्युक्तः स्थूलभद्रोऽशोकवाटिकायां गत्वा विचारयति, अहो धिक्संसारं यया मंत्रिमुद्रया जनकाय मरणं दत्तं, तया मे किं श्रेयो भविष्यति ? अयं संसारः केवलं स्वार्थव्याकुल एव, न कोऽपि कस्यापि वल्लभोऽस्तीति विचार्य तेन "करेमि भंते" इत्यादिपाठः समुच्चरितस्तदैव शासनदेवतया तस्मै संसारांभोनिधिपारप्रापणार्थं पोत इव साधुवेषो दत्तः । सांसारिकवेषं शरीरविलग्नं भुजंगमिव परित्यज्य तेन

स वेषः स्वीकृतः । अथ साधुवेषयुतोऽसौ चपलं नृपसभायामागत्य धर्मलाभाशिषं दत्तवान् । राज्ञोक्तं–किमिदं त्वया कृतं, तेनोक्तं–राजन् ! मयैतदेवालोचितमित्युक्त्वा स्थूलभद्रस्ततो मुक्तनिर्मोको नाग इव निर्गतः । राज्ञा
॥१२५॥ तद्गमनमार्गविलोकनार्थं तत्पृष्ठे निजसेवका मुक्ताः । स्थूलभद्रस्तु चांडालपाटकमिव वेश्यापाटकं दूरतो मुक्त्वा श्रीसंभूतिविजयसमीपे समागत्य दीक्षां गृहीतवान् । सेवकमुखाद्राज्ञा तं तथाभूतं विज्ञाय श्रीयकाय मंत्रिमुद्रा प्रदत्ता ।

अथ स्थूलभद्रं दीक्षितं विज्ञाय विरहातुरा कोशा श्रीयकपार्श्वे समागत्य रुदनं चकार । श्रीयकेनोक्तमेतत्सर्वमपि विपरीतकार्यं वररुचिना कृतमस्तीत्युक्त्वा तेन सर्वोऽपि वृत्तांतस्तस्यै कथितस्तदा कोशापि वररुचेरुपरि भृशं कोपातुरा जाता । श्रीयकेनोक्तं त्वद्भगिन्योपकोशया सह वररुचेः संबंधोऽस्ति, ततस्तां कथयित्वा स कथंचिदपि मदिरापानासक्तः कार्यस्ततोऽहं येन केनाप्युपायेनैतद्वैरनिष्क्रियां करिष्यामि, कोशयापि तदंगीकृत्य तथैव कारितं ।

अथ वररुचिर्निर्भयः सन् सर्वदा नृपसभायां समायाति, काव्यैश्च नृपं प्रसन्नीकृत्य द्रव्यं गृह्णाति । अथैकदा निर्जनमवसरं प्राप्य श्रीयकेन राज्ञो विज्ञप्तिः कृता, स्वामिन् ! संप्रति भांडागारे द्रव्यं स्तोकमस्ति । राज्ञा ॥१३५॥
शकडालं स्मृत्वा कथितं तस्मिन् सुमंत्रिणि सति मम भांडागारे कदापि द्रव्यन्यूनता नाभूत् । श्रीयकेनोक्तं स्वामिन्ननेन मद्यपेन वररुचिना तदा बालानां मृषाकाव्यमध्याप्य भवन्मनो विप्रतारितं । राज्ञोक्तं किमयं मद्यपानं करोति ? श्रीयकेनोक्तं प्रभातेऽहं भवतां तत्प्रतीतिं कारयिष्यामि । अथ श्रीयकेन गृहे समागत्य मालिनमाहूयोक्तं प्रभाते राजसभायां सर्वेभ्यस्त्वयैकैकं कमलं देयं । तदा वररुचेर्हस्ते त्वया मदनफलरसभावितं कमलं देयमित्याग्रह-

पूर्वंकमुक्त्वा स विसर्जितः ।

अथ प्रभाते राज्ञः सभा मिलिता, तदा वररुचिरपि निजव्यसनतो नित्यनियमानुसारेण कृतमदिरापान एव सभायामागतः । संकेतानुसारेण मालिना सभास्थसर्वजनेभ्य एकैकं कमलं दत्तं । वररुचयेऽपि तीव्रमदनरसभावितं कमलं दत्तं । स्वभावेनैव सर्वेऽपि निजनिजपुष्पाण्याघ्रातुं लग्नास्तदा वररुचिरपि यावत्तत्पुष्पमाघ्राति तावत्तन्मदनरसगगंधस्वभावतस्तस्य वमनं जातं । वमननिर्गतमदिरामिषतस्तस्यांतःकरणमालिन्यं सभायां प्रकटीभूतं । वमितमदिरोद्भूतदुर्गंधात्तत्प्रकटीभूतदौर्जन्यादिव राजादिसभागतसकलजना व्याकुलतां नाट्यामासुः । राज्ञोत्थाय प्रोक्तमरे ! एनं मालिन्यमालाकलितं दुष्टमद्यपं नगराद्बहिर्निष्कास्य काननगोचरीक्रियतां । तत् श्रुत्वा लज्जावनतकंधरः सकलसभाजनैर्हास्यास्पदं प्राप्यमाणः प्राहरिकैर्यष्टिमुष्ट्यादिभिस्ताड्यमानः स सभाया निर्गत्य नगरबहिर्गतः । अथ सा वार्तामरुदारूढेव ग्रामे ग्रामे नगरे नगरे च विस्तृता । सर्वैर्द्विजैर्मिलित्वा स ज्ञातिबहिष्कृतः । ततोऽसौ त्रपया पंडितादिष्टकृततप्तत्रपुपानो मृतः । अथ श्रीयको निष्कंटकः सन् पितृवैरनिष्क्रियात आनंदितमानसः सुखेन मंत्रिपदं भुनक्ति ।

इतः श्रीस्थूलभद्रमुनिर्गुरुसमीपे एकादशांगान्यधीतवान् जातश्च गीतार्थः । अथासन्ने चातुर्मासके शिष्यैं विविधाभिग्रहा गुरुपार्श्वे गृहीताः । एकेनोक्तमहं चातुर्मासोपवासयुतः सिंहगुहाद्वारे कायोत्सर्गोपेतः स्थास्यामि । द्वितीयेणोक्तमहं दृष्टिविषसर्पबिले कायोत्सर्गस्थश्चतुर्मासावधि स्थास्यामि । तृतीयेनोक्तमहं कूपार्धप्रदेशकाष्टे कायोत्सर्ग-

पूर्वकं चातुर्मासं स्थास्यामि । एवमन्यैरपि शिष्यैर्विविधाः सुकरा निजशक्त्यनुसारेणाभिग्रहा गृहीताः । स्थूलभद्रेण
विज्ञप्तं स्वामिन्नहं षड्रसाहारभोजनयुतो ब्रह्मचारित्वेन कोशावेश्यागृहे तस्याश्चित्रशालायां चातुर्मासं करिष्ये ।
गुरुणा निजज्ञानबलेन तेषां सर्वेषां तत्करणे योग्यतां विज्ञायादेशा दत्ताः । अथ ते चत्वारोऽपि शिष्या निजनिज-
॥१३७॥ स्थाने गताः स्थूलभद्रमुनिरपि कोशावेश्यागृहे समायातः । कोशा तं वीक्ष्य हृष्टा सती चिन्तयामास नूनमेष
कोमलकमलसुकुमालः [illegible] मम भाग्यदवरकाकृष्ट इवात्र समायातोऽस्तीति
विचिन्त्य सा सहसाभ्युत्थाय सन्मुखमागत्य हृदयगतस्नेहोद्गारान्निष्कासयन्तीव स्वागतं स्वामिन्नित्यादिविविधस्नेहा-
लापानुवर्तती नानाप्रकारान् हावभावान् कुर्वती जगाद, हे स्वामिन् । मम दास्या आज्ञामादिश त्वं ? स्थूलभद्रेणोक्तं
हे कोशे । चतुर्मासावधिस्थितिकृते तव चित्रशालां समर्पय ? वेश्ययोक्तं स्वामिन्नहमपि त्वदीयैवास्मि तर्हि चित्रशालाया
मार्गणे प्रश्नः कः ! स्वामिन् ! सुखेनैव मम हृदये इव चित्रशालायां निवासं कुरुत ? अथ दमितमदनविकारः स्थूलभद्रो
महामुनिर्वेश्यार्पितचित्रशालायां धर्मध्यानपरः स्थितः । ततो हृष्टया कोशया षड्रसोपेतानेकप्रकाररसवतीं निष्पाद्य स
भोजितः । भोजनानन्तरं सकलशृंगारभासुरा पादाङ्गुलनखांशुनिकरैर्मदनाङ्कोदयं दर्शयन्ती, निजोरुणा मदनगजेन्द्रबंधन- ॥१३७॥
कुले स्वर्णस्तंभविभ्रमं प्रकटयन्ती, मुष्टिग्राह्यकटीतटेन मृगेन्द्रकटीगर्वमपि खर्वयन्ती, निजपीनतुंगकठिनोरुस्तनयुगलदंभेन
यूनां मदनोदधिपारप्रयाणार्थं कुम्भौ दर्शयन्ती, स्वकीयवदनेन्दूदयतो विरहाकुलपुंसां चित्तचकोरानमन्दानन्दसंदोहं प्रापयन्ती
नूपुरझणत्कारैः पुरुषहृदयसुप्तमदनं गतनिद्रं कुर्वन्ती, कर्णान्ताकृष्टभ्रूचापोन्मुक्तकटाक्षशरपङ्क्तिभिर्मदनान्धपुरुषहृदयानि

विदारयंती विविधविलासोपेतहावभावान् दर्शयंती सा कोशाभिधवेश्या श्रीस्थूलभद्रमुनिसमीपे चित्रशालायां समागता । तत्र तया नूपुरकिंकिणीनादानुयायि तिरस्कृतभरतनाट्याचार्यनृत्यकलाडंबरं लज्जीकृताप्सरोगणकलकला-कलापं नृत्यमकारि ।

एवंविधनृत्यकलाहावभावादिभिरपि तमक्षुब्धं ज्ञात्वा सा निजवचनचातुरीं दर्शयामास । हे स्वामिन् ! पूर्वमावाभ्यां यथा विविधविलासोपयुक्ता भोगा भुक्ताः संति, तथैवाधुनापि त्वं निशंको मया सह भोगान् भुंक्ष्व ? किमनेन यौवनवयोविडंबननिभेन चारित्रेण ? यौवनवयोवृक्षफलास्वादनयोग्योऽयं वर्षाकालः किं त्वयैवं विडंबन-मात्रेण वृथैव निर्गम्यते ? चिरकालवियोगानलविधुरां मां भवत्कमलामलकोमलांगालिंगनामृतसंचयसिंचनेनोपशांतां कुरु ? तस्या इत्यादिवचनविलासशरनिकरैरपि स्वीकृतचारित्राभेद्यसन्नाहो महामुनिस्थूलभद्रो मनसापि मनाग्भेद-भावं न प्राप्तः । एवं तया सर्वदा विविधहावभावपरिमंडितवाग्विलासादिटंकनैर्मुनिमनो भेत्तुं प्रयत्नः कृतः, परं श्रीस्थूलभद्रमहामुनिहृदयं वज्रनिर्मितमिव मनागपि नो भिन्नम् ।

अथ स्वकीयोपांगेक्षणप्रचंडानिलैरपि सुमेरुमिव तं निश्चलं विज्ञाय मस्तकन्यस्तांजलिः कोशावेश्या निजा-पराधमेवं क्षामयामास, हे महामुने ! मोहदशावशंगतया मया भवतः क्षोभाय योऽपराधः कृतः स मयि कृपा-परैर्भवादृग्‌भिः क्षमाविषयीकार्यः, इति श्रुत्वा स्थूलभद्रमुनिनोक्तं हे कोशे संसारबिलोद्भवा एते विषयरूपविषभुजंगमा निजविषाग्निउज्ज्वलज्ज्वालाभिः प्राणिनां चैतन्यधनं क्षणादेव भस्मकुर्वन्ति । अतस्त्वमपि निजचैतन्यधनरक्षणकृते

विविधोपदेशमणिमंत्रधारामंडितं जिनोपदिष्टधनागमामृतनिकुरंबं स्वीकुरु। ततः प्रबुद्धया तया श्राविकात्वमंगीकृतम् ।

अथ वर्षाकाले व्यतीते सति पंचाननगहनगुहानिवास्यादयस्ते त्रयोऽपि वाचंयमा अखंडिताभिग्रहा गुरुसमीपमुपाययुस्तदा गुरुभिः स्वासनात्किंचिदुत्थाय सन्मानपूर्वकं तेभ्यः प्रोक्तमहो भवद्भिर्दुष्करं कार्यं कृतं । शिष्या ॥१३९॥
अपि गुरून्नमस्कृत्य स्वासनान्यलंचक्रुः । इतो महात्मा स्थूलभद्रोऽपि निजपवित्रपादन्यासैरुपाश्रयभूमिमलंचकार । तद्दर्शनमात्रत एव तदखंडब्रह्मचर्यमाहात्म्यदवरकाकृष्ट इव गुरवोऽपि ससंभ्रममासनादुत्थायोपाश्रयद्वारागतं स्थूलभद्रमहामुनिममंदानंदोद्गारसन्निभैः स्वागतादिवचनामृतरसैर्महादरेण ब्रह्मचारिशिरोमणित्वराज्याभिषेकं कुर्वाणा इव स्नपयामासुः, हे दुष्करदुष्करदुष्करकारकेतिपदत्रयीमुखरंतस्तस्यानिर्वचनीयब्रह्मचर्यपटहोद्घोषणां कुर्वंत इव सन्मानयामासुश्च । स्थूलभद्रोऽपि चिरदृष्टगुरुचरणारविंदयो रोलंबायितशिरा नमस्कारं कृतवान् । ततोऽयं निखिलब्रह्मचारिराजहंसोपमः स्थूलभद्रवाचंयमो निजासनकमलमलंचकार ।

अथ स्थूलभद्रं प्रति गुरुदत्तबहुसन्मानादि विलोक्येर्ष्यानलप्लुष्टहृदयास्ते त्रयोऽपि मुनयो घनागम वचनामृतरसैः सिच्यमाना अप्युपशांतभावं न प्राप्ताः । विचारितं च तैर्गुरवोऽपि नूनं मोहोद्भटसुभटप्रेर्यमाणा मंत्रिपुत्रत्वेन तस्मै बहुसन्मानादि चक्रुः । मोहपटलावृतलोचनैर्गुरुभिः किल षड्रसाहारोपेतचिरपरिचित वेश्यागृहस्थितिः ॥१३९॥
प्रत्यक्षदूषणात्मकापि यदुत्तमोत्तमगुणगणोपेता दृष्टा तन्नूनं तेषां पक्षपातमेव सूचयति.

अथ चेत् षड्रसाहारपूर्वकवेश्यागृहस्थितितो दुष्करदुष्करदुष्करकारकेति त्रिपदात्मका पदवी लभ्यते, तर्हि

वयमप्यागामिचतुर्मास्यां तस्या एव कोशाया गृहे स्थितिं करिष्यामोऽधिगमिष्यामश्च तां महापदवीं गुरुभ्य इति निश्चित्य ते त्रयोऽपि निजहृदयगतेर्ष्यानलं मौनभस्मनाच्छाद्य चतुर्मासक्षणं प्रतीक्षमाणाः स्थिताः । क्रमेण तन्मनोऽभिलाषरज्ज्वाकृष्टेव चतुर्मास्यपि निकटं संप्राप्ता । तदा तेषां त्रयाणां मध्यादेकेन गतचतुर्मास्यां सिंहगुहानिवासिसाधुना पूर्वकृताभ्यासवशात्स्वं वेश्यामृगींप्रति सिंहमिव मन्यमानेन नतिपूर्वकं गुरवो विज्ञप्ताः । हे भगवन्नहमप्यस्यां चतुर्मास्यां निर्विकारः कोशावेश्यागृहे स्थितिं करिष्यामि । तत् श्रुत्वा गुरुणा चिंतितं नूनमेष स्थूलभद्रमहात्मन ईर्ष्ययैव प्रेर्यमाणो तत्र गमनोत्सुको जातोऽस्ति । तत्र गतश्चासौ कोमलकदलीस्तंभ इव वेश्यावशात्कंपितो मूलगुणोन्मूलितो ध्रुवं विशरारुतां गमिष्यतीति ज्ञानोपयोगतो गुरुणा निश्चित्योक्तं-हे महानुभाव ! एतदभिग्रहःपारावारपारं प्राप्तुं ते सामर्थ्यं मे मानसे नानुमीयते । अतस्त्वमन्यमेवाभिग्रहं गृहाण । अथैवं गुरूक्तवचनप्रदीपं हृदयोद्भूतेर्ष्यानिलेन विधाप्य मानतिमिरावृतलोचनोऽसौ वाचंयमः स्वच्छंदतया त्वरितचरणः संचरन् कोशावेश्यागृहावटेऽपतत् । कोशाप्यनुमानतस्तं स्थूलभद्रेर्ष्ययागतं विज्ञाय सन्मानपूर्वकं तस्य निवासकृते निजचित्रशालामर्पयामास । षड्रसभोजनास्वादानंतरं कोशापि तं प्रति पूर्वोक्तविधिना नृत्यादिहावभाववचनविलासादींश्चकार । क्रमेण च निशितकटाक्षेषुप्रहारैस्तस्य चरणकरणात्मकलोहभित्तिमपि विदार्य महासुभटीव सा वेश्या तन्मनोमहादुर्गं प्रविश्य तस्य मूलोत्तरगुणद्रविणसंचयविनाशकृत्कामाग्निं प्रदीपयामास ।

तदैव कामज्वरपीडितोऽसौ त्रिदोषतां प्राप्त इव निजामूल्यरत्नत्रयविक्रयेणापि निजतापोपशांतये तस्या

अधरामृतपानं मार्गयितुं विविधप्रार्थनादुर्ललितानि वचनानि जजल्प । तदा तत्प्रतिबोधनैकधिया वेश्ययोक्तं–हे साधो ! धनधनं विनाऽस्मद्भोगामृतास्वादो न लभ्यतेऽतो तदानय । मुनिनोक्तं मम पार्श्वे किमपि धनं नास्ति। तयोक्तं–हे साधो ! यदि तव मया सार्धं भोगकरणेच्छा भवेत्तर्हि त्वं द्रुतं नेपालदेशं व्रज ? तद्देशाधिपतिर्विदेशागतसाधवे सपादलक्षदीनारमौल्यं रत्नकंबलैक ददाति । तद्गृहीत्वा त्वमत्रागत्य मे च तत्समर्प्य सुखेन मया सह भोगान् भुंक्ष्व ? तत् श्रुत्वा भोगाभिलाषानिलप्रेरित इव स साधुर्निजचारित्रमार्गं विस्मृत्य घनागममप्यवगणय्योत्पथेनापि गच्छन्नेपालदेशं संप्राप्तः । तत्र राजानं मिलित्वा ततो रत्नकंबलं च गृहीत्वा पथि चौरभयेन तद्वंशान्तर्निक्षिप्य चलितः । मार्गे सत्यवचनतश्चौरविमुक्तोऽसौ रत्नकंबलयुतो वेश्यासमीपे समागतः । ततःतद्रत्नकंबलं वेश्यायै समर्प्य तेन भोगप्रार्थना कृता । वेश्यया तु तत्कालमेव तस्मिन् मुनौ पश्यति सति तद्रत्नकंबलेन निजचरणप्रमार्जनं विधाय तद्दुर्गंधकर्दमोपेतनिजगृहखालविवरे प्रक्षिप्तं । तद् दृष्ट्वा मुनिनोक्तं हे सुभगे मया महाकष्टेनानीतं महामूल्यमेतद्रत्नकंबलं कथं त्वया खालविवरे निक्षिप्तं ? वेश्ययोक्तं–हे मुने ! त्वं किंचित्प्रयाससाध्यमेतद्रत्नकंबलं तु शोचसि, परं भवकोटिदुर्लभं तवैतच्चारित्ररत्नं मया गणिकामात्रयापि भोगाभिलाषधनैर्विनाश्यमानं कथं न शोचसि ? इति श्रुत्वा प्रबुद्धो मुनिः पुनर्वैराग्यमासाद्य वेश्यायै कथयामास, हे कोशे ! त्वयाहं संसारसागरे निमज्जन् सम्यक् तारितः अहमज्ञानवशात्स्थूलभद्रमहामुनेरीर्ष्ययात्र समागमं । परमथ पश्चात्तापं गतो विचारयामि यन्मेरुरिव महाचंडानिलविपर्यैरकंपितः क्व स्थूलभद्र वाचंयमेशः, क्व

चाहं तूल इवेषत्फुत्कारमात्रतोऽपि विशराहतो गम्यमानः ? अथ तं मुनिं प्रतिबुद्धं विज्ञाय कोशापि तं प्रणम्योवाच–हे मुने ! भवत्प्रतिबोधार्थं मया यत्किंचित्त्वां प्रति विरुद्धाचरणमाचरितं तन्मयि कृपापरेण त्वया क्षंतव्यं । अथ स्वात्मानं निंदन् द्रुतं गुरुसमीपे समागत्य सर्वोदंतं निवेद्य निजापराधं च क्षमयित्वा स पुनरालोचनापूर्वकं शुद्धचारित्रं जग्राह ।

अथैकदा तुष्टेन नंदराज्ञा सा कोशा कस्मैचिद्रथिकाय समर्पिता । परं संप्रति परपुरुषभोगाभिलाषरगाड्मुक्ता कोशा तं प्रति सर्वदा स्थूलभद्रगुणगणान् वर्णयामास । तदसहमानेन तेन रथिकेन तस्यै निजकलाकलापप्रदर्शनार्थं गवाक्षस्थेन बाणानुबाणानुसंधानकलयाम्रगुच्छं समाकृष्य वेश्यायै समर्पितं । कोशयापि सर्षपभृतस्थाले पुष्पैराच्छाद्य तदंतर्गतसूच्युपरि नृत्यं विधाय स्वविज्ञानमपि तस्मै दर्शितं । तद् दृष्ट्वा तुष्टेन रथिनोक्तं-हे सुभगे ! त्वया दुष्करकार्यं कृतं । वेश्ययोक्तं हे रथिक ! त्वया मया च कृते द्वे अपि कार्ये दुष्करे न, किं तु स्थूलभद्रेण यत्कार्यं कृतमस्ति तद्दुष्करेभ्योऽपि दुष्करं ज्ञेयमित्युक्त्वा तया सर्वोऽपि स्थूलभद्रोदंतस्तस्मै निवेदितस्ततः प्रतिबुद्धेन तेन दीक्षा गृहीता । इतोऽथ द्वादशवार्षिको दुष्कालः पतितः, साधुसाध्वीभिश्च महाकष्टेन स निर्वाहितः । तदापत्तौ पठनपाठनाभावतः सिद्धांताः साधूनां मुखपाठतो विस्मृताः, दुष्कालानंतरं पाटलीपुत्रे सर्वसंघो मिलितः । तदा यो यः सिद्धांतभागो यस्य यस्य मुखपाठे मिलितस्तत्सर्वमेकीकृत्य महाप्रयासेनैकादशांगानि पूर्णीकृतानि ।

अथ तस्मिन् काले चतुर्दशपूर्ववेत्ता श्रीभद्रबाहुस्वामी नेपालदेशे विहृतवान् । तस्याकारणार्थं पाटलीपुत्र-

मिलितसंघेन पूर्वोद्धारकृते तत्र द्वौ मुनी प्रेषितौ । मुनिभ्यां तत्र गत्वा श्रीभद्रबाहुस्वामिने संघसंदेशो ज्ञापितः ।
तेनोक्तं संप्रति मया महाप्राणध्यानं समारब्धमस्त्यतस्तत्र मयाऽगंतुं न शक्यते । तदा तौ साधू पश्चात् पाटली-
पुत्रे समागत्य तत्संदेशं श्रीसंघाय निवेदयांचक्रतुः । संघेन पुनर्द्वौ साधू तत्र प्रेष्य तस्मै संदेशितं च यः कश्चि-
त्संघाज्ञां न मन्यते तस्य को दंडो देय इति । तद्वचनतात्पर्यं विचिंत्य श्रीभद्रबाहुना कथितं श्रीसंघो मह्यं कृपा-
॥१४३॥ परो भूत्वात्र बुद्धिनिधीन् साधून् प्रेषयतु । तेभ्योऽहं पूर्ववाचनां दास्यामि, येन श्रीसंघकार्यसफलताविधानपूर्वकं
ममापि ध्यानांतरायो न भवेत् । श्रीसंघेनापि तत्स्वीकृत्य स्थूलभद्राद्याः पंचशतबुद्धिनिधानमुनयस्तत्र प्रेषिताः ।
कियता कालेनैकं स्थूलभद्रमहात्मानं विनाऽन्ये सर्वेऽपि साधवः सिद्धांताध्ययनोद्विग्नमानसाः संतः पश्चाद्वलिताः ।
स्थूलभद्रेण तु तत्र स्थित्वा दशपूर्वाण्यधीतानि ।

अथैकदा गृहीतदीक्षा यक्षाद्याः स्थूलभद्रभगिन्यस्तत्र गुरुवंदनार्थं समागताः, भद्रबाहुस्वामिनं वंदित्वा तत्र
च स्थूलभद्रमुनिमदृष्ट्वा ताभिर्विनयावनतमस्तकाभिः पृष्टं–हे गुरवः । स्थूलभद्रमुनिः क्वास्ति ? गुरुभिरुक्तं निकट-
देवकुले स्वाध्यायपरः स्थितोऽस्ति । तत् श्रुत्वा ता महासत्यो निजभ्रातरं वंदितुं तन्निकटस्थलदेवकुलं प्रति गमनं ॥१४३॥
चक्रुः । दूरतस्ताः समागच्छंतीर्विलोक्य निजचापल्यतः कुतहलोत्कंठितमानसेन तेन निजविद्याबलात्स्वकीयं विक-
रालसिंहरूपं विकुर्वितं । ताश्च तत्रस्थं महाभयंकरं पंचाननं विलोक्य मुग्धमृग्य इव भयकंपितचित्ताः द्रुतं पश्चा-
द्वलित्वा गुरुसमीपमागताः, प्रोक्तं च ताभिर्हे गुरवस्तत्र त्वस्मद्भ्रातरं नूनं कवलीकृत्यैको भयंकरः पंचाननः

समुपविष्टोऽस्ति गुरुभिर्ज्ञानोपयोगचक्षुषा विलोक्य कथितं–संप्रति तत्र सिंहो नास्ति, स्थूलभद्र एव समुपविष्टोऽस्ति । गुरुवचनप्रामाण्यं मन्यमानास्ताः पुनस्तत्र गता दृष्ट्वा च स्थूलभद्रं हृष्टाः सत्यो वंदनां विधायाग्रे समुपविष्टाः । स्थूलभद्रेण पृष्टं श्रीयकः क्वास्ति ? तदा तास्वेकावदत् तेनाप्यस्माभिः सहैव दीक्षा गृहीता, परं क्षणमपि बुभुक्षितुमसमर्थत्वादेकाशनमपि नाकरोत् । इतः पर्युषणापर्वोपागतं । महासत्याग्रहतस्तेन तद्दिने पौरुषी कृता । तदनंतरं सार्द्धपौरुषी, एवं महताग्रहेण तपोवृद्धितः संध्या समागता ।

ततो महासत्या तस्मै प्रोक्तमधुना रात्रिस्तु सुखेनैव निर्गमिष्यत्यतः प्रभाते एव पारणकं कार्यं । इतोऽर्द्धरात्रिसमये तेनाराधनापूर्वकं कालः कृतः । प्रभाते मुनिघातपातकालिप्तमात्मानं मन्यमानया महासत्या पारणकं न कृतं । संघेन मिलित्वा महासत्यै कथितं शुद्धाध्यवसायेन तत्पःकारणे त्वं निर्दोषैव, तथापि तयोक्तं मां यदि वीतरागो निर्दोषां प्रकटीकुर्यात्तदैवाहं पारणं विधास्ये । तदा संघेन कायोत्सर्गपूर्वकं शासनदेवताराधिता । ततः सा प्रकटीभूय संघाज्ञया तां महासतीं सीमंधरपार्श्वेऽनयत् । तत्र सीमंधरप्रभुस्तां निर्दोषां प्रकटीकृत्य चूलिकाद्वयं दत्तवान् । ततो महासत्या शासनदेवीसहायेनाथागत्य ते चूलिके संघाय समर्पिते । इत्यादिवार्तालापं विधाय ताः सर्वाः स्वकीयोपाश्रये समागताः । इतश्च स्थूलभद्रो वाचनाकृते श्रीभद्रबाहुसमीपे समागतः, परं गुरुणा सिंहरूपविकृतिस्तस्तमयोग्यं कथयित्वा वाचना न दत्ता । स्थूलभद्रेण बहुविधविनयोपायैः क्षमा याचिता, परं गुरुणा पाठो न दत्तः । संघेन मिलित्वा महताग्रहेण क्षमायाचनपूर्वकं गुरवो विज्ञप्तास्तदा तैः केवलं सूत्रपाठतः शेषचतुः पूर्वाणि

स्थूलभद्राय पाठितानि, उक्तं च त्वयापि शिष्येभ्यो दशपूर्वाण्येव देयानि न त्वपराणि ।

अथैकदा स्थूलभद्रमुनिर्विहरन्नेकस्मिन्नगरे पूर्वमित्रगृहे समागतः । मित्रं तु विदेशगतमभूत् । तस्य भार्यया सन्मुखमागत्य मुनेः स्वागतं कृतं । स्थूलभद्रेण तां विषण्णां विज्ञाय पृष्टं–मम सुहृत्सोमः क्वास्ति ? तयोक्तं–हे भगवन् ! स तु धनार्जनकृते देशांतरे गतोऽस्ति । तदा तयानुज्ञया स्थूलभद्रेण तस्य गृहमध्ये स्तंभाधो भूतलांतर्द्रव्यसमूहं ज्ञानोपयोगतो दृष्ट्वा तस्यै तत्स्तंभसन्मुखं मुहुर्मुहुर्निजहस्तं विधायोपदेशो दत्तः । ततो महामुनिस्थूलभद्रोऽन्यत्र विजहार । कियद्दिवसानंतरं स सोमोऽपि स्वांतरायकर्मयोगतो धनार्जनं विनैव विषण्णः सन् गृहे समागतः । भार्यया च स्थूलभद्रागमनवृत्तांतः कथितः । हृष्टेन सोमेनोक्तं तेन प्रभुणा किं कथितं ? तयोक्तं–हे स्वामिन् ! तेन भवन्नाम गृहीत्वोक्तं स क्व गतोऽस्ति ? मयोक्तं–हे भगवन् ! धनार्जनकृते देशांतरं गतोऽस्ति । ततस्तेन महात्मना मुहुर्मुहुरेतत्स्तंभं प्रति हस्तं प्रसार्य मह्यमुपदेशो दत्तः । इति श्रुत्वा सोमेन चिंतितं नूनं तस्य महात्मनः संज्ञा निरर्थका नैव भवेदिति विचार्य तेन तस्य स्तंभस्याधो भूमिः खनिता । तत्कालमेव ततः सपादलक्षमितं द्रव्यं निर्गतं । अथ श्रीस्थूलभद्रस्वामी प्रांतेऽनशनं विधाय स्वर्गे गतः ॥ **इति श्रीशीलकुलके स्थूलभद्रकथा** ॥ ॥१४५॥

मणहरतारुणभरे, पत्थिज्जंतोवि तरुणिनिअरेण । सुरगिरिनिच्चलचित्तो, सो वयरमहारिसी जयउ ॥१३॥

व्याख्या–मनोहरयौवनभरैः स्त्रीणां वृंदैः प्रार्थितोऽपि यः श्रीवज्रस्वामी सुरगिरिवन्मेरुवन्निश्चलचित्तोऽभूत्,

स श्रीवज्रस्वामी जयतु ॥१३॥ श्री **वज्रस्वामिकथा** चेत्थं—

मालवदेशे तुंबवननामा ग्रामोऽस्ति । तत्रातिधनवान् धर्मवांश्च धनगिरिनामा व्यवहारी वसति । स वैराग्यवासितमानसोऽपि पितृभ्यां महताग्रहेण सुनंदाभिधकन्यया सह परिणायितः । अथो धनगिरिणा चिंतितं पुत्रोत्पत्त्यनंतरमहं दीक्षां गृहिष्ये । कालांतरे सुनंदायाः कुक्षौ कोऽपि देवजीवो गर्भत्वेनोत्पन्नस्तदा धनगिरिणा वैराग्येण मोहोन्मादं परिहृत्य श्रीसिंहगिरिगुरुसमीपे दीक्षा गृहीता । धनगिरिमुनिर्निजमातुलार्यसमितमुनिना सह शास्त्राध्ययनं करोति ।

अथ सुनंदाया संपूर्णसमये तेजोऽभिराममेकं पुत्ररत्नं प्रसूतं । तस्य जन्मोत्सवे गृहे मिलिता नार्यः परस्परं कथयंति यद्यस्य बालस्य पिता दीक्षां नाग्रहिष्यत्तर्हि बालस्यास्य जन्मोत्सवं स महताडंबरेणाकरिष्यत् । तत् श्रुत्वा तस्य बालस्य जातिस्मरणं संपन्नं । ततस्तेन दीक्षाग्रहणेच्छुना मातुरुद्वेगाय रात्रिदिवा रुदनं कर्तुं समारब्धं । एवं रुदतस्तस्य षण्मासा व्यतिक्रांताः । उद्विग्नया मात्रा प्रातिवेश्मिकादिकथनतो चिंतितं यदस्य पिता चेदत्र समागच्छेत्तर्हि रुदनशीलो बालोऽयं तस्मै एव मया समर्पणीयः । इतो धनगिर्यादिपरिवारयुताः श्रीसिंहगिरयस्तत्र समागताः । धनगिर्यार्यसमितावुभावपि गुरुमापृच्छ्याहारार्थं चलितौ । तदा श्रुतोपयोगतो गुरुणोक्तमद्य युवाभ्यां सचित्ताचित्तं यदपि मिलेत्तद्ग्राह्यं । तथेति कृत्वा तौ विहरमाणौ सुनंदागृहे समागतौ । तौ समालोक्योद्विग्नया तया प्रोक्तं रुदनशीलोऽयं भवदंगजो भवतैव ग्राह्यः । अस्य दिवारात्रि रुदतोऽगजस्योद्विग्नया मम न किंचिदपि प्रयो-

जनमस्ति । ताभ्यामपि गुरुवचनं संस्मृत्य सर्वसाक्षियुतं तं बालं झोलिकायां निक्षिप्याग्रे चलितम् ।

अथ स बालोऽपि रुदनतो विरराम । क्रमेण च तावुपाश्रये समागतौ । झोलिकां भूरिभारयुतां दृष्ट्वा गुरुणा तस्य वज्र इति नाम विधाय साध्वीनामुपाश्रये रक्षितस्ताभिश्च शय्यातरश्राविकायै पोषणार्थं समर्पितः । तत्रोपाश्रये पालनके सुप्तो वज्रो महासतीनां पठनश्रवणेनैकादशांगानि सूत्रार्थतः पठितवान् । गुरवस्त्वन्यत्र विजहुः । वज्रोऽयं श्राविकागृहे क्रमेणाष्टवार्षिको जातः, तस्य सरससुकोमलवचनैः श्रीसंघोऽप्यत्यंतं प्रमोदं प्राप्तः ।

अथ सुनंदा स्वकीयांगजमेवंविधं निपुणं मनोहररूपवाग्विलासादियुतं दृष्ट्वा दुर्ललितेव मोहदशां प्राप्ता । श्राविकायै मुहुर्मुहुः कथयामास, ममांगजोऽयमतो मह्यं समर्पय । श्राविकयोक्तमेतद्गुरुन्यासोऽस्ति कथमहं तुभ्यं समर्पयामीत्युक्ता निराशा शोचनीया सुनंदा मोहवशेन सर्वदा तद्गृहे समागत्यैव वज्रं दूरादेव विलोक्य हृदि दूना पुनर्निजगृहे समायाति । चिंतयति च यदि धनगिरिरागमिष्यति तर्हि ममैनं पुत्रं तस्य कथयित्वा गृहिष्यामीति विचिंत्य सा घनाघनमिव तदागमनं प्रतीक्षमाणा स्थिता । इतस्तदाशागुणाकृष्टा इव धनगिर्यादियुताः श्रीसिंहगिरिसूरयस्तत्र समागताः । दृष्ट्वा सुनंदा द्रुतमुपाश्रये समागत्य धनगिरितः पुत्रं मार्गयामास । धनगिरिणोक्तं--हे महानुभावे ! तदैव त्वया बहुजनसाक्षिकं सोऽस्माकं समर्पितोऽस्ति अतस्ते पुनर्नैव मिलिष्यति । परस्परं विवादो जातः । प्रांते राज्ञोऽग्रे सर्वेगताः । राज्ञोक्तं–यस्याहूतो बालो गच्छेत्तस्य समर्पणीयः । द्वितीयदिने राजसभा मिलिता तदा सुनंदा विविधप्रकारसुखभक्षिकावस्त्रालंकारकुतूहलकारिवस्तूनि गृहीत्वा

॥१४७॥

राजसभायां समागता । मुनयोऽपि श्रीसंघयुता वज्रमादाय तत्र समागताः ।

अथ नृपाज्ञया सुनंदा बहुसुखभक्षिकादिवस्तूनि दर्शयित्वा वज्रमाह्वयामास । तदा वज्रेण चिंतितं यद्यपि माता पूज्या, तस्यै दुःखदानं नैव युक्तं, परं यदि मातरं प्रीणयामि तदा संघापमानं भवेत्, तच्च महद्दूषणं । किंच मम दीक्षातो वैराग्यमापन्ना मे मातापि दीक्षां गृहिष्यतीति विचार्य स मातुरंतिके नायातः । ततो राजाज्ञया धनगिरिणा वज्रं प्रत्युक्तं–हे वत्स ! अस्माकं पार्श्वे रजोहरणमुखवस्त्रिके स्तः । यदि तवेच्छा भवेत्तदा गृहाण । तदा वज्रेण रजोहरणं रागाद्यंतरंगारिरजोहरणैकदक्षं संसारसुभटभंगैकमुद्गरं च मन्यमानेन द्रुतं गृहीत्वा नृपसभायां नर्तितं । तद्दृष्ट्वा संघः प्रमुदितः । सुनंदयापि क्षणं विलप्य कथितं यदि मे भर्तृपुत्राभ्यां दीक्षांगीकृता तर्हि सांप्रतमहमपि चारित्रं गृहीष्यामीत्युक्त्वा भ्रातृपुत्राभ्यां सिंहगिरिगुरुसमीपे दीक्षा गृहीता । प्रांते सुनंदा चारित्रं प्रपाल्य सद्गतिं गता ।

अथैकदा गुरवो बहिर्गता आसन् तदा श्रीवज्रस्वामी सर्वसाधूनामुपधीन् गृहीत्वा शिष्यस्थाने च संस्थाप्य मध्यस्थितः स्वयं वाचनाचार्य इवैकादशांगपाठान् महता स्वरेण दातुं प्रवृत्तः । इतो गुरवस्तत्रोपाश्रयद्वारं समागताः । महता ध्वनिनैकादशांगवाचनादानपरं वज्रस्वामिनं विज्ञायाश्चर्यंगतमानसेन गुरुणा तत्क्षोभार्थं महता स्वरेण नैषेधिकीमुच्चार्योपाश्रये प्रविष्टं । गुरुशब्दं श्रुत्वा वज्रस्वामी सहसोत्थाय सकलोपधीन् योग्ययोग्यस्थानेषु मुक्त्वा द्रुतं गुरुसन्मुखमागत्य निजात्मक्षालनमिव गुरुचरणक्षालनं कृतं । अथ गुरुभिर्वज्रस्वामिज्ञान-

ज्ञापनार्थं सर्वसाधुभ्यः कथितमहं स्तोककदिनावध्यासन्नग्रामे गमिष्यामि । साधुभिरुक्तं–हे स्वामिन् ! तर्हि अस्माकं वाचनाः कः प्रदास्यति ? गुरुभिरुक्तमयं वज्रस्वामी युष्मभ्यं वाचनाः प्रदास्यति । साधुभिस्तदाकर्ण्याधिगताश्चर्यैरपि गुरुवचनं प्रमाणमितिमन्यमानैस्तूष्णीं स्थितं । प्रभाते गुरुविहारानंतरं श्रीवज्रस्वामिना सर्वसाधुभ्यस्तथा वाचना दत्ता यथा मासैकपाठोऽपि तैर्दिवसैकमध्ये साश्चर्यं हृद्गोचरीकृतः । कालांतरे गुरवस्तत्र समागतास्तैः पृष्टाश्च शिष्या वज्रस्वाम्यधिगतवाचनाप्रशंसां चक्रुः । ततो गुरुभिः श्रीवज्रस्वामिने वाचनाचार्यपदं दत्तम् ।

अथैकदा परिवारयुता गुरवोऽवंतीं प्रति प्रस्थिताः । मार्गे श्रीवज्रस्वामिपूर्वभवमित्रतिर्यग्जृंभकदेवैः श्रावकरूपं कृत्वाऽऽहारकृते श्रीवज्रस्वामिनो निमंत्रिताः । परं तैर्देशकालानुमानादिभिस्तं देवपिंडं विज्ञाय न गृहीतस्तदा तुष्टैस्तैस्तस्मै वैक्रियलब्ध्याकाशगामिनीविद्ये प्रदत्ते । क्रमेण गुरुवचनतस्तेन श्रीभद्रगुप्ताचार्यपार्श्वाद्दशपूर्वाणि पठितानि । तदा तिर्यग्जृंभकदेवकृतमहोत्सवपूर्वकं गुरुभिस्तस्याचार्यपदं दत्तं । क्रमेण श्रीसिंहगिरिसूरीणां स्वर्गगमनानंतरं वज्रस्वामी निजचरणन्यासैर्भूपीठं पावयन्ननेकभव्यजीवकल्पपादपान्निजोपदेशामृतधाराभिः सिंचयन् विजहार । इतः पाटलीपुत्रनगरे धनश्रेष्ठिनो धारिणीभार्याकुक्ष्युद्भवा रूपनिर्जितनिर्जरांगना रुक्मिण्यभिधाना पुत्री वर्त्तते । सा निजगृहनिकटस्थोपाश्रये साध्वीभ्यः शास्त्राध्ययनं करोति ।

अथैकदा साध्वीमुखात् श्रीवज्रस्वामिनो रूपादिगुणवर्णनं निशम्य मुग्धतया तयैवं प्रतिज्ञा कृता यदस्मिन् भवे मम भर्ता श्रीवज्रस्वाम्येव भवतु । तत्पित्रा तत्प्रतिज्ञां विज्ञाय तस्यै कथितं–हे मुग्धे ! स वज्रस्वामी तु

॥१४९॥

वीतरागो निस्पृहो भवभीतः संसारसागरतरणैकबद्धकक्षो विषयपराङ्मुखो वर्तते । इतः श्रीवज्रस्वाम्यपि विहरन् पाटलीपुत्रनगरे समागतस्तदा स धनश्रेष्ठी शतकोटीदीनारद्रव्यविविधालंकारवस्त्रादिभिर्युतां तां रुक्मिणीं पुरस्कृत्य श्रीवज्रस्वामिसमीपे समागत्य कथयामास–हे स्वामिन्नियं मे पुत्री भवद्गुणगणाकृष्टहृदया भवंतमेव परिणयितुं गृहीताभिग्रहा वर्तते, तदेतद्द्रव्ययुतां तां स्वीकुरु । गुरुणोक्तं–हे महानुभाव ! धनकन्ययोर्लोहशिलानिर्मितनौनिभयोः संसारसागरतरणैकाभिलाषस्य मे प्रयोजनं नास्ति । तत् श्रुत्वा विषण्णया रुक्मिण्योक्तं–हे स्वामिन् ! तर्हि मया कृता प्रतिज्ञा कथं पूर्यते ? गुरुणोक्तं–यदि तव ममोपर्येव रागो वर्तते तर्हि त्वमपि मयाचीर्णमेव पंथानमनुसर । किमेभिरसारैः क्षणविध्वंसिविषयजन्यसौख्यैः ? किं च प्रांते रागाद्यंतरंगारिनिकरैरप्यगम्यायां मोक्षनगर्यां गत्वा तत्रावां मिलित्वा निःशंकं निर्भयं शाश्वतानंताभंगुरानंदसंदोहयुतं सुखास्वादं लभिष्यावहे । कृते चैवं तव प्रतिज्ञापि पारं प्रयास्यति । इति श्रुत्वा प्रतिबुद्धया तया वैराग्यं प्राप्य तत्सकलद्रव्यव्यययुतमहोत्सवपूर्वकं दीक्षा गृहीता । अथैतो द्वादशवार्षिको दुष्कालः समागतस्तदा धान्याद्यभावतः सकलसंघो दुःखभाग्बभूव । कृपालुः श्रीवज्रस्वामी निजविद्याप्रभावतः सकलसंघं काष्ठपट्टे समारोप्याकाशमार्गेण सुभिक्षयुतायां नगर्यां समागतः । तत्र पर्युषणापर्वणि बौद्धमतानुयायिराज्ञा द्वेषभावतो जिनमंदिरे पुष्पनिषेधः कृतस्तदा संघाज्ञया श्रीवज्रस्वामी जिनशासनप्रभावनार्थं निजविद्याबलेन नंदनवनाद्विंशतिलक्षदिव्यपुष्पाण्यानयत् । तद् दृष्ट्वा प्रतिबुद्धेन राज्ञा जैनधर्मोंगीकृतः । अथ श्रीवज्रस्वामिनो निजशिष्यं वज्रसेनं गणं समर्प्याकथयन्–यदा त्वं सोपारकनगरे लक्षमूल्यपाकतो भिक्षां लभसे

तद्दिनतः सुकालो भविष्यतीति कथयित्वा स्वयमनशनं प्रतिपद्य स्वर्गं गताः । अथ श्रीवज्रसेनसूरिरपि विहरन् क्रमेण सोपारकं प्राप्तस्तत्र च तेन लक्षमूल्यपाकतो भिक्षा लब्धा गतश्च दुष्कालः । श्रीवज्रसेनसूरितो नागेंद्रचंद्रनिर्वृत्तिविद्याधराख्याश्चत्वारः शाखा निर्गताः ॥ **इति श्रीशीलकुलके वज्रस्वामिकथा** ॥

मुणिउं तस्स न सक्का, सहुस्स सुदंसणस्स गुणनिवहं । जो विसमसंकडेसुवि, पडिओवि अखंडसीलधरो ॥१४॥

व्याख्या—तस्य सुदर्शनश्रेष्ठिनः श्रावकस्य गुणनिवहं ज्ञातुं पंडिता अपि समर्था न, यो महानुभावो विषमसंकटे पतितोऽप्यखंडशीलधारकः संजातः ॥१४॥ तस्य कथा चेत्थं—

अंगदेशे चंपानगर्यां दधिवाहनो राजा, तस्य रूपनिर्जितरंभाऽभयानामभार्या किं च तस्यामेव नगर्यां ऋषभदासाख्यः श्रेष्ठी, तस्य भार्याऽर्हद्दास्यभिधानास्ति । तयोर्गृहे सुभगाभिधो गोमहिष्यादिपालको गोपालोऽस्ति । स सर्वदा गोमहिष्यादिचारणार्थं वने याति । अथैकदा वनात्पश्चाद्वलमानेन तेनैको निर्वस्त्र शीतपरीषहं गृह्णन् प्रतिमास्थो मुनिर्दृष्टः । सुभगो गृहमागत्य तत्साधुशीतकष्टं स्मरन् रात्रिं कथंचिदतिक्रम्य प्रभाते पुनर्गोमहिष्यादियुतस्तत्र वने समागतः । मुनिं च तथैव ध्रुवमिव तत्र निश्चलं दृष्ट्वा हृदि चमत्कृतः । तावन्मुनिः "नमो अरिहंताणं" इत्युच्चरन्नाकाशे समुत्पतितः, तदा सुभगेन चिंतितं "नमो अरिहंताणं" इति नूनं गगनगामिनी विद्या संभवतीति विचार्य स दिवारात्रं तदेव पदं जल्पति ।

अथैकदा वर्षाकाले तस्मिन् गोमहिष्यादियुते वने स्थिते सति नद्यां जलपूरं समागतं । तदा पशवस्तु तरित्वा परपारं प्राप्ताः । सुभगस्तु तटिनीतटस्थित एव चिंतयति मम पार्श्वे या गगनगामिनी विद्या वर्तते, तस्या अद्याहं परीक्षां करोमीति ध्यायन् "नमो अरिहंताणं" इत्युच्चरन्नद्यां पपात । इतो जलांतःस्थखदिरकाष्ठाग्रेण विद्धो मृत्वा नमस्कारध्यानमाहात्म्येनार्हद्दासीकुक्षौ पुत्रत्वेनोत्पन्नः । तस्या गर्भानुभावतो धर्ममयदोहदाः समुत्पन्नाः । संपूर्णसमये पुत्रजन्म जातं । सर्वांगसुंदरं च तं दृष्ट्वा तस्य सुदर्शन इति नाम दत्तं । क्रमेण यौवनं प्राप्तोऽसौ पित्रा मनोरमया कन्यया सह परिणायितः । जैनधर्मशिक्षापेक्षसानुरागेण तेन गुरुसमीपे परस्त्रीभोगनियमो गृहीतः । अथ तत्रैव नगरे कपिलनामैकः पुरोहितो वसति, तेन सह सुदर्शनस्य प्रीतिर्जाता ।

अथैकदा पुरोहितभार्या कपिला सुदर्शनस्य मनोहरं रूपं दृष्ट्वा मदनातुरा जाता । कपिले ग्रामातरं गते सति सैकदा सुदर्शनसमीपे समागत्य कथयामास-भो सुदर्शन ! तव मित्रशरीरेऽद्याकुशलमस्त्यतोऽसौ त्वां मिलनार्थमार्थमाह्वयति । तत् श्रुत्वा सरलः सुदर्शनो मैत्र्यगुणाकृष्ट इव द्रुतं तया सह मित्रगृहे समागतः । सुदर्शने गृहांतः समायाते सति कपिलया गृहकपाटौ दत्तौ । सुदर्शनेन चिंतितं, नूनमेतद्ब्रह्मादीनामप्यगोचरं स्त्रीचरित्रं दृश्यते । इतः कपिला स्फारशृंगारा नानाविधहावभावान् दर्शयंती निजांगोपांगान् प्रकटीकुर्वंती मारविकाराविर्भावकलितैर्विविधवचनैस्तस्मै भोगप्रार्थनां चकार । तदावसरज्ञेन सुदर्शनेनोक्तं-हे कपिले ! एतत्कार्यं जगति कस्य प्राणिनः प्रियं नास्ति ? परं त्वया तु सर्वथैवायं मिथ्या प्रयत्नः कृतो यतोऽहं क्लीबोऽस्मि । तत् श्रुत्वा

गलितमदनविकारया तया सद्यो गृहकपाटौ समुद्घाटितौ । तदा सुदर्शनोऽपि द्रुतं ततो निःसृत्य व्याधपंजरमुक्तपक्षीव निजगृहे समायतो गृहीतश्च तेनाद्वितीयेन परगृहगमने नियमः । इतश्चैकदा विश्वेऽपि नगरजना इंद्रमहोत्सवे समागते वनमध्ये गंतुं प्रवृत्ताः । अभयाराज्ञ्यपि कपिलायुता सुखासनस्थिता वने चचाल । मार्गे ताभ्यां पंचांगजपरिवृता तांबूलचर्वणारुणाधरपल्लवा स्तनफलस्तबकान्विता विकसितहास्यकुसुमोत्करा जंगमा कल्पवल्लीव सुदर्शनभार्या मनोरमा दृष्टा । तां भूरिपुत्रवतीं दृष्ट्वा साधारणस्त्रीस्वभावतः कपिलयाऽभयाग्रे पृष्टं—हे सखि ! कस्येयं भार्या वर्त्तते ? अभययोदितमियं पंचपुत्रोपेता सुदर्शनश्रेष्ठिभार्यास्ति । तदाश्चर्यं गतया कपिलया हसित्वोक्तं—हे सखि ! क्लीबस्यापि किं संततिः संभवति ? अभययोक्तं—त्वया कथं ज्ञातं यत्सुदर्शनः क्लीबोऽस्ति ? तदा तयाप्यतिस्नेहेन स्वकीयः सर्वोऽपि वृत्तांतस्तस्यै कथितः । तत् श्रुत्वा हसित्वाभययोक्तं—हे सखि ! त्वमीदृशी चतुरापि तेन धूर्तेन वंचिता, नूनं स परस्त्रीसंगे एव नपुंसकोऽस्ति, स्वगृहे गृहिण्याः पुरतो नपुंसको नास्त्येव । तत् श्रुत्वा हास्यकोपकलितया कपिलया प्रोक्तं—हे भगिनि ! मम चातुर्यं तु भस्मनि हुतमिव निरर्थकं गतं, परं यदि संप्रति त्वं चेत्सुदर्शनं वंचयेस्तदैवाहं तवापि चातुर्यं सत्यं जानामीत्युक्ता साभिमाना राज्ञ्यपि तत्कार्यार्थं प्रतिज्ञां चकार,

अथ कतिचिद्दिवसानंतरं राज्ञ्या निजधात्रीमातुः पुरो निजप्रतिज्ञावार्ता कथिता । धात्र्या प्रोक्तं—त्वं चिंतां मा कुरु । तवेमां प्रतिज्ञामहं पूरयिष्यामीत्युक्त्वा तामाश्वासयामास । अथ क्रमेण तया ज्ञातं

॥१५३॥

यत्सुदर्शनोऽष्टमीप्रमुखपर्वणि पौषधं गृहीत्वा कस्मिंश्चिच्छून्यगृहे कायोत्सर्गस्थस्तिष्ठति । अथ कार्तिकपूर्णिमायां कौमुदीमहोत्सवे समागते सति राजादिनगरलोका वनमध्ये गताः । राज्ञी तु निजदेहापाटवमिषेण निजप्रासादे एव स्थिता । अथ धात्री प्रथमत एव निर्मितां सुदर्शनसदृशीं काष्ठमयीं प्रतिमां सुखासने संस्थाप्य सखीभिः परिवृता यक्षप्रतिमोत्सवमिषं कुर्वाणा राजदुर्गप्रतोल्या बहिर्निर्गता । प्रतोलीरक्षकैश्च स काष्ठमयी यक्षप्रतिमा दृष्टा । बहिरागत्य तां प्रतिमां गुप्तापवरके संस्थाप्य शून्यगृहे कायोत्सर्गस्थं सुदर्शनं मार्जारी मूषकमिवोत्पाट्य सा तस्मिन् सुखासने स्थापयामास । पुनस्तेनैव मार्गेण राजदुर्गप्रतोल्यां समागता, सविश्वासैरारक्षकैरनिवारिता सुदर्शनयुतं सुखासनं राज्ञीसमीपे समानयत् । राज्ञी तं दृष्ट्वा हृष्टा सती विविधहावभावान् प्रदर्शयंती कटाक्षविक्षेपपूर्वकं तस्मै भोगप्रार्थनां चकार । सुदर्शनस्तु मेरुरिव तस्या विविधवचनप्रपंचचंडवातैरक्षुब्ध एव कायोत्सर्गध्याने स्थितः । तदा तया निर्लज्जया स्वकीयवस्त्राणि परित्यज्यानेकविधानुकूलोपसर्गास्तस्य कृतास्तथापि तं निश्चलं ज्ञात्वा तया नानाविधभयवचनानि कथितानि । परं सुदर्शनस्तु चतुःप्रहरान्यावत्कायोत्सर्गे एव तस्थौ । अथ प्रातःकाले यदा नृपागमनावसरो जातस्तदा निःकृपया तया निजदेहं स्वनखैर्विदार्य वस्त्राभूषणानि च त्रोटयित्वा निजदुराचरणोद्घोषणं कुर्वतीव पूत्कारं चकार । तत्क्षणमेव प्राहरिकैस्तत्रागत्य कायोत्सर्गस्थः सुदर्शनो दृष्टो ज्ञापितश्च तैर्नृपाय । नृपोऽपि तत्रागत्य सुदर्शनं दृष्ट्वा चिंतितवान् यदमृतादपि विषप्रकटीभवनं न संभवतीति विचार्य राज्ञा सुदर्शनस्तद्वृत्तांतं पृष्टः । सुदर्शनेन राज्ञीदयया किमपि न जल्पितं । तदा राज्ञानुमितं नूनमेष नीतिपथभ्रष्टो विज्ञायते ।

इति विचिंत्य राजा दुर्गपालायादिष्टं यदेनं नगरमध्ये विडंब्य शूलायामारोपयेति । राज्ञ आदेशमासाद्य यमदूतै-
रिवातिभयानकैर्दुर्गपालसेवकैः स कचेष्वाकृष्य बहिर्निष्कासितस्ततो मुंडितार्धमस्तकं कंठस्थापितार्कपुष्पमालं कृतर-
॥१५५॥ क्तांजनललाटतिलकं शिरोधार्यमाणसूर्पच्छत्रमेवंविधविडंबनापूर्वकं सुदर्शनं रासभोपरि समारोप्य ते राजमार्गं
चेलुः । इतस्तं वृत्तांतं श्रुत्वा तद्भार्यया मनोरमया चिंतितं चंद्रादपि कदाचिदंगारवृष्टिर्भवेत् परं मम भर्तुः पर-
स्त्रीलंपटत्वमसंभवितमेवेति विचार्य सा गृहदेवालये गत्वा जिनं पूजयित्वा कथयामास–हे शासनदेवि ! मम भर्तुः
सान्निध्यं कार्यमित्युक्त्वा सा कायोत्सर्गे तस्थौ । तत्क्षणमेव शासनदेव्या प्रकटीभूय तस्यै कथितं–हे महासति !
त्वं चिंतां मा कुरु । अहं तच्छीलमहात्म्यात्सांनिध्यं करिष्यामित्युक्त्वा साऽदृश्या बभूव । अथैवं विडंब्यमानं
सुदर्शनं ते शूली समीपे समानीय तस्यामारोपयामासुः । तत्क्षणमेव सा शूली सिंहासनरूपा जाता । ततस्तैस्तस्मै
खड्गादिप्रहारा दत्तास्ते प्रहारा अप्यलंकारतां भेजुः । अथ तैर्दुर्गपालसेवकैस्तद्वृत्तांतो राज्ञे निवेदितस्तदा राजा
स्वयं तत्रागत्य तथास्थितं च सुदर्शनं दृष्ट्वा प्रणामं कृत्वा स्वापराधं क्षामयामास । सन्मानपुरस्सरं च तं तद्गृहे ॥१५
प्रेषयामास । ततो राजा तत्सम्बद्धवृत्तांतं विज्ञायाऽभयां गृहान्निष्कासयितुं लग्नस्तदा सुदर्शनेनागत्य राजानं च विज्ञाप्य
तस्यै अभयदानं दापितं । किंतु लज्जया विषण्णीभूतया तया गलपाशेनात्मघातः कृतः । अथ तस्या धात्रिमातापि
राज्ञा नगरान्निष्कासिता पाटलीपुत्रे देवदत्तागणिकागृहे स्थिता । कियता कालेन सुदर्शनो वैराग्यमासाद्य दीक्षां
गृहीत्वा पाटलीपुरे समागतः तदाऽभयाधात्री तमुपलक्ष्य कपटश्राविकीभूयाहारदानमिषेण देवदत्तागृहे समानीय देव-

दत्तायुता तस्य नानाविधोपद्रवांश्चकार । किंतु तं निश्चलं विज्ञाय संध्यायां स्वयमेव मुमोच । सुदर्शनमुनिरपि स्मशाने गत्वा कायोत्सर्गेण तस्थौ । तत्र व्यंतरीभूतोऽभयाजीवः पूर्ववैरेणागत्य तं प्रत्यनेकानुपसर्गांश्चकार, किंतु शुभध्यानेन सुदर्शनमुनिना केवलज्ञानमासादितं । देवैश्च महोत्सवः कृतः । अभयाजीवव्यंतर्यापि सम्यक्त्वमंगीकृतं । देवदत्ताभयाधात्रीमात्रादिभिश्च श्रावकत्वमंगीकृतं । क्रमेण च सुदर्शनकेवली मोक्षं गतः ॥ **इति श्रीशीलकुलके सुदर्शनश्रेष्ठिकथा** ॥

सुंदरि सुनंद चिल्लण–मणोरमा अंजणा मिगावईअ । जिणसासणसुपसिद्धा, महासइओ सुहं दिंतु ॥१५॥

व्याख्या–सुंदरी सुनंदा चिल्लणा मनोरमा अंजनासुंदरी मृगावती, आदिशब्दादन्या दमयंतीप्रमुखा महासत्यो ज्ञातव्याः, जिनशासनमध्ये प्रसिद्धास्ता महासत्यः सुखं ददतु ॥१५॥

अत्र सुंदरी कथा–'तपःकुलके विख्यातास्ति, श्रीवज्रस्वामिमातुः सुनंदायाः कथा वज्रस्वामिकथायां कथिता यया भर्तुर्वियोगेऽपि शुद्धं शीलं पालितं । सुदर्शनश्रेष्ठिभार्यामनोरमायाः कथा सुदर्शनश्रेष्ठिवृत्तांते कथिता ।

अथ चिल्लणांजनासुंदरीमृगावतीनां कथाः कथ्यंते । तत्र प्रथमं चिल्लणायाः कथा प्रारभ्यते—

चिल्लणा सती कथा–विशालायां नगर्यां श्रीवीरप्रभुमातुलश्चेटकाभिधो राजा राज्यं करोति । तस्य च सप्त पुत्र्यो वर्त्तते, चेटकराज्ञा द्वाधश श्रावकव्रतानि गृहितानि.

अथ तस्य सप्तपुत्रीमध्यात्सुज्येष्ठाचिल्लणाभिधाने द्वे पुत्र्यौ कुमारिके आस्तां । श्रेणिकेन सुज्येष्ठां मनोहर-
रूपां निशम्य चेटकं प्रति दूतं प्रेष्य सा मार्गिता । किं तु न्यूनकुलत्वेन चेटकः श्रेणिकाय तां नार्पयत् । ततोऽभय-
॥१५७॥ कुमारः सुगंधितैलविक्रयकारकवेषं धृत्वा वैशाल्यां समागत्य चेटकराजद्वाराग्रे आपणं कृत्वा स्थितः । ततो यदा
सुज्येष्ठाया दासी तैलग्रहणार्थं समायाति, तदा स स्तोकमूल्येन बहुतैलं ददाति । श्रेणिकचित्रप्रतिकृतिं च दर्शयति ।
तदनंतरं दासी तां प्रतिकृतिं सुज्येष्ठायै दर्शयामास । सापि श्रेणिकराजप्रतिकृतिं दृष्ट्वा मोहिता । ततस्तया
बुद्ध्या ज्ञातं नूनं मदानयनकृतेऽत्राभयकुमारः समागतोऽस्तीति विचिन्त्य लेखं लिखित्वाऽभयकुमाराय ज्ञापितं यदि
त्वं प्रवीणोऽसि तदा मां श्रेणिकेन सह मेलय । ततोऽभयकुमारेण प्रच्छन्नतया सुज्येष्ठायाः प्रासादावधि सुरंगिका
कारिता । तन्मध्ये रथस्थः श्रेणिकः सुलसाया द्वात्रिंशत्पुत्रैः सह समागतो दत्तश्च संकेतः सुज्येष्ठायै । तयोक्तं
ममाभरणकरंडकं गृहीत्वाधुनैवागच्छामीत्युक्त्वा त्वरितपदैः सा प्रासादमध्ये समागता । तदा चिल्लणा तामतित्वर-
मागतां विलोक्यापृच्छद्—हे भगिनि ! त्वं कथं व्याकुला दृश्यसे ? सुज्येष्ठया चिन्तितं, भगिन्यै कथयित्वैव गच्छा-
मीति विचार्य सा सर्वमप्युदंतं कथयित्वाभूषणकरंडकं गृहीतुमपवरकमध्ये गता । तदवसरं प्राप्य द्रुतं चिल्लणा ॥१५७॥
सुरंगायामागत्य श्रेणिकरथे समारूढा । विह्वलतश्च श्रेणिकेनापि तामनुपलक्ष्य रथो नोदितः । इतः सुरंगाया-
मागता सुज्येष्ठा रथमनालोक्य प्रासादे च चिल्लणामदृष्ट्वा पूत्कारं चकार । तत्क्षणमेव चेटकराजसेवकैः सुरंगायां
प्रविश्य पृष्ठस्थसुलसाद्वात्रिंशत्पुत्रा मारिताः । इतोऽविलंबं रथं प्रेर्यमाणः श्रेणिकश्चेल्लणायुतो राजगृहे समागतः, कृतं

च चेल्लणया सहैव तेन पाणिग्रहणं । पश्चात्सुज्येष्ठया वैराग्येण श्रीवीरप्रभुसमीपे दीक्षा गृहीता ।

अथ चिल्लणायाः कोणिकहल्लविहल्लाख्यास्त्रयस्तनयाः संजाताः । श्रीवीरेण ता सप्तापि भगिन्यः सतीत्वेन व्याख्याताः । श्रेणिकोऽपि क्षायिकसम्यक्त्वधारी वर्तते । अथैको द्विजजीवो मृत्वा दर्दुरो जातः । स भगवद्वंदनार्थमागच्छन् । पथि श्रेणिकाश्वखुरेण मृतः श्रीवीरध्यानतो देवश्च जातः ।

अथैकदा देवसभायां सौधर्मेन्द्रेण श्रेणिकसम्यक्त्वप्रशंसा कृता । तदश्रद्धानेन तेन कुष्ठिरूपं कृत्वा प्रभुपार्श्वे समागत्य प्रभोः स्पर्शः कृतः । मत्स्यजालधारिसाधुरूपं कृतं, गर्भिणीसाध्वीरूपं च कृतं । एवं तेन बहुधा श्रेणिकसम्यक्त्वपरीक्षा कृता, परं तं निश्चलं विज्ञाय संतुष्टेन तेन श्रेणिकायैको हारो गोलकद्वयं च दत्तं । श्रेणिकेन स हारश्चेल्लणायै दत्तो गोलकद्वयं च नंदाराज्ञ्यै समर्पितं । क्रुद्धया नंदया तद्गोलकद्वयं भित्तावास्फालितं । तत्क्षणमेवैकस्मात्कुण्डलद्वयं द्वितीयमध्याच्च क्षौमयुगलं निर्गतं । तद् दृष्ट्वा नंदा हृष्टा सती तत्कुण्डलद्वयेन चीवरद्वयेन च स्वशरीरं भूषयति, चिल्लणा च हारं धारयति ।

अथैकदाऽभयकुमारेण श्रेणिकं प्रतिबोध्य नंदामातृसहितेन श्रीवीरसमीपे दीक्षा गृहीता, कुण्डलयुगलं चीवरयुगलं च चिल्लणापुत्रहल्लविहल्लाभ्यां समर्पिते । एकदा श्रेणिकेन कोणिकाय राज्यं दातुं चिंतितं, सेचाणकहस्तिहारौ च हल्लविहल्लाभ्यां दत्तौ । तद् दृष्ट्वा क्रुद्धेन कोणिकेन कालादिदशकुमारैः सहालोच्य श्रेणिकः काष्ठपंजरे निक्षिप्तः, स्वयं च राज्ये स्थितः । श्रेणिकं सदा कशाप्रहारैस्ताडयति । चिल्लणा महादुःखं दधाति ।

अथैकदा कोणिकभार्यया पद्मावत्या पुत्ररत्नं प्रसूतं । कोणिकोत्संगस्थेन तेन पुत्रेण भोजनसमये स्थाल्यां
मूत्रितं । तन्मिश्रितं भोजनं भुंजानेन तेनोक्तमहो कीदृक् स्वादु धान्यमस्ति ! तत् श्रुत्वा चिल्लणया रुदनं कृतं ।
॥१५३॥ तदा कोणिकेन पृष्टं—हे मातस्त्वं कथं रोदिषि ? मात्रोक्तं यदा पूर्वं त्वदंगुली दुःखितासीत् तदा त्वत्पित्रा
श्रेणिकेन सा निजमुखे धृतासीत्, स्वपुत्राः सर्वेषां वल्लभाः संति परं त्वं तु पितरं सर्वदा ताडयसीति दुःखेनाहं
रोदिमि । तदैव पितृस्नेहोल्लसितार्द्रीभूतमानसः स काष्ठपंजरभंगाय कुठारं गृहीत्वा धावितः । श्रेणिकेन तं तथा-
वस्थमागच्छंतं विलोक्य भीतेन तालपुटविषमाघ्रायात्मघातः कृतो गतश्च स प्रथमं नरकं । तद् दृष्ट्वा कुणिको
महापश्चात्तापं कुर्वन्नाक्रंदितुं लग्नः । शोकातुरेण तेन तन्नगरं त्यक्त्वा चंपानगर्यां वासः कृतः ।
अथ हल्लविहल्लौ तत्कुंडलाद्याभूषणानि परिधाय सेचनकगजस्थितौ नगरमध्ये भ्रमतस्तौ च दृष्ट्वा कोणिक-
भार्या कोपातुरा स्वभर्त्रे कथयामास—हे स्वामिन्नेतानि वस्तूनि त्वं बलादपि ताभ्यां गृहाण । ततो भार्याप्रेरितेन
तेन तानि वस्तूनि ताभ्यां मार्गितानि । ताभ्यामुक्तमावाभ्यां पित्रा समर्पितानि तत्कथं दीयते ? तदा कोणिकेन
बलादपि तानि गृहीतुं यदि प्रयत्नः कृतस्तदा तौ सांतःपुरौ सर्ववस्तूनि गृहीत्वा सेचानकोपरि समारुह्य विशा- ॥१५३॥
लायां निजमातुलचेटकराजसमीपे गतौ । तद् ज्ञात्वा कोणिकेन दूतं प्रेष्य चेटकात्तौ मार्गितौ । चेटकेनोक्तं—
शरणागतार्पणे क्षत्रियाणां धर्मो नश्यति । तदा कोणिको निजसैन्यमादाय विशालायां प्राप्तः । चेटकोऽपि सन्मुख-
मागतः, सैन्ययोर्महायुद्धं जातं । तस्मिन् युद्धे कोटयेकाशीतिलक्षमनुष्या मृताः । श्रेणिकराज्ञः कालादिदशकुमारा-

प्रेटकेन मारिताः । प्रांते कोणिकमजेयं ज्ञात्वा चेटकः प्रतोलीं पिधाय विशालायां प्रविष्टः । कोणिको द्वादशवर्ष-पर्यंतं विशालां परिवेष्ट्य स्थितः । प्रांते स विशालां भंक्त्वा चंपायामागतः । चेटकोऽनशनमाराध्य स्वर्गं गतः, हल्लविहल्लावपि दीक्षामादाय स्वर्गं गतौ ।

अथैकदा श्रीवीरश्चंपायां समवसृतस्तदा कोणिकेन प्रभुं प्रणम्य स्वगतिः पृष्टा, स्वामिनोक्तं—त्वं षष्ठं नरकं प्रयास्यसि । कोणिकेनोक्तं—सप्तमं नरकं के व्रजंति ? प्रभुणोक्तं चक्रवर्त्याद्या गच्छंति । ततोऽसौ गृहमागत्य चक्रादिकृत्रिमचतुर्दशरत्नानि मेलयित्वा देशसाधनाय निर्गतः । क्रमेण तमिस्रागुहोद्घाटनकृतप्रयत्नः कृतमालदेवेन स भस्मसात्कृतो मृत्वा च षष्ठे नरके गतः । चेल्लणा तु श्रीवीरप्रभुसमीपे दीक्षामादाय सद्गतिं गता ॥ इति श्री शीलकुलके चेल्लणा कथा ॥

अथांजनासुन्दरीकथा कथ्यते—

जंबुद्वीपे भरतक्षेत्रे वैताढ्यपर्वते प्रह्लादनपुराभिधं नगरमासीत् । तत्र प्रह्लादाभिधराजः पद्मावतीराज्ञी-कुक्षिसमुद्भवः पवनंजयाख्यः पुत्रो बभूव । स निजमित्ररूपभदत्तेन सह सुखेन निजसमयं गमयति । अथ तस्मिन्नेव वैताढ्यपर्वतेंऽजनपुराभिधं नगरं, तत्रांजनकेतुराजोंऽजनावतीराज्ञीकुक्ष्युत्पन्नांजनासुंदर्यभिधाना पुत्री सकलकलाकलापोपेता बभूव । यौवनं प्राप्तां तां विलोक्य राजा तस्या विवाहार्थं मंत्री पृष्टः । मंत्रिणोक्तं—दत्तकुमारो रूपादिगुणोपेतो-ऽस्ति परं केवलिना सोऽष्टादशमे वर्षे मोक्षगामी प्रोक्तोऽस्त्यतस्तस्मै स्वल्पायुषे कन्या कथं दीयते ?

अथैकदा नंदीश्वरयात्रायामनेके विद्याधराः संमिलितास्तत्रांजनकेतुराज्ञा पवनंजयकुमाररूपमालोक्य तेन सहांजनसुन्दर्या विवाहो मेलितस्ततः सर्वे यात्रां विधाय निजनिजगृहे समेताः। पवनंजयेन स्वमित्ररुपभदत्तायोक्तं-

॥१६१॥

लग्नदिवसो दूरेऽस्ति, ततोंजनारूपविलोकनायावां तत्र गमिष्याव: । इत्युक्त्वा स प्रच्छन्नतयाकाशमार्गेण मित्रयुतस्तत्र समागतः । तदांजनसुन्दरी निजसखीयुता गवाक्षस्थितासीत् । सख्योक्तं-हे अंजने ! पूर्वं त्वदर्थं यो दत्तकुमारो वरो विलोकितः स स्वल्पायुर्दोषयुतो बभूव । तेन तं विहाय तव विवाहः पवनांजयेन सह मेलितः। अंजनयोक्तं-हे सखि ! स्तोकमप्यमृतं समीचीनं, बह्वपि विषं तु कष्टदमेव । प्रच्छन्नस्थितः पवनंजयस्तद्वचः श्रुत्वा कुपितः करवालं गृहीत्वा तस्या वधकृते सज्जीभूतः, परं मित्रेण निवारितः । ततस्तौ द्वावपि स्वस्थाने समागतौ । अथ लग्नदिवसे महोत्सवपूर्वकं तयोर्विवाहो जातः, परमंतःकोपानलज्वलितं पवनंजयं विज्ञाय कमलसुकुमालांजनासुन्दरी म्लानिं प्राप तथापि सा निजपतिव्रतस्वैकतत्परा भर्तुर्भक्तिं कुर्वाणा स्वकर्मणामेव दोषं ददाति। अथैकदा पवनंजयः पितुरादेशाद्वरुणेन सह युद्धं कर्त्तुं समुद्यतस्य निजमित्रस्य रावणस्य सहायार्थं भूरिसैन्यं गृहीत्वा

॥१६१॥

मित्रयुतः प्रयाणाभिमुखो बभूव । तदासौ निजमातरं नंतुं समागतः, परं तत्र स्थितामंजनां दृष्ट्वाप्यनालोक्य मातरं नत्वा प्रयाणमकरोत् । तदांजनसुन्दरी मनस्यतीव दूना नयनांबुदनिर्गताश्रुधाराभिर्निजकर्ममलं क्षालयंतीव रुदनं चकार ।

अथ पथि पवनंजयोऽनेकराजहंससंचयालंकृतकमलजालं स्फटिकामलजलांतर्गतप्रकटदृश्यमानशौक्तिकेय-कदंब-

केनिजौदार्यमतिसुमानसत्वं प्रकटयंतं पालीगतद्रुमालिचलत्कोमलकिसलयवृन्ददंभेनस्थातिरपूर्वकं पथिकश्रान्तानाह्वयंतं तटगतानेककोकिलादिपक्षिकूजितकलकलारवमिषेण जगज्जनचेतोहारिनिर्मलजलभृतं मानसाख्यं तडागं दृष्ट्वा विश्रामार्थं तत्र निजसैन्यं स्थापयामास । तत्र भोजनजलक्रीडादि कृत्वा मानससरोरम्यतां च दृष्ट्वा सोऽमंदानंदकलितो बभूव । इतश्चास्तंगमितदिनकृति पतिविरहमसहमाना नैजस्विनारकनिकरदंभेनोत्फुल्लविकसितकुमुदिनी चंद्रोदयजलजालनिर्मलनिजरश्मिजालमिषेण निजनायकविरहोद्भवनयनाश्रूणि निपातयन्ती काननमध्यभागे स्वकर्णीयशोभसमुद्रभवना निजहृदयोद्भूतविरहानलं प्रकटीकुर्वती विकसितकुमुदगंधकदंबेन करुणविलापान् कुर्वती निजभर्तृविरहवातमार्गस्थ किंचिल्लक्षणं जनुजनं गाढनिश्वासं कुर्वती प्रभातदिनसमयैकमात्मनिवसंतीव निजकांताशाकाशप्रकाशिनं दिनकरदीपं विलोकयंती स्वकीयप्रियपतिचंद्रमसंमिलनप्रार्थनोत्सुका रजनी समागता । इतः पतिवियोगतश्चक्रवाकी क्रंदनाक्रंदं श्रुत्वा पवनंजयेन निजमित्रप्रहस्ताय पृष्टं—हे सखे ! किमियं पक्षिणी विलापान् करोति ? तेनोक्तं—हे मित्र ! इयं चक्रवाकी निजपतिवियोगदुःखिनी हृदयस्फोटं विलापान् करोति ! तत् श्रुत्वा पवनंजयेनांजनासुंदर्यपराधकर्मक्षयवशादिति मनसि चिंतितं यदि पक्षिणामप्येतादृशं विरहदुःखं भवति तर्हि मया त्यक्तांजनसुन्दरी तु द्वादशवर्षवियोगदुःखाक्रांतास्तीति विचार्य तेन मित्रायोक्तं—हे मित्र ! अहं त्वरन्तत्र गत्वांजनसुन्दर्या मिलित्वा द्रुतं पश्चादागमिष्यामि ।

अथ मया विरहदुःखं सोढुं न शक्यते । इत्युक्त्वा पवनंजयो निशायामेवाकाशमार्गेण प्रच्छन्नतयांजनागृहे

समागतः । तत्र तेन शय्यायां जलं विना शफरीवेतस्ततो लुठ्यमाना वदनाद्दीर्घोष्णनिःश्वासान् निष्कासयंती नेत्रा-
श्रुजलधाराभिरार्द्रीकृतशय्यावरणा निजपतिनामाक्षरमालां गणयंती चिरपतिविरहदुःखशिथिलीभूतांगोपांगांजनासुंदरी
दृष्टा । इतः पवनंजयो द्रुतं तत्र चंद्र इव प्रादुर्भूय तन्मनोगतशोकतिमिरनिकरं दूरीकृत्य चकोरमिव तामवर्णनो-
यानंदोल्लसितां चकार । ततः स्वानुभूतचक्रवाकीवार्त्तां तस्यै निवेद्य तया सह गाढालिंगनपूर्वकं भोगविलासं विधाय
 स प्रभाते प्रस्थितुं लग्नस्तदांजनसुन्दर्योक्तं–हे स्वामिन्नद्यैव मया ऋतुस्नानं कृतमस्ति, ततः कदाचिन्मे गर्भो-
त्पत्तिसंभवोऽस्ति । एवं च सति लोका मह्यं कलंकं प्रदास्यंति. तत् श्रुत्वा पवनंजयेनोक्तं–हे प्रिये ! त्वं
चिंतां मा कुरु ? त्वरितमहं समागमिष्यामि, तथापीयं मम नामांकिता मुद्रिका त्वया रक्षणीया कार्यावसरे च सा
दर्शनीयेत्युक्त्वा मुद्रिकां च तस्यै दत्वा पवनंजयः प्रस्थितः । अथांजनसुन्दरी निजपतिबहुमानेन हृष्टा सती
गर्भं दधार । तृतीयमासे गर्भप्रकटीभवनतः श्वशुरादयस्तामसतीं मन्यमाना गृहान्निष्कासयितुं प्रवृत्तास्तदांजनया
तदभिज्ञानमुद्रिकादर्शनपूर्वकमुक्तं मम भर्त्तुरेव गर्भोऽस्ति, परं तैस्तद्वचनममन्यमानैः सा गृहान्निष्कासिता ।
अथ सा धात्र्या सह नगरान्निर्गत्य पितुर्गृहे गमनोत्सुका जाता । परं तया चिंतितं अस्यामवस्थायां ॥१६३॥
पितृगृहे गमनमप्यनुचितमिति विचार्य सा वने एव स्थिता निजकर्मोदयविपाकं मन्यमाना जिनधर्मध्यानलीनमानसा
वनफलानि भुंजाना झरनिर्झरनिर्मलजलं पिबंती च पूर्णावधौ पुत्ररत्नमजनयत् । इतस्तया वनमध्ये कश्चिदेको
मुनिर्दृष्टस्तस्मै तया सपुत्रया वंदनं कृतं, मुनिनापि धर्मोपदेशो दत्तः, ततस्तया निजदुःखानि कथयित्वा मुनिः

पृष्टः–हे भगवन् ! किं मयेदृक्कर्म बद्धं येनाहमेवंविधदुःखभाजनं जाता । मुनिनोक्तं पूर्वभवे त्वमेका सपत्नीयुता लगलद्वारिभार्यासीत् । तस्यास्ते सपत्न्या जिनधर्मानुरागत्वाज्जिनप्रतिमापूजनानंतरं भोजनकरणे नियमोऽभूत् । त्वयैकदा समत्सरया द्वादश प्रहरावधि तां प्रतिमां रजःपुंजे निक्षिप्य तस्याः पूजनभोजनांतरायः कृतः । पश्चात्तां रुदंतीं दृष्ट्वा त्वया सा प्रतिमा ततो निष्कास्य तस्यै समर्पिता । तत्कर्मणा तवापि द्वादशवर्षावधि पतिविरहो बभूव । धर्मद्वेषेण सपत्न्याः कलंकदानेन चाद्यापि त्वं दुःखं सहसे ।

अथ त्वं धर्मं कुरु । धर्मत एव प्राणिनः सुखीभवंति । तत् श्रुत्वा तया सम्यक्त्वं गृहीतं । इतोंऽजना-मातुलः सूर्यकेतुनामा विद्याधरो विमानस्थो गगनमार्गे गच्छन् स्खलितविमानोऽधो भूमौ साधुं दृष्ट्वा वंदनाया-वतीर्णः । तत्रस्थामंजनामुपलक्ष्य तेनात्रागमनकारणं पृष्टं । तयापि सर्वं वृत्तांतं निरूप्य विलापः कृतः । तदा मातुलस्तामाश्वास्य सतनयधात्रीं विमानाधिरूढां विधायाग्रे चलितः । मार्गे मातुरुत्संगस्थितेन तेन बालेन घंटारवः श्रुतस्तदा घंटामुद्दिश्य यावत्स निजहस्तमग्रे करोति तावत्स विमानात्पतितस्तदांजना विविधविलापान् कर्तुं लग्ना । अथ तं पतितं ज्ञात्वा सूर्यकेतुर्यावदधः पश्यति तावत्स बालो यत्पर्वतशिलोपरि पतितोऽस्ति सा पर्वतशिला चूर्णी-भूतास्ति । ततस्तेन विमानं तत्र समुत्तारितं दृष्टश्च तत्रासौ बाल उपद्रवरहितो रममाणः । ततस्तं गृहीत्वा तन्मातुः समर्प्य तस्य शिलाचूर्ण इत्यभिधानं दत्तम् । अथ विमानस्थाः सर्वेऽपि निजनगरे प्राप्तास्तत्र मातुलेन महताडंबरेण तस्य जन्ममहोत्सवः कृतः । अंजनापि तत्र स्वकीयमखंडं शीलं पालयंती भर्तुर्नामाक्षरमालां जपंती

धर्मध्यानपरा सपुत्रा तिष्ठति ।

अथ स पवनंजयो वरुणं विजित्य रावणाज्ञया स्वगृहे समायातः । तत्र तेन निजपत्नीवृत्तान्तं विज्ञाय विह्वलीभूतेन सर्वमपि तृणवत्परित्यज्य विलपितुमारब्धं । ततस्तेन वह्नौ प्रवेशेच्छा कृता । तदा रूपभद्रेणोक्त-हे मित्र ! त्वं दिनत्रयं प्रतीक्षस्व । इतोऽहं तव प्रियां समानयिष्यामीत्युक्त्वा रूपभद्रो विमानाधिरूढो गगनमार्गेणानेकराजनगराणि पश्यन् पृच्छंश्च सूर्यकेतुगृहे समागतः । पुत्रसहितां चांजनसुन्दरीं तत्र दृष्ट्वा हृष्टस्तयापि स निजपतिकुशलोदंतं पृष्टस्तदा तेनोक्तं मम सुहृत्त्वद्विरहेणाग्निप्रवेशं कर्त्तुं समुद्यतोऽस्त्यतस्त्वं शीघ्रं तत्रागच्छ । ततस्तां विमाने संस्थाप्य स प्रह्लादपुरे समागतस्तां दृष्ट्वा पवनंजयोऽपि प्रमोदं प्राप्तस्ततस्तेन महोत्सवपूर्वकं पुत्रस्य हनुमानिति नाम दत्तं । ततः प्रांते हनुमंतं राज्ये संस्थाप्य पवनंजयोंजनया सह दीक्षामादाय सद्गतिं गतः । हनुमानपि बहुकालं राज्यं प्रपाल्य रामलक्ष्मणयोः सेवां कृत्वा प्रांते बहुपरिवारेण सह दीक्षां गृहीत्वा श्रीशत्रुंजये संस्तारकं विधाय मोक्षं गतः ॥ **इति श्रीशीलकुलके अंजनासुन्दरी कथा ॥**

— मृगावती कथा —

वत्सदेशे कौशांब्यां नगर्यां सहस्रानीकसूनुः शतानीकाभिधो नृपो राज्यं करोति । तस्य चेटकराजपुत्री सतीशिरोमणितुल्या मृगावत्यभिधाना राज्ञी वर्त्तते । क्रमेण गर्भवत्यास्तस्या रुधिरभृत्कुंडिकायां स्नानाकरणदोहदोऽभूत्, परं तत्कार्यं हिंसामयं विज्ञाय तया राज्ञे तद्वृत्तांतो नो कथितः, परं दोहदाऽपूर्णत्वेन कृष्णपक्षीयचंद्र-

॥१६५॥

तेनैव सा दिनानुदिनं कार्श्यभावमापन्ना । एवं तां दुर्बलीभूतां विलोक्य राजा तत्कारणं पृष्टं । तदा तयोक्तं– स्वामिन् । दोहदापूर्णत्वेनाहं दुर्बलीभूतास्मि, परं स दोहदो हिंसामयोऽस्ति ततस्तं कथयितुं मे मनो नाभिलषति । बह्वाग्रहेण पृष्टया तया निजदोहदो ज्ञापितस्तदा राज्ञोक्तं–हे प्रिये ! त्वं चिन्तां मा कुरु । यथा तव दोहदः सुखेन पूरयिष्यते तथाहं करिष्यामि ।

अथ राजा मंत्रिणमाहूय तद्दोहदपूरणोपायः पृष्टस्तदा मंत्रिणोक्तं स्वामिन् कुसुंभरसैः कुंडिकामापूर्य तस्यां राज्ञी सुखेन स्नानं करोतु । अथोक्तप्रकारेण राज्ञी निजदोहदं पूर्णीकृत्य यावत्कुंडिकातो बहिर्निर्गता तावद्गगनगामिना भारंडपक्षिणैकेन सा दृष्टा । ततस्तां मांसपेशीं मन्यमानोऽसौ पक्षिराट् निजचरणद्वयमध्ये समुत्पाट्याकाशे समुत्पतितः । राज्ञी बह्वाक्रंदं करोति, सुभटा अपि हाहारवं कुर्वाणा इतस्ततो भ्रमंति, परं क्रमेण स पक्षी तु दृष्टिपथातीतो बभूव । राज्ञा ग्रामनगरदेशपर्वतवनकूपतडागादिषु तस्याः कृते बहुः शुद्धिः कारिता, परं सा न मिलिता । एवं च चतुर्दशवर्षाणि व्यतिक्रांतानि, राजा तु तद्वियोगानलदग्धांतकरणः कुत्रापि स्वकीयात्मनि सुखं न लभते ।

अथैकदा तस्यामेव नगर्यां कस्यचित्स्वर्णकारस्य समीपे कोऽपि व्याधः कंकणैकं समादाय विक्रयार्थं समागतः । स्वर्णकारेण तत्कंकणं मृगावतीराज्ञीनामांकितमालोक्य कंकणयुतोऽसौ व्याधो नृपसमीपे समानीतः । राजा तत्कंकणं समुपलक्ष्य साक्षान्मिलितमृगावतीमिव निजहृदयेनास्पृशत्, चिंतितं च तेन नूनं मृगावती व्याघ्रादिवन-

वासिक्रूरप्राणिभिर्भक्षितैव दृश्यते । ततो राज्ञा भयकंपमानदेहो व्याधः प्रोक्तो–भो भद्र ! त्वं भयं मा कुरु ।
॥१६७॥ यदहं त्वां प्रति पृच्छामि तस्य त्वया सत्यमुत्तरं देयं । त्वं कोऽसि कुतश्च त्वयैतल्लब्धं ? भयकंपितहृदयो
व्याधः स्खलद्वचनो बभाण–हे राजन् ! अहं ज्ञातितो मृगयुरस्मि । वनमध्ये पाशं मुक्त्वानेकजलचरस्थलचरखेचर-
जीवान् मारयामि, यतोऽस्माकं कुलक्रमागतमेतदेव कर्मास्ति ।

अथैकदाहं वनवासिपशुमारणार्थं मलयाचले गतः । तत्रानेकचंदनतरुभिरलंकृतं सुरभिवातोन्माथितपथश्रमं
नंदनवनोपमं मयैकं काननं दृष्ट्वा तत्र प्रविष्टं । तूर्णमेव मयैको महासर्पो निजेच्छयेतस्ततो भ्रमंश्च दृष्टः । तस्य
फणोपरि च घनतरुनिकरविस्तृतगहनगह्वरांधकारापहारिणं मनोहरं मणिमेकं दृष्ट्वा मनःप्रादुर्भूततद्ग्रहणाभिलाषेण
करालकरवालो मया निःकोषीकृतः । यावच्चाहं तस्य मारणाय धावितस्तावत्पृष्ठे निकटस्थघनवृक्षालिनिकुंजान्मा
मेति शब्दो मे श्रवणगोचरीबभूव । वलितकंधरेण मया पृष्ठे विलोकितं, तदैवैको निजमनोहररूपनिर्लज्जीकृतम-
करध्वजश्चंद्रबिंबानुकारिवदनमंडलः कोमलकमलानुकारिकरुणारसार्द्रीभूतविलोचनो द्वात्रिंशल्लक्षणलक्षितदेहो मया ॥१६७॥
तापसकुमारो दृष्टः । तं दृष्ट्वा मया पृष्टं, भो तापसकुमार ! मणिप्राप्त्यर्थं सर्पमारणाय समुद्यतं मां त्वं कथं
निवारयसि ? एवंविधममूल्यमणिरत्नं पुनर्मया क्व लभ्यते ? तत् श्रुत्वा करुणारसैकनिर्मितांतःकरणेन तापस-
कुमारेणोक्तं, यदि तव मणिरत्नग्रहणेच्छास्ति तर्हि क्षणं त्वं प्रतीक्षस्व । अहं तुभ्यमेतादृग्भूरिमणिरत्नगणैर्युतमा-
भूषणं मम मातुः पार्श्वादानीय दास्यामि । तस्यैतानि मनोहरवचनानि श्रुत्वा मयापि करवालः कोषे निक्षिप्तः ।

श्री दान दि- कुलक- वृत्तिः

॥१६८॥ तापसकुमारेणापि दत्तं निजाश्रमे गत्वा निजतातुः पार्श्वे तत्कंकणमानीय मह्यं दत्तं । अहमप्येतत्कंकणं गृहीत्वा क्रमेण गृहं समायातः । पंचवर्षाण्यपि सर्वेभ्यो गृहमध्ये गुप्तं रक्षितं । अद्य पुनर्निर्धनत्वेन भार्यया प्रेरणेन विक्रयार्थं सर्वेन्द्रगृहाद्दत्तादि स्वर्णकारस्य दर्शितं । ते तन्मात्रमुपलक्ष्य न्याय्यं दृष्टतः स्वर्णकारः कंकणेन समम मदत्समीपे समानीतवान्, न जाने अस्मैनु कावस्था भविष्यतीति कथयित्वा स तूष्णीं स्थितः ।

अथ व्याधोक्तवृत्तान्तं निशम्य राज्ञा चिन्तितं नूनं मृगावती मद्भार्यापि जीवति । ततो राज्ञा तं व्याधं भयव्याकुलं विज्ञाय वस्त्रभूषणादिभिः सन्तोषितवान् । कथितं च तेन त्वं मया सह समागत्य तत्स्थानं मे दर्शय । अतः त्वमपि त्वामहं बहुसत्कारपूर्वकं द्रव्यादिभिः सन्तोषयिष्यामि । तत् श्रुत्वा व्याधोऽपि निर्भयो हृष्टः सन् पश्चात्पुनराज्ञा सह चचाल । कियद्दिवसानन्तरं राजा तत्स्थानके तदुद्यानं प्राप । तदा व्याधेनोक्तं–स्वामिन्नेतत् स्थानं तापसकुमारेण कंकणं दत्तं, किं चैतो निकटे तापसानामाश्रमोऽस्ति । तत्र च मादृशाः पापात्मानो निर्देहा व्याधास्तापसाश्रमस्य तेन गन्तुं न शक्नुवन्ति अतोऽहमस्मात्स्थानादेव पश्चाद्वलिष्ये । तदा राज्ञा बहुधनदानपूर्वकं स पश्चाद्वालितः ।

अथ राजापि निजपरिवारं तापसाश्रमक्षोभकृत् तत्रैव संस्थाप्य स्वयमेकाकी तापसाश्रमं प्रति चलितः । अग्रे गच्छता तेन परित्यक्तस्वस्ववैरान् व्याघ्रमृगादिश्वापदानेकत्रस्थाने सम्भूय मिलितान् दृष्ट्वा निजमनसि चमत्कृतेन राज्ञा चिन्तितं, नूनमिदं किञ्चिज्ज्ञानमेव प्रभाविकं स्थानमनुमीयते । इतस्ततोऽनेकतापसयुतोऽतिमनोहरस्ताप-

शील कुलकम्

मृगावती कथा

॥१६८॥

सकुमारो दृष्टः । राज्ञा तत्समीपे गत्वा प्रणामं च कृत्वा पृष्टं–भो महात्मन् ! कस्यायं कुमारोस्ति ? तत् श्रुत्वा तापसेनोक्तं–शृणु तद्वृत्तांतं । अयं ब्रह्मभूतितापसस्याश्रमोऽस्ति । तस्य शिष्यो विश्वभूतिनामास्ति । स चैकदा चंदनवने समागतस्तत्र च तेन कौसुंभरागाभिषिक्तदेहा महिलैका मूर्छिता दृष्टा । दयया वारिणा सिंचयित्वा च सज्जीकृता । तदा सचैतन्यया तया प्रोक्तं–'हे कौशांबीपते ! शरणं भव' ततो विश्वभूतिना सा भगिनीति कृत्वालापिता । स्वकीयं मृगावतीति नाम कथयित्वा सकलमपि निजवृत्तांत निवेदयामास । ततस्तेन सा ब्रह्मभूतितापससमीपे समानीता । तेनापि च सा पुत्रीति कृत्वा मानिता । कियद्दिवसानंतरं गर्भवत्या तया शुभसमये पुत्रैकः प्रसूतस्तस्य जन्मोत्सवानंतरं ब्रह्मभूतिना चिंतितं बालस्यास्य किं नाम दीयते ? इतो 'बालस्यास्य उदयन इति नाम देयं' एवंविधा गगनवाणी जाता । तदा हृष्टेन कुलपतिना तस्य 'उदयन' इति नाम दत्तं । क्रमेण बालोऽसौ सकलकलासंपूर्णो वृद्धिं प्राप्तः सन् महाबलवान् योद्धा जातो हस्तिना सहापि युद्धं करोति । कस्यापि तिरस्कारं न सहते, सोऽयं दुर्धर उदयनकुमारोऽस्ति, अहं च सैष विश्वभूतितापसोऽस्मि । अस्य बालस्य माता मृगावत्यप्यधुनात्र समायास्यति । अथैवममृतरसधारातुल्यानि तस्य वचनानि श्रुत्वा शतानीको राजात्यंतं प्रमुदितो हस्तावग्रे कृत्वा तं तापसकुमारं प्रति कथयामास–हे पुत्र ! त्वमत्र ममोत्संगे समागच्छ । तत् श्रुत्वाऽपरिचितेनोदयनेन कथितं बिना शतानीकं मां पुत्र इतिकथनपरस्य पार्श्वेऽप्यहं न समागच्छामि । इतस्तत्र तापसीवृंदपरिवृता तारकगणवेष्टितशशिलेखेव परिहितवल्कलवस्त्रा मृगावती ब्रह्मभूतिकुलपतिप्रणामाय समागता ।

॥१६९॥

तां विलोक्य समुपलक्ष्य च गतधैर्येण राज्ञा प्रोक्तं-हे प्रिये ! विरहानलदग्धं मां निजनेत्रवीक्षणपीयूषधाराभिः सिंचय । मृगावत्यपि तमुपलक्ष्य नयनांबुदनिर्गतहर्षाश्रुजलधाराभिस्तस्य विरहाग्निमुपशामयंती चरणक्षालनं कुर्वंतीव मौनमालंब्य स्थिता । इत उदयनेन मातुः समीपमागत्योक्तं-हे मातः ! कोऽयं परमस्नेहवान् जनो यो मां पुत्र इत्युक्त्वाह्वयति । मात्रोक्तं-हे पुत्र ! तव सुभाग्याकृष्टोऽयं तव जनकः शतानीको राजा तव मिलनायात्र समागतोऽस्ति । तत् श्रुत्वातिप्रमोदं प्राप्त उदयनोऽपि तात तातेति जल्पन् पितुश्चरणे पतितः । शतानीकोपि तमुत्थाप्य स्वोत्संगे स्थापयित्वा चंद्रमसं संप्राप्योदधिरिवोल्लासभावं प्राप्तः । इतस्तापसा एनं वृत्तांतं ब्रह्मभूतिकुलपतये निवेदयामासुः । तदा ब्रह्मभूतिरपि तत्रागत्य निजं दक्षिणकरमूर्ध्वीकृत्य कथयामास-भो राजन् ! त्वं दिष्ट्या वर्द्धसे ? साष्टांगप्रणामं विधाय राज्ञोक्तं भो महात्मन् भवत्प्रसादादपारसंसारसागरे पतितं प्रियारत्नं मयाद्य संप्राप्तं । ततः कुलपतिनोक्तं-भो इयं मृगावती महासती गंगोदकजलनिर्मलशीला त्वया ज्ञातव्या । इतो राजा तत्र कियत्कालावधि स्थित्वा प्रियापुत्रसहितो निजनगरे समागतः । हृष्टैर्नगरलोकैस्तस्य प्रवेशमहोत्सवः कृतः । शतानीको राजा निजप्रासादे समागत्य मृगावत्या सह केलिकौतुकैश्चिरविरहजं दुःखं दूरीकारयामास ।

अथैकदा पुत्रयुतसभास्थितस्य नृपस्य पार्श्वे कोऽपि वीणावादकः समायातः, कथितं च तेन नास्ति स कोऽपि जनो जगति यो मया सह वीणावादं कुर्यात् । तत् श्रुत्वोदयनकुमारेण निजवीणा तथा वादिता यथा सभाजनयुतः स वीणावादकोऽपि महदाश्चर्यं प्राप्तः, हारितश्च कुमारपादयोः पतितस्ततो राज्ञा पृष्टं,

भो वत्स ! त्वयेयं कला क्वाभ्यस्ता ? कुमारेणोक्तं–हे तात ! मयैकदा तत्र चंदनवनमध्ये व्याधव्यापाद्यमानः सर्पको दृष्टः । कृपाप्रादुर्भावाद्रार्द्रांतःकरणेन च मया व्याधं प्रति मम मातुः कंकणं समर्प्य तस्मै सर्पायाभयदानं दत्तं । इतोऽसौ सर्पस्तिरोभूय देवीभूतो ममाग्रे समागत्योवाच–हे उदयन ! अहं तव पूर्वभवमित्रमस्ति, ते दयार्द्र- ॥१७१॥
भावतश्च तुष्टोऽस्मीत्युक्त्वा स मामेतां वीणां वादनवरदानपूर्वकं दत्वा तिरोऽभूत् ।

अथैकदा हृष्टेन राज्ञोदयनाय युवराजपदवी दत्ता । इतः कौशांबीनगरीवास्तव्यः सुरप्रियनामा कश्चिच्चित्र-कारकः साकेतपुरे गतः । अथ तत्र नगर्यामेका यक्षमूर्तिरस्ति, तां मूर्ति राजाज्ञया प्रतिवर्षमेकैकश्चित्रकारश्चित्रयति । स च चित्रकारस्तस्मिन्नेव दिने मृत्युमासादयति । यदा च न चित्रयति तदा सर्वलोकानां मरणसंकटमायाति । तद् दृष्ट्वा राज्ञा सर्वचित्रकाराणां क्रमो बद्धः ।

अथ यस्य चित्रकारस्य गृहे पूर्वोक्तः कौशांबीवास्तव्यचित्रकारः प्राघूर्णकः समायातस्तस्यैव चित्रकारस्य यक्षमूर्तिचित्रकृते तदा वारकः समायातस्ततोऽसौ विलापं कर्तुं लग्नः । प्राघूर्णकेन तत्कारणं पृष्टोऽसौ सकलवृत्तांतं ॥१७१॥
कथयामास । तदा प्राघूर्णकेनोक्तं त्वं मा भयं कुरु । अद्य तव स्थानेऽहं यक्षकार्यं करिष्यामीत्युक्त्वा तेन चिंतितं नूनमविधिकृतचित्रतोऽयं यक्षश्चित्रकारं मारयतीति विचार्य, स स्नानपूर्वकं पवित्रवस्त्राणि परिधाय मुखेऽष्टपुटवस्त्रं च बध्ध्वा चित्ररंगद्रव्याणि च पवित्रभाजने स्थापयित्वा लेखिनीं चापि पवित्रीकृत्य भक्तिपूर्वकं यक्षमूर्त्ति चित्रयामास । ततो निजकरद्वयं योजयित्वा स्तुतिं च कृत्वा तेन विज्ञप्तं–यक्षराज ! मदपराधं क्षमस्व ।

अथ तस्य भक्त्या संतुष्टो यक्षः प्रत्यक्षीभूय तं वरार्थं प्रार्थयामास । चित्रकारेणोक्तं-त्वं जीवहिंसां त्यज, मह्यं च तां कलां देहि । यथाहं कस्यापि प्राणिनोंऽशमात्रविलोकनेनापि तस्य संपूर्णरूपालेखनशक्तियुक्तो भवामि । यक्षेण तदुक्तं सर्वं कृतं । अथ स चित्रकारः क्रमेण कौशांब्यां समागत्य राजादेशतो नृपप्रासादं चित्रयितुमारब्धवान् । दैवयोगात्तत्रापवर्गांतःस्थाया मृगावत्या दक्षिणकरांगुष्ठस्तेन दृष्टस्तदा तेन कुतूहलतो मृगावत्याः संपूर्णरूपं भित्तावालेखितं । अकस्मात्तस्मिंश्चित्रे राज्ञ्या गुह्यस्थाने मषीबिंदुः पतितस्तदा तेन स बिंदुर्द्विवारं दूरीकृतस्तथापि तृतीयवारमपि तत्रैव मषीबिंदुः पतितस्तदा तेन ज्ञातं यत्तत्र स्थाने नूनं तिलांकमस्ति । ततस्तेन स बिंदुस्तत्रैव रक्षितः । अथैकदा राजा निजप्रासादचित्राणि विलोकयितुं समागतस्तदा राज्ञ्याश्चित्रे गुह्यस्थानगततिलांकितं विलोक्य चित्रकारं प्रति कुपितः । ततो राजा चित्रकारमाहूय तत्स्वरूपमपृच्छत् । तदान्यैरपि सर्वचित्रकारैरुक्तं स्वामिन्नस्य देवेन तत्संबंधिवरो दत्तोऽस्ति । तदा राज्ञा तत्परीक्षार्थमेकायाः कुब्जदास्या अंगुष्ठस्तस्मै दर्शितस्तदा तेन चित्रकारेण तथाभूतं तस्या स्वरूपमालेखितं. तथापि क्रुद्धेन राज्ञा तस्य चित्रकारस्य चत्वारो दक्षिणांगुल्यश्छिन्नाः । ततोऽसौ दूनः साकेतपुरे समागत्य यक्षस्य स्तुतिपरो बभूव । तदा यक्षेण तस्य वामकरे चित्रकरणवरो दत्तः । पश्चात्तेन मृगावत्याः सविशेषं स्वरूपमालेख्य चंडप्रद्योताय दर्शितं । तद् दृष्ट्वा व्यामोहितेन राज्ञा शतानीकंप्रति स्वप्रधानं मुक्त्वा मृगावती मार्गिता, पर शतानीकेन स निर्भर्त्स्य निष्कासितः तदा चंडप्रद्योतो निजसैन्यमादाय कौशांबीं प्रति चलितः । इतोऽत्र शतानीकोऽतिसाररोगेण मृतस्तदा मृगावत्या निजशीलरक्षणकृते निजबुद्धेरुपयोगः कृतः । तथा

चंडप्रद्योताय संदेशः प्रेषितो यन्मम भर्त्ता तु मृतः, उदयनश्च लघुरस्ति, अतोऽधुना त्वमेव ममाधारोऽसि। परं प्रथमं त्वयोदयननगररक्षणकृते शत्रुभिरप्यजेयो धनधान्यपूर्णो वैशालीवप्रः कार्यः । मोहमूढेन चंडप्रद्योतेन तथैव कृतं ।

अथ तस्मिन् वप्रे स्थितया मृगावत्या चंडप्रद्योतं प्रति संदेशः प्रेषितो—रे मूर्ख ! मया त्वेषो वप्रो मम शीलनगररक्षणकृते त्वत्पार्श्वे कारापितोऽस्ति । तत् श्रुत्वा क्रुद्धश्चंडप्रद्योतस्तत्रागत्य वैशालीग्रहणकृतबहुप्रयत्नोऽपि निष्फलत्वं प्राप । इतो मृगावत्या चिंतितं, यदि श्रीवीरप्रभुरत्र समागच्छेत्तदाहं दीक्षिता भवामि। इत श्रीवीर-प्रभुरपि लाभं विज्ञाय तत्र समवसृतस्तस्यातिशयप्रभावतश्च चंडप्रद्योतस्य मनसि वैरमुपशमितं । ततो मृगावत्या श्रीवीरप्रभुपार्श्वे दीक्षा गृहीता । ततः प्रभुदेशनां श्रुत्वा प्रतिबुद्धश्चंडप्रद्योतो वैशाल्यामुदयनस्य राज्याभिषेकं कृत्वा स्वस्थाने गतः । मृगावत्या महासत्या चंदनबालासमीपे एकादशांगानि पठितानि ।

अथैकदा कौशांब्यां श्रीवीरप्रभुवंदनार्थं सूर्यचन्द्रौ निजमूलविमानयुतौ समागतौ । संध्याकाले सर्वसाध्व्यः स्वस्थाने गताः । परं मृगावती प्रमादवशेन सूर्यविमानतेजसा रात्रावपि दिवसं मन्यमाना तत्रैव समवसरणे स्थिता । इतः सूर्यचन्द्रौ स्वस्थाने गतौ, तदा रात्रिं ज्ञात्वा शंकितभीता मृगावती नगरमध्ये चंदनबालासमीपे उपाश्रये प्राप्ता । तदा चंदनबालयोक्तं भो महानुभावे ! एष साध्व्या आचारो नास्ति । तत् श्रुत्वा निजप्रमाद-दोषं विज्ञाय मृगावती मुहुर्मुहुर्निजापराधं क्षामयामास । शुभध्यानतश्च तस्याः केवलज्ञानं समुत्पन्नं । ज्ञानेन तया तमस्यपि सर्पं आगच्छन् दृष्टस्तदा तया चंदनबालायै कथितं सर्पः समायाति । चंदनयोक्तं, कथं त्वयैतद्

॥१७३॥

ज्ञातं ? तयोक्तं भवत्प्रसादान्मम केवलं समुत्पन्नमस्ति । तदा केवल्यासातनाभयाच्चन्दनबालाया अपि क्षामयंत्याः केवलोत्पत्तिर्जाता, क्रमेण च ते मोक्षं गते ॥ इति ॥

अच्चंकारिअचरिअं, दट्ठूण को न धुणइ किर सीसं । जा अखंडिअसीला, भिल्लवइकयत्थिआवि ॥१६॥

व्याख्या–अच्चंकारिभट्टायाश्चरित्रं दृष्ट्वा को निजशीर्षं न धुनोति ? अपितु सर्वेऽपि धुन्वंति चमत्कारं च प्राप्नुवंति । या अच्चंकारीभट्टा अखंडशीले स्थिता पल्लीपतिकरगता बहुकदर्थनां प्राप्ता, परं तया स्वशीलं रक्षितं । ॥१६॥

अत्राच्चंकारीकथा—

उज्जयिन्यां नगर्यामेको द्विजस्तिलसंग्रहं करोति तेनासौ लोके तिलभट्ट इत्युच्यते । तस्य धनश्री नाम भार्या कुशीला परपुरुषरक्तास्ति, तया चापवरकसंगृहीताः सर्वतिला भक्षिताः ।

अथैकदा स द्विजो निजक्षेत्रे रात्रौ स्थितोऽभूत् । तदा तया कुशीलया पिशाचिनीरूपं विधाय तत्र गत्वा स भाषितः कथितं च तिलान् भक्षयामि वा तिलभट्टं भक्षयामि ? तेन भीतेन द्विजेनोक्तं तिलान् भक्षय । ततोऽत्यंतं भयाकुलः स द्विजो द्रुतं गृहे समागत्य मृतः । संबंधिनस्तं वनमध्येऽग्निना ज्वालयामासुः, परं तस्य चितामनुपशाम्यैव ते सर्वे गृहं समागताः । इतस्तच्चितोत्पतिताग्निकणतो वनमध्ये दावानलः प्रकटीभूतस्तदा तत्र कायोत्सर्गस्थ एको जैनमुनिर्दग्धः । स च नगरमध्ये समागतस्तदा तस्य चिकित्साकृते नगरस्थितैर्मुनिभिर्लक्ष-

पाकतैलशुद्धीकरणायाच्चंकारीभट्टागृहे समागत्य धर्मलाभो दत्तः । प्रोक्तं च तया भगवन् ! किमर्थं यूयं समागताः? साधुभिः प्रोक्तं–भो श्राविके ! लक्षपाकतैलार्थं समागताः स्मः । तत् श्रुत्वा सा हर्षिता । इतः सौधर्मेन्द्रेण निजसभायामच्चंकारीभट्टायाः क्षमा प्रशंसिता । तदा कश्चिद्देवस्तत्परीक्षार्थं तत्र समागतः । अथाच्चंकार्या दास्यै प्रोक्तं गृहमध्याल्लक्षपाकतैलकुंपिकामानय ।

अथ दासी यावत्तां कुंपिकां समानयति तावददृश्यदेवेन सा कुंपिका पातिता, नष्टं च सर्वं तैलं । अथ द्वितीया तृतीयापि तथैव पातिते, ततश्चतुर्थीमध्यात्तेन साधवे तैलं प्रतिलाभितं । तदा साधुभिरुक्तं–हे भद्रे ! त्वया दास्यै कोपो न कार्यः । तत् श्रुत्वाच्चंकार्योक्तं–हे भगवन् ! मया क्रोधफलानि बहूनि दृष्टानि । तदादितो मम कोपकरणे नियमोऽस्ति । साधुभिरुक्तं त्वया क्रोधफलानि कथं दृष्टानि ? तदा सा बभाण–अस्मिन्नेव नगरे धनश्रेष्ठिनः कमलश्रीभार्यातः समुद्भूतानां सप्तपुत्राणामुपर्यहमच्चंकारीभट्टाभिधाना पुत्री जाता । मातापित्रोरतीववल्लभत्वान्मम कथनकरणतत्परेण सुबुद्धिमंत्रिणा सहाहं परिणायिता । अथैकदा मया मंत्रिणे कथितं भवद्भिर्निशायां त्वरितमागंतव्यं, तेनापि तत्प्रतिपन्नं ।

अथ ज्ञाततद्वृत्तांतेन राज्ञैकदा स मंत्री रात्रौ बहुवारं रक्षितः । द्विप्रहरानंतरं स गृहे समागतः, परं मया द्वारं नोद्घाटितं । तदा तेनोक्तं–हा देव ! मयेयं कुरंडा क्व परिणीता ? तत् श्रुत्वा क्रुद्धाहं द्वारमुद्घाट्य गृहान्निर्याता मंत्री च गृहे प्रविष्टः । आभूषणयुता च पथि गच्छंत्यहं चौरैर्धृता । चौरपतिश्च मां निजभार्या

॥१७५॥

कर्त्तुमुत्सुकोऽभूत्परं मयैतन्न मानितं । तदा मम शीलं दृष्ट्वा शापभीतेन तेनाहं सार्थवाहाय विक्रीता । सार्थवाहेनापि भार्याकृते मम गाढप्रार्थना कृता । परं मां दृढचित्तां विज्ञाय क्रुद्धेन तेनाहं बर्बरकुले विक्रीता । तत्रानार्यलोकैर्मम रुधिरं निष्कास्य वस्त्राणि रंजितानि । एवं च प्रतिदिनं करणतोऽहं तत्र दुर्बला जाता ।

अथैकदा व्यापारार्थमागतेन मम भ्रात्रा बहुद्रव्यव्ययेनाहं तेभ्यो व्याधेभ्यो मृगीव मोचिता। ततस्तेनात्रागत्याहं पुनर्भर्त्रे समर्पिता । अतः कारणात् हे भगवन्! मम क्रोधकरणे नियमोऽस्ति । तत् श्रुत्वातिहृष्टः साधवस्तैलमादायोपाश्रये प्राप्ता । अथ तस्य क्षमागुणेन तुष्टेन देवेन प्रत्यक्षीभूयोक्तं–हे सुशीले! मया तव क्षमापरीक्षार्थं त्रयो घटा भग्ना अतो मां क्षमस्व! इत्युक्त्वा तस्या घटांस्तैलपूर्णान् सज्जीकृत्य स स्वस्थाने गतः । अवंकारीभट्टापि प्रांते क्षमायुक्तशुद्धशीलाराधनपूर्वकं कालं कृत्वा सद्गतौ गता। इति **श्री शीलकुलके अवंकारीभट्टाकथा ।**

नियमित्तो नियभाया, नियजणऊ नियपिअमहो वावि । नियपुत्तोवि कुसीलो, न वल्लहो होइ लोआणं ॥१७॥

व्याख्या–कुशीलः शीलरहितो निजसुहृद् निजभ्राता निजजनको निजपितामहो वा निजपुत्रोऽपि लोकानां वल्लभो न भवति ॥१७॥

सव्वेसिपि वयाणं, भग्गाणं अत्थि कोइ पडिआरो । पक्कघडस्सव कन्ना, नाहोइ सीलं पुणो भग्गं ॥१८॥

व्याख्या–प्राणातिपातादिसर्वेषामपि व्रतानां कदाचिदज्ञानतया भग्नानां कोऽपि प्रतिकारोऽस्ति, अर्थात्तेषां प्रायश्चित्तेनापि शुद्धिर्भवति, परं पक्वघटकर्णवद्भग्नं शीलं कदाचिदपि नो सज्जीभवति, तस्मात् शीलं निरतिचार-

तया पालनीयम् ॥१८॥

वेआलभूअरक्खस, केसरिचित्तयगइंदसप्पाणं । लीलाइ दलइ दप्पं, पालंतो निम्मलं सीलं ॥१९॥

व्याख्या—वेतालभूतराक्षसकेसरिचित्रकगजेन्द्रसर्पाणां दर्पं निर्मलं शीलं पालयन्मनुष्यो लीलया हेलया दलति ॥१९॥

जे केइ कम्ममुक्का, सिद्धा सिज्झंति सिज्झिहिंति तहा । सव्वेसिं तेसिं बलं, विसालसीलस्स उल्ललिअं ॥२०॥

व्याख्या—ये केऽपि कर्मभिर्मुक्ताः सिद्धाः सिद्ध्यन्ति भविष्यत्काले च सिद्धिं प्रयास्यंति, तेषां सर्वेषां विस्तीर्णशीलस्य दुर्ललितं विलसितं बलं ज्ञातव्यम् ॥२०॥

॥ इति श्रीशीलकुलकं समाप्तं ॥

卐

॥१७७॥

॥३॥ अथ श्रीतपःकुलकम् ॥

सो जयउ जुगाइजिणो, जस्संसे सोहए जाडमउडो । तव झाणग्गिपज्जलिअकम्मिंधणधूमलहरिव्व ॥१॥

व्याख्या—स श्रीयुगादिजिनो जयतु, यस्य स्कंधे जटामुकुटस्तपोध्यानरूपाग्निना ज्वलितानि यानि कर्मरूपेंधनानि तेषां लहरीव श्रेणिरिव शोभते इति गाथार्थः ॥१॥ यदा श्रीऋषभदेवप्रभुणा दीक्षावसरे लोचः कृतस्तदेंद्रस्य कथनतः पंचमीमुष्टिपरिमिताः केशा अलुंचिता एव रक्षितास्ते च सुवर्णकलशोपरि नीलकमलानिवाशोभंत ।

संवच्छरिअतवेणं, काउस्सग्गंमि जो ठिउं भयवं । पूरिअनिअपइन्नो, हरउ दुरिआइं बाहुबली ॥२॥

व्याख्या—वार्षिकं तपः कृत्वा यो भगवान् कायोत्सर्गे स्थितः स पूरितनिजप्रतिज्ञो बाहुबलिनामा मुनिर्दुरितानि पापानि हरतु विनाशयतु ॥२॥ बाहुबलिकथा पूर्वं श्री ऋषभदेवचरित्रे कथिता ।

अथिरंपि थिरं वंकं पि उज्जुयं दुलहंपि होइ सुलहं । दुसज्झंपि सुसज्झं, तवेण संपज्जए कज्जं ॥३॥

व्याख्या—तपःप्रभावेनास्थिरमपि कार्यं सुस्थिरं संपद्यते, वक्रमपि च ऋजु सरलं भवति, दुर्लभमपि कार्यं सुलभं भवति यथाऽभयकुमारेणाष्टमतपसा धारिण्या राज्ञ्या अकालेपि मेघवृष्टिदोहदः पूर्णितः पुनर्यद्दुःसाध्यमपि कार्यं सुसाध्यं भवति, यथा चक्रिणामष्टमतपसा मागधवरदामप्रभासकृतमालप्रमुखा देवा वशीभवंति, अर्थात्तपसा चिंतितं सर्वमपि कार्यं संपद्यते ॥३॥

छट्ठं छट्ठेण तव, कुणमाणो पढमगणहरो भयवं । अक्खीणमहाणसीउ, सिरिगोयमसामिउ जयउ ॥४॥

॥१७९॥ व्याख्या—षष्ठं षष्ठेन तपसा पारणं कुर्वन् प्रथमगणधरः श्रीगौतमस्वामी भगवान् अक्षीणमहानसीलब्धि-युतो जयतु । लब्धिवान्मुनिर्यद्वस्तुमध्ये यावन्निजदक्षिणांगुष्ठं धारयति तावत्तद्वस्त्वक्षीणमेव भवति, स्वयं भुक्ते सति च तत्क्षीयते, सा महानसीलब्धिरुच्यते ॥४॥ अथ श्रीगौतमस्वामीवृत्तांतस्त्वियम्—

मगधदेशे गोर्वरग्रामे वसुभूतिनामैको धनाढ्यो द्विजो वसति । तस्य च पृथ्व्यभिधाना भार्या वर्तते । तत्कुक्षिसंभवा इंद्रभूतिरग्निभूतिर्वायुभूतिश्चेति त्रयः गौतमगोत्रिया पुत्रा आसन् । इतोऽपापायां नगर्यां सोमिलद्विज-कारितयज्ञे ते इंद्रभूत्याद्या एकादश याज्ञिका द्विजा निजनिजशिष्ययुता मिलित्वा यज्ञं कुर्वंति । तदा तत्र मह-सेनवनखण्डे श्रीवीरप्रभुः समवसृतो देवैश्च समवसरणं रचितं । तं महिमानं दृष्ट्वेंद्रभूतिः प्रभुं सर्वज्ञमश्रद्दधन् निजपंचशतशिष्यपरिवारयुतः प्रभुसमीपमागस्ततः स्वामिना तन्मनोगतो जीवसंबंधिसंशयो दूरीकृतस्ततस्तेन वैराग्य-मासाद्य निजपरिवारैः सह प्रभोः समीपे दीक्षा गृहीता । एवं च तैः सर्वैरप्येकादशयाजिकद्विजैः प्रभोः समीपे निजसंदेहान् दूरीकृत्य निजनिजपरिवारयुतैर्दीक्षा गृहीता । इंद्रभूतये च प्रभुणा गणधरपदवी दत्ता । तेन द्वाद-शांगी रचिता क्रमेण च स श्रीगौतमस्वामी चतुर्ज्ञानधरो महालब्धिवान्महातपस्वी षष्ठं षष्ठेन पारणं करोति । ॥१७९॥

एकदा श्रीगौतमस्वामिना चंपायामागत्य शालमहाशालादीनां प्रतिबोध्य दीक्षा दत्ता । तैः सह च स यावन्महावीरप्रभुपार्श्वे समायाति तावत्तेषां नवदीक्षितानां केवलज्ञानं पथि समुद्भूतं । ते च तत्रागत्य केवलिपर्षदि

गौतम स्वामी वृत्तांतः

समुपविष्टास्तदाश्चर्यं प्राप्तेन गौतमस्वामिना प्रभुः पृष्टः–हे भगवन्नेते केवलिपर्षदि कथं समुपविष्टाः ? प्रभुणोक्तं तेषां केवलज्ञानं समुत्पन्नमस्ति. तदा गौतमेन तान् क्षामयित्वा स्वामिनं प्रत्युक्तं–हे भगवन् ! मम केवलज्ञानं कदा समुत्पत्स्यते ? प्रभुणोक्तं तवापि समुत्पत्स्यते । गौतमेनोक्तं–तस्य चिन्हं कथयत । प्रभुणोक्तं–यः कोऽपि निज-तपोलब्धिबलेनाष्टापदयात्रां करोति रात्रौ च तत्रैव वसति स मोक्षं गच्छेत् । तत् श्रुत्वा कोडिन्नदिन्नसेवाला-ख्यास्त्रयस्तापसाः प्रत्येकं पंचशतशिष्यपरिवृत्ता अष्टापदाग्रे समायाताः । तत्रैकोपवासकारिणः प्रथममेखलायां, षष्ट-तपःकारिणो द्वितीयमेखलायामष्टमतपःकारिणश्च तृतीयमेखलायां स्थिताः । परं ततोऽग्रे गंतुं शक्ता न बभूवुः । इतः श्रीगौतमस्वामिनं दृढपुष्टशरीरयुतं तत्रागच्छंतं विलोक्य ते चिंतयामासुरेषः श्रीगौतमः शरीरभाराक्रांतः कथ-मूर्ध्वं गमिष्यतीति चिंतयतां तेषां पश्यतामेव निजतपोलब्ध्या श्रीगौतमः क्षणैकमध्येऽष्टापदोपरि संप्राप्तस्तत्र 'जगचिंतामणीति' चैत्यवंदनं विधाय स जिनालयाद्बहिर्निशायां तत्रैव स्थितः । प्रभाते तत्र मिलितानां विद्या-धरदेवानां पर्षदि तेन देशना दत्ता । तदा तत्रायातश्रीवज्रस्वामिनीवतिर्यंजृंभकदेवः पुष्टशरीरं श्रीगौतमस्वामिनं निरीक्ष्य हसितो यन्मुनयोऽपि किमीदृशाः पुष्टदेहाः संभवंति ? तदा श्रीगौतमेन तस्याभिप्रायं विज्ञाय कंडरिक-पुंडरीकसंबंधमाख्याय तत्संदेहो दूरीकृतः । पश्चात्तेन देवेन क्षामितं । ततः पश्चाद्वलमानेन श्रीगौतमेन पंचशत-तापसानां दीक्षा दत्ता. तथाऽक्षीणमहानशीलब्ध्या पात्रमेकं क्षीरेण भृत्वाष्टमतपःकारिणां तेषां साधूनां पारणं कारितं । तत्र च तेषां केवलज्ञानं समुत्पन्नं, द्वितीयपंचशतानां च पथि केवलं समुत्पन्नं, तृतीयपंचशतानां च प्रभु-

समवसरणे दृष्टे सति केवलमुत्पन्नम् ।

अथ श्रीगौतमेन त्रिंशद्वर्षाणि यावत्प्रभुसेवां विधाय चतुर्ज्ञानयुतेनापि प्रभोः प्रश्नपूर्वकमनेके संशया निवारिताः । अथान्त्यचतुर्मासेऽपापायां स्थितेन प्रभुणा निजनिर्वाणसमयं विज्ञाय देवशर्मद्विजप्रतिबोधाय सन्निग्रामे श्रीगौतमः प्रेषितः । तं प्रतिबोध्य प्रभाते समागच्छन् श्रीगौतमो देवोक्तश्रीवीरनिर्वाणवार्त्तामाकर्ण्य क्षणं शून्यचित्तीभूय बालवदनेकान् विलापानकरोत् । ततस्तेन चिंतितमहो वीतरागास्तु निस्नेहा एव भवंति । अहं तु मुधैव मोहं करोमीत्याद्यनित्यभावनां भावयता केवलज्ञानमासादितं । इंद्रादिभिश्च तस्य महोत्सवः कृतः । सहस्रपत्रकमलं चासनीकृत्य तेन देशना दत्ता । एवं द्वादशवर्षपर्यंतं केवलिपर्यायं पालयित्वा वैभारगिरौ संस्तारकं विधाय स मोक्षं गतः ॥ इति श्रीतपःकुलके श्री गौतमगणधरकथा ॥

सोहइ सणंकुमारो, तवबलखेलाइलद्धिसंपन्नो । निट्ठूअवखउवलयंगुलि, सुवण्णसोहं पयासंतो ॥५॥

व्याख्या—स श्रीसनत्कुमारश्चक्री शोभते, यस्तपोबलेन खेलादिलब्धिसंपन्नः श्लेष्मादिलब्ध्युपेतः सन् केवलं मुखवारिणा स्वांगुलीं विलिप्य देवानां पुरः सुवर्णशोभामप्रकाशयत् ॥५॥ **सनत्कुमार वृत्तांतस्त्वित्थं—**

कुरुदेशे हस्तिनागपुरे नगरेऽश्वसेनाभिधो राजा, सहदेवी च राज्ञी । तयैकदा चतुर्दशमहास्वप्नसूचितः सनत्कुमाराह्वयस्तनयो जनितः । क्रमेण यौवनाभिमुखस्य तस्य प्रधानपुत्रमहेंद्रसिंहेन सह प्रीतिर्जाता । अथ कदाचिदसौ सनत्कुमारो विपरीतशिक्षिताश्वारूढो महाटव्यां प्राप्तः । पित्रा तस्य शुद्धिकृते बहूपायाः कृताः परं

स क्वापि न लब्धस्ततो महेंद्रसिंहस्तच्छुद्धिकरणार्थं प्रस्थितः ।

अथ वर्षैकानंतरं भूरिभामिनीपरिवारपरिवृत्तं हंसीसंचयसेवितं राजहंसमिवैकस्मिन् सरसि क्रीडंतं सनत्कुमारं दृष्ट्वा स मिलितः । सनत्कुमारोऽपि तं दृष्ट्वातिहृष्टः सन् मातृप्रभृतीनां कुशलोदंतं पृष्टवान् । ततः स्नानभोजनानंतरं महेंद्रसिंहेन पृष्टं–भो मित्र ! त्वयैतावती समृद्धिः कुतो लब्धा ? ततः सनत्कुमारेण विज्ञप्तिविद्यां स्मृत्वा कथितं–हे मित्र ! तथाश्वापहृतोऽहं निरंतरजंबूजंबीरनारंगाम्रादिघनतरुश्रेणिभिर्दिनकरकरनिकरैरप्यगम्यायां सिंहव्याघ्रसूकरादिहिंस्रश्वापदकुलैर्व्याकुलायां सहस्रकिरणास्तघोरतिमिरततिकृतनिवासायां क्वचित् श्रूयमाणगिरिकंदरलीनघोरघूकघूत्कारशब्दायां क्वचित्क्वचिद्दूरतः श्रवणगोचरीभवत्पक्वद्रुमालिललितफलावलिरक्षणवृक्षोपरिबद्धमंचकस्थितकृषीवलमुग्धकुमारिकोद्गीयमानगीतमधुरालापायां तुंगगिरिवरझरन्निर्मलजलनिर्झरझंकाराररवरमणीयायां महाटव्यां संप्राप्ताः ।

अथामितश्रमोन्मथितमानसो यावदहं मुक्तवल्गोऽश्वादुत्तरितस्तावदेवाश्वो मृत्वा भूमौ पतितः । तदा विषण्णीभूतोऽहं यावत्पादप्रचारैरग्रे गच्छामि तावत्तृषाक्रांतो मूर्च्छितो वटवृक्षाधो भूमावपतं । इतो मम पुण्यगुणाकृष्टेन वटवृक्षवास्तव्ययक्षेण मह्यं मानससरःपानीयमानीय पायितं । सचेतनीभूतेन मया पृष्टं–त्वं कोऽसि कुतश्चैतत्तिरस्कृतामृतमाधुर्यं त्वया पानीयमानीतं ? तेनोक्तमहमेतद्वटवृक्षाधिष्ठायकयक्षोऽस्मि, मया चैतन्मानससरःपानीयमानीय मया तव पायितं । ततो मया कथितं–हे यक्षराज ! मम मानसं मानससरःसलिले स्नानकरणाभिलाषि

र्वर्तते‌ऽतो ममोपरि कृपां विधाय मां तत्र नय । दयालुना यक्षेणाप्यहं तत्र मुक्तः । मयापि तत्र स्फटिकनिर्मल-
जले स्नानं कृत्वामंदानंदः संप्राप्तः । इतः पूर्वभववैरिणाऽसितनाम्ना यक्षेण सह तत्र युद्धं कृत्वाऽहं तं व्यापाद्य
 विजयवानभवं । ततोऽग्रे प्रस्थितेन मया भित्तिखचितमणिकरनिकरैरस्तांधकारा अनेके दिव्यावासा दृष्टाः । इतस्तत्र
सहसा भानुवेगाभिधेनैकेन विद्याधरेणागत्य स्वागतपूर्वकं मम भोजनादि दत्तं, कथितं च हे कुरुवंशशिरोमणे ! अश्व-
सेनतनय ममाष्टौ कन्यास्त्वं परिणय । मयोक्तं, त्वं कथं मामुपलक्षसे ? तेनोक्तं वयं वैताढ्यवासिविद्याधराः स्मः ।
एकदा मया पृष्टेन ज्ञानिनोक्तं, यो हि असितयक्षं जेष्यति स त्वदीयकन्यानां भर्ता भविष्यति, चक्रवर्त्ति-
त्वं च लप्स्यते, अतोऽद्यासितयक्षजयात्त्वामहं तमेव जानामि । ततोऽहं तत्र ताः कन्याः परिणीय वैताढ्ये समा-
गतस्तत्र च मया चंद्रवेगराज्ञो वकुलमतीप्रमुखकन्याशतं परीणीतं । तावदत्र त्वं मम मिलितः ।
अथ महेंद्रसिंहेन पृष्टं, तेनासितयक्षेण सह तव पूर्ववैरं कथमस्ति ? तदा तेनावलोकिनीं विद्यां प्रयुज्य
कथितं, तेन सह मम पंचभववैरमस्ति । कंचनपुरनगरे विक्रमयशोराज्ञो रूपवत्यः पंचशतराज्ञ्य आसंस्तथापि भोगे- ॥१८३॥
भ्यः सोऽतृप्त एवासीत् । अथ तत्रैव नगरे नागदत्तव्यवहारिणो विष्णुश्रीनामभार्यासीत् । एकदा गवाक्षस्थां तां
विलोक्य राजा व्यामोहितः सन् तां स्वांतःपुरे नीतवान् । कृता च तेन सा पट्टराज्ञी । मंत्रिणानेकप्रकारैः प्रति-
बोधितोऽपि स तां न मुमोच । स्त्रीविरहपीडितो नागदत्तो ग्रथिलीभूय विलापान् कुर्वन्नगरमध्ये भ्रमति ।
अथ तस्यामासक्तेन राज्ञा ताः पंचशतराज्ञ्योऽपि विस्मृतास्तदा ताभिः कार्मणं कृत्वा विष्णुश्रीर्व्यापादिता ।

ततो राजापि नागदत्तवद्ग्रथिलो जातः संस्नया सहाग्निप्रवेशं कर्तुमिच्छति । तदा मंत्रिणः कथमपि नृपप्रतिबोधाय प्रच्छन्नं तत्कलेवरं नगराद्बहिर्वनमध्ये मुमुचुस्ततो द्वितीयदिने च राजानं तत्र समानीय तत्कलेवरं दर्शयामासुः । तदातिदुर्गंधयुतं शृगालादिभिर्भक्षितं कृमिकुलव्याकुलं च तन्निरीक्ष्य राज्ञा चिंतितं धिग्मां यदर्थं मया धर्मकुललज्जादि त्यक्तं तत्स्वरूपं त्वीदृशं दृश्यते । इति वैराग्यपरेण तेन पुत्राय राज्यं दत्वा सुधर्माचार्यसमीपे दीक्षा गृहीता, निर्मलतपांसि च तप्त्वा तृतीयदेवलोके स देवो जातस्ततश्च्युत्वा रत्नपुरे श्रावककुले समुत्पन्नो जिनधर्माभिधोऽसौ शुद्धसम्यक्त्वं पालयति ।

अथ स नागदत्तजीवः स्त्रीवियोगतो दुर्ध्यानेन मृत्वा तिर्यग्योनिषु च बहु परिभ्रम्य दरिद्री ब्राह्मणो जातस्तत्र च दुःखगर्भितवैराग्येण स सन्यासी जातः । द्विमासतपः, कुर्वन् रत्नपुरे समागतः । तदा तापसभक्तेन राज्ञा स पारणार्थं निमंत्रितो यावज्जनसमूहैर्वेष्टितो महोत्सवपूर्वकं नगरे समायाति तदा पथि तेन स जिनधर्मश्रावको विलोकितः । तं दृष्ट्वोल्लसितपूर्वभववैरेण तेन तापसेन राज्ञे प्रोक्तं यदि त्वमस्य श्रावकस्य पृष्टे स्थालीं संस्थाप्य मां भोजयसि तदैवाहं पारणं करिष्याम्यन्यथा नैव करिष्यामि । तत् श्रुत्वा तद्भक्तो राजा बलात्कारेणापि तं श्रावकमाहूय तस्य पृष्टेऽत्युष्णभोजनस्थालीं संस्थाप्य तापसं भोजयामास ।

अथ तापसभोजनानंतरं स्थाली यदा दूरीकृता तदा तत्पृष्टत्वक् समुत्तीर्णा, पतितं च तत्र कुहिरं निःसृतं च तस्मान्मांसमपि । अथ स श्रावकः क्षमायुतो गृहमागत्य कुटुंबिनां सर्वेषां च क्षामयित्वा वृद्धपुत्राय च सर्वं

गृहभारं समर्प्य स्वयं चारित्रमादाय तुंगिकगिरिशिखरे चतुराहारप्रत्याख्यानपूर्वकं कायोत्सर्गं विधाय पष्टिदिनानि यावत् काकादिजंतुकृतकदर्थनां सहमानः शुभध्यानेन मृत्वा सौधर्मेन्द्रो जातः, स तापसश्चाज्ञानतपांसि तप्त्वा मृत्वा च तस्य वाहनमैरावणो जातोऽवधिज्ञानतश्चेंद्रं निजवैरिणं विज्ञाय निजद्विरूपादिरूपं विधाय भापयामास । इंद्रेणा-प्यवधिना तं तापसजीवं विज्ञाय वज्रं दर्शयित्वा तस्य तर्जना कृता । तदासौ भीतः सन् शांतो जातः । ततो मृत्वा तिर्यग्योनिषु बहु परिभ्रम्य सोऽयमसितयक्षो जातः, अहं च हस्तिनागपुरे सनत्कुमारो जातः, । तत् श्रुत्वा हृष्टेन महेन्द्रसिंहेनोक्तं—हे मित्र ! संप्रति चिरविरहदुःखितयोर्मातापित्रोः समीपे त्वं समागच्छ । ततः सनत्कुमारो-ऽपि विमानारूढो निजसकलभार्योपेतो मित्रयुतस्तूर्णं हस्तिनागपुरे समायातस्तदा तमेतादृगृद्धियुतमनेकवधूसहितं च समागतमालोक्य मातापितरावत्यंतं प्रमोदं प्राप्तौ ।

अथ कतिचिद्दिवसानंतरमायुधशालायां चक्ररत्नं समुत्पन्नं । ततोऽसौ चक्ररत्नानुगः षट्खंडानि साधयित्वा निजनगरे समागत्य चक्रवर्तिपदवीं पालयामास । इतो द्विलक्षवर्षगमनानंतरमीशानदेवलोकात्कोऽपि महारूपवान् देवः सौधर्मेंद्रसभायामागतस्तस्यातीवमनोहरं रूपं दृष्ट्वा सभास्थितैर्देवैरिंद्रः पृष्टः, स्वामिन् ! अस्य देवस्य रूपं केन कारणेनातीवसुंदरमस्ति ? इंद्रेणोक्तमनेन देवेन पूर्वभवे आचाम्लवर्द्धमानाभिधं तपः कृतं । तेनासावतीवरूप-वानस्ति । पुनर्देवैः पृष्टं स्वामिन्नस्य सदृशमरत्यन्यस्यापि कस्यचिद्रूपं ? इंद्रेणोक्तं भरतक्षेत्रे चतुर्थचक्रिसनत्कुमार-स्य रूपमस्मादप्यधिकमस्ति । तत् श्रुत्वा विजयवैजयंताख्यौ देवौ तदश्रद्दधानौ द्विजरूपीभूय तत्र सनत्कुमारनगरे ॥१८५॥

समागतौ । राजद्वारे च समागत्य द्वारपालं प्रति कथयामासतुर्हे द्वारपाल ! त्वं राजानं कथय यद्भवद्रूपदर्शनोत्कंठया द्वौ द्विजौ परदेशात्समागतौ स्तः । यद्याज्ञा चेत्तर्हि आगच्छेतां । द्वारपालेनापि तथैव विज्ञप्तो राजा तावाह्वयामास ।

अथ तदवसरे राजा स्नानकरणतत्परोऽभूत् । तस्य रूपं च दृष्ट्वा द्विजीभूतौ तौ देवौ हर्षं संप्राप्येंद्रोक्तं तथ्यमेव मन्यमानौ तस्य प्रशंसामकुर्वतां । तदा चक्रिणोक्तं–भो द्विजौ ! शृंगाराद्याडंबरयुतोऽहं यदि सभायामागच्छामि तदैव युवाभ्यां मम रूपं विलोकनीयं । ततस्तौ द्विजरूपौ देवावन्यत्र गतौ. अथ चक्री सविशेषं शृंगारादियुतः सभायां सिंहासने समुपविश्य तौ द्विजौ चाहूय कथयामास–भो द्विजौ ! अधुना ममाद्भुतं रूपं युवां विलोकयतां । तदा ताभ्यां चक्रिशरीरं रोगाकुलं विलोक्य शिरो धूनितं । राज्ञा प्रोक्तं, युवाभ्यां शिरः कथं धूनितं ? ताभ्यामुक्तं–हे राजन् ! तव शरीरे सप्त महारोगाः समुत्पन्नाः संति, तेन तव रूपं च नष्टमस्ति । चक्रिणोक्तं–युवाभ्यां तत्कथं ज्ञातं ? तदा ताभ्यां निजदेवरूपं प्रकटीकृत्येंद्रकृतप्रशंसादिवृत्तांतो निरूपितः, तत् श्रुत्वा चक्री वैराग्यमासाद्य पुत्राय च राज्यं दत्वा विनयंधरसूरिपार्श्वे चारित्रं जग्राह । षष्टपारणके च शीतलान्नप्राप्तितोऽस्य शरीरे ज्वरादिषड्रोगाः प्रादुर्भूतास्तथापि देहममत्वरहितोऽयं सनत्कुमारराजर्षिर्मनसाप्यदूनो विविधतपांसि कुर्वन् शुद्धं चारित्रं पालयामास । क्रमेण तपोबलेन तस्य खेलौषध्यादिमहालब्धयः समुत्पन्नास्तथापि गतदेहममत्वोऽसौ महर्षिर्निजरोगचिकित्साकरणेच्छुर्न बभूव । इतः सौधर्मेंद्रेण पुनः सभामध्ये शरीरनिःस्पृहताविषये

सनत्कुमारराजर्षेः प्रशंसा कृता, तदा पूर्वोक्तावेव देवौ वैद्यरूपमाश्रित्य तस्य पार्श्वे समागत्य तच्छरीरगतरोगचिकित्सार्थं प्रार्थयामासतुः । तदा मुनिनोक्तं—यदि युवां भावरोगध्वंसने समर्थौ तदैव मे चिकित्सां कुरुतं । तत् श्रुत्वा ताभ्यामुक्तं तद्विषये आवां नैव समर्थौ । तदा मुनिना तयोर्विस्मयकरणार्थं निजकुष्टविनष्टांगुलीं निजमुखनिष्ठीवनेन स्पृष्ट्वा सुवर्णवर्णा कृता । तद् दृष्ट्वा ताभ्यां निजरूपं प्रकटीकृत्येंद्रकृतप्रशंसादिवृत्तांतः कथितस्ततो मुनिं नत्वा तौ निजस्थाने गतौ । सप्तशतवर्षानंतरं ते सर्वेऽपि रोगाः स्वयमेव मुनिशरीरतो दूरीभूताः । एवं वर्षलक्षं यावन्निर्मलं चारित्रं प्रपाल्य तृतीयदेवलोके स सनत्कुमारेंद्रो जातः । एकावतारे च मोक्षं गमिष्यति ॥ इति **श्रीतपःकुलके सनत्कुमारचक्रिकथा** ॥

गोबंभगब्भगब्भिणी–बंभिणीघायाइगुरुअपावाइं ॥ काऊणवि कणयंविव, तवेण सुद्धो दढप्पहारी ॥६॥

व्याख्या–गौर्द्विजो गर्भो गर्भिणी, ब्राह्मणी, एतेषां चतुर्णां घातादिरूपगुरुपापानि कृत्वापि यो दृढप्रहारिनामा चौरः कनकमिव तपसा शुद्धो जातः ॥६॥ दृढप्रहारिकथा चेत्थं—

कस्मिंश्चिद्ग्रामे एको ब्राह्मणोऽवसत् । तस्य पुत्रो नीतिरहितो लोकैः सह युद्धयते । तदा लोकपूत्कारतो दुर्गपालेन स नगराद्बहिर्निष्कासितः । ततो निःसृत्यासौ चौरपल्ल्यां गतः । पल्लिपतिना च स पुत्र इति कृत्वा रक्षितः । धाटयादिषु च लोकानां दृढप्रहारदानात्स दृढप्रहारीति लोके विख्यातो बभूव । पल्लीपतिमरणानंतरं स पल्लीपतिर्जातः ।

अथैकदा कुशस्थलपुरे तेन धाटी पातिता । तत्र जन्मदरिद्रिदेवशर्माभिधब्राह्मणस्य गृहं तेन लुंटितं । द्विजो यष्टिमादाय तं प्रति धावितस्तदा दृढप्रहारिणा करवालेन स द्विधा कृतः । अन्तरागता गौरपि तेन खड्गेन व्यापादिता । इतस्तस्य द्विजस्य गर्भिणी भार्या कटुकवचनैस्तं तर्जयामास । तदा सापि तेन खड्गेन मारिता । तस्या उदराद्गर्भोऽपि पतितः । अथैतादृशं भयंकरं कार्यं दृष्ट्वा प्रांते तस्य पश्चात्तापपूर्वं वैराग्यं समुत्पन्नं । ततो वने गत्वालोचनापूर्वकं साध्वग्रे तेन दीक्षा गृहीता । गृहीतश्च तेनाभिग्रहो यथावदिदं पापमहं स्मरामि तावदाहारं न करिष्यामीत्यभिग्रहमादाय स कुशस्थलपुरे गत्वा कायोत्सर्गेण स्थितः । लोकास्तं यष्टिदृषदादिभिस्ताडयंति, परं स क्षमया सर्वमपि सहते । प्रांते तपोबलेन केवलज्ञानमासाद्य स मोक्षं गतः ॥ इति श्रीतपःकुलके दृढप्रहारिकथा ॥

पुव्वभवे तिव्वतवो, तविओ जं नंदिसेणमहरिसिणा ॥ वसुदेवो तेण पिओ, जाओ खयरीसहस्साणं ॥७॥

व्याख्या—यद्यस्मात्कारणान्नंदिषेणमहर्षिणा पूर्वभवे तीव्रं तपस्तप्तं तेनासौ खेचरीसहस्राणां प्रियः स्नेहयुतो **वसुदेवो जातः ॥७॥ तत्कथा चेत्थं—**

नंदिग्रामे कश्चिदेको विप्रोऽवसत्, तस्य पुत्रो जन्मदरिद्री नंदिषेणाभिधो बभूव । बाल्ये एव तस्य माता-पितरौ मृतौ । ततोऽसौ महादुर्भागी कुरूपश्च मातुलगृहे गत्वा स्थितः । मातुलेनोक्तं मम सप्त पुत्र्यः संति । तन्मध्यादेकां तव परिणाययिष्यामि । पुत्रीभिस्तां वार्तां निशम्य कथितं वयमग्नौ प्रविशामः, परं नंदिषेणं

नांगीकरिष्यामस्तत् श्रुत्वा नंदिषेणो वने गत्वात्मघातोत्सुको बभूव । इतस्तत्रस्थेनैकेन साधुना स आत्मघातान्नि-
वार्य प्रतिबोधितस्तदासौ दीक्षामादाय षष्ठषष्ठपारणके आचाम्लतपः कुर्वन् साधुवैयावृत्त्यपरो बभूव । अथैकदेंद्रेण
||१८९|| निजसभायां तस्य साधुवैयावृत्त्यप्रशंसा कृता । तदा द्वौ सुरौ तत्परीक्षणाय तत्रागतौ तयोरेको ग्लानसाधुरूपं विधाय
नगराद्बहिः स्थितो द्वितीयश्च साधुरूपभृदुपाश्रये तत्समीपे समागतः ।

अथ नंदिषेणो यावत् षष्ठपारणकपरो बभूव, तावत्तेनागत्य कथितं—भो नंदिषेण ! नगराद्बहिरेकोऽति-
साररोगपीडितो मुनिः पतितोऽस्ति । तत् श्रुत्वा नंदिषेणो निजाहारपात्रमाच्छाद्य तेन सह द्रुतं तद्ग्लानसाधु-
समीपे गतस्तदा तेन तस्य बहुकठिनवचनानि जल्पितानि, परं क्षमापरेण नंदिषेणेन तानि सर्वाणि सोढानि ।
ततो नंदिषेणेन तं प्रत्युक्तं—हे महात्मन् ! यूयमुपाश्रये समागच्छत । साधुनोक्तमहं गंतुमशक्तोऽस्मि । तदा नंदि-
षेणस्तं स्कंधे समारोप्योपाश्रयं प्रति चलितस्तदा पथि तेन मायिनोक्तं—अरे पापिन् ! त्वं शनैः शनैर्व्रज । तव
शीघ्रगमनेन मम दुःखं भवति । ततः क्षमानिधिर्नंदिषेणः शनैश्चचाल । पुनस्तेनोक्तं—अरे दुष्ट ! तव शनैर्ग-
मनेन मे शरीरं तापव्याकुलं भवति । तदा नंदिषेणेन चिंतितं नायमस्य ग्लानसाधोर्दोषः, किं तु ममैवायं दोष, ||१९८||
इति विचिंत्य स तं क्षमयामास । अग्रे गच्छता तेन मायिसाधुना तस्य शरीरोपरि विष्टा कृता, तथापि नंदि-
षेणस्तां चंदनलेपमिव मन्यते । क्रमेण स चोपाश्रये समागत्य तद्देहशुद्ध्यर्थं जलमादातुं श्रावकगृहे गतः, परं सर्वत्र
तेन देवेनानेषणा कृता । तथापि तमक्षुब्धं क्षमापरं च ज्ञात्वा तौ देवौ प्रकटीभूय तच्चरणयोः पतितौ । निजा-

पराधं च क्षमयित्वेंद्रकृतप्रशंसादिवृत्तांतं तस्मै निवेदितवंतौ । ततस्तौ सम्यक्त्वमादाय निजस्थाने जग्मतुः ।

एवं नंदिषेणमुनिर्द्वादशवर्षाणि यावच्चारित्रं प्रपाल्य प्रांतेऽनशनं विधाय स्त्रीवल्लभत्वनिदानं कृत्वा मृत्वा सप्तमदेवलोके देवो जातः । ततश्च्युत्वा शौरीपुरेंधकवृष्णिनृपस्य स वसुदेवाख्यपुत्रत्वेनोत्पन्नः । पूर्वकृतनिदानतस्तस्य रूपमत्यद्भुतं स्त्रीजनवल्लभं जातं । मनोहररूपलावण्याद्युपेतं तं निरीक्ष्य निखिलनगरनार्यस्तस्योपरि मोहं प्राप्य गृहकार्याण्यपि च परित्यज्य पतिवचनमप्यनादृत्य तस्य पृष्ठे एव भ्रमणं चक्रुः । तदा नगरलोकैस्तस्य वृद्धभ्रातुः समुद्रविजयनृपस्य पार्श्वे समागत्य तद्वृत्तांतं च कथयित्वा विज्ञप्तं—हे स्वामिन् ! वसुदेवो गृहमध्ये एव संरक्षणीयः । नृपेण नगरलोकाः सन्मानाश्वासनपूर्वकं विसर्जितास्ततो यदा वसुदेवः प्रणामाय समुद्रविजयपार्श्वे समागतस्तदा नृपस्तमुत्संगे संस्थाप्य मिष्टवचनैः कथयामास—हे वत्स ! त्वं कथं दुर्बलोऽसि ? बहिरातपादिषु मा भ्रम । गृहांतरेव विनोदान् कुरु । वसुदेवोऽपि तदंगीकृत्य गृहे एव तिष्ठति ।

अथैकदा ग्रीष्मर्तौ शिवादेव्या चंदनभृत्स्वर्णभाजनं दासीहस्तेन विलेपनकृते राज्ञे प्रेषितं । बालचापल्यतोंतराले वसुदेवेन दासीहस्तात्तद्गृहीत्वा तन्मध्यस्थं चंदनं निजशरीरे विलिप्तं । दास्योक्तं—यदि त्वमीदृशश्चपलोऽसि तर्ह्येव गृहकारागारे क्षिप्तोऽस्तीत्युक्त्वा तया तस्मै सर्वलोकवार्ता कथिता । तत् श्रुत्वा हृदि दूनो वसुदेवो भ्रातृकृतापमानतो निशायामेकं मृतकलेवरं चितायां प्रज्ज्वाल्य "वसुदेवोऽग्नौ प्रविश्य मृतः" इति च तत्र लेखं लिखित्वा नगरान्निर्गतः । प्रभाते राजा तद्वृत्तांतं विज्ञायातीवदूनस्तस्य प्रेतकार्यं कृतवान् ।

अथ वसुदेवो देशांतरे भ्रमन् बहुनृपविद्याधरद्विजव्यापारिणां द्वासप्ततिसहस्रकन्याः परिणीतवान् । प्रांते रोहिणीस्वयंवरे स समुद्रविजयादीनां मिलित इत्यादिसंबंधः पूर्वं श्रीनेमिनाथचरित्रे प्रोक्त एव । इति वसुदेवभोगप्राप्तिकरणे पूर्वभवकृततपोमाहात्म्यमेव ज्ञेयम् । इति तपःकुलके वसुदेवकथा ॥

देवावि किंकरत्तं, कुणंति कुलजाइविरहिआणंपि । तवमंतपभावेणं, हरिकेसीबलस्सव रिसिस्स ॥८॥

॥१९१॥

व्याख्या—हरिकेशीबलाभिधमुनिवरस्येव तपोमंत्रप्रभावेण कुलजातिविरहितानामपि जनानां देवा अपि किंकरत्वं कुर्वंति ॥८॥ **हरिकेशीबलमुनिकथा** चेत्थं—

हस्तिनागपुरे सोमदेवनामा पुरोहितो वैराग्यं प्राप्य साधुसमीपे दीक्षां जग्राह । स निर्मलं चारित्रं तु
पालयति परं वयं द्विजोत्तमा इत्यादि कथयन् जातिमदं बहु करोति । आयुषि संपूर्णे सति स देवलोके गतस्ततश्च
च्युत्वा नीचकर्मोदयानिलप्रेरितश्चांडालकुले समवातरत् । तदा तस्य माता बहुजनसेव्यमानं फलितमाम्रतरुं स्वप्ने
ददर्श । जन्मानंतरं पित्रा बल इति तस्याभिधानं चक्रे । हरिकेश्यभिधानं च तस्य गोत्रमभूत् । यौवनं प्राप्यै-
कदा पितृकृतापमानेन दूनोऽयं विदेशे गतः । तत्र साधूपदेशं निशम्य वैराग्यं च प्राप्य स दीक्षां जग्राह । षष्ठाष्टम- ॥१९१॥
मासक्षपणादिविविधतपः कुर्वन् विहरन् सन्नेकदा स वाणारस्यामागत्य तिंदुकनामयक्षालये स्थितस्तदा तस्य तपो-
वैराग्यादिगुणगणैरतीवप्रमुदितस्तिंदुकयक्षः सर्वदा तस्य सेवाकरणतत्परो जातः । अथैकदा तस्य केनचिन्मित्रयक्षेण
तिंदुकपार्श्वे समागत्योक्तं भो मित्र संप्रति त्वं मम गृहे कथं न समागच्छसि ? तेनोक्तमधुना मम प्रासादे कश्चि-

देको निष्प्रमादी तपस्वी समागतोऽस्ति तस्याहं सेवां करोमि । तेनोक्तमेतादृक्चारित्रिणस्तु ममालयेऽपि बहवः सन्ति । तत् श्रुत्वा तेन तत्रागत्य ते चारित्रिणो विलोकिताः, परं तान् प्रमादिनो विज्ञाय स पश्चादागत्य तमेव हरिकेशीबलमुनिं सेवितुं लग्न ।

अथैकदा बहुपरिवारपरिवृता राजकुमारी भद्रा तं तिंदुकयक्षं पूजयितुं समागता । तत्र तया मलिनवस्त्रधारिणं कुरूपं तं मुनिं दृष्ट्वा जुगुप्सया थूत्कृतं । तदा कुपितेन यक्षेण सा ग्रथिलीकृता । राज्ञानेके उपायाः कृताः, परं तस्या ग्रथिलत्वं नो गतं । ततो यक्षेण तस्याः शरीरे समुत्तीर्य तन्मुखेन कथितं यत्साधुमालोक्यानया थूत्कृतमस्ति ततोऽहं तां नैव मोक्ष्यामि । राज्ञा विनयादिभिर्यदा बहुविज्ञप्तिः कृता तदा तेनोक्तं सा यदि तेनर्षिणा सह परिणयेत्तदैवाहं तां पाटवोपेतां करिष्यामि । राजा तत्स्वीकृत्य संध्यासमये तां कन्यां च पुरस्कृत्य मुनिसमीपे समागत्य कथयामास–भो मुने ! ममैनां पुत्रीं परिणय ? साधुनोक्तं–हे राजन् ! अहं त्यक्तपरिग्रहः कथमेनां ते पुत्रीं स्वीकरोमि ? तत् श्रुत्वा राजा विषण्णस्तदा यक्षस्तत्साधुरूपं विधाय तां च परिणीय विडंबनापूर्वकं प्रभाते त्यक्तवान् । अथ चिंतातुरो राजा प्रधानादिभ्योऽपृच्छत् यदियं ऋषिपरिणीता कन्या कस्मै प्रदेया ? प्रधानादिभिरुक्तं स्वामिन्नेवंविधा कन्या द्विजायैव प्रदीयते । तत् श्रुत्वा राज्ञा सा रुद्रदेवाख्यपुरोहिताय समर्पिता । तया सह रुद्रदेवो विषयसुखानि भुनक्ति ।

अथैकदा तेन यज्ञः समारब्धस्तदा हरिकेशीबलमुनिस्तत्राहारार्थं मासक्षपणपारणे समागतस्तं मलिनांबरधरं

मुनिं दृष्ट्वा पिशाचमिव मन्यमाना द्विजकुमारा मारणाय समुत्थितास्तान् सर्वान् यक्षो रुधिरवमनान् विधायाधः पातयामास । तत्कोलाहलमाकर्ण्य भद्रा बहिरागता, तमेव च मुनिं दृष्ट्वा प्रणम्य द्विजेभ्यः कथयामास–भो द्विजाः! यूयं मूर्खाः स्थ । अयं तु महाप्रभाविकतिन्दुकयक्षपूजितो महातपस्वी मुनिरस्ति । तत एनं प्रणम्य क्षमां याचध्वं । ततो भीताः सर्वेऽपि द्विजास्तं प्रणम्य क्षमां याचयितुं लग्नाः । मुनिनोक्तं–भो द्विजाः ! मम तु रागद्वेषौ न स्तः, यूयं मम सेवापरं यक्षं क्षामयत ? ततः सर्वेऽपि द्विजाः प्रणतिपूर्वकं विनयेन यक्षं क्षामयामासुः । तुष्टेन यक्षेणापि सर्वे द्विजकुमाराः सज्जीकृतास्ततो हृष्टैर्द्विजैर्मुनयेऽन्नपानादि दत्तं । देवकृता सुवर्णवृष्टिश्च तत्र जाता, ततो हरिकेशीबलमुनिस्तान् द्विजान् प्रतिबोध्य तपोबलेनाऽन्यानपि कतिचिद्भव्यान् प्रतिबोध्य निर्मलं चारित्रं प्रपाल्य मोक्षं गतः ।। इति श्रीतपःकुलके हरिकेशीबलमुनिकथा ।।

घडसयमेगघडेणं, एगेण घडेण घडसहस्साइं ।। जं किर कुणंति मुणिणो, तवकप्पतरुस्स तं खु फलं ।।९।।

व्याख्या–मुनयो घटेकेनैव घटेन घटशतं, तथैव एकेनापि घटेन घटसहस्रं किल निश्चयेन कुर्वन्ति, तत् खलु तपोरूपकल्पवृक्षस्य फलं ज्ञातव्यमिति शेषः ।।९।।

अनिआणस्स विहिए, तवस्स तविअस्स किं पसंसामो । किज्जइ जेण विणासो, निकाइयाणंपि कम्माणं ।।१०।।

व्याख्या–अनिदानस्य निदानरहितस्य विधिना श्रीवीतरागोक्तविधिपूर्वकं तप्तस्य तपसो वयं किं प्रशंसां कुर्मः? येन तपसा निकाचितानामपि कर्मणां विनाशो भवति ।।१०।।

।।१९३।।

अइदुक्करतवकारी, जगगुरुणा कन्हपुच्छिएण तदा । वाहरिओ स महप्पा समरिज्जओ ढंढणकुमारो ॥११॥

व्याख्या–हे भगवन् अत्रातिदुष्करतपःकारकः कोऽस्तीति कृष्णेन पृष्टो जगद्गुरुर्भगवान् श्रीनेमिनाथो यस्याभिधानं जगौ, स महात्मा श्रीढंढणकुमारमुनिर्नूनं स्मर्त्तव्यः स्मरणकरणयोग्योऽस्तीति ॥११॥ **श्रीढंढणकुमार मुनिकथा चेत्थं–**

द्वारिकायां नगर्यां श्रीकृष्णवासुदेवो राज्यं पालयति । तस्यैकया ढंढणाभिधराज्ञ्या ढंढणकुमाराभिधपुत्रः प्रसूतः । स यदा यौवनं प्राप्तस्तदा पित्राऽनेकराजपुत्र्यस्तस्य परिणायिताः । इत एकदा तेन श्रीनेमिनाथवचांसि श्रुत्वा वैराग्येण बहुमहोत्सवपूर्वकं दीक्षा गृहीता । अथ श्रीनेमिप्रभुर्निजचरणन्यासैर्महीं पावयन् देशनामृतप्रवाहैर्भव्यजनानां संसारदुःखोद्भूतदावानलमुपशामयन् चरणकरणपरिणतैकाग्रहृदयमुनिगणश्रेणिभ्यो मोक्षमार्गं दर्शयन्नेकदा द्वारिकायां समवसृतस्तदाऽनेके मुनयः प्रभुमापृच्छ्याहारार्थं नगर्यां गताः । ढंढणर्षिरपि तथैवाहारार्थं नगरे गतः । अन्येषां सर्वेषामपि मुनीनामाहारो मिलितः, परं लाभांतरायकर्मोदयतो ढंढणमुनिना बहुभ्रमताप्याहारो न प्राप्तस्तेन स यथा गतस्तथैव पश्चादागतः । तदा सर्वमुनिभिर्विस्मये पृष्टं–हे भगवन् ! महर्द्धिश्रावकव्याप्तायामपि द्वारिकायां ढंढणमुनिनाहारः कथं न लब्धः ? प्रभुणोक्तमयं पूर्वभवे मगधदेशस्थधन्याभिधग्रामाधिकारी बभूव । एकदा तेन भोजनवेलायामपि सर्वहालिकानां क्षेत्रेष्वेकैकपंक्तिनिष्कासनादेशो दत्तस्तदा बद्धमंतरायकर्माद्य तस्योदयमागतं । तत् श्रुत्वा ढंढणर्षिणाभिग्रहो गृहीतो यावदहं स्वलब्ध्याहारं न प्राप्नुयां तावन्मया न भोक्तव्यमित्य-

भिग्रहयुतोऽसौ वेलायां नगरे भ्रमति तथापि कुत्राप्याहारं न प्राप्नोति ।

अथैकदा प्रभुवंदनार्थमागतेन कृष्णेन पृष्टं–हे स्वामिन् ! एतेषां साधूनां मध्ये को दुष्करकार्यस्ति ?
 प्रभुणोक्तं, तव पुत्रो ढंढणपिरलाभपरीषहं सहन् महादुष्करं तपः करोति । तत् श्रुत्वा हृष्टः कृष्णो यावन्नगर्यां समायाति तावत्पथि भिक्षार्थं भ्रमन् ढंढणमुनिस्तेन दृष्टस्तदा कृष्णेन गजादुत्तीर्य विधिपूर्वकं स वंदितस्तदा गवाक्षस्थेन भद्रकश्रेष्ठिना दृष्ट्वा चिंतितं नूनमयं कोऽपि महर्षिरस्ति । अथ ढंढणोऽपि दैवयोगेन तस्यैव श्रेष्ठिनो गृहे भिक्षार्थं समागतः । श्रेष्ठिनापि स मोदकवरैः प्रतिलाभितस्तान् गृहीत्वा स मुनिरपि प्रभुसमीपे समागत्य पृष्टवान्–हे स्वामिन् ! मयाद्याहारो लब्धस्तेन किं मम कर्म क्षीणं ? भगवतोक्तं–हे महानुभाव ! अद्यापि ते तत्कर्म क्षीणं नास्ति । इमे मोदकाश्च त्वया कृष्णलब्ध्या प्राप्ताः संति । तन्निशम्य स मोदकपरिष्ठापनिकार्थं कुंभकारशालायां गतस्तत्र परिष्टापनिकावसरे स्वकर्माणि निंदतः शुभाध्यवसायाधिरूढस्य तस्य केवलज्ञानमुत्पन्नं । तदा देवदुंदुभिं निशम्य कृष्णेनागत्य तस्य महोत्सवो विहितः । कियत्कालं केवलपर्यायं परिपाल्य स मोक्षं गतः

।। **इति श्रीतपःकुलके ढंढणर्षिकथा** ।।

पइदिवसं सत्तजणे, हणिऊण गहिअवीरजिणदिक्खो । दुग्गभिग्गहनिरओ, अज्जुणओ मालिओ सिद्धो ।।१२।।

व्याख्या–प्रतिदिवसं सप्तजनहिंसाकारक एवंविधोऽप्यर्जुनमाल्यपि वीरप्रभुपार्श्वे दीक्षां गृहीत्वा दुर्गाभिग्रहे निरतो लीनः सन् सिद्धिगतिं प्राप्तः ।।१२।। अर्जनमालिकथा चेत्थं–

राजगृहनगरे श्रेणिकाभिधो राजा, तत्रार्जुनाख्यो माली वसति, तस्य बंधुमतीनामभार्या । अथ तस्य वाटिकापार्श्वे मुद्गरपाणिनामयक्षस्यालयमस्ति । तस्मिन् तस्य यक्षस्य पाणिधृतसहस्रपलमितभारमुद्गरा मूर्त्तिर्वर्त्तते । अर्जुनमाली सर्वदा तं यक्षं पुष्पादिभिः पूजयित्वा नगरमध्ये पुष्पविक्रयार्थं चतुष्पथे समागच्छति । अथ तस्मिन् यक्षालये षट् विट् पुरुषा नित्यं समागत्यानेकभोगक्रीडादि कुर्वंति ।

एकदा तैर्विट्पुरुषैर्बंधुमतीयुतमर्जुनमालिनं तत्रागच्छंतं विलोक्य परस्परं निश्चयो कृतो यदद्यास्माभिः सर्वैः कपाटपृष्टे स्थातव्यं । यावच्चायमर्जुनमाल्यत्रागच्छेत्तावत्तं परिगृह्य गाढबंधनैर्बध्ध्वा तस्य भार्यया सह भोगविलासः कर्त्तव्य, इति विचिंत्य ते प्रच्छन्नतया कपाटपृष्टे स्थिताः । इत आगतमर्जुनमालिनं तथैव बध्ध्वा तैस्तस्य स्त्रिया सह भोगविलासं कर्त्तुं प्रारब्धं । तद् दृष्ट्वार्जुनमाल्यत्यंतं कुपितः सन् चिंतयामास, नूनमयं यक्षोऽशक्त एव । यस्य दृष्टौ विधीयमानमप्येतत्पापं स एड इवोपेक्षते । एतावद्भिर्दिवसैर्मया वृथैव तस्य पूजा विहिता । इतः सावधानीभूतेन यक्षेण तस्यार्जुनमालिनः शरीरमधिष्ठितं । तद्बंधनानि च स्वयमेव त्रुटितानि, सहस्रपलमितलोहमुद्गरोऽपि स्वयमेव तस्य हस्ते समायातः, तत्कालमेव तेनोत्थाय मुद्गरतस्ते षडपि पुरुषाः सप्तमी च भार्या व्यापादिता । तदादितः स प्रतिदिनं वनसमेतजनमध्यात् षट्पुरुषान् सप्तमीं च स्त्रियं मारयति । एवं तेन बहवो जना मारिताः । क्रमेण सा वार्त्ता राजगृहे विस्तृता । इतः श्रीवीरप्रभुस्तत्र वने समवसृतः, परं यक्षाधिष्टितंतदर्जुनमालिभीत्या कोऽपि वनमध्ये प्रभुवंदनार्थं न समायाति । परं सुदर्शनश्रेष्ठी मातृपितृनिवारितोऽपि वीरप्रभु-

वंदनार्थं तत्र चलित: । यावच्च तस्य यक्षस्यायतनाग्रे समागतस्तावदर्जुनमाली मारणाय समुत्थितस्तदा सुदर्शन-श्रेष्ठिना सागारिकमनशनं कृत्वा श्रीवीरप्रभुशरणं चाङ्गीकृत्य नमस्कारस्मरणमारब्धम् ।

अथ सोऽर्जुनमाली तस्याग्रे समागतुमशक्तोऽभूत् । यक्षोऽपि निजमुद्गरमादाय तच्छरीरं विहाय दूरीभूत: ।

अथ मालिनं सुस्थितं विज्ञाय सुदर्शनेन भणितं, भो अर्जुन ! त्वं मनुष्यसंहारं कथं करोषि ? हिंसात: प्राणी दुर्गतौ पतति, किंचाहं श्रीवीरप्रभुवंदनार्थं गच्छामि । तत् श्रुत्वा तेनोक्तमहमपि तत्र समागमिष्यामि । ततस्ताभ्यां द्वाभ्यामपि श्रीवीरो वंदित: । वीरप्रभुदेशनां श्रुत्वा प्रतिबुद्धेनार्जुनमालिना दीक्षा गृहीता । ततस्तेन यावज्जीवं षष्ठंषष्ठेन तपसा पारणकरणाभिग्रहो गृहीत: । पारणकदिने यदाऽऽहारार्थं स नगरे प्रयाति तदा पूर्व-वैरतो लोकास्तस्यानेकविधानुपद्रवान् करोति । परं क्षमाधुनोऽर्जुनमालिमुनि: केवलं निजदोषमेव पश्यति, न च कस्मै अपि कुप्यति । कदाचिदन्नं मिलितं सति पानीयं न मिलति । एवंविधानतिघोरपरीषहान् सहमानोऽसौ मुनि: प्रांतेऽनशनेन केवलज्ञानमासाद्य मोक्षं गत: ॥ इति श्रीतप:कुलके अर्जुनमालिकथा ॥

नंदीसरस्यगेसुवि, सुरगिरिसिहरेवि एगफालाए । जंघाचारणमुणिणो, गच्छंति तवप्पभावेण ॥१३॥

व्याख्या–नंदीश्वरे रुचकद्वीपे मेरुशिखरेऽपि चैकेन फालेन जंघाचारणविद्याचारणमुनी निजतप:प्रभावेण गच्छत: ॥१३॥

अथ ते चारणमुनयो द्विविधा भवंति, विद्याचारणा जंघाचारणाश्च । विद्याचारणस्य नित्यं षष्ठपारणे

सति लब्धिः समुत्पद्यते, स च करतलैकसंयोगे त्रिवेलं जंबूद्वीपं परिभ्रम्य समायाति । तिर्यग्गत्या च समुत्पतितो सति स्फालेनैकेन मानुषोत्तरे याति । द्वितीयस्फालेन च तस्मादुत्पत्य नंदीश्वरे याति । तत्र च चैत्यानि वंदित्वोत्पत्य चैकेन स्फालेनैवात्र समायाति । अथोर्ध्वंगत्यैकेन स्फालेन मेरौ नंदनवने याति । भूमिसकाशान्नंदनवनं पंचशतयोजनोच्चमस्ति । तस्मादुत्पत्य मेरोरग्रभागशिखरे पंडकवने याति । तत्र च चैत्यानि प्रणम्यैकेनैव स्फालेनात्र समायाति ।

अथ जंघाचारणतपोलब्धिर्निरंतरमष्टमतपःपारणे कृते सति समुत्पद्यते । तल्लब्धिवान्मुनिः करतलैकसंयोगे कृते सप्तवेलं जंबूद्वीपे परिभ्रम्य समायातीति तस्य शीघ्रगतिर्ज्ञेया । तिर्यग्गत्यैकेन स्फालेन स रुचकद्वीपे याति । चैत्यानि च नमस्कृत्य द्वितीयस्फालेन स नंदीश्वरे समायाति । तत्र च चैत्यानि वंदित्वा समुत्पत्य चात्र समायातीति तस्य तिर्यग्गतिर्ज्ञेया । अथोर्ध्वंगत्यैकेन स्फालेन मेरोरग्रभागे पंडकवने याति । तत्र चैत्यानि वंदित्वा पश्चाद्वलमानो नंदने विश्राम्यति । तत्र च चैत्यानि वंदित्वा तत उत्पत्यैकस्फालेनात्र समायातीति तस्योर्ध्वगतिर्ज्ञेया । विद्याचारणस्य गमने मंदगतिरागमने च शीघ्रगतिर्भवति । जंघाचारणस्य गमने शीघ्रगतिरागमने च मंदगतिर्भवति । तस्य किं कारणमिति चेद्विद्याचारणो विद्याबलेन याति । सा च विद्या स्मरमाणा स्मरमाणा जागरमाणा भवति । जंघाचारणः पुनः शरीरबलेन याति । स गमने सोत्साहो याति, आगमने पुनः खिन्नः सन विश्राम्य समायातीति भावार्थः ॥ इति श्रीतपःकुलके जंघाचारणविद्याचारणवृत्तांतः ॥

सेणीअपुरओ जेसिं, पसंसियं सामिणा तवोरूअं । ते धन्ना धन्नमुणी, दुन्हवि पञ्चुत्तरे पत्ता ॥१४॥

व्याख्या-श्रेणिकराजाग्रे श्रीमहावीरेण ययोस्तपःस्वरूपं स्वमुखेन प्रशंसितं, तौ धन्नौ धन्यौ ज्ञयौ, तौ द्वावपि पंचमानुत्तरविमाने प्राप्तौ ॥१४॥

अथ प्रथमस्य **काकंदीवास्तव्यधन्नस्य कथा** कथ्यते—

काकंदीनगर्यां जितशत्रुनामराजास्ति । तत्र भद्राभिधाना महाधनवती सार्थवाही वसति । तस्य पुत्रो धन्न इत्यभिधानो यौवनं प्राप्त एकेनैव दिनेन द्वात्रिंशत्कन्याः परिणीतवान् । ताभिः सहानेकविधानि सुखानि स भुनक्ति । अथैकदा श्रीवीरस्तत्र समवसृतस्तदा सर्वनगरलोकान् वीरवंदनार्थं गच्छतो विलोक्य धन्नोऽपि रथस्थस्तत्र गत्वा श्रीवीरप्रभुं ननाम । वीरदेशनां च श्रुत्वा प्रतिबुद्धेन धन्नेनोक्तं स्वामिन्नहं मातरमापृच्छय भवत्समीपे चारित्रं गृहिष्यामि । भगवतोक्तं यथासुखं देवानुप्रियेति ।

अथ धन्नो गृहमागत्य मातरं प्रत्युक्तवान्—हे मातर्मयाद्य श्रीवीरो वंदितः श्रुता च तस्य धर्मदेशना । मात्रा प्रोक्तं-त्वं धन्योऽसि, तवाभिधानमप्यद्य सफलीभूतं । पुनर्धन्नेनोक्तं—हे मातर्यदि तवाज्ञा भवेत्तर्हि अहं श्रीवीरप्रभोः पार्श्वे दीक्षामधिगच्छामि । तत् श्रुत्वा व्याकुलया मात्रोक्तं—हे पुत्र ! सर्वमेतद्धनं कस्य भोग्यतां प्रयास्यति ? धन्नेनोक्तं—हे मातर्धनमेतदसारमस्ति । यतो धनस्य चौरराजाग्निसमुद्भवभयोऽस्ति । पुनर्मात्रोक्तं—हे पुत्र ! एतास्ते द्वात्रिंशत्प्रिया अपि क्व गमिष्यंति ? धन्नेनोक्तं—हे मातरेताः सर्वा हरिद्रारावन्निःस्नेहा ज्ञेयाः । संसारः सकलो-

॥१९९॥

ऽप्यर्थमिद्रजालसमोऽस्ति । एवं मातरं निजद्वात्रिंशद्भार्याश्च प्रतिबोध्य तेन श्रीवीरप्रभुपार्श्वे चारित्रं गृहीतम् । अथ तस्मिन्नेव दिने तेन श्रीवीराय प्रोक्तं–हे स्वामिन्नहं यावज्जीवं षष्ठषष्ठेनाचाम्लपारणकं विधास्ये । स्वामिनापि तस्याज्ञा दत्ता । अथैकदा पारणकदिने काकंदीनगर्यामागत्य स प्रथमप्रहरे स्वाध्यायं द्वितीयप्रहरे च ध्यानं विधाय श्रीवीरप्रभुमापृच्छ्य स्वयमाहारार्थं गतः । नीरसमाहारमादाय प्रभुपार्श्वे समागत्याऽलंपटत्वेन चाचाम्लं कृतवान् । एवं तपोयुतं नवमासं यावच्चारित्रं पालयतस्तस्य शरीरमतीव दुर्बलं जातं ।

अथैकदा श्रीवीरो राजगृहे समवसृतस्तदा श्रेणिकनृपेण प्रभुं वंदित्वा पृष्टं–हे स्वामिन् ! गौतमादिचतुर्दशसहस्रयतीनां मध्ये को दुष्करकारकोऽस्ति ? प्रभुणोक्तं–हे राजन्नेवंविधो धन्नो नामाणगारोऽस्ति । तत् श्रुत्वा हृष्टः श्रेणिकः प्रभुं वंदित्वा धन्नाणगारसमीपे समागतस्तत्र तं ध्यानारूढमालोक्य प्रदक्षिणापूर्वकं नत्वा तेन कथितं–हे मुने ! त्वं धन्योऽसि तव जीवितं चापि सफलमेवास्ति । यतः श्रीवीरप्रभुणा स्वमुखेन तव प्रशंसा कृतास्तीति तं स्तुत्वा श्रेणिको निजगृहे समायातः ।

अथैकदा धन्नोऽणगारो रात्रौ चिंतयति यदधुना मम विहारकरणे शक्तिर्नास्ति । प्रभातेऽतः प्रभुमापृच्छ्याहमनशनं विधास्ये । अथ प्रभाते प्रभुमापृच्छ्य धन्नोऽणगारः सर्वमुनीन् क्षामयित्वा विपुलगिरिवरे गत्वा पादपोपगमनानशनं विधाय मासिक्या संलेखनया कालं कृत्वा सर्वार्थसिद्धिविमाने गतः । ततश्च्युत्वा च महाविदेहक्षेत्रे स मोक्षं गमिष्यति ॥ इति श्रीतपःकुलके प्रथमधन्नाणगारकथा ॥

अथ द्वितीयशालिभद्रभगिनीपतिधन्नाणगारस्य कथा कथ्यते–प्रतिष्ठितपुरपत्तने काचिदेका वृद्धा सपुत्रा वसति, सा नित्यं वत्सान् गृहीत्वा वने चारयति । एकदा तस्य पुत्रेण मातुः पार्श्वे क्षैरेयी याचिता, परं निर्धना सा
॥२०१॥ तद्दानाऽसमर्था रोदितुं लग्ना । तदा दयापराभिः प्रातिवेश्मिकचतुःस्त्रीभिस्तस्यै दुग्धतंदुलघृतखंडादि सामग्री दत्ता। ततस्तयापि क्षैरेयी निष्पादिता परिवेषिता च पुत्राय । इतः कश्चिन्मासोपवासी साधुस्तत्राहारार्थं समागतस्तं दृष्ट्वा हृष्टेन तेन पुत्रेण स्थालीगता सर्वापि क्षैरेयी साधवे प्रतिलाभिता । साधुगमनानंतरं मात्रा पुत्रस्थालीं रिक्तां दृष्ट्वा तस्यान्यक्षैरेयी परिवेषिता, चिंतितं च मम पुत्रो बहुक्षुधातुरोऽस्ति ।

अथ मातृस्नेहदृष्टिपतनात्स बालोऽजीर्णत्वेन रात्रौ मृत्वा तस्यैव नगरे धनाढ्यं कस्य श्रेष्ठिनो गृहे धन्नाभिधः पुत्रः समभवत् । यौवनं प्राप्य तेन द्वासप्ततिकला अभ्यस्ताः । पितरौ तस्य बहुमानं रक्षतस्ततस्तस्य त्रयो भ्रातरो मत्सरं धारयंति । श्रेष्ठिना तं वृत्तांतं विज्ञाय तेभ्यः पुत्रेभ्यः प्रोक्तं–यूयं कथं खेदं धारयथ ? तैः प्रोक्तं–वयं वृद्धास्तथाप्यस्मान् विहाय युवां धन्नायैव कथमत्यादरपरौ स्थः ? पित्रोक्तं–कुमारोऽयं भाग्यवानस्ति । तस्य जन्म-तोऽस्मद्गृहे धनधान्यादिवृद्धिर्जातास्ति । तत् श्रुत्वा तैरुक्तं तर्हि यूयमस्माकमपि परीक्षां कुरुत ? तदा श्रेष्ठिना ॥२०
तत्प्रतिपद्य तेभ्यः पृथक्पृथक् विंशतिविंशतिरूप्यका दत्ताः । प्रोक्तं–चैभ्यो रूपकेभ्यो व्यापारं कृत्वा लाभमधिगच्छत । तैर्व्यापारं कुर्वद्भिर्मूलमपि निर्गमितं, निर्द्रव्याश्च संतो गृहे समागताः ।

अथ धन्नोऽपि तान् रूप्यकान् गृहीत्वा चतुष्पथे गतस्तत्रैको वैदेशिको निजैकमेषविक्रयार्थमागतस्तेन दृष्टः ।

धन्नेन तं द्रव्यं दत्त्वा स मेषो गृहीतः । इतो राजपुत्रो निजैकमेषयुतस्तत्र मार्गे क्रीडार्थं समायातः । अथ तौ द्वावपि मेषौ जातिस्वभावतः परस्परं योद्धुं लग्नौ । तदा राजकुमारधन्नाभ्यां विनोदेन परस्परं पणः कृतो, यद्यस्य मेषो हारयेत्स सहस्रदीनारं दद्यात् । लोकवृन्दमपि तत्र परितः समूहीभूतं । इतो दैवयोगाद्राजकुमारस्य मेषो हारयित्वा प्रणष्टस्तदा राजकुमारेण निजपणस्थिरीभूतेन धन्नाय दीनारसहस्रं समर्पितं । धन्नोऽपि हृष्टः सन् गृहमागत्य पितुरग्रे तद्दीनारसहस्रं मुक्तवान् । तद श्रेष्ठिना तांस्त्रीनपि पुत्रानाहूय प्रोक्तं धन्नस्य भाग्योदयं पश्यत ? तैरुक्तमेकवारेण किं ? पुनरपि परीक्षां कुरु ? तत् श्रुत्वा पित्रा तेभ्यश्चतुर्भ्योऽपि पृथक् पृथक् षष्ठिषष्ठिस्वर्णकाः समर्पिताः । अथ ते त्रयोऽपि भ्रातरः पूर्ववन्मूलरहिता एव गृहे समागताः, धन्नस्तु तद्धनं गृहीत्वा चतुष्पथे समायातः ॥

इतस्तस्मिन्नगरे कोऽपि महाधनाढ्यः कृपणः श्रेष्ठी वसति । सोऽतिकृपणत्वात्कपर्दिकामात्रमपि कस्मै न ददाति । तद्गाढबंधनव्याकुलीभूतेव कुपिता लक्ष्मीः सर्वदा तस्य भोजनायापि शुद्धमन्नं न प्रयच्छति । एवं तेन बहूनि रत्नानि संचयीकृत्य मंचकचतुःपादमध्ये प्रच्छन्नतया रक्षितान्यभवन् । तस्य मंचकोपरि च नित्यं स्वयं स्वपिति । मरणावसरे तेन पुत्रेभ्यः कथितं युष्माभिरहमनेन मंचकेन सह श्मशाने समानेयः । अथ मृतं तं पुत्रा मंचकयुतं श्मशाने समानयामासुः । तं च प्रज्ज्वाल्य मंचकश्च नियमानुसारेणतैः श्मशानरक्षकचांडालाय समर्पितः । चांडालोऽपि द्रव्यार्थं मंचकयुतश्चतुष्पथे समायातः । भाग्याकृष्टेन धन्नेन स मंचको द्रव्यं दत्त्वा तस्माद्गृहीतः

समानीतश्च गृहद्वाराग्रे ।

अथ मंचकं विशालत्वाद् द्वारप्रवेशायाऽयोग्यं ज्ञात्वा तेन तस्य पादा मुत्कलीकृता निःसृतानि च तस्मा-
॥२०३॥ द्रत्नानि, ढौकितानि च तेन पितुः पादाग्रे । तद् दृष्ट्वा ते त्रयोऽपि भ्रातरः श्याममुखीभूय चांडाला इव धन्न-
मारणेच्छामकुर्वन् । अथ कुतोऽपि तद्वृत्तांतं विज्ञाय धन्नो पुण्यैकसखो देशांतरंप्रति चलितः । बहुभूमिलंघना-
नंतरं केनचित्कृषीवलेन तमाहूय भोजनं दत्तं । इतस्तत्र तस्य क्षेत्रे हलोत्खातभूमितो निधानं निःसृतं, परं कृषी-
वलेन तत्र दृष्टं । धन्नेन तस्मै तद्दर्शितं सोऽतीवहृष्टः । इतो धन्नोऽग्रे चलन् राजगृहे समागत्यैकस्मिन् शुष्कवने
स्थितः, परं तस्य पुण्योदयतस्तद्वनं प्रफुल्लितं । तदा हृष्टो वनपालो धन्नं निजगृहे समानीय तस्य बहुभक्तिं चकार ।
इतस्तस्य माहात्म्यं विज्ञाय श्रेणिकराज्ञा निजपुत्रीसोमश्रीस्तेन सह परिणायिता । गोभद्रश्रेष्ठिना च वनपालेनापि
निजनिजपुत्र्यौ तस्य परिणायिते । राज्ञा तस्मै बहुग्रामधनावासादि दत्तं । धन्नोऽपि देववत्तत्र सुखानि भुंजनस्तिष्ठति ।
इतश्चैकदा गवाक्षस्थेन धन्नेन पथि सकलमपि निजकुटुम्बं रंककुटुम्बमिवेतस्ततो भ्रमद् दृष्टं । धन्नस्तानुपलक्ष्य
स्वसमीपे समानयत् । ततस्तेन पित्रे पृष्टं—हे पितः ! कथमेतादृशी विपत्समागता ? तेनोक्तं—हे वत्स ! यदा त्वं ॥२०३
गृहान्निर्गतस्तदा तव विरहमसहमानेव सकलापि लक्ष्मीर्निर्गता ? जाताश्च वयं सर्वेऽपि दुःखिनः, परं क्रमेण
त्वामत्र नृपजामातरं विज्ञायागताः स्मः । तत् श्रुत्वा धन्नेन मातापित्रोर्बहुभक्तिः कृता । भ्रातॄणामपि बहुमानं
समर्पितं, कथितं च यूयमप्यत्र सुखेन मम गृहे तिष्ठत ? कियद्दिवसानंतरं पुनस्ते दुष्टभ्रातरो धन्नोपरि मत्सरं

धृत्वा योद्धुं लग्नाः । पित्रा बहु प्रतिबोधिता अपि ते नामन्यंत । तदा धन्नं खिन्नः पुनरपि देशांतरंप्रति चलितः, क्रमेण च कौशांबीनगर्यां समागतः ।

अथ तस्यां नगर्यां शतानीकाभिधानो राजास्ति, तस्य सौभाग्यमंजर्यभिधाना पुत्री वर्त्तते । किंच राज्ञः पार्श्वे बहुमूल्यमेकं रत्नमस्ति, किंतु तस्य परीक्षां कोऽपि न जानाति । राज्ञा पटहोद्घोषणा कृता यद्यः कोऽपि रत्नपरीक्षां करिष्यति, तस्मै राजा पंचशतग्रामयुतां निजपुत्रीं प्रदास्यति । तदा धन्नेन नृपाग्रे समागत्य रत्नपरीक्षां विधाय कथितं यस्याग्रे रत्नमिदं संतिष्ठते तस्य राज्यं वृद्धिं प्रयाति, शत्रुरपि तं न पराभवति । किंच भोजन-भृतस्थाल्यां यदीदं रत्नं मुच्यते तर्हि कोऽपि पक्षी तत्समीपे नायाति । राज्ञा तत्प्रतीतिं विधायधन्नाय पंचशत-ग्रामयुता निजपुत्री परिणायिता । अथ धन्नस्तत्र तया सह सुखं भुनक्ति । एकदा तेन तत्रैकसरःखननकार्यमारब्धं । तत्र च बहवो निराधारा जनास्तेन धनार्पणपूर्वकं योजिताः । अथ यद्दिवसाद्राजगृहाद्धन्नो निर्गतस्तद्दिवसात्सर्वमपि धनं तत्पितृगृहान्नष्टं तदा श्रेष्ठी धन्नस्य द्वे भार्ये तत्पित्रोर्गृहे मुक्त्वा शालिभद्रभगिनीभद्रायुतः सर्वकुटुम्बं गृहीत्वा परदेशे प्रस्थितः । क्रमेण दैवयोगेन कौशांब्यामागतस्तत्र च सरःखननकार्यं दृष्ट्वा हृष्टः सन् कुटुम्बयुतस्तस्मिन् कार्ये लग्नो निजाजीविकां स चकार । पुरुषाः सर्वे खननकार्यं कुर्वंति स्त्रियश्च मृत्तिकादि वाहयंति ।

अथैकदा धन्नश्रेष्ठी नृपयुतस्तत्सरःखननकार्यं विलोकयितुं समागतस्तत्र च कर्मकरजनवृंदमध्ये निजपितृ-प्रभृतिसकलकुटुम्बं निरीक्ष्य स विस्मितः । कुटुम्बजनास्तु निजनिजकार्यतत्परास्तं नोपलक्षयति । अथ धन्नेन

श्रेष्ठिनमाहूय पृष्टं त्वं नवं क्व नगरे वसथ ? तच्छ्रुत्वा श्रेष्ठिना प्रश्नानुरूपं सर्वं वितथं कथितं । ततो धन्नेन तस्याभिप्रायं विज्ञाय प्रोक्तं तक्रादिकृते नित्यवध्वो मम गृहे मोक्तव्याः । लुब्धः श्रेष्ठी प्रतिदिनमनुक्रमेणैकैकां वधूं तत्र तक्रादिकृते प्रेषयति । साऽपि दधितक्रादि गृहीत्वा पुनः श्वशुरसमीपे समायाति । अथ यदा भद्रा तक्रगृहणार्थं
॥२०५॥ समायाति तदा तस्यै कंचुकिप्रमुखवस्त्राण्यपि धन्नोऽर्पयति । भद्रा च तत्सर्वं श्वशुरपार्श्वे मुंचति । तदा स श्रेष्ठी नूनमियं वधूः सौभाग्यवतीति तस्याः प्रशंसां करोति । तत् श्रुत्वा वृद्धवधूभिः प्रोक्तं पूर्वं स्वस्वामिनो देवकोलनात् विहाय गतोऽधुना कदाचित्तन्मिलितः वधूरपीयं तथैव करिष्यति ।

अथैकदा तक्रादानुसागता भद्रान्यायहेतु धन्नेन पृष्टाऽधोमुखीभूय निजसकलमपि वृत्तांतं निवेदयामास । पुनः कथितं चाहमपि सर्वसामान्येनैकेन श्रेष्ठिपुत्रेण सह परिणीता, परं स मे भर्ता गृहक्लेशान्निर्गतस्तस्याद्यापि क्वापि शुद्धिर्न लब्धा । ततोऽनेकविधां तस्याः सतीत्वस्य परीक्षां विधाय विज्ञाय च तां निश्चलां धन्नेनोक्तं—हे सुभगे ! स एवाहं धन्नोऽस्मीति कथयित्वा तेन सर्वं गुप्तसंकेता उक्ताः । तत् श्रुत्वा तं च समुपलक्ष्य भद्रा निजनयन-निर्गताश्रुजलधाराभिर्भर्तुः पादक्षालनं कुर्वतीव तस्थौ । धन्नोऽपि हर्षाश्रुदंभतस्तत्र निजस्नेहं प्रकटीकुर्वन् बहुमूल्य- ॥२०५
वस्त्रालंकारादिभिस्तां शृंगारयुतां निर्माय निजांतःपुरे स्थापयामास । इतो वधूं पश्चादनागतां विज्ञायानेकसंकल्प-विकल्पकल्लोलोच्छलितचिंतापारपारावारमध्ये पतितो वधूशुद्धिकरणाभिलापदवरकाकृष्टो द्रुतं तयाश्रयणीयधन्नगृहतटे समायातस्तदा धन्नोऽपि सद्यः समुत्थाय विनयभारावनतशिराश्चिरकालविरहोद्भूतहृदयदुःखसंचयं हर्षाश्रुमिषेण

बहिर्निष्कासयन्निव जनकचरणयोर्नतिं कृतवान् । क्रमेण तत्र सर्वमपि कुटुम्बं मिलितं । पुनरत्र धन्नेन निजभ्रातृभ्यो विभागीकृत्य ग्रामा दत्ताः, परं तेषां मनोभ्यो दौर्जन्यं न दूरीभूतं ।

अथ कियत्कालानंतरं धन्नं तत्रस्थं ज्ञात्वा श्रेणिकस्तदाह्वानकृते तत्र निजदूतं प्रेषितवान् । धन्नोऽपि शतानीकमापृच्छ्य बहुगजरथादिपरिवृतो भार्याद्वयसमेतो राजगृहे श्रेणिकसमीपे समागतस्तत्र भार्याचतुष्टयं मिलितं । पुनस्तत्र तेन व्यवहारिणां चतुःकन्या अन्याः परिणीताः । एवं तस्याष्टौ भार्याः संजाताः ।

अथ धन्नार्पितेषु येषु ग्रामेषु ते त्रयोऽपि भाग्यरहिता भ्रातरोऽवसन् तत्र वृष्टेरभावात्सर्वेऽपि लोका देशांतरे पलायिताः । पितरौ च परलोकं गतौ । भाग्यहीनास्ते त्रयोऽपि भ्रातरो भाटकेन शकटानि वाहयंतो देशांतरे रंकवद्भ्रमंति । एकदा ते शकटेषु भाटकेन धान्यं भृत्वा राजगृहे समागताः । धन्नस्तानुपलक्ष्य स्वसमीपे समाह्वयत्, कथयामास च हे भ्रातरः ! केयं भवतामवस्था ? लज्जितास्ते निजापराधं क्षमयित्वा तस्थुः. धन्नस्तान् सन्मान्य पूर्ववन्निजगृहे सुखेन रक्षितवान्. तेऽपि निजमनसः क्लेशभावं दूरीकृत्य निर्मलचित्ताः संतस्तत्र सुखेन भोगान् भुंजाना निजकालं गमयांचक्रुः । इतस्तत्र धर्मघोषाभिधसूरयः समागतास्तदा कुटुंबयुतो धन्नस्तत्रागत्य देशनां शुश्राव । देशनांते धन्नेन पृष्टं–हे भगवन् ! ममैतैर्भ्रातृभिर्लाभांतरायकर्म कथमुपार्जितं ? सूरिणोक्तं पूर्वभवे त्रयोऽप्येते कस्मिंश्चिद्ग्रामे भ्रातरोऽभूवन् । एकदा च ते वने काष्ठग्रहणार्थं गतास्तत्र च तैः पार्श्वस्थमन्नं साधवे प्रतिलाभ्य पश्चात्तापं कर्तुं प्रारब्धं । ततस्तैरिदं भोगांतरायकर्म बद्धं । तत् श्रुत्वा धन्नो वैराग्य-

मासाद्य संसाराद्विरक्तीभूय निजद्रव्यस्य धर्ममार्गे व्ययं विधातुं समारंभं कृतवान् । इतस्तेन शालिभद्रेण सह दीक्षा गृहीतेत्यादिसंबंधः पूर्वमेवोक्तः ।। इति श्रीतपःकुलके धन्नर्षिद्वयकथा ।।

सुणिऊण तव सुंदरी–कुमरीए अंबिलाण अणवरयं । सट्ठि वाससहस्सा, भण कस्स न कंपए हिअयं ॥१५॥

व्याख्या–श्रुत्वा तपः सुन्दर्याः कुमार्या आचाम्लं निरंतरं षष्ठिसहस्रवर्षं यावत् त्वं भण कथय कस्य हृदयं
॥२०७॥ न कंपते ? अपि तु सर्वेषामपि हृदयं कंपते. अर्थात् षष्ठिसहस्रवर्षं यावत्सुन्दरीकृतमाचाम्लतपोवार्त्तां श्रुत्वा को न चमत्कारं प्राप्नोति ? ॥१५॥

॥ सुन्दरीकथा चेत्थं–

यदा श्रीऋषभदेवप्रभोः केवलज्ञानं समुत्पन्नं तदा प्रभोर्देशनां निशम्य प्रतिबुद्धा सुन्दरी दीक्षाग्रहणतत्परा जाता, परमियं स्त्रीरत्नं भविष्यतीति विचार्य भरतेन सा निवारिता । अथ भरतोऽपि षष्ठिवर्षसहस्राणि यावत् षट्खंड-साधनायाभ्रमत् । भरतगमनानंतरं सुन्दर्या चिंतितं यद्यहं स्त्रीरत्नं भविष्यामि, तर्हि मम षष्ठनरके गमनं भविष्य-तीति विचार्य तयाचाम्लतपः समारब्धं । षष्ठिसहस्रवर्षाणि यावत्तया तत्तपः कृत्वा निजशरीरं शोषितम् । इतो ॥२०७॥
भरतोऽपि सुभद्राभिधाननमिराजपुत्रीस्त्रीरत्नयुतः षट्खंडानि साधयित्वा गृहे समागतः । तत्रातीवदुर्बलां सुन्दरीमा-लोक्य तेन कोपेन सूपकाराः पृष्टाः–किमस्मद्गृहे धान्यं नास्ति ? सूपकारैर्भयविह्वलैः प्रोक्तं–स्वामिन् ! श्रीमंतो यदा देशसाधनाय प्रस्थितास्तदादित इयमाचाम्लतपांसि करोति । तत् श्रुत्वा भरतेन सुन्दरी पृष्टा–कथं ते शरीरं

दुर्बलं ? तयोक्तं मम चारित्रग्रहणेच्छा वर्तते तस्मादादेशं देहि। ततो भरताज्ञया महोत्सवपूर्वकं तया श्रीऋषभदेवप्रभुसमीपे दीक्षा गृहीता, निर्मलं चारित्रं प्रपाल्य चतुरशीतिलक्षपूर्वायुर्भुक्त्वा केवलज्ञानं च प्राप्य सा मोक्षे गता ॥ इति **श्रीतपःकुलके ऋषभजिनपुत्रीसुन्दरीकथा** ॥

जं विहिअमंबिलतवं, बारसवरिसाइ सिवकुमारेणं । तं दट्ठूण जंबूरूवं, विम्हइओ सेणिओ राया ॥१६॥

व्याख्या–यद् द्वादशवर्ष यावदाचाम्लतपो येन शिवकुमारेण कृतं, तस्य श्रीजंबूस्वामिनः स्वरूपं दृष्ट्वा श्रेणिको राजा विस्मितः ॥१६॥ **तस्य कथा चेत्थं** ॥

एकदा राजगृहनगरे श्रीमहावीरः समवसृतस्तदा श्रेणिकेन महोत्सवपूर्वकं तत्रागत्य प्रभुं वंदित्वा देशनां च श्रुत्वा पृष्टं–स्वामिन्नस्यां चतुर्विंशतौ चरमकेवली को भविष्यति ? स्वामिनोक्तमयं समीपस्थो विद्युन्मालिदेव इतः सप्तमे दिने च्युत्वात्र तव नगरे जंबूनामा चरमकेवली भविष्यति । तदा राज्ञा पुनः पृष्टं–स्वामिन्निकटच्यवनकालोऽप्ययं देवो महातेजस्विरूपवान् कथं दृश्यते ? प्रभुणोक्तं मगधदेशे सुग्रामाभिधग्रामे भवदत्तभवदेवाख्यौ द्वौ भ्रातरावभूतां, तयोर्वृद्धभ्रात्रा भवदत्तेन वैराग्येण दीक्षा गृहीता । अथैकदा स निजसंबंधिमिलनाय तस्मिन्नेव ग्रामे समागतः । अथ तस्मिन्नवसरे भवदेवो नागिलाभिधां स्त्रियं परिणीय तस्या मंडनकार्ये तत्पर आसीत् । भवदत्तं समागतं विज्ञाय संबंधिनो घृतादिभिर्भक्त्या तं प्रतिलाभयामासुः । इतो भवदेवोऽपि निजभ्रातरमागतं श्रुत्वाऽर्धमंडितामेव निजभार्यां त्यक्त्वा वंदनोत्सुकस्तस्य समीपे गतो वंदित्वा च पार्श्वे स्थितः । तदा मुनिना झोलि-

कायां निजपात्राणि सम्यक्कुर्वता हस्तस्थं घृतपात्रं भूमौ मुक्तं । विनयान्वितेन भवदेवेन भूमिस्तन्निजहस्ते घृतं, तावता भवदत्तस्ततः प्रस्थितो भवदेवोऽपि तद्घृतपात्रमादाय तस्य पृष्ठे गतः ।

अथ पृष्ठागता अन्ये सर्वेऽपि संबंधिनो नगरप्रतोलीतो व्याघुट्यवलिताः । भवदेवेन चिंतितं भ्रातुः पार्श्वे झोलिकायामतिभारोऽस्ति, ततस्तस्मै पात्रमिदं दत्वा पश्चाद्वलनं ममायुक्तमेव । अथानेकविधां वार्तां पथि कुर्वंतौ तौ द्वावपि वने गुरुसमीपे प्राप्तौ । भवदेवं दृष्ट्वा गुरुणोक्तं कोऽयं तरुणः? भवदत्तमुनिनोक्तं भगवन्नयं मम भ्रातास्ति । पुनर्गुरुणोक्तं घृतपात्रोत्पाटनेन कथमयं दीक्षाभिप्रायेण समागतोऽस्ति? भवदत्तेनोक्तं भगवान् यथादेशं दास्यति तथाहं करिष्यामि । तत् श्रुत्वा गुरुणा भवदेवं प्रत्युक्तं भो भवदेव किं ते चारित्रग्रहणभावोऽस्ति? तदा तेन विनयिना विचारितं भ्रातृवचनमलीकं न कार्यमिति विचिंत्य तेनोक्तं मम भावोऽस्ति । तदा गुरुणापि ज्ञानतो लाभं विज्ञाय तत्क्षणं तत्रैव तस्य दीक्षा दत्ता ।

अथ भवदेवस्तु निजनवपरिणीतां स्त्रियं स्मरमाणो लज्जयैव केवलं चारित्रं पालयति । अथ कालांतरे वृद्धभ्राता भवदत्तोऽनशनं कृत्वा मृत्वा च सौधर्मदेवलोके देवो जातस्ततो भवदेवेन चिंतितं मया केवलं भ्रातुः प्रीतये एव चारित्रं गृहीतमस्ति । अथ भ्राता तु स्वर्गभागभवत्, किंत्र मद्विरहदुःखिनी नवपरिणीतनागिला चंद्रं विना चकोरीव ताम्यंती भविष्यति । इत्यादि चिंतयन्नसौ गुरुमनापृच्छ्यैव स्वीयग्रामं समागत्य निजगृहे समागतो गृहांगणोपविष्टां नागिलां च दृष्ट्वापि तां स नोपलक्षयामास, तया च चतुरया स उपलक्षितः । ततस्तेन

पृष्टं–मम भार्या नागिला क्वास्ति ? नागिलयोक्तं–सैवाहमस्मि, परं हे मुने ! त्वयाधुना मदर्थं चारित्रं न त्याज्यं । इत्यादि मिष्टवचनैस्तया प्रतिबोधितोऽसौ द्रुतं पश्चाद्गुरुपार्श्वे समागत्यालोचनां जग्राह । नागिलयापि साध्वीसमीपे दीक्षा गृहीता । प्रांते भवदेवः शुद्धं चारित्रं प्रपाल्य सौधर्मदेवलोके सामान्येंद्रो जातस्तत्र च तौ द्वावपि भ्रातरौ परस्परं महाप्रीतिवंतौ जातौ ।

अथ भवदत्तजीवस्तु क्रमेण ततश्च्युत्वा पुष्कलावतीविजये पुन्डरीकिण्यां नगर्यां चक्रवर्तिपुत्रो जातस्तत्र च यौवनं प्राप्य दीक्षामादायावधिज्ञानं च स प्राप्तवान् । भवदेवजीवोऽपि तत्रैव विजये वीतशोकायां नगर्यां पद्मरथनृपस्य शिवकुमाराभिधः पुत्रो जातः, परिणीताश्च तेन पंचशतस्त्रियः ।

एकदा निजपूर्वभवभ्रातरं चक्रिपुत्रं वीक्ष्य प्रतिबोधं प्राप्य स दीक्षाग्रहेच्छुर्जातः, परं मातापितृभ्यां निवारितोंतःपुरमध्ये भावयतित्वं पालयन् स्थितः । सर्वा अपि नार्यो हावभावादिविलासांस्तस्य पुरः कुर्वंति परं स मनागपि नो चलितः । तत्रस्थोऽयं नित्यं षष्ठषष्ठेनाचाम्लतपः करोति । एवं स द्वादशवर्षावधि तपस्तप्त्वा पंचमदेवलोकवास्ययं विद्युन्माली देवोऽभूत् । आचाम्लतपःप्रभावेणायमखंडिततेजोयुक्तो वर्तते ।

अथानंतरं स देवः सप्तमे दिवसे ततश्च्युत्वा राजगृहनगरे ऋषभदत्तव्यवहारिणो धारिणीनामभार्यायाः कुक्षौ जंबूवृक्षस्वप्नसूचितपुत्रत्वेनोत्पन्नः । स्वप्नानुसारेण तस्य जंबूकुमार इति नाम दत्तं । क्रमेण यौवनं प्राप्तोऽसौ समुद्रश्रीप्रभृत्यष्टौ कन्याः केवलं पित्रोराग्रहेण परिणीतवान् । परं स्वयं वैराग्ययुक्तो ब्रह्मचर्यैकलीनस्ताः प्रतिबोध-

शामास । इतो जयपुरनगरे विंध्याभिधराजः प्रभुप्रभवाभिधौ पुत्रावास्तां । राज्ञा स्नेहतो लघुपुत्राय प्रभवे राज्यं दत्तं, ततो ज्येष्ठपुत्रप्रभवः कुपितश्चौरपल्ल्यां समागत्य चौरवृत्तिं कृतवान् ।

अथैकदा स पंचशतचौरयुतो राजगृहे जंबूकुमारगृहे चौर्यार्थं समागत्य सर्वेभ्योऽवस्वापिनीं निद्रां दत्वा धनं गृहीतुं लग्नः ।

अथ जंबूकुमारस्य ब्रह्मचर्यमाहात्म्येन सा निद्रा नागता । ततोऽसौ तांश्चौरान् दृष्ट्वा नमस्कार–महामंत्रस्य निजमनसि ध्यानमकरोत् । तत्प्रभावतस्ते सर्वेऽपि चोराः स्तंभितास्तदा प्रभवो जंबूकुमारं नत्वा विज्ञपयामास– हे जंबो ! त्वं मम स्तंभिनीं विद्यां देहि । मम पार्श्वाद्वावस्वापिनीं तालोद्घाटिनीं च द्वे विद्ये गृहाण । जंबूकुमारेणोक्तं–प्रातरहं पितरौ प्रतिबोध्य दीक्षामादास्ये, मम विद्यायाः प्रयोजनं नास्ति । किंच मम पार्श्वे कापि विद्या नास्ति । केवलं यूयं शासनदेव्यैवस्तंभिताः स्थ । इति श्रुत्वा प्रभवेन सर्वेषामप्यवस्वापिनी निद्रा पश्चात्संहृता कथितं च हे मित्र ! यौवनेऽपि त्वं विषयसुखपराङ्मुखः कथं वर्त्तसे ? जंबूकुमारेणोक्तं–हे प्रभव ! सांसारिकविषयोऽयं मधुबिंदुसदृशोऽस्ति । यथा कश्चित्पुरुषः सार्थाद्भ्रष्टो वने मदोन्मत्तगजेन दृष्टस्ततो भीतोऽसौ कूपोपरि लंबमानैकवटवृक्षशाखायां विलग्नो । गजेन शुंडातस्तमादातुं बहुः प्रयत्नः कृतः परमशक्तो बभूव । द्वौ मूषकौ तां शाखां कर्तयतः, गजश्च तां वृक्षशाखां धूनयितुं लग्नः । इतोऽधः कूपमध्ये विकासितनिजभयंकरमुखौ द्वावजगरौ तेन दृष्टौ, चतुःपार्श्वेषु चतुःकृष्णसर्पाः फूत्कारं कुर्वंतस्तेन दृष्टाः ।

अथ वटवृक्षोपर्यंकं मधुच्छत्रमस्ति । ततो मधुमक्षिका उड्डीय तच्छरीरे दंशान् ददति, परं मधुच्छत्रतो झरन्मधुबिंदुस्तस्य मुखे पतति । तदास्वादनलोलुपोऽयं सर्वमपि पूर्वोक्तं दुःखं विस्मरति । इतः कश्चिद्विमानस्थेन विद्याधरेण तत्रागत्य कथितं–भो पुरुष ! त्वामहमस्माद्दुःखान्निष्कासयामि ततस्त्वं मम विमाने समागच्छ । तेनोक्तं स्तोकान्मधुबिंदूनास्वाद्यागमिष्यामि । तत् श्रुत्वासौ विद्याधरो गतः । अथ हे प्रभव ! त्वमस्य दृष्टांतस्योपनयं शृणु ? पुरुषसदृशोऽयं संसारिजीवः, संसाररूपेयमटवी, कूपो हि मनुष्यजन्म, मृत्युरूपो गजः, नरकतिर्यग्गति-रूपावजगरौ, चतुःकषायरूपाः सर्पाः, शाखारूपमायुः, मूषकौ हि कृष्णशुक्लपक्षौ, मक्षिकारूपशोकवियोगादिदुःखानि, मधुबिंदुरूपं च विषयसुखं, विद्याधररूपश्च सद्गुरुर्ज्ञेयः । अतो हे प्रभव ! प्रभातेऽहं श्रीसुधर्मस्वामिपार्श्वे दीक्षां गृहिष्यामि । प्रभवेनोक्तं–हे मित्र ! मातृपितृभार्यादिसंबंधिस्नेहः कथं तव मानसं नार्द्रीकरोति ? जंबूकुमारेणोक्तं–हे प्रभव ! एवंविधाः संबंधाः संसारेऽनेके जायंते । तत्त्वतोऽयं जीव एकाक्यैवास्ति । कुबेरदत्तवद्यो बहुस्नेहं करोति स कर्मणा बद्ध्यते ।

तथाहि–मथुरानगर्यां कुबेरसेनाभिधगणिका बहुनटविटैः सह भोगादि भुनक्ति । सैकदा गर्भिणी जाता । तया गर्भपातनायानेके उपायाः कृताः परं गर्भो नो पतितः । अनुक्रमेण च तया युगलं प्रसूतं । तयोः करांगुल्योः कुबेरदत्तकुबेरदत्तेत्यभिधानांकितमुद्रिके समारोप्य काष्ठपेटायां च तौ संस्थाप्य सा पेटी यमुनामध्ये प्रवाहिता । प्रभाते द्वाभ्यां व्यवहारिभ्यां स्नानार्थं नदीतटगताभ्यां दृष्टा, गृहीता च ताभ्यां विभागीकृत्य । गृहमागत्य तौ

बालौ ततो निष्कास्य निजसंतानवत्पालयामासतुः । क्रमेण यौवनं प्राप्तौ तौ परस्परं परिणायितौ ।

अथैकदा कुबेरदत्तकरांगुलिस्थां मुद्रिकां दृष्ट्वा शंकितया कुबेरदत्तया कथंचिन्मातापितृभ्यां स्वकीयभ्रातृभगिनीसंबंधं विज्ञाय वैराग्येण दीक्षा गृहीता, तपसा च तस्या अवधिज्ञानं समुत्पन्नं । इतः कुबेरदत्तो व्यापारार्थं मथुरायां गतस्तत्र च दैवयोगेन तस्य निजमात्रा कुबेरसेनया सह संबंधो जातः, प्रसूतश्च तयैकः पुत्रः । अथ कुबेरदत्ता साध्वी तदनर्थं निजज्ञानेन विज्ञाय मथुरायां कुबेरसेनागृहे समागता । तयोः प्रतिबोधाय च तं बालमष्टादशविधसंबंधसूचकवचनोपेतगीतैरुल्लापयंती विनोदमकारयत् । तत् श्रुत्वाश्चर्यं प्राप्तौ तौ द्वावपि मुद्रिकाभिज्ञानदर्शनपूर्वकं सा प्रतिबोधयामास । तदा कुबेरदत्तेन दीक्षा गृहीता, कुबेरसेनया च सम्यक्त्वं गृहीतम् । अतो हे प्रभव ! संसारमध्येऽनेकविधाः संबंधा भवंति, संबंधिपंजरबद्धा शुका इव विद्वांसोऽपि जना मोक्षसुखं न प्राप्नुवंति । प्रभवेणोक्तं–हे मित्र ! लोके कथ्यते यद्विना पुत्रेण प्राणी दुर्गतिं प्राप्नोति तत्कथं ? जंबूकुमारेणोक्तं शृणु ? ताम्रलिप्त्यां नगर्यामेको महेश्वरदत्ताख्यः सार्थवाहो वसति, तस्य गांगिलाभिधा भार्या, सा दुःशीला परपुरुषासक्ता बभूव ।

अथैकदा महेश्वरदत्तमातापितरौ मृत्वा तस्मिन्नेव नगरे क्रमेण शुनीमहिषौ जातौ । एकदा महेश्वरदत्तेन निजभार्यां गांगिलां परपुरुषेण सह विलासं कुर्वंतीं दृष्ट्वा, ततः क्रुद्धेन तेन स पुरुषो व्यापादितः । स च गांगिलैकध्यानतो मृत्वा तस्या एव गर्भे स्ववीर्येण समुत्पन्नः । क्रमेण तया स बालः प्रसूतः । पुत्रप्रसवतो गांगिलापि भर्तुः सादरा जाता । महेश्वरदत्तश्च तं बालं निजपुत्रं जानन् निजोत्संगे संस्थाप्यामंदानंदमनुभवति । अथ निज-

॥२१३॥

पितुः श्राद्धदिने महेश्वरदत्तस्तमेव निजपितृजीवमहिषं द्रव्यदानपूर्वकं गृहीत्वा तं च व्यापाद्य तन्मांसेन निजसंबन्धिनः प्रीणयामास । गृहमध्ये प्रविशन्तीं तां निजजननीजीवरूपशुनीं च यष्ट्यादिभिः कुट्टयित्वा स बहिर्निष्कासितवान् । सापि बहिःक्षिप्तान्यस्थिखंडानि भक्षयति । तदैवाहारार्थं तत्रागतेनैकेन ज्ञानिमुनिना तं वृत्तांतं स्वज्ञानेन ज्ञात्वा पश्चाद्वलितं । तदा महेश्वरदत्तेन मुनिपार्श्वे समागत्योक्तं—हे मुने ! अद्य मत्पितुः सांवत्सरिकश्राद्धमस्ति, ततस्त्वं भिक्षां गृहाण । मुनिनोक्तं मांसभोजिगृहस्थगृहाद्वयं भिक्षां नाधिगच्छामस्तत्रापि त्वं तु पितृमांसभोज्यसि । तत् श्रुत्वा विस्मितेन महेश्वरदत्तेन पृष्टो मुनिः सर्वमप्युदंतं कथितवान् । तत् श्रुत्वा पार्श्वस्थशुन्या जातिस्मरणं समुत्पन्नं । ततस्तेन पुनः पृष्टं—हे मुने ! कृपां विधाय तदभिज्ञानं दर्शय ? मुनिनोक्तं गृहमध्ये मुक्तेयं प्राप्तजातिस्मरणा शुनी गृहस्थं निधानं ते दर्शयिष्यति । महेश्वरदत्तेन गृहमध्ये मुक्ता शुनी तथैव निजपादखननेन तस्मै निधानं दर्शयामास । तद् दृष्ट्वोत्पन्नविश्वासेन महेश्वरदत्तेन वैराग्योद्भवनतः संसारं त्यक्त्वा दीक्षा गृहीता । गतश्च सद्गतौ । ततो हे प्रभव ! त्वं विचारय संसारसागरनिमज्जतो जंतोः पुत्राः कथमुद्धारकारका भवंतीति । तत् श्रुत्वा प्रतिबुद्धेन प्रभवेणोक्तं—हे स्वामिन्नहमपि त्वया सार्द्धं चारित्रमादास्ये । अथ समुद्रश्रीरुवाच—स्वामिन्! दीक्षाग्रहणेच्छुस्त्वं कदाचित्कृषीबल इव पश्चात्तापं प्रयास्यसि ।

तथाहि—सुसीमाभिधग्रामे कश्चिदेको बकाभिधः कृषीबलोऽवसत् । तेन निजक्षेत्रे कंगुकोद्रवादिधान्यमुप्तम् । एकदा च निजसंबंधिमिलनाय स निकटवर्त्तिग्रामे गतस्तत्र संबंधिनां गृहे तेन गुडमिश्रितपोलिकानां

भोजनं प्राप्तं । हृष्टेन तेन तेभ्यः पृष्टं-युष्माभिर्गोधूमादि कथं निष्पाद्यते ? तदा तैस्तस्मै गोधूमेक्षुनिष्पत्तिविधिः कथितः । द्रुतं गृहे समागतोऽसौ गोधूमेक्ष्वभिलाषी बकः पुत्रादिभिर्निवारितोऽप्यर्धनिष्पन्नकंगुकोद्रवाद्युत्पाटितवान् । ततस्तेन तत्र गोधूमवपनेच्छातः कूपः खनितः परं वंध्यास्तनाद्दुग्धमिव तस्मात्पानीयं न निःसृतं । ततो द्वाभ्यां भ्रष्टोऽसौ पश्चात्तापपरो जातः । एवं हे स्वामिंस्त्वमप्येतानि सम्प्राप्तसुखानि परित्यज्य मोक्षसुखाभिलाषतः कदाचित्पश्चात्तापं प्रयास्यसि । जंबूकुमारेणोक्तं–हे कामिनि ! काकतुल्योऽहं नास्मि ।

अथ विंध्याचलाटव्यां नर्मदाभिधतटिनीतटे वृद्धैकहस्ती मृतस्तदा कोऽप्यतिमांसलोलुपः काकस्तस्यापानद्वारतस्तत्कलेवरमध्ये प्रविश्य तद्गिजकुलीयमिव मन्यमानो मांसं स्वादयन् रात्रिंदिवा तत्रैव निवासं कृतवान् । इतो भीष्मग्रीष्मतापपरितप्तं तदपानद्वारं शुष्कीभूय संकुचितं, मरुदागमनमार्गनिरुंधनेन व्याकुलीभूतोऽयं काको बहिर्निस्सरितुमनेकानुपायानकरोत् । इतो गंभीरगर्जनप्रयाणभेरीभांकारबधिरीकृतदिग्भागः सौदामिनीशाणोत्तीर्णनिशितासिकुंततलिमंडितो भीष्मग्रीष्मारिमपि निर्बलीकुर्वन्नाखंडलधनुर्निर्गतमुशलपरिमितजलधाराशरधोरणीभीरणाभिमुख इव मेघमहीपतिः समायातः । तदा नर्मदापि मदाकुलकुलटांगनेव दीर्णशैवालनीलोत्तरीया, विविधजलविभ्रमान् दर्शयंती, निजस्वच्छंदचारेण कूलद्वयमपि पातयंती, निजांगजानपि बालवृद्धपादपान्मूलादुन्मूल्येतस्ततो निःक्षेपयंती, उच्छलल्लोलकल्लोलकरोच्छालनं कुर्वती, निजजनकाद्रिराजहृदयमपि स्फोटयंति, निजतुल्यचापल्योद्धतमन्यलघुनदीसखीगणमपि सार्द्धं नयंती, पथि निजनिवारणोद्यतानेकपदार्थानप्यवगणयंती निशोद्धूतघोरतमस्यपि निर्भयैव चचाल ।

॥२१५॥

अथ नर्मदायास्तस्मिन् जलपूरे तद्गजकलेवरं कल्लोलैरुल्लाल्यमानं काकदौर्भाग्याकृष्टमिवाग्रे चचाल । क्रमेण नदीप्रवाहैः प्रेर्यमाणस्तन्मध्यस्थः परलोकप्रयाणार्थी वायसोऽपि परद्वीपगमनार्थी यानारूढः पोतवणिगिव महासागरे समायातः । अथ तद्गजकलेवरस्य जलार्द्रीभूतमपानद्वारमपि पुनर्विशरितं विलोक्य गिरिकंदरातो घूक इव काकस्तस्माद्वहिर्निस्सरितः । कारागारनिस्सरित इव द्रुतमुड्डितोऽप्यभव्यः संसारपारमिव स जलनिधेस्तटं न प्राप्तः । उड्डीयोड्डीय श्रांतः पुनरपि तत्रैव कलेवरोपरि स्थितः ।

अथ तत्कलेवरमपि नक्रचक्रमकरादिजलजंतुभिर्विदारितमार्गं जलभाराक्रांतं जलधौ निमग्नं सार्द्धं काकोऽपि जलशरणीभूय पंचत्वं प्राप्तः । एवं हे कामिनि! काक इवाहं भवच्छरीरकलेवरार्थी सन् घोरसंसारसागरे पतितुं नेच्छामि ।

अथ द्वितीया पद्मश्रीरुवाच–हे स्वामिन् ! त्वं वानरवत्पश्चात्तापं करिष्यसि । तथाहि–कस्यामप्यटव्यामेकं वानरवानरीयुगलं परस्परमतीवस्नेहपरमवसत् ।

एकदा गंगातटिनीतटेऽटनं कुर्वन् वानरो ह्रदमध्ये पतितो जातश्च तीर्थप्रभावेण मनोहररूपोपेतो मनुष्यः । तं तथाभूतं दृष्ट्वा वानर्यापि तथैव कृतं । जाता च सापि मनोहररूपा मानुषी । ततस्तौ दंपती मानुष्यभवसुखानि भुनक्ति । पुनरेकदा तेनैको ह्रदो दृष्टस्तदा निजभार्यां प्रत्युक्तमस्मिन् पतनादहं देवत्वं लप्स्ये, भार्ययोक्तं स्वामिन्नतीव लोभो न कर्त्तव्यस्तथापि स मूर्खस्तामवगणय्य तस्मिन् ह्रदे पतितो जातश्च पुनर्वानरः । इतस्तत्र

केचिन्नृपसेवकाः समागताः, ते च तां भव्यरूपामेकाकिनीं स्त्रियं दृष्ट्वा गृहीत्वा राज्ञेऽर्पयामासुः राज्ञा च सा पट्टराज्ञी कृता । इतोऽसौ वानरः केनचिद्योगिना गृहीत्वा नृत्यादिकलाकुशलो विहितः । कियद्दिवसानंतरं स योगी-वानरयुतस्तस्य नृपस्य पार्श्वे द्रव्यार्थं नर्तयन् समायातः । तत्र नृपार्धासनस्थां निजभार्यां दृष्ट्वा वानरो रुदितुं लग्नस्तदा राज्ञ्योक्तं–हे वानर अतिलोभतोऽविचारितं कार्यं कृत्वा प्राणी पश्चात्तापं प्राप्नोत्येव । तथैव हे स्वामिन् ! त्वमपि पश्चात्तापं प्रयास्यसि । जंबूकुमारेणोक्तमहमंगारकारक इव नास्मि । यथा कश्चिदंगारकारको ग्रीष्मकालेंऽगारकरणार्थमटवीमध्ये प्राप्तो जातश्च तृषातुरः । ततो जलार्थं बहुभ्रमणं कुर्वता तेन स्तोकजलबहुलकर्दमयुतं पल्वलं दृष्टं । तत्कर्दमयुतं पानीयं जिह्वालेहनपूर्वकं पीत्वापि स तृप्तो न जातस्ततोऽग्रे गच्छन्मूर्छया पतितः । स्वप्ने च तेनानेकतडागकूपसमुद्रा अपि जलपानतो निर्जलीकृताः, जागृतोऽसौ तृषातुरस्तथात्मानमपश्यत् ।

एवं हे कामिनी ! कर्दमयुक्तजलतुल्यभवद्भोगैर्नाहं तृप्तीभवितुमिच्छामि । तदा पद्मसेनयोक्तं–हे स्वामिन् ! त्वं नूपुरपंडिताशृगालकथां शृणु । यथा राजगृहनगरे देवदत्ताभिधः स्वर्णकारोऽवसत् । तस्य पुत्रो देवदिन्नाभिधस्तस्य भार्या च दुर्गिलाभिधा । सा सुंदररूपलावण्ययौवनाद्युपेता निजकटाक्षशरश्रेणिभिरनेकतरुणपुरुषचित्तपक्षिणः पातयंती नगरे स्वच्छंदतया भ्रमति । अथैकदा सा ग्रीष्मर्तौ स्नानार्थं तटिनीतटप्राप्ता सकलांगपरिहितस्वर्णरत्नाभूषणा जलदेवीवाशोभत । मदनगंधगजेंद्रकुंभस्थलाविव मुक्तमालालंकृतौ जगज्जयसमुद्यतमकरध्वजमहीधरगिरिदुर्गाविव पयःप्रवाहोत्पत्तिस्थानौ निज स्तनमंडलौ दर्शयंती सा शनैःशनैः स्वकीयकंचुकमुत्तारयामास । ततो नदीजलमध्ये

समागत्य स्वकीयोच्चपीनस्तनौ तुंबयंती जलकल्लोलानवगाहमाना सखीभिः सह विविधनर्मकेलिकुतूहलोपेतवचनविलासैर्दर्शिनामपि पुंसां कामोन्मादं जनयंती चापल्योपेतनरंगिणीसखीकुलतरंगहस्तालिंगनं स्वीकारयंती, परिहितैकमात्रांतरीया विस्रस्तकेशपाशा धौताधरपल्लवरागा तत्कालं रतोच्छितप्रमदेव सा दुर्गिला नदीमध्ये जलक्रीडां चकार । इतस्तां तथाविधां निरीक्ष्य कामानिलप्रेरितो युवैकस्तस्याः समीपमागत्योवाच–हे सुभगे ! तेऽहं सुस्नातकुशलं पृच्छामि, मदनातुरया तयाप्युक्तं मम सुस्नानपृच्छकस्याहं समीहितं पूरयिष्यामि ।

अथ क्रमेणोपायतस्तस्य स्वर्णकारस्य गृहपृष्टे वाटिकायां रात्रौ तयोः संबंधो जातस्तत्रैव च तयोर्निद्रा समागता । लघुचितार्थमुत्थितेन श्वशुरेण तत्र परस्परालिंगनपूर्वकं निद्रावशं प्राप्तौ तौ दृष्ट्वा विस्मितेन गृहांतरागतेन पुत्रस्तु निजस्थाने एकाक्येव निद्रितो दृष्टः । तदा तेन चिंतितमस्या दुःशीलाया इमं वृत्तांतं प्रभाते चेत्पुत्रस्य कथयिष्यामि तर्हि स नैव मानयिष्यतीति विचिंत्य तेन शनैस्तस्याः पादतो नुपुरमभिज्ञानार्थमुत्तार्य गृहीतं, तावता विनिद्रया तया चतुरया कुलटया श्वशुरः समुपलक्षितः ।

अथ श्वशुरगमनानंतरं तया जाराय कथितमावयोर्वृत्तांतोऽयं मे श्वशुरेण ज्ञातोऽस्ति । अथ प्रभातेऽहं यदा शोभनयक्षपूजार्थं गच्छेयं तदा त्वया कृत्रिमग्रथिलीभूय ममालिंगनं सर्वजनमध्ये पथ्येव देयं । इत्युक्त्वा जारं विसर्ज्य सा गृहमध्ये पतिपार्श्वे समागता । भर्त्तारं गतनिद्रं विधाय तयोक्तं हे स्वामिन्नत्रातपातुराया मामद्य निद्रा नायाति, अत आवां वाटिकायां गत्वा निद्रां कुर्वः । सरलेन देवदिन्नेन तत्प्रतिपद्य तथैव कृतं । क्रमेण स च तत्र निद्रां

अत आवां वाटिकायां गत्वा निद्रां कुर्वः । इत्युक्ते देवदिन्नेन तत्प्रतिपद्य तथैव कृतं । क्रमेण स च तत्र निद्रां

प्राप, घटिकाद्वयानंतरं कुटिलया तया स्वामिनं गतनिद्रं विधाय कथितं हे स्वामिन् ! तव कुलेऽयमाचारो न शोभते, यत्त्वया सह सुप्ताया मम पादान्नूपुरं गृहीत्वा तव पिता गृहमध्ये गतः, एवंविधश्चायं दुर्बुद्धिर्नूनं प्रभाते
॥२१९॥ मच्छिरसि कलंकं दास्यति । देवदिन्नेनोक्तं–हे प्रिये ! त्वं विषादं मा कुरु ? अहं मम पित्रे सत्यं कथयिष्यामि । अथ प्रभाते देवदिन्नेन निजपितरं प्रत्येतद्विषये उपालंभो दत्तः । पित्रा बहु कथितं तथापि तेन न मानितं ॥

अथ तौ विवदमानौ दृष्ट्वा स्त्रीचरित्रैकदक्षया दुर्गिलया कथितं नूनमहमद्य शोभनयक्षस्य पादाभ्यां निःसृत्य स्वसतीत्वं प्रकटीकरिष्ये । इत्युक्त्वा सा पूजोपकरणयुता यक्षमंदिरं प्रति चलिता । लोका अपि तत्कुतूहलेक्षणकृते तत्र बहवो मिलिताः । इतः स जारो ग्रथिलीभूय पथ्येव लोकेषु पश्यत्सु तामालिलिंग । तया च निर्भर्त्स्य स दूरीकृतः । अथ तया यक्षाग्रे समागत्योक्तं–हे यक्ष ! मया मे भर्त्तारं तथैवाधुना स्पृष्टमेतं ग्रथिलं विनान्यस्य कस्यापि पुरुषस्य चेत्स्पर्शः कृतो भवेत्तर्हि मम शिक्षां कुरु । इत्युक्तवती द्रुतमेव सा यक्षपादाभ्यां निर्गता, यक्षस्तु तस्याः स्त्रीचरित्रकपटपाटवं चिंतयन्नेव तस्थिवान्, लोकैरपि सतीति कथ्यमाना सा गृहं समायाता । ॥२१९॥

अथ तदादितो स्त्रीचरित्रविषण्णीभूतो देवदत्तो रात्रावपि गतनिद्रो बभूव, तं गतनिद्रं श्रुत्वा राजा निज-प्रासादे प्राहरिकं कृतवान् । अथ राज्ञः पट्टराज्ञी मेंठेनैकेन सह लुब्धासीत् । सा तस्य पार्श्वे गमनोत्सुका पुनः पुनः शयनादुत्थाय द्वाराग्रे समायाति परं तं स्वर्णकारमनिद्रं ज्ञात्वा पश्चाद्वलति । अथ तत्कारणजिज्ञासुः स्वर्णकारः कपटनिद्रया सुप्तस्तदा राज्ञी तं गाढनिद्रितं विज्ञाय गवाक्षे समागता । तत्र बद्धहस्तिना च शुंडादंडेन साऽधः

समुत्तारिता । तत्र मेंठेन सह भोगविलासं विधाय तथैव हस्तिशुंडाप्रयोगेण गवाक्षे समागत्य सा निजालये शयनीये सुप्ता । तद् दृष्ट्वा स्वर्णकारेण चिंतितं यदि राजगृहेऽप्येतादृगकार्यं भवति तर्हि मम गृहस्य तु का वार्ता ? इति चिंतयतः शांतीभूतचित्तस्य तस्य सुखनिद्रा समागता । प्रभातेऽपि तमजागृतं ज्ञात्वा राज्ञा निज-सेवकेभ्यः कथितं यदि स गतनिद्रो भवेत्तदा मम पार्श्वे समानीयः ।

अथ प्रहरानंतरं गतनिद्रोऽसौ सेवकैः राज्ञोऽग्रे नीतः । राज्ञा च तस्य गाढाग्रहेण निद्राकारणं पृष्टं । तदा तेनाभयदानमार्गणपूर्वकं सर्वोऽपि निशावृत्तांतो राज्ञोऽग्रे निवेदितः । तत् श्रुत्वा कुपितेन राज्ञादिष्टं गजमेंठसहितेयं राज्ञी वैभारगिरितः पातयित्वा व्यापादनीया । अथ मेंठेन स गजो वैभारशिखरोपरि समानीतः स्थापितश्च त्रिपदैः, तदा लोकैः राज्ञे विज्ञप्तिः कृता, स्वामिन् ! शिक्षितोऽसौ गजो रक्षणीयः । किं तु राज्ञा तन्न स्वीकृतं, तदा मेंठेन स द्वाभ्यां पदाभ्यां स्थिरीकृतस्तथापि राज्ञः कोपो न शशाम । प्रांते चैकपदस्थितं गजं विलोक्य लोकानामप्यत्याग्रहं विज्ञाय गजरक्षणपूर्वकं राज्ञा राज्ञीमेंठयोर्वधः समादिष्टः ।

अथ तं गजं गिरिशिखरादुत्तारयितुं कोऽपि समर्थो नाभूत्, तदा तेन मेंठेनोक्तं–हे स्वामिन् ! चेदावयोर-भयदानं मिलेत्तदाहं तं गजं कुशलेनाध उत्तारयामि । राज्ञा तत्स्वीकृतं, तदासौ शनैःशनैः कुशलेन तं गजं गिरितः समुत्तारयामास । ततो राज्ञा तावभयदानपूर्वकं देशान्निष्कासितौ । अथ तौ ततो निःसृत्य रात्रौ नगर-स्यैकस्य समीपे समागत्य बहिरेव कस्मिंश्चिद्देवकुले स्थितौ । श्रांतस्य मेंठस्य निद्रा समागता, इतश्चैकश्चौरो

नगरात्प्रणश्य तत्र देवकुले लीनो वेष्टितं च देवकुलमारक्षकैः । अथ तमसि राज्ञी चौरशरीरं सुस्पर्शं विज्ञाय तं प्रति कथयामास–भो सुभग ! चेत्त्वं मां स्वीकरिष्यसि तदाहं त्वां जीवंतं रक्षयिष्यामि । चौरेण तत्प्रतिपन्नं । कामवशीकृतहृदयया राज्ञ्यापि निजः सर्वो वृत्तांतस्तस्मै गदितः ।

अथ प्रभाते आरक्षका मध्ये प्रविश्य तत्र चैकां स्त्रियं पुरुषद्वयं च दृष्ट्वा स्त्रीयं प्रत्यपृच्छन्-एनयोर्द्वयोर्मध्ये कश्चौरोऽस्ति ? राज्ञ्या मेंठो दर्शितः, ततस्तैर्नृपादेशतो मेंठोऽसौ शूलिकाग्रे निक्षिप्तो, जिनदासश्रावककथनेन च नमस्कारं स्मरन् मृत्वा देवीभूतः । अथैतच्चौरयुता राज्ञी प्रस्थिता । पथि चैका जलपूर्णा नदी समागता । तदा चौरेणोक्तं तव वस्त्राभूषणादि मम समर्पय । यथाहं तत्सर्वं परतीरे मुक्त्वा पश्चादागत्य गताधिकभारां त्वामुत्पाट्य परतटे गच्छामि । तदा राज्ञ्यापि नग्नीभूय तत्सर्वं तस्मै समर्पितं । चौरोऽपि तद्ग्रंथिं शिरस्यादाय महाकष्टेन परपारं प्राप्तो विचारयति, यन्नदीमूलप्रदेशे नूनं मेघवृष्टितो नद्यां जलमधिकाधिकं समायाति, तेनाथ नदीमध्य-प्रवेशो ध्रुवं ममाकालमरणायैव भविष्यति । किंच नृपमेंठयोः प्रत्यपि प्रीतिपरा न जाता, सा मयि प्रीतिभाजनं कथं भविष्यतीत्यादि विचिंत्य ग्रंथिमादाय स चलितस्तदा राज्ञ्या पूत्कारं कृत्वा रुदितुं प्रारब्धं । तदा पथि गच्छता चौरेणोक्तं–हे भामिनि ! साक्षात्पिशाचिनीमिव त्वां नग्निकां दृष्ट्वाहं बिभेमीत्युक्त्वा स ततः पलायनं चकार ।

अथ तटिनीतटस्था सा नग्ना शीतकंपितदेहाऽनेकविधान् विलापांश्चकार । इतो देवीभूतो मेंठस्तस्याः

॥२२१॥

प्रतिबोधाय मुखन्यस्तमांसखंडं शृगालरूपं विधाय तत्र समागतो नदीनीरगतं मीनं च दृष्ट्वा मांसखंडं तटे मुक्त्वा मीनं गृहीतुं नद्यां प्रविष्टः । इतो मीनं जले कर्दमांतर्विलीनीभूयादृश्यीभूतं । तटस्थं मांसखंडमपि काकः समादायोड्डितः, स्वयं च पंके निमग्नो दुःखीबभूव । तद् दृष्ट्वा तटस्थराज्या हसित्वोक्तं रे मूर्ख ! त्वं द्वाभ्यामपि भ्रष्टो जातस्तदा शृगालेन मनुष्यभाषया प्रोक्तं–रे नग्निके ! अहं तु द्वाभ्यां भ्रष्टः परं त्रिभ्योऽपि भ्रष्टं स्वकीयात्मानं त्वं कथं न शोचसि ? तत् श्रुत्वा विषण्णा यावद्विस्मयं प्राप्नोति तावत्तेन निजरूपं प्रकटीकृत्य सर्वमुदंतं च कथयित्वा बहुतर्जनापूर्वकं तस्यै कथितं, अथ त्वमपि स्वमोक्षकृते जिनधर्ममाराधय । तयापि तत्प्रतिपन्नं, तदा देवेन सोत्पाट्य साध्वीसमीपे मुक्ता । तत्र दीक्षामादायालोचनापूर्वकं शुद्धतपांसि तप्त्वा सा सद्गतिं प्राप्ता । ततो हे स्वामिन् ! त्वमपि मिलितसुखानि विहायान्यसुखेभ्यो माभिलाषं कुरु ।

अथ जंबूकुमारः कथयति नाहं विद्युन्मालीव मूर्खः । यथा वैताढ्यश्रेण्यां गगनवल्लभनगरे मेघरथविद्युन्मालिनामानौ द्वौ भ्रातरावभूताम् ।

एकदा गुरुणा ताभ्यामुच्छिष्टचांडालिनीं विद्यां दत्वा कथितं चांडालपुत्रीं परिणीय वर्षैकं यावद्ब्रह्मचारित्वेनेयं विद्या साधनीया । ततस्तौ गुरुमापृच्छ्य वसंतपुरे चांडालपाटके स्थितौ । क्रमेण च परिचयतश्चैकेन चांडालेन मेघरथाय निजैकाक्षिणी कन्या परिणायिता, विद्युन्मालिने च दंतुरा कन्या परिणायिता । मेघरथस्तु ब्रह्मचर्यस्थितस्तां निजोत्तरसाधकां विधाय स्वविद्यां साधयामास । विद्युन्माली तु तस्यां दंतुरायामपि चांडाल्यामा-

सक्तः सन् विषयभोगपरो जातः । वर्षानंतरं च सा सगर्भा बभूव । मेघरथेन स्वभ्रात्रे कथितं–हे भ्रातः !
संप्रत्यावां स्वगृहे गच्छावः । विद्युन्मालिनोक्तं–हे भ्रातर्मया तु विद्या न साधिता, किं चैव मे भार्यापि सगर्भास्ति ।
॥२२३॥ ततस्तां विहाय मया तत्र नागम्यते ।

अथाधुना द्वितीयवर्षेऽहं ध्रुवं विद्यां साधयिष्यामि । ततो त्वयात्र वर्षानंतरं मम रक्षणायात्र समागंतव्यं । ततो मेघरथः स्वगृहे गतः, कथिता च कुटुम्बिनां विद्युन्मालिकथा । अथ द्वितीयवर्षानंतरं मेघरथेनागत्य विद्युन्माली गृहागमनकृते बहुधा प्रतिबोधितस्तथापि तस्यामेव विषयासक्तः सन् स न समायातः, एवं तृतीयवर्षेऽपि स न समागतः, कथितं च तेनाहं त्वत्रैव चांडालकुले स्थास्यामि । अथ मेघरथो राज्यं प्रतिपाल्य प्रांते निजपुत्राय च राज्यं दत्वा स्वयं दीक्षामादाय स्वर्गं गतः । विद्युन्माली तु तत्रानेकविधां चांडालीकृतविडंबनां सहमानः प्रांते दुर्ध्यानतो नरके गतः । ततो हे कामिनि ! अहं विद्युन्मालिसदृशो नास्मि ।

अथ कनकसेनोवाच–हे स्वामिन् ! त्वं शंखवादकवदत्यालापं प्रयास्यसि । यथा शालिग्रामे कश्चिदेकः ॥२२३॥
कृषीवलः सदैव रात्रौ क्षेत्रे मालकोपरिस्थितः शंखं वादयति । तच्छब्दतश्च हरिणशूकरादिश्वापदा दूरं पलायंते । अथैकदा कतिचिच्चौरा धेनुसमूहं हृत्वापि चोरयित्वा रात्रौ तद्वर्त्मना व्रजंति । ते च तत्र शंखध्वनिं श्रुत्वा पश्चादारक्षकानागतान् मन्यमाना गोगणं तत्रैव मुक्त्वा पलायिताः । प्रभाते तेन कृषीवलेन निःस्वामिकं गोवृंदं निजक्षेत्रपार्श्वे चरद् दृष्टं । तेन चिंतितं नूनं मे शंखनादं श्रुत्वा भीताश्चौरा गोसमूहमिममत्रैव त्यक्त्वा पलायिताः ।

ततोऽसौ तं गोसमूहं नगरमध्ये समानीय लोकेभ्यः कथयामास यद्देवेन मह्यमयं गोसमूहो दत्तः । अथ द्वितीयवर्षेऽपि तथैव तस्करा गोसमूहयुतास्तत्र समागताः, श्रुत्वा च शंखशब्दं शंकितास्तच्छंखशब्दानुसारेण ते तत्रागता दृष्ट्वा च तं कृषीबलं क्रोधेन ते यष्ट्यादिभिस्तं ताडयामासुस्ततस्तस्य क्षेत्रमुन्मूल्य तत्पशूनपि गृहीत्वा ते पलायितास्ततोऽसौ दुःखी जातस्ततो हे स्वामिन् ! त्वमपि बहुलोभं मा कुरु । जंबूकुमारेणोक्तं–हे कामिनि ! नाहं वानरतुल्यो । यथा विंध्याचलाटव्यां कश्चिदेको वानरो बहुवानरीयुतः सुखेन निजकालं गमयति । क्रमेण स वृद्धो जातः । इत एकेन तरुणवानरेण तत्रागत्य तं वृद्धं दूरान्निष्कास्य ताभिर्वानरीभिः क्रीडितुमारब्धम् । अथ खिन्नोऽसौ वृद्धवानरस्तृषातुरस्ततः पलाय्य गिरिकंदरायां गतस्तत्र क्षरच्छिलारसंभृतैका गर्तासीत् । तेन मूर्खवानरेण जलधिया तस्मिन्निजमुखं क्षिप्तं संलग्नं च शिलारसे, मुखं निष्कासयितुं तेन तत्र निजहस्तपादाः क्षिप्तास्तेऽपि तत्र संलग्नाः । एवं स बुभुक्षितस्तृषितस्तत्रैव मृतः । ततोऽहं स इव मूर्खो नास्मि ।

अथ नभःसेनयोक्तं स्वामिन् वृद्धस्त्रीवत्त्वमतिलोभं मा कुरु । यथैकस्मिन् ग्रामे सिद्धिबुद्ध्याख्ये द्वे वृद्धस्त्रियावभूतां । तयोः परस्परं महती स्पर्द्धा बभूव । एकदा बुद्ध्या तत्रस्थो भद्रकनामा यक्षः समाराधितस्तेन तुष्टेन कथितं त्वयैकैको दीनारः सर्वदा मम पादाग्राद्गृहणीयस्ततोऽतिहृष्टया तया सदैव तथा कर्त्तुमारब्धं । क्रमेण तां धनाढ्यां वीक्ष्य सिद्ध्या पृष्टं–हे भगिनि ! त्वयैतावती ऋद्धिः कुतः प्राप्ता ? तया सरलतया स वृत्तांतस्तस्यै कथितः । तत् श्रुत्वा तयापि स्पर्द्धया स यक्षः समाराधितस्तदा तुष्टेन यक्षेण तस्यै अपि नित्यमेकैकदीनारं

दातुं समारब्धं । ततः पुनः सिद्धया यक्षमाराध्य तस्मात्ततो द्विगुणमधिगतं । अथ बुद्धया यक्षमाराध्य सिध्द्यु-
परिद्वेषं विधाय निजैकाक्षिविनाशो मार्गितः । सिद्धयापि ततो द्विगुणं यक्षान्मार्गयित्वा स्वनयनद्वयं विनाशितं ।
अतो हे स्वामिन् ! त्वं बहुलोभं मा कुरु । जंबूकुमारेणोक्तं जात्याश्ववदहं तु मार्ग एव गमिष्यामि, उन्मार्गे
नैव गमिष्यामि । यथा वसंतपुरपत्तने जितशत्रुराजास्ति, तत्र जिनदासाख्यः श्रावको राजमान्यो वसति । अथैकदा
 राजा जात्याश्वमेकं द्रव्यादिवृद्धिकरं विज्ञाय द्रव्येण गृहीतवान्, पोषणार्थं स जिनदासाय समर्पितः । अथ स श्रेष्ठी
सर्वदा तस्याश्वस्य पानीयपानार्थं सरसि गच्छति । पथि च जिनप्रासादं प्रदक्षिणीकृत्य वीतरागं च प्रणम्य गृहे
समायाति । अथ तस्य राज्ञः शत्रुभिस्तदश्वापहरणकृते विचारः कृतस्तदैकेन प्रधानेन कथितमहमश्वमपहृत्यान-
यिष्यामीत्युक्त्वा स वसंतपुरे समागत्य कपटश्रावकीभूय जिनालये च समागत्यानेकविधां जिनपूजां चकार । तं
दृष्ट्वा श्रेष्ठिना पृष्टं भो श्रावकोत्तम ! त्वं कुतः समागतोऽसि ? श्रावकेणोक्तमहं संसारविरक्तो भावसाधुस्तीर्थ-
यात्रां कुर्वन्नत्र नगरे जिनालयपूजार्थं समागतोऽस्मि । तत् श्रुत्वा हृष्टः श्रेष्ठी तं निजसाधर्मिणं विज्ञायादरेण
निजगृहे समानयत् । भोजनादिभिश्च तस्य सत्कारं कृतवान् । ततः श्रेष्ठीना कथितमद्य त्वया मम गृहे एव रात्रि-
वासो विधेयस्तदा तेन कपटश्रावकेण महताग्रहेण तत्प्रतिपन्नं । इतः श्रेष्ठी तस्मिन्नेव दिने कस्मैचिदनिवार्यप्रयोज-
नाय निकटस्थग्रामांतरे गतः । अथ रात्रौ स धूर्तस्तमश्वं गृहीत्वारुह्य च तदुपरि प्रच्छन्नं प्रस्थितः । परमश्वस्तु
नित्याभ्यासतः सरसि समागत्य पश्चाद्वलित्वा जिनालयं च प्रदक्षिणीकृत्य पुनर्जिनदासगृहे समायातः । धूर्तेन तस्य

कशादिप्रहारैर्बहुताडितस्तथापि सोऽश्वे न चचाल । ततोऽसौ धूर्तः खिन्नः सन्प्रभातादर्वागश्वं तत्रैव मुक्त्वा पला-यितः । प्रभाते समागतश्रेष्ठी निजाश्वं कशाप्रहारांकितशरीरं विधुरं च विज्ञाय धूर्त्तस्य तस्य दौर्जन्यं हृदि ध्याय-स्तदादितः सावधानो बभूव । ततो हे कामिनि ! अहमपि सोऽश्व इव सन्मार्गगाम्यस्मि ॥

अथ कनकश्रीरुवाच–हे स्वामीन् ! भवतः कुलपुत्रवत्कदाग्रहो लग्नोऽस्ति । यथैकस्मिन् ग्रामे कश्चिदेको महामूर्खः कुलपुत्रो वसति । तस्मै तन्मात्रैकदा शिक्षितं–हे वत्स ! त्वं चापल्यं मुंच ? किमपि कार्यं गृहीत्वा नैव त्यक्तव्यं । तेनापि तदंगीकृतम् । अथैकदा स चतुष्पथे गतोऽभूत्, तत्र बहवो नगरलोका निजनिजकार्यकुले गमनागमनं कुर्वंति । इतः कस्यैकस्यापि रजकस्य रासभः प्रणष्टस्तदा दूरादेव रजकेण लोकानुद्दीश्य पूत्कृतं यदेपो ने रासभो गृहितव्यः, तत् श्रुत्वा तेन कुलपुत्रेण धावमानस्य तस्य लांगूलं हस्ताभ्यां गृहीतं । रासभेन बहवः पादप्रहारास्तस्मै दत्ताः, परं मातृवचनं स्मरमाणेन तेन तन्न मुक्तं, लोकैर्बहुधा निवारितोऽपि स तत्कार्यान्न विर-राम । अथ रासभपादप्रहारतस्तस्य तुंडं दशनविहीनं जातं । मस्तकादपि रुधिरं निस्सृतं प्रांते पतितोऽसौ गृह-मागतो दुःखी बभूव । ततो हे स्वामिन् ! त्वमपि कदाग्रहं मा कुरु ।

अथ जंबूकुमारेणोक्तं–हे कामिनि ! सोल्लकब्राह्मणवदहं स्वार्थे ग्रथिलो नास्मि । यथा वसंतपुरे सोमदत्त-विप्रपुत्रः सोल्लकनामा जन्मदरिद्री बभूव । तस्मिन्नेव नगरे कामपताकाभिधैका वेश्या यौवनरूपलावण्याद्युपेता वसति । तया सहानेकधनिकपुत्राः स्पर्द्धयाधिकाधिकधनदानपूर्वकं विलासान् कुर्वंति । अथैकदा कामपीडितस्य

सोल्लकस्यापि तया सह विलासकरणाभिलाषो जातस्ततोऽसौ भिक्षाधिगतधान्यमादाय तस्याः पार्श्वे समागत्य तद्धान्यदानपूर्वकं विलासार्थं याचनामकरोत् तयोक्तं त्वं मम गृहकर्म कुरु । ततः कदाचिदहं तवाभिलाषं पूरयिष्यामि । तदप्यसौ प्रतिपद्य नित्यं तस्या गृहे पानीयं समानयति, धान्यानि दलयति, शय्यां च सम्यक्करोति, उच्छिष्टभाजनानि च मार्जयति । एवं गृहकर्म कुर्वता तेन कतिचिद्दिवसानंतरं तस्यै भोगप्रार्थना कृता । तदा तया स निजसेवकैः कुट्टयित्वा गृहाद्बहिर्निष्कासितो निजकार्यादपि भ्रष्टीभूय दुःखी बभूव । ततो हे कामिनि ! स इवाहं मूर्खो नास्मि ।

अथ सप्तमी कनकवती जजल्प हे स्वामिन् ! मासाहसपक्षिवत्त्वं साहसं मा कुरु ? यथा कश्चिदेकः पक्षी वननिकुंजे सुप्तस्य व्याघ्रस्य दशनस्थानि मांसखंडानि भक्षयति, उड्डीयोड्डीय च वृक्षोपर्युपविश्य 'मासाहसेति' पुनः पुनर्जल्पति । तथा हे स्वामिन् ! त्वमपि केवलं मुखेनैव विषयसुखतिरस्कारं करोषि, मनाक्, मनसि तु तेऽधिकाधिकसुखवांच्छा ज्ञायते ।

अथ जंबूकुमारेणोक्तं हे कामिनि ! त्वमप्येकां कथां शृणु ? वसंतपुरे जितारिनामराजा । सोमदत्ताभिधश्च पुरोहितः । तस्य पुरोहितस्य पर्वमित्रनमस्कारमित्रनित्यमित्राभिधा यथा नामास्तथागुणास्त्रयः सुहृदोऽभवन् । अथैकदा तस्मै सोमदत्ताय राजा कुपितस्तदा स सहायार्थं नित्यमित्रपार्श्वे समागतः, परं नृपभीतेन तेन तस्य सहायो न दत्तः । पर्वमित्रेणापि तथैव कृतं । अथासौ विषण्णः सन् प्रणाममित्रपार्श्वे गच्छन् पथि चिंतयितुं

॥२२७॥

जातो यदस्य प्रणाममित्रस्य मया कदापि किंचिदपि नोपकृतं, ततोऽस्मिन् भयंकरसंकटे स कथं मम साहाय्यं दास्यति ? परं स सज्जनोऽस्ति इति शंकाकुलमानसः स तत्पार्श्वे गतः, कथितश्च तेन स्वकीयो वृत्तान्तस्तदा तेन मित्रेण तस्मै अत्यादरपूर्वकं कथितं–भो मित्र ! त्वं भयं मा कुरु ? इत्युक्त्वा स सद्गुणस्तेन सह चलितो मुक्तवांश्च तं तस्मिन्स्थाने ।

अत्रोपनयस्त्वित्थं–नित्यमित्रतुल्यं शरीरं, पर्वमित्रसमाश्च कुटुम्बिनः, प्रणाममित्रसमश्च धर्मः, यमराजतुल्यश्च राजा, ततो यमकृते कुदिने सति प्राणिनां केवलं धर्म एव सहायो भवति, न तु शरीरकौटुम्बादय इति भावार्थः । अथाष्टमी जयश्रीरुवाच–हे स्वामिन् ! त्वमपि नागश्रीवदस्मान् कल्पितकथया मोहयसि, यथा रमणीयपुरे कथा-प्रियो नामा राजा नित्यं लोकेभ्यः कथाः शृणोति । कथाश्रवणाय तेन सर्वपौरगणां वारकाः कृताः ।

एकदा नागशर्मणो द्विजस्य वारकः समागतः, परं स मूर्खत्वात्कथां कथयितुं समर्थो नोऽभूत् । तेन स चिंतया विषण्णो बभूव । तं चिंतातुरं दृष्ट्वा तस्य पुत्र्या नागश्रिया तत्कारणं पृष्टं । तेनोक्तमहं राजाग्रे कथा-कथनेऽशक्तोऽस्मि । तयोक्तमहं राजाग्रे गत्वा कथां कथयिष्यामीत्युक्त्वा सा नृपाग्रे गता । राज्ञोक्तं–हे पुत्रि ! त्वं कथां कथय ? तयोक्तं स्वामिन्नस्मिन्नगरेऽग्निशर्माभिधो द्विजस्तस्य भार्या सोमश्रीः, पुत्री चाहं नागश्रीः पित्रा निकटग्रामस्थेनैकेन मातृपितृरहितेन द्विजपुत्रेण सह मम संबंधो मेलितः । अथैकदा मे पितरौ मामेकाकिनीं गृहे मुक्त्वा ग्रामांतरं गतौ । इतो मे भर्ता समायातो । मया तस्मै भोजनं दत्वा रात्रौ शय्या सम्यक्कृत्वा दत्ता ।

ततोऽसौ तत्र सुप्तः । गृहमध्ये द्वितीयशय्याऽभावत्वेनाहं भूमौ सुप्ता । परं गृहमध्ये सर्पभीतितो भीताहं तेन सार्धं शय्यैकदेशे सुप्ता । इतो भर्ता जागृतो मदंगस्पर्शेन च तस्य कामः संदीप्तः, किं तु कुमारित्वेन विषयसेवनमयुक्तं विज्ञायाहं ममांगोपांगानि वस्त्रैराच्छाद्य संगोप्य च स्थिता । अथ विषयरोधेन दाघज्वरोत्पत्तितः स तत्र मृतः । तदा मया लोकभीत्या गृहे एव गर्तां खनित्वा तस्य च खंडखंडं कृत्वा तदंतर्निक्षिप्तः । उपरि च मृत्तिकां क्षिप्त्वा भूमिर्विलिप्ता । प्रभाते पितरौ गृहे समागतौ, परं केनापि सा वार्ता न ज्ञातेति कथयित्वा नागश्रीर्मौनमुपागता । राज्ञोक्तं-हे कुमारि ! किमेषा वार्ता सत्या वा असत्या ? तयोक्तं सर्वदा लोककथिता वार्ताः सर्वा अपि यदि सत्याः स्युस्तर्हि मयोक्तेयमपि वार्ता भवता सत्यैव ज्ञातव्या । एवं यथा नागश्रिया राजा विस्मयितस्तथा त्वमपि हे स्वामिन्नस्मान् विप्रतारयसि । जंबूः कथयति हे कामिनि ! ललितांगवदहं विषयलोलुपो नास्मि । यथा वसंतपुरे शतायुधनामा नृपस्तस्य च ललिताख्या राज्ञी दुःशीला वर्तते ।

अथैकदा गवाक्षस्थया तया समुद्राभिधव्यवहारिपुत्रो मनोहररूपो ललितांगाभिधः पथि व्रजन् दृष्टस्तं दृष्ट्वा सा मोहिता, ललितांगोऽपि तां दृष्ट्वा कामातुरो बभूव । अथैकदा कौमुदीमहोत्सवे राजा नगराद्बहिर्वने गतस्तमवसरं प्राप्य राज्ञ्या स ललितांगो यक्षमूर्त्यानयनमिषेण निजावासे समानीतः । इतस्तत्र राजानमायांतं श्रुत्वा तया स गृहपश्चाद्भागस्थितायां विष्ठाकूपिकायां क्षिप्तः । तत्रस्थोऽसौ नरकादप्यधिकं दुःखमनुभवति । दयया च राज्ञी तत्रान्नं क्षिपति । तद्विष्ठोपरिपतितमन्नं क्षुधातुरोऽसौ भक्षयति । दशमासानंतरमतीवमेघवृष्टितो जलप्रवाहेण

प्रेर्यमाणः स मूर्च्छितो बहिर्निस्ससार, क्रमेण सचेतनीभूय गृहे समागतः । अथैकदा पुनरपि पथि गच्छन्नसौ गवाक्षस्थया राज्याहूतस्तत्र गंतुमुत्सुकोऽभवत् । ततो हे स्त्रियः ! कथयध्वं यूयं यदसौ ललितांगो मूर्खो वा चतुरः ? तदा ताभिरष्टाभिरप्युक्तं-हे स्वामिन् ! स ललितांगो महामूर्खो ज्ञेयः । जंबूकुमारेणोक्तं-तर्हि दृष्टांतस्यास्योपनयं शृणुत ? ललितांगतुल्योऽत्र संसारिजीवः, राज्या सह क्षणिकसुखसदृशं विषयसुखं, नृपनिभं मरणं, विष्ठाकूपतुल्यो गर्भावासः, आहारतुल्यो मातृभक्षिताहारस्वादः, दशमासानंतरं बहिर्निस्सरणतुल्यं गर्भागारतो योनिद्वारेण जन्म, पुना राज्ञीसमीपगमनतुल्यं पुनरपि गर्भावासे पतनं । इति श्रुत्वा तासामष्टानामपि वैराग्यं समुत्पन्नं । ततः प्रभाते जंबूकुमारेण सर्वपरिवारयुतेन श्रीसुधर्मस्वामिपार्श्वे दीक्षा गृहीता । प्रभवोऽपि समागत्य चारित्रं गृहीत्वा जंबूस्वामिशिष्योऽभूत् । क्रमेण श्रीसुधर्मास्वामी जंबूस्वामिनं निजपट्टे स्थापयित्वा केवलज्ञानमासाद्य मोक्षे गतः । ततो जंबूस्वाम्यपि निजपट्टे प्रभवस्वामिनं संस्थाप्य मोक्षे गतः । स जंबूस्वामी च चरमकेवली ज्ञेयः ॥
इति श्रीतपःकुलके जंबूस्वामिकथा ॥

जिणकप्पियपरिहारिअ, पडिमापडिवन्नलंदयाइणं । सोऊण तवसरूवं, को अन्नो वहइ तवगव्वं ॥१७॥

व्याख्या-जिनकल्पी साधुः, परिहारविशुद्धिचारित्रवान् साधुः द्वादशसाधुप्रतिमाप्रतिपन्नः साधुः, लंदनाभिग्रहतपोवान् साधुश्च, एतेषां तपःस्वरूपं श्रुत्वा कोऽन्यस्तपोगर्वं करोति ? पूर्वोक्तानां चतुर्णामपि महातपस्विनां तपोविधिः प्रवचनसारोद्धारादिग्रंथतोऽवसेया ॥१७॥

तपोविधिः प्रवचनसारोद्धारादिग्रन्थतोऽवसेयः ॥१७॥

मासद्धमासखमओ, बलभद्दो रूववंपि हु विरत्तो । सो जयउ रणवासी, पडिबोहियसावयसहस्सो ॥१८॥

व्याख्या—मासक्षपणार्द्धमासक्षपणादितपःकारक एवंविधः श्रीबलभद्रर्षी रूपवानपि विरक्तः सन्नरण्यवासीभूतः

 प्रति बोधितश्वापदसहस्रो जयतु । बलभद्रर्षिकथा पूर्वं श्रीनेमिनाथाधिकारे कथितास्ति ॥१८॥

थरहरिअधरं झलहलीय–समुद्दं चल्लियकुलसेलं । जमकासी जयं विह्णु, संघकए तं तवस्स फलं ॥१९॥

व्याख्या—थरहरिता कंपाविता धरा यत्र, तथा झलहलिताः क्षोभिताः समुद्रा यत्र, तथा चालितानि कुलशैलानि यत्र, एवंविधं जगत् विष्णुकुमारेण श्रीसंघकृते यत्कृतं तदपि तपस एव फलं ज्ञेयं ॥१९॥ **श्रीविष्णुकुमारकथा चेत्थं**—

एकदोज्जयिन्यां नगर्यां श्रीमुनिव्रतस्वामिशिष्याः श्रीसुव्रतसूरयः समागतास्तदा धर्मदत्तनृपप्रमुखाः सर्वेऽपि लोकास्तं वंदितुं तत्रायाताः । अथ तत्र राज्ञो नमुचिनामा प्रधानो मिथ्यात्वी वर्तते । तेन गुरुणा सह धर्मवादःसमारब्धस्तदैकेन सूरिशिष्येण धर्मपक्षं स्थापयित्वा सर्वलोकसमक्षं नमुचिर्जितस्ततोऽसौ कोपेन खड्गमादाय रात्रौ गुरूणां मारणाय समागतस्तदा स देवैः स्तंभितः । प्रभाते राज्ञ उपरोधतः स सूरीन् क्षमयित्वा मुक्तो ॥२३१॥
बभूव । अथ नगरलोकैर्धिक्कृतोऽसौ राज्ञा देशाद्बहिर्निष्कासितस्ततोऽसौ हस्तिनापुरे समागत्य पद्मोत्तरराज्ञः सेवको जातः । तस्य पद्मोत्तरराज्ञो विष्णुकुमारमहापद्माख्यौ द्वौ पुत्रावास्तां, तयोर्माता परमजैनधर्मानुरागिणी । एकदा जिनरथयात्रामहोत्सवं चकार । तस्या ईर्ष्यात एकया मिथ्यात्विन्या सपत्न्या ब्रह्मरथमहोत्सवः कृतः ।

जिनमतानुरागिण्या राज्ञ्योक्तं मम रथोऽग्रे यास्यति मिथ्यात्विन्या चोक्तं मे रथोऽग्रे गमिष्यति । तयोर्विवादं विज्ञाय राज्ञा ते द्वे अपि तत्कार्यतो निवारिते ।

अथ महापद्मो निजमातृदुःखं विज्ञाय परदेशे गतस्तत्र च चक्ररत्नोत्पत्त्यनंतरं तेन षट्खंडानि साधितानि । क्रमेण चक्रवर्तिनः सकलसमृद्धियुक्तोऽसौ हस्तिनागपुरे समायातः । ख्यातश्च स नवमश्चक्रवर्ती । पद्मोत्तरराज्ञा तस्मै राज्यं दत्वा निजपुत्रविष्णुकुमारेण सह श्रीसुव्रताचार्यसमीपे दीक्षा गृहीता । अनुक्रमेण षट्सहस्रवर्षानंतरं विचित्रतपोविधानतो विष्णुकुमारमुनेर्वैक्रियाद्यनेकलब्धिः समुत्पन्ना ।

अथात्र हस्तिनागपुरे नमुचिमंत्रिणा विनयादिगुणेन चक्रवर्ती वशीकृतः । संतुष्टेन चक्रिणोक्तं त्वं वरं मार्गय ? नमुचिनोक्तं कदाचिदवसरेऽहं वरं मार्गयिष्यामि । अथैकदा श्रीसुव्रतसूरयो हस्तिनागपुरे समागत्य चक्रिण आग्रहेण चतुर्मासं स्थिताः । विष्णुकुमारमुनिश्च मेरुपर्वतोपरि चतुर्मासं स्थितः । अथ तान् सुव्रतसूरींस्तत्र चतुर्मासं स्थितान् ज्ञात्वा नमुचिना पूर्ववैरं संस्मृतं । ततोऽसौ चक्रिपार्श्वे समागत्य निजपूर्ववरदानमार्गणपूर्वकं कथयामास–हे स्वामिन् ! मह्यं सप्तदिनं राज्यं समर्पय । राजा तं राज्यं समर्प्य निजांतःपुरे तस्थौ । अथ नमुचिः सर्वदर्शनेनः समाहूय कथयामास–यूयं सर्वेऽपि मम वंदनं कुरुत । भीतैः सर्वैरप्यन्यदर्शनिभिस्तस्मै वंदनं कृतं । ततोऽनेन सुव्रतसूरयोऽपि तत्कार्यकरणाय समाहूताः । सूरिभिरुक्तं वयं मुनयः केषामपि गृहस्थानां प्रणामं न कुर्महे । तदा मंत्रिणोक्तं–तर्हि मम भूमिं द्रुतं त्यजत । सूरिभिरथ स नमुचिरुपलक्षितः । नमुचेरनयतः संघोऽपि

सकलो वृत्तः । अथ सर्वैर्गुरुभिरुक्तमस्ति स कोऽपि य एनं शिक्षां ददाति । तदैकेन शिष्येणोक्तं स्वामिन् ! विष्णुकुमारमत्राह्वयत । अथ संघाज्ञयैकः शिष्यो मेरुपर्वते श्रीविष्णुकुमारसमीपे गत्वा तस्मै सकलं वृत्तान्तं निवेदयामास । तत् श्रुत्वा कोपातुरो विष्णुकुमारमुनिस्तेन निजगुरुभ्रात्रा सह हस्तिनागपुरे राजसभायां समागतस्तं दृष्ट्वा नमुचिं विना सर्वेऽपि समुत्थाय वंदयामासुः । अथ विष्णुकुमारमुनिना नमुचिमुद्दिश्योक्तं त्वं साधूनामुपद्रवं मा कुरु । तथापि तेन न मानितं । ततो विष्णुकुमारेणोक्तं तर्हि त्वं मम पादस्थानं देहि ? ततस्तेन पादत्रयाणां स्थानं दत्तम् ।

अथ विष्णुकुमारमुनिना वैक्रियलब्ध्या स्वकीयं लक्षयोजनप्रमाणं शरीरं विहितं । पूर्वपश्चिमसमुद्रयोश्च निजपादद्वयं मुक्तं, तृतीयवारं च चरणमुत्पाट्य नमुचिशिरसि मुक्तं, तेन स मृत्वा रसातले प्राप्तस्तथापि मुनिकोपो नोपशमते । अथ सौधर्मेन्द्रेण तत्रागत्योपशमयुक्तवचनैः क्रमेण मुनिं शांतिं नीतः । ततो विष्णुकुमारमुनिनिजमूलरूपं विधाय गुरुपार्श्वे समागत्यालोचनां जग्राह । प्रांतेऽनशनं विधाय स मोक्षं गतः ॥ **इति तपःकुलके श्रीविष्णुकुमारमुनिकथा** ॥

किं बहुणा भणिएणं, जं कस्सवि किवि सुहयंपि । दीसइ तिहुअणमज्झे, तत्थ तवो कारणं चेव ॥२०॥

व्याख्या—बहु कथनेन किं ? यत् यस्य कस्यापि कथमपि यत् किंचिदपि त्रिभुवनमध्ये सुखं दृश्यते तत्र तप एव कारणं ज्ञेयम् ॥२०॥ ॥ **इति श्रीतपःकुलकं समाप्तम्** ॥

॥२३३॥

॥४॥ अथ श्रीभावकुलकम् ॥

अथ भावेन विनैषां दानादीनां माहात्म्यं नास्ति, ततो भाव एव प्रवरः । तत्र मंगलाचरणाय प्रथमं श्रीपार्श्वनाथस्तुतिमाह—

कमठासुरेण रइअंमि, भीसणे पलयतुल्लजलबोले । भावेण केवललच्छि, विवाहिओ जयउ पासजिणो ॥१॥

व्याख्या—कमठनाम्ना मेघमालिना भुवनवासिदेवेन रचिते कृते भीषणे रौद्रे प्रलयकालतुल्ये जलबोले पानीयपूरे सति भावनायां भावितायां सत्यां यः केवल लक्ष्मीं प्रति विवाहितः परिणीतवान् एवंविधः स श्री-पार्श्वजिनो जयतु ॥१॥ सा कथा चेयं—

जंबूद्वीपे भरतक्षेत्रे पोतनपुरे नगरेऽरविंदाभिधो राजा, तस्य विश्वभूतिनामा पुरोहितो बभूव । तस्या-नुद्धरीनामभार्या, तस्याः कुक्षिसमुद्भवौ कमठमरुभूतिनामानौ द्वौ पुत्रावभूतां । कमठस्य वरुणाभिधा भार्यास्ति । मरुभूतेश्च वसुंधराभिधाना भार्या वर्त्तते ।

अथ विश्वभूतिपुरोहितो जिनधर्ममाराध्य प्रांतेऽनशनं च विधाय सौधर्मदेवलोके देवो जातस्ततः कमठ-मरुभूतो द्वावपि भ्रातरौ पुरोहितपदं पालयामासतुः । अथैकदा तत्र श्रीमुनिचंद्रसूरयः समागतास्तस्य धर्मोपदेशं श्रुत्वा मरुभूतिर्वैराग्यं प्राप्य विषयव्यालान्महानर्थकारकान्मत्वा तेभ्यो विमुखो जातः । अथ तस्य भार्या

वसुंधरा चापल्येन कंदर्पाविर्भूतनारोपशमनाय शीलंघटेन कमठेन महानाचारं सेवितुं लग्ना । क्रमेण कमठभार्यया
वरुणया तदनर्थं विज्ञाय तद्वृत्तांतो मरुभूतये निवेदितः । प्रच्छन्नस्थितेन मरुभूतिनापि तत्प्रत्यक्षं दृष्टं । ततोऽसौ
कोपेन व्याकुलीभूतो निजभ्रातरं कमठं तदकार्यकरणे निवारयामास, परं लंपटेन तेन न मानितं । तदा मरुभूतिना
।।२३५।। तद्वृत्तांतोऽरविंदराज्ञे निवेदितस्ततो राजा कमठं गृहीत्वा तस्य शिरोमुंडनमुखकज्जलिप्तलंबकर्णारोहणादिविडंबनां
विधाय तं निजदेशान्निष्कासयामास । मनस्यतीवदूनोऽसौ आर्तरि कोपं वहन् सन् शिवाख्यतापसपार्श्वे तापसीं
दीक्षां जग्राह ।

अथैकदा मरुभूतिना विमृष्टं नूनं मया भ्रात्रा सहायुक्तं कृतं. ततोऽधुना तस्य समीपे गत्वाहं तस्मै क्षमया-
मीति विचार्य राज्ञा निवारितोऽपि स वने कमठपार्श्वे गत्वा कथयति–हे भ्रातः ! केवलं लोकृते मया त्वया
सहाऽशोभनं यत्कृतं तन्ममापराधं क्षमस्व । एवं तस्यामृतमधुराण्यपि वचनानि श्रुत्वा फणीव कोपाटोपकलितः
कमठो विषानलज्वालानिभानि वचांसि बभाण । रे दुराचारिन् ! कुलांगारक त्वमितो दूरीभव । निजमुखं त्वं
मा दर्शय । एवं निरस्कृतो मरुभूतिस्ततो निःसृत्य मनस्यतीव खिन्नो दुर्ध्यानेन मृत्वा विंध्याचले हस्ती जातः । ।।२३५।।
तं वृत्तांतं श्रुत्वाऽरविंदो नृपो वैराग्यमासाद्य दीक्षां गृहीतवान् । क्रमेण निर्मलं चारित्रं पालयतस्तस्यावधिज्ञानं
समुद्भूतम् । अथ कमठभार्या वरुणा मृत्वा तत्रैव विंध्याचले हस्तिनी जाता । तया सह विविधां क्रीडां कुर्वन्
स गजो निजकालं गमयति

अथैकः सागरदत्तनामा सार्थवाहोऽरविंदमुनियुतः संघसहितोऽष्टापदयात्रायै प्रयाणमकरोत् । क्रमेण स संघः प्रयाणं कुर्वन् विंध्याचलाटव्यामेकस्य सरसस्तीरे समुत्तीर्णस्तदैको हस्ती हस्तिनीयुतस्तत्र जलपानार्थं समायातस्तं दृष्ट्वा संघलोका भीताः पलायितुं लग्नाः । अरविंदमुनिस्तु तत्रैव कायोत्सर्गध्याने स्थितस्तस्य प्रभावतश्च स गजः शांतो जातः । ततो मुनिना ज्ञानेन समुपलक्ष्योक्तं–हे मरुभूते ! किं त्वं मामरविंदं नोपलक्षसीत्युक्त्वा मुनिना सर्वोऽपि पूर्वभववृत्तांतस्तस्मै कथितस्तत् श्रुत्वा हस्तिनीयुतस्य हस्तिनो जातिस्मरणज्ञानं समुत्पन्नं । ताभ्यां देशविरतिर्गृहीता ।

अथ कमठतापसः क्रोधाध्मातात्मार्त्तध्यानतः कालांतरे मृत्वा विंध्याचलाटव्यां सर्पो जातस्तत्र मरुभूतिजीवं हस्तिनं दृष्ट्वा तस्य पूर्ववैरमुल्लसितं । तेन दंशितो हस्ती विधिनानशनं विधाय कालं कृत्वा सहस्रारदेवलोके सप्तसागरोपमायुर्देवः समुत्पन्नः ॥ **इति तृतीयो भव** ॥

सा हस्तिन्यपि प्रांतेऽनशनं विधाय द्वितीयदेवलोके देवांगना जाता । इतोऽसौ सर्पस्तत्र बहुजीवघातं विधाय मृत्वा पंचमे नरके गतः । अथ पूर्वमहाविदेहे सुकच्छविजये वैताढ्यपर्वते तिलकापुर्यां विद्युद्गतिनामा विद्याधरनृपो राज्यं करोति, तस्य तिलकावत्यभिधाना राज्ञी वर्त्तते । अथ स गजजीवो देवलोकाच्च्युत्वा तस्या राज्ञ्याः कुक्षौ किरणवेगेत्यभिधानपुत्रत्वेनोत्पन्नः । क्रमेण यौवनं प्राप्ताय तस्मै पित्रा पद्मावत्यभिधाना राजपुत्री परिणायिता । तया सह स किरणवेगोऽनेकसुखानि भुनक्ति । अथैकदा तत्र श्रुतसागराभिधानो मुनिः

समागतस्तस्य धर्मोपदेशं श्रुत्वा विद्युद्गतिराज्ञा पुत्राय राज्यं दत्वा संयमं गृहीतं । अनुक्रमेण किरणवेगस्य पद्मावतीराज्ञीकुक्ष्युद्भवः किरणतेजोऽभिधानः पुत्रो बभूव । एकदा तत्र सुरगुरुनामामुनीश्वरः समागतस्तस्य च
॥२३७॥ देशनां श्रुत्वा वैराग्यं प्राप्य राज्ञा किरणतेजसे राज्यं दत्वा दीक्षा गृहीता, पठितानि चैकादशांगानि । तपःप्रभावेण चानेकलब्धयस्तस्य समुत्पन्ना । अथैकदासौ मुनिराकाशमार्गेण पुष्करावर्त्तद्वीपे समागत्य तत्र शाश्वतचैत्यानि च वंदित्वा वैताढ्यपर्वते च समागत्य कायोत्सर्गेण तस्थौ । अथ स कमठजीवो नरकान्निःसृत्य तत्र वैताढ्यवने महासर्पो बभूव । तत्र च कायोत्सर्गस्थं तं मुनिं दृष्ट्वा स सर्पो निजपूर्वभववैरेण मुनिशरीरं वेष्टयित्वा दंशप्रहारान् दत्तवान् । मुनिरपि कालं कृत्वा द्वादशमे देवलोके गतः । सर्पोऽपि च दवदग्धः सन् पंचमे नरके गतः ।

अथ जंबूद्वीपे पूर्वविदेहे सुगंधलावतीविजये शुभंकरायां नगर्यां वज्रवीर्याभिधो राजास्ति । तस्य च लक्ष्मीवत्यभिधाना राज्ञी वर्त्तते । तस्याः कुक्षौ द्वादशमदेवलोकाच्च्युतो किरणवेगजीवो वज्रनाभाभिधपुत्रत्वेनावतीर्णः । यौवनं प्राप्ताय तस्मै राज्यं दत्वा राज्ञा दीक्षा गृहीता । क्रमेण वज्रनाभोऽपि निजपुत्रचक्रायुधपुत्राय ॥२३७॥
राज्यं दत्वा संयमं जग्राह । अधीतद्वादशांगो वज्रनाभमुनिरेकदा ज्वलनगिरिसमीपे कायोत्सर्गेण तस्थौ । अथ स सर्पजीवः पंचमनरकान्निःसृत्य संसारं च भ्रमित्वा तत्र भिल्लो जातस्तेन तं वाचंयमं कायोत्सर्गस्थं दृष्ट्वा पूर्ववैरानुभावेन तं प्रति बाणं मुक्तं । तेन विद्धो मुनिरालोचनापूर्वकमनशनं विधाय मृत्वा मध्यमग्रैवेयके ललितांगनामा देवो बभूव । भिल्लश्च मृत्वा नरके गतः ।

अथ जंबूद्वीपे महाविदेहक्षेत्रे सुरपुरीनगरे वज्रबाहुनामा राजास्ति । तस्य सुदर्शनाभिधाना राज्ञी वर्त्तते । तस्याः कुक्षौ चतुर्दशमहास्वप्नसूचितो ललितांगदेवजीवः सुवर्णबाहुनामपुत्रत्वेनोत्पन्नः । क्रमेण यौवनाभिमुखाय तस्मै राज्ञा राज्यं दत्त्वा दीक्षा गृहीता । अथैकदा सुवर्णबाहुराजा विपरीतशिक्षिताश्वापहृतो बहुभूमिमुल्लंघ्य सरोवरमेकं ददर्श । तत्र तेन निर्मलं जलं पीतं । तस्य सरस्तीरे विविधाम्रनारंगलवंगदाडिमतालतमालादितरुवालिपरिमंडित-निजप्रदेशैः पथि श्रांतपांथानामाश्रयीभूतं कुंदमल्लीजातिचंपकाकुलनिचयनिर्गतपरिमलसुरभीकृतवनवातं पल्वलोद्भूत-प्रफुल्लकमलालिकलितोरुभूभागमुपवनमेकं तेन दृष्टं । तत्र द्राक्षलतामंडपे तापसकन्याभिः परिवृता तारकादिभिर्वेष्टिता चंद्रकलेवैका मनोहररूपा कन्या तेन दृष्टा । तां चंद्रमुखीं विलोक्य राज्ञा चिंतितं किमियममरी वा मानुषी वर्त्तते ? इत एको भ्रमरोऽन्यसुगंधिपुष्पाणि विहाय तस्याः मुखकमलमलौकिकसुगंधयुक्तं मन्यमान इव झंकार-रवमिषेण तद्वदनांभोजपरिमलं कर्णयन्निव कामुक इव तदोष्ठचुम्बनाभिलाषी सन् तस्या आननसमीपे भ्रमणं कृत-वान् । तदा संभ्रांता सा कन्या सखीभ्यः कथयामास–हे सख्यो ! मामस्माद्दुर्विनीताद्रोलंबाद्रक्षत ? तत् श्रुत्वा सहास्याभिः सखीभिरुक्तं–हे सखि ! दुर्विनीतानां शासने भूमिपाल एवाधिकारी । अतस्त्वं सुवर्णबाहुभूपालमाह्वय । यतस्ते तस्यैव शरणमुचितमस्ति । तासामेवं नर्मयुक्तहास्यकेलिवचनं निशम्य निजहृदये प्रकटीभूतमपि मदनविकारं संगोप्य त्रपया मौनमाधाय सा प्रमदा स्थिता । इतो वृक्षांतरितो राजा तासां विनोदसंलापान् श्रुत्वा सहसा तत्र प्रकटीभूयोवाच–भो तापसकुमार्यः ! कोऽस्ति स दुर्विनीतो यो युष्माकं मुग्धानामत्र संतापकारको भवति ? तत्

श्रुत्वा सर्वाः कुमार्यश्चकितास्त्रस्तहरिण्य इव संभ्रांता बभूवः ।

अथ तमाकारादिभिर्नृपमेवावधार्य तासु विदग्धैका सखी प्रोवाच–हे राजन् ! स्वागतं इमामस्माकं सखीं पद्मावतीमयं दुर्विनीतो भ्रमरः संतापयति । ततो भीताया अस्या मे सख्या भवंतः सहायीभूय रक्षणं कुरुत । राज्ञोक्तं–केयं पद्मावती ? तदा सखी प्रोवाच रत्नपुरनगरे रत्नशेखरनामा विद्याधरो बभूव । तस्य रत्नावलीनाम भार्या, तयोर्द्वयोः पुत्रयोरुपर्येकेयं पद्मावत्यभिधाना पुत्री जाता । अथैकदा स विद्याधरो मृत्युमाप । तदा राज्यार्थं द्वौ भ्रातरौ विवादं कर्तुं लग्नौ, तेन दुःखिता राज्ञी निजपुत्रीं पद्मावतीमादायात्राश्रमे समागता । अथैकदात्र ज्ञानी मुनिः समायातस्तस्या मात्रा पृष्टश्च स जगाद अस्यास्ते तनयायाः स्वर्णबाहुचक्री भर्ता भविष्यतीति । किंचाकारादिभिर्जानामि यद्यूयमेव स्वर्णबाहुचक्री स्थः, इतः पश्चात्स्थितो राज्ञः सकलोऽपि परिवारस्तत्र समागतः । अथ क्रमेण रत्नावल्या तापसैश्च स्वर्णबाहुराजानं तत्रागतं दृष्ट्वा हर्षेण सा पद्मावती तेन सह परिणायिता । अथ तया सह स्वनगरे स समायातः । क्रमेण चक्ररत्नोत्पत्त्यनंतरं तेन षट् खंडानि साधितानि ।

अथैकदा तत्र श्रीजगन्नाथनामा तीर्थंकरः समवसृतस्तदा चक्रवर्ती निजपरिवारयुतो जिनं वंदितुं समागतः । तत्र मिलितान् देवान् दृष्ट्वा कुत्रापि मयेदृशा देवा दृष्टाः संतीति चिंतयतस्तस्य जातिस्मरणज्ञानं समुत्पन्नं । प्रभोर्देशनां श्रुत्वा वैराग्येण परिवारसहितेन तेन निजपुत्राय राज्यं समर्प्य प्रभोः पार्श्वे दीक्षा गृहीता, समस्तसिद्धांतानधीत्य विंशतिस्थानकतपश्चाराध्य स तीर्थंकरनामकर्मोपार्जितवान् । अथैकदा स्वर्णबाहुमुनिः क्षीरगिरि-

॥२३९॥

समीपे बने कायोत्सर्गेण तस्थौ । इतोऽसौ भिल्लजीवो नरकाच्च्युत्वा तत्रैव बने सिंहो बभूव । मुनिं दृष्ट्वा तस्य वैरमुल्लसितं । तेनासौ सिंहो मुनिं व्यापाद्य तस्य मांसं भक्षयामास । मुनिस्तु तस्योपर्यनुकंपाध्यानतो मृत्वा प्राणतदेवलोके देवत्वेन समुत्पन्नः । सिंहजीवश्च मृत्वा चतुर्थनरके गतः ।

अथ जंबूद्वीपे भरतक्षेत्रे काशीदेशे गंगोपकंठे वाणारसीनामनगर्यस्ति । तत्रेक्ष्वाकुवंशीयाश्वसेनाभिधो राजा राज्यं करोति । तस्य सत्यवतंसीभूता वामाभिधाना राज्ञी वर्त्तते । तस्याः कुक्षौ दशमदेवलोकाच्च्युतः स्वर्णबाहुजीवश्चतुर्दशस्वप्नसूचितः पुत्रत्वेनोत्पन्नः । तदा षट्पंचाशद्दिक्कुमारिभिश्चतुःषष्टिशक्रैश्च तस्य जन्ममहोत्सवः कृतः । प्रभाते राज्ञापि जन्मोत्सवपूर्वकं तस्य श्रीपार्श्वनाथ इति नाम दत्तं । अथानुक्रमेण कल्पशाखीव वृद्धिं प्राप्नुवन् प्रभुर्यौवनावस्थां संप्राप्तः ।

अथ कुशस्थलाभिधनगरे प्रसेनजितनामा नृपो राज्यं करोति । तस्य रूपसौभाग्यलावण्यैकनिधिः प्रभावतीनाम्नी पुत्री बभूव । तयैकदा श्रीपार्श्वनाथरूपगुणादिवर्णनं श्रुत्वैवं प्रतिज्ञा कृता, यदस्मिन् भवे मम स्वामी श्रीपार्श्वनाथ एव भवतु । ततः कलिंगदेशाधिपयवनराज्ञा प्रसेनजितराज्ञे दूतं प्रेषयित्वा प्रभावती मार्गिता । प्रसेनजितराज्ञा तन्न प्रतिपन्नं । तदा कुपितः कलिंगाधिपतिर्निजसकलसैन्ययुतो भूरिभूभृतः कंपयन् कुशस्थलपुरंप्रति चचाल । तं सैन्ययुतमायांतं श्रुत्वा प्रसेनजितराज्ञा निजमित्राश्वसेन नृपं प्रति स्वकीय पुरुषोत्तमाभिधानमंत्रिणं प्रेष्य सहायो मार्गितः । तदाश्वसेनराजापि निजमित्रसहायार्थमनेकानेक तुरंगस्यंदनसुभटान्वितः कुशस्थपुरं प्रति

गमनोत्सुको बभूव.

अथ तं वृतांतं श्रीपार्श्वनाथकुमारः श्रुत्वा पितुः पार्श्वे समागत्य विज्ञप्तिं चकार–हे पितर्मयि सति संग्रा-
मार्थं भवतां गमनमनुचितमेव । अतः कृपां विधाय मामेव तत्र प्रयाणायादेशं देहि। राजापि तस्यात्याग्रहं विज्ञाय
प्रयाणायादेशं दत्तवान् । पितुरादेशमासाद्य श्रीपार्श्वनाथः प्रयाणाभिमुखोऽभवदिति इंद्रेण प्रभुं रणप्रयाणोद्यतमवधिना
।।२४१।। विज्ञाय निजमातलिसारथियुतो दिव्यरथः प्रेषितस्तदा प्रभुरपि वैरितिमिरततिरस्काराय सूर्य इव तं दिव्यस्यंदनमा-
रुरोह । क्रमेण नियमितप्रयाणानि कुर्वन् सकलबलयुतः प्रभुः कुशस्थलपुरपरिसरे समाजगाम ।

अथ भूरिसैन्यसंयुतं श्रीपार्श्वनाथं तत्र समागतं श्रुत्वा कलिंगनृपस्तस्य तेजोऽसमानो भीतः सन् कंठे कुठारं
विधाय पार्श्वप्रभोश्चरणयोः पतितो निजापराधं च क्षमयित्वा पश्चाद्वलितः । अथ हर्षफुल्लितांतःकरणः प्रसेनजित-
राजा निजपुत्रीं प्रभावतीं पुरस्कृत्य श्रीपार्श्वप्रभोः समीपे समागत्य विज्ञपयामास, हे स्वामिन् ! भवदनुरक्तां
ममैतां नवयौवनां पुत्रीं परिणीय मम मनोरथं सफलीकुरु । संसारविरक्तो भगवानुवाच–हे राजन् ! मम पितु-
रादेशस्तव शत्रुतो रक्षणकरणरूप एवास्ति । अतोऽहमत्र कन्यापाणिग्रहणं नैव करिष्यामीत्युक्त्वा निजसैन्ययुतः ।।२४
श्रीपार्श्वनाथो निजनगरं प्रति प्रयाणमकरोत् वाणारस्यां चागत्य पितुः प्रणामं कृतवान् ।

अथ प्रभुं प्रस्थितं विज्ञाय प्रभावत्या विविधविलापान् कर्तुं प्रारब्धं, तदा प्रसेनजितराजा तामाश्वास्य
सार्द्धं च गृहीत्वा स्वयं वाणारस्यामागत्याश्वसेननृपाय विज्ञप्तिं कृतवान् । प्रभुरपि ज्ञानेन निजभोग्यकर्म विज्ञाय

महोत्सवपूर्वकं प्रभावतीं परिणीतवान् तया सह च प्रभुर्विषयसुखानि भुनक्ति । अथैकदा प्रभुः प्रभावत्या सह गवाक्षस्थो नगरशोभां विलोकयन् सर्वैकस्यां दिशि भूरिनगरलोकान् गच्छतो दृष्ट्वा तत्कारणं सेवकाय पृष्टवान् । सेवकेनोक्तं—स्वामिन् ! कश्चिदेकः कमठनामा पंचाग्निसाधनतत्परस्तापसो नगराद्बहिः समागतोऽस्ति । तं वंदितुमेते पौराः यान्ति । तत् श्रुत्वा प्रभुरपि तत्कौतुकविलोकनकृते हस्तिस्कंधस्थितः प्रस्थितः । क्रमेण तत्रागत्य प्रभुणावधिज्ञानेन स तापसो दृष्टः । ज्ञानेन चोपलक्षितो यदयं स एव सिंहजीवोऽस्तीति । तस्य पूर्वभवे सिंहभवस्य कमठजीवस्य वृत्तान्तमित्थमस्ति । स सिंहजीवो नरकान्निर्गत्य तिर्यगादिषु भ्रमित्वा कस्यचित् दरिद्रस्य ब्राह्मणस्य पुत्रत्वेन समुत्पन्नोऽस्ति । बाल्ये एव पित्रोर्मरणाद्दुःखपूर्णादिदुःखेन तापसो जातोऽस्ति ।

अथ प्रभुणा तेन प्रज्वालितकाष्ठान्तर्दह्यमानं सर्पं स्वज्ञानबलेन ज्ञात्वा दयार्द्रीभूतेन करुणात्मना तस्यायोक्तं—भो तापस ! त्वं हिंसात्मकं तपः कथं करोषि ? कमठतापसेनोक्तं—यूयं राजपुत्राः गजाश्वादिखेलनविषये समर्थाः, न च दयातपोवार्ताविषये भवतां सामर्थ्यं । तत् श्रुत्वा प्रभुर्निजसेवकेन तज्ज्वलत्काष्ठं कुठारेण द्विधा कारयामास । निस्सृतश्च तस्मादर्धज्वलितः सर्पः । ततः प्रभुस्तं सर्पं नमस्कारमंत्रं श्रावयामास । तेन शुभध्यानेन मृत्वा स सर्पो धरणेन्द्रो जातः । अथैनं वृत्तांतं दृष्ट्वा सर्वेऽपि नगरलोकाः कमठं निंदयामासुः । एवं जनापमानतो दुःखितोऽसौ क्रोधाविभूतोऽज्ञानतपांसि तप्त्वा मृत्वा च मेघकुमारदेवो जातः । प्रभुरपि गृहे समागत्यैकदा वसंतर्तौ सेवकप्रेरितो वनमध्ये क्रीडार्थं गतस्तत्रैकं जिनमंदिरं चालोक्य तन्मध्ये प्रविष्टः । तत्र चित्रयुतं श्रीनेमि-

चरित्रं लिखितं दृष्ट्वा मनसि विस्मयं प्राप्तवान्, यन्नेमिप्रभुणा राज्यं राजीमतीं च विहाय बालब्रह्मचारित्वेनैव चारित्रं गृहीतमस्तीति । अथ वैराग्येण स्वामिना चिंतितं यद्गृहे गत्वा पितरावापृच्छयाहमपि दीक्षामादास्ये । इति विचिंत्य यावता प्रभुर्गृहमागतस्तावता लोकांतिकदेवैरागत्य धर्मतीर्थप्रवर्त्तनाय प्रभोर्विज्ञप्तिः कृता । अथ प्रभुरपि वार्षिकदानं दत्त्वा चतुःषष्टींद्रकृतमहोत्सवपूर्वकं विशालशिबिकायामारूढ उपवने समागत्य पंचमुष्टिलोचं कृत्वा पौषकृष्णैकादशीतिथौ सामायिकोच्चारं कृतवान् । तदैव प्रभोर्मनःपर्यवज्ञानं समुत्पन्नं । इंद्रादयः सर्वेऽपि सुरगणाः प्रभुं वंदित्वा नंदीश्वरे चाष्टाह्निकामहोत्सवं कृत्वा जग्मुः । द्वितीयदिवसे प्रभुः कोपटाभिधग्रामे धन्नाभिधगृहस्थगृहे क्षीरान्नेनाष्टमपारणं कृतवान् । तत्र च पंच दिव्यानि प्रकटितानि । ततश्चतुरशीतिदिवसानि यावत्प्रभुश्छद्मस्थत्वेन विहृत्य वाणारस्यां नगर्यां बहिरुद्याने तापसाश्रमे वटवृक्षतले कायोत्सर्गेण स्थितः ।

अथ स कमठो मेघमाली पूर्वभववैरप्रेरितः प्रभोः परीषहं कर्त्तुमागतस्तत्रानेकविकरालगजव्याघ्रवेतालादिरूपाणि विधाय स प्रभुं भापयामास । परं तैः स्वामिनमक्षुब्धं विज्ञाय स घोरांधकारनिकरैकनिधितुल्यैर्महामेघैरंबरमाच्छादयामास । तदा ब्रह्मांडोदरविदारणैकदक्षाणि बधिरीकृतनिखिलजगज्जननिकरकर्णानि निःसत्वीभूयप्रणष्टपंचाननगणपरिपूरितगिरिकंदराणि घोरघनगर्जितानि दिग्गजानपि त्रासयामासुः । तडितो निजनिरंतरझणत्कारैर्घोरतमतमोव्याप्तगिरिगह्वरगतानपि घूकान् दिनकरोदयभ्रमं कारयामासुः । धृतमुशलरूपाविच्छिन्नपतज्जलधाराभिर्मेघा वर्षयामासुः । कल्पांतकालोच्छलितमुक्तमर्यादो यादोनाथ इव कल्लोलोल्ललितं जलपूरं प्रभोर्नासाग्रं यावदा-

॥२४३

भावे
दानादि-
कुलक-
वृत्तिः

॥२४८॥

मते । [illegible] कुमारगणधरनरेन्द्रादिभिस्तत्र [illegible] चक्रे । [illegible] म [illegible] [illegible]
[illegible] । तदनु च [illegible] [illegible] [illegible] च म [illegible]-
[illegible] पुनवान् । [illegible] तत्र [illegible] चक्र । [illegible] [illegible] [illegible] दृष्ट्वा [illegible]
किं मया [illegible] ? [illegible] तत्र [illegible] [illegible] तेन चक्र [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] तस्य [illegible] [illegible] [illegible] च हे [illegible] ! मा [illegible] [illegible] ।

[illegible]—[illegible] दृष्ट्वा [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] तदनु [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] तदनु [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible] केवलज्ञानं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] तदनु [illegible] [illegible] श्रुत्वा । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-
[illegible] दीक्षां गृहीतवान् । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-
कुमाराभ्यां च मोक्षं गतः ॥ इति श्रीभावकुलके [illegible] कथा ॥

निच्छुद्धो नयविन्नो, [illegible] विणा न होइ जह रज्जं । तह दाणसीलतवभावणाओ, अहलाओ सव्व भाव विणा ॥२॥

व्याख्या—यथा चूर्णेन विना नागवल्लीदलं [illegible] न स्यात्तथा भावं विना सर्वा अपि दानशीलतप-

भावना निष्फला ज्ञेया ॥२॥

मणिमंतओसहीणं, जंततंताण देवयाणंपि । भावेण विणा सिद्धि, न हु दीसइ कस्सवि लोए ॥३॥

॥२४५॥ **व्याख्या**—मणयश्चिंतामणिप्रमुखास्तेषां तथैव मंत्राणामौषधीनां यंत्राणां तंत्राणां देवानां चापि भावेन विना कस्यापि लोके निश्चयेन सिद्धिर्न दृश्यते ॥३॥

सुहभावणावसेणं, पसन्नचंदो मुहुत्तमित्तेणं । खविऊण कम्मगंठिं, संपत्तो केवलं नाणं ॥४॥

व्याख्या—शुभभावनामहिम्ना प्रसन्नचंद्रराजर्षिर्मुहूर्तमात्रेणापि कर्मग्रंथिं क्षपयित्वा केवलज्ञानं संप्राप्तः ॥४॥

तस्य कथा चेत्थं—

पोतनपुरनगरे सोमचंद्राभिधो राजास्ति । तस्य धारिण्यभिधाना राज्ञी वर्तते । सैकदा राज्ञः केशपाशं
सुगंधितैलादिना वासयति । तन्मध्ये चैकं श्वेतबालं दृष्ट्वा तया विनोदेनोक्तं स्वामिन्नयं यमदूतः समागतोऽस्ति ।
संभ्रांतेन तेनेतस्ततो विलोकितं, परं कोऽपि पुरुषो न दृष्टस्तावता विस्मयमापन्नस्य राज्ञो हस्ते सा तं श्वेतबालं
निष्कास्यार्पयामास, कथितं च तया स्वामिन् । सैष धर्मराजदूतः समागतोऽस्ति । अथ चकितेन राज्ञा चिंतित- ॥२४५
महो मे पूर्वजाः संसारसागरभीताः श्वेतबालदर्शनादर्वागेव प्रव्रज्याप्रवहणाधिरूढा मोक्षनगरे गताः संति । अहं
त्वद्यापि विषयकर्दमनिमग्नोऽस्म्यतो मां प्रति धिगिति विचार्य स निजपुत्रप्रसन्नचंद्राय राज्यं दत्वा स्वयं धारिण्या
सह तापसीं दीक्षां जग्राह । अथ प्रथमत एव गर्भवत्या धारिण्या तत्र तपोवने पुत्रैकः प्रसूतो वल्कलैराच्छा-

दितत्वेन च तस्य वल्कलचीरीति नाम दत्तं । धारिणी च तत्र सूतिरोगेण मृत्युमाप । तदा सोमचंद्रोऽरण्य-महिषीणां दुग्धपानतस्तं वल्कलचीरिणं पोषयामास । क्रमेणासौ यौवनं प्राप्तो वनफलानयनादिभिर्निजपितुः परिचर्यां करोति, तत्र स्त्रीरहिते तपोवने वसन्नसौ स्त्रीनामापि न जानाति ।

अथ प्रसन्नचंद्रेण श्रुतं यत्तपोधनप्रसक्तितो ममैको भ्राताऽरण्यवासी संजातोऽस्ति । परं तमत्रानीय मया तस्य राजभागो देय एवेति विचार्य तेन चित्रकारमाहूयोक्तं त्वया मम पितृपादपवित्रिते तपोवने गत्वा मेऽनुजस्य यथास्थितरूपमालेख्यात्र समागत्य तच्चित्रितरूपं मह्यं समर्पणीयं । चित्रकारोऽपि तत्र गत्वा युक्त्या तस्य यथा-स्थितरूपमालेख्य राज्ञोऽर्पयामास । कथितं च तेन हे राजन् ! स तेऽनुजो नूनमरण्यवासी पशुरिवाऽदृष्टसंसार-विभवो न कस्यापि जनस्य विश्वासं करोति । तथापि प्रच्छन्नं तरुकोटरस्थितेन फलाद्याहरणायागतस्य तस्येदं चित्रमालेखितमस्ति । निजानुजस्य चित्रालिखितरूपं दृष्ट्वाऽवर्णनीयभ्रातृस्नेहार्द्रीभूतांतःकरणो भूपो जगाद । अस्ति स कोऽपि सभामध्ये यो ममैनमनुजचंद्रमत्र समानीय ममानंदोदधिमुल्लासयेत् ? तदा तापसशापभयात्सभास्थित-जनमध्यात्केनापि तत्कार्यं नांगीकृतं । किंत्वेकया विदग्धया वेश्यया राज्ञे नमस्कृत्योक्तं–हे स्वामिन्निदं भवदिप्सितं कार्यमहं नूनं करिष्यामीत्युक्त्वा सा निजगृहे समागता ।

अथ सा वेश्या स्वकीयसखीभिः सह कतिचित्पुरुषान् सार्धं गृहीत्वा तापसाश्रमसमीपे वने समागता । पुरुषाश्च वृक्षोपरि प्रच्छन्नतया स्थिताः सोमचंद्रगमनागमनं विलोकयंति । इतो वल्कलचीर्यपि फलादिग्रहणाय तत्र

वने समागतास्ताश्च स्थितं वेश्यागणं तापससमूहं मन्यमानो वल्कलचीरी पप्रच्छ—भो तापसा ! यूयं कुतः समागताः?
वेश्याभिरुक्तं वयं पोतनपुराभिधाश्रमात्समागताः स्मः । वल्कलचीरिणोक्तं तर्हि यूयमेतानि मया समानीतानि
फलानि भक्षयतेत्युक्त्वा तेन निजानीतवनफलानि तासामग्रे मुक्तानि, वेश्याभिरुक्तं वयमीदृग्नीरसानि फलानि न
।।२४७।। भक्षयाम इत्युक्त्वा ताभिर्निजपार्श्वस्थितो मनोहरस्वादोपेता मोदका निष्कासिता दत्ताश्च तस्मै भक्षणाय ।

वल्कलचीरी तान् सुगंधस्वादोपेतान् मोदकानास्वाद्य विरस्वादिफलेभ्यः पराङ्मुखीभूय हृष्टः सन् पृष्टवान्—भो तापसाः ! कुत ईदृशानि सुस्वादुफलानि भवद्भिरधिगतानि? ताभिरुक्तमस्माकमाश्रमे ईदृशानि मनोहरफलान्येवोद्भवंतीत्युक्त्वा ताभिर्निजवक्षःस्थलोपरि तस्य स्पर्शः कृतस्तेनोक्तं—भो ऋषयो ! भवतां शरीराणि किमतीवकोमलानि संति ? ताभिरुक्तमस्मदाश्रमफलास्वादनत ईदृशानि कोमलानि शरीराणि भवंति । चेदेवं तर्हि त्वमप्यस्माभिः सहास्मदाश्रमे समागच्छ । तेनोक्तमहं मम पितुरेतानि फलानि दत्वा पुनरागत्य भवद्भिः सहागमिष्यामीत्युक्त्वा स द्रुतं निजपितुः पार्श्वे समागतः । फलानि च तस्याग्रे मुक्त्वा तत्रस्थित, सोमचंद्रेण चिंतितं कथमसावद्य पुनर्वक्ष्यतीति चिंतयन् स तस्य पृष्ठे चचाल । इतः सोमचंद्रपितरमभ्यागच्छंतं विलोक्य चारपुरुषा वेश्याभ्यस्तं ।।२४
वृत्तांतं ज्ञापयामासुस्ततस्ताः सर्वा भीतास्तैः पुरुषैः सह ततो नष्ट्वा नगरे समागताः ।

अथ वल्कलचीर्यपि द्रुतादेवागत्य बहुभूमिमुल्लंघितवान् । इतस्तस्य पथ्येको रथी मिलितो रथिनं चालोक्य वल्कलचीरिणोक्तं—हे तात ! भवंतमहं प्रणमामि । रथिनोक्तं भो तापसकुमार ! त्वं क्व व्रजसि ? तेनोक्तमहं

पोतनपुराश्रमे व्रजामि, रथिनोक्तं वयमपि तत्रैव गच्छामः । तत् श्रुत्वा वल्कलचीर्यपि तेन सह चलितः ।

अथ रथमध्यस्थितां रथिप्रियामपि स ताततातेति कथयति । तदा तया निजभर्तारं प्रत्युक्तं–हे स्वामिन्नसौ तापसकुमारः कथमसंबद्धं प्रजल्पति ? रथिनोक्तं–हे प्रिये ! स्त्रीरहितेऽरण्ये वसन्नसौ मुग्धत्वेन स्त्रीपुरुषयोर्भेदं न जानाति । अथ क्रमेण चलन् वल्कलचीर्यपि तेन रथिना सह पोतनपुरप्रतोलीं प्राप्तस्तदा रथिकस्तस्मै स्तोकं द्रव्यं दत्वा कथयामास–भो तापसकुमार ! त्वमत्र कस्मैचिदेतद् द्रव्यं दत्वा तस्य स्थाने निवासं कुर्याः । यतोऽत्र विना द्रव्यं स्थानं न लभ्यते । इत्युक्त्वा स रथी निजगृहे गतः । अथ वल्कलचीर्यपि नगरमध्ये प्रविश्य मुखमूर्ध्वी-कृत्येतस्ततो विलोकयन् पथि चचाल । अथ क्वाहं प्रविशामीति चिन्तयन्नेकस्या वेश्याया गृहद्वारमुद्घाटितं ज्ञात्वा तच्च तापसाश्रमं जानंस्तस्मिन् प्रविश्य वेश्यायै जगाद–हे तात ! अहं प्रणमामि गृहाणेदं द्रव्यं प्रदेहि च मे निवासस्थानं । वेश्ययोक्तं–भो तापसकुमार ! त्वमत्र सुखेन संतिष्ठस्वेत्युक्त्वा मोदकादिभिस्तं सा संतोषयामास । ततः सा नापितमेकमाहूय तस्मै कथयामास, भो नापित अस्य ऋषिकुमारस्य नखकेशादीन् कर्त्तयित्वा सम्यक् कुरु ।

अथ नापितेन तथाकरणानंतरं वेश्या तस्य वल्कलानि निष्कासयामास । तदा स वल्कलचीरी बाल इव रुदनं चकार । कथयामास च ममाजन्ममुनिवेषं त्वं मा निष्कासय ? तदा वेश्ययोक्तं हे ऋषिकुमार ! त्वं खेदं मा कुरु ? अस्मिन्नाश्रमस्थस्यायमेव विधिरस्ति । ततः स्नानानंतरं वेश्या तस्य मनोहरवस्त्राभूषणानि परिधापयामास । ततः सा मृदंगतूर्यादिध्वनिगानपूर्वकं तेन सह निजैककन्यायाः पाणिग्रहणं कारयामास । अथ वल्कल-

चीर्यानयनकृते तपोवनगतया वेश्यया समागत्य सकलोदंतपूर्वकं राज्ञे निवेदितं–स्वामिन् स भवदनुजोऽस्माभिः सह यावदत्रागंतुं प्रचलितस्तावत्पृष्ठे समागच्छंतं सोमचंद्रर्षिं दृष्ट्वा वयं भीताः प्रणश्यात्र समागताः । सोऽप्यस्मान्

।।२४९।। गवेषयितुं वने एव भ्रमन् भविष्यति । तत् श्रुत्वा राजातीवखेदमापन्नश्चिंतयामास–धिग्मां मया पितापुत्रयोर्वियोगः कारितः । किं चैकाकिनो वने भ्रमतो मम भ्रातुरपि का दशा भविष्यतीति, चिंतया दुःखीभूतो नृपो नगरे नृत्यगानादि निवारयामास । नगरलोका अपि सर्वे शोकातुरा जाताः ।

इतो निजकर्णशूलतुल्यं मृदंगध्वनिं श्रुत्वा राज्ञा पृष्टं यदत्र समये कोऽस्ति स सुखी यस्य गृहे वादित्रनादो जायते ? मंत्रिभिस्तच्छुद्धिकरणानंतरं द्रुतमेव सा वेश्या नृपसमीपे समागत्यावदत् हे स्वामिन् ! पूर्वं ममैकेन नैमित्तिकेनोक्तं यत्तापसवेषभृत्कोऽपि कुमारस्तव गृहे समेष्यति तस्मै त्वया स्वपुत्री परिणाययितव्या । सोऽद्य तथोक्तः कुमारो मम गृहे समायातस्तेन मम गृहे विवाहमहोत्सवे मृदंगादिवादित्राणि वाद्यंते । भवतां च दुःखं मया न ज्ञातं, तन्मेऽपराधं यूयं ममोपरि कृपां विधाय क्षमत ।

अथ राजा तापसकुमारनामतो विस्मितस्तस्य शुद्ध्यर्थं पूर्वं तपोवनप्रेषितवेश्यां तत्र प्रेषयामास । सापि ।।२४
तत्र गत्वा तमुपलक्ष्य हृष्टा द्रुतं पश्चादागत्य राजानं वर्द्धापयामास–हे स्वामिन् । स एव तवानुजो वर्तते । तत् श्रुत्वातीवानंदितो भूपः स्वयं तस्य सन्मुखं गत्वा परिणीतभार्यासहितं तं हस्तिस्कंधे समारोप्य बहुमहोत्सवपूर्वकं निजगृहे समानयत् । अथ क्रमेण स वल्कलचीर्यपि सर्वसंसारस्थितिनिपुणो जातः । राज्ञा चान्या अपि बह्व्यः

कन्यास्तस्य परिणायितास्ताभिः सह सोऽनेकविषयसुखानि भुनक्ति। अथ सोमचंद्रर्षिर्वल्कलचीर्यन्वेषणकृते सकलेऽपि वने पर्यटनमकरोत् । किंतु कुत्रापि तमलब्ध्वा खिन्नो निवृत्त्य पश्चान्निजाश्रमे समागत्य पुत्रविरहदुःखितोऽनेकविधान् विलापान् कुर्वन्नंधीबभूव । कतिचिद्दिवसानंतरं प्रसन्नचंद्रराज्ञा निजप्रधानमुखेन स्वपित्रे संदेशः प्रेषितो यद्वल्कलचीरी मम समीपे कुशलेन वर्ततेऽतस्तद्विषया चिंता न कर्तव्या । तत् श्रुत्वा सोमचंद्रर्षेः किंचिद्दुःखं स्वल्पीभूतं ।

अथ द्वादशवर्षानंतरमेकदा रात्रौ जागृतो वल्कलचीरी मनसि चिंतयामास–यद्धिगस्ति मां कृतघ्नं प्रति, यत्तेन पित्राहं बाल्ये एव मृतमातृकोऽनेककष्टसहनेनापि पोषयित्वा वर्धितस्तस्य मे वृद्धपितुः सेवावसरेऽहं तं वनमध्ये एव त्यक्त्वाऽत्र विषयसुखनिमग्नीभूय स्थितोऽस्मि । अतः प्रभाते एव भ्रातरमापृच्छ्याहं तपोवने गत्वा पितृपादपरिचर्यापरो भविष्यामीति विचिंत्य प्रभाते तेन भूपाय प्रोक्तं–हे भ्रातः ! संप्रति मम पितुश्चरणेक्षणाभिलाषो वर्तते तत् श्रुत्वा प्रसन्नचंद्रेणाप्युक्तं–हे भ्रातर्ममापि स एवाभिलाषोऽस्ति । अथ तौ द्वावपि भ्रातरौ निजसैन्ययुतौ ततश्चलितौ । तपोवननिकटे समागत्य तौ पादचारिणौ तपोवनमध्ये प्रविष्टौ । तदा वल्कलचीरी पूर्वं तपोवनविविधप्रदेशेषु चिरकालानुभूतबाल्यकेलीसौख्यं संस्मृत्य प्रसन्नचंद्रं प्रति कथयामास ।

हे भ्रातस्त एवैते बिल्वादिवृक्षा यत्राहं कपिवदारूढोऽनेकफलान्यविदम् । तान्येवेमानि सरांसि येषां स्फटिकनिर्मलसलिले मया हंसलीलानुभवो विहितः । त एवेमे हरिणा यैः सह मया चिरकालं यावत्क्रीडा कृताभूत् ।

ता एवंता मह्यां यामिनिजयौवनभिः श्रीरेमातृवने पोतनं विहितमिथ्यादिवर्णनैर्निजभ्रातुर्मानसमाह्लादयन्
क्रमेण वल्कलचीरी संप्राप्तो निजभ्रातृचरणाभ्यर्णे अभग्नमौनायितं कुर्वन् कथयामास च हे तात ! पूज्यपादानां
॥२५१॥ भवतां चिरकालाच्चरणारविंदमेवमवलोकितः कृतार्थोऽयं भवत्पुत्रो वल्कलचीरी पोतनपुरागतः निमज्जन् तत्राकार्य-
कितवयक्ष्मणप्रवृत्तं नाकर्णीकृतं समागतोऽस्मीत्युक्त्या तेन निजमस्तकं सोमचंद्रपितृचरणयोर्न्यस्तं । सोमचंद्रोऽपि
तस्य विनयान्वितवचनानि श्रुत्वानीवहर्षांकुरवनो विघटितनिजनयनतिमिरपटलैर्हर्षाश्रुजलनिकरैश्चिरकालघोर-
संसारविषमसुतवियोगविरहाग्निसंतापादिव तं स्नपयामास ।
ततः प्रसन्नचंद्रोऽपि कृतांजलिर्नमन्नश्रुविसर्जहृष्टहृदयो बंधुमस्तकं वल्कलिनमालिंग्य नानाप्रकारविनयोक्तिसमस्तकं
विधाय जगाद–हे तात ! वल्कलचीर्यपहरणात् कृतभयदत्तराज्यभारो विनश्रीमानयं प्रसन्नचंद्रोऽप्यनृणीभवनाय
भवच्चरणसेवनाभिलाषीकमानसः समागतोऽस्ति । अथ नयनपटलापहारतो दृष्टवन्निजांगजः सोमचंद्रोऽपि साश्रु-
प्रजाविनयितौ तयतनयौ आलिंग्याशीर्वादनपूर्वकमुवाच–भो पुत्रौ ! प्रयाति किं युवयोः कालः सुखसमाधिना ?
ताभ्यामुक्तं पूज्यतातपादानां प्रसादादावां सुखिनौ स्वः इत्युक्त्वा वल्कलचीर्युटजमध्ये प्रविश्य पूर्वसंस्कारतः सरज- ॥२५
स्कानि निजपात्रविशेषाणि निजात्मसदनकर्माणीव प्रमार्जितानि भंगीति विचारयतस्तस्य जातिस्मरणज्ञानं समुत्पन्नं,
दृष्टश्च तेन गृहीतदीक्षो निजपूर्वभवः । क्रमेण तदैव शुक्लध्यानोपगतोऽसौ वल्कलचीरी तत्रैव केवलज्ञानमाप्तवान् ।
देवैरागत्य तस्य मुनिवेषदानपूर्वकं महोत्सवः कृतः, श्रुत्वा च तस्य धर्मदेशनां सोमचंद्रप्रसन्नचंद्राभ्यां सम्यक्त्वं गृहीतं ।

इतः श्रीमहावीरप्रभुस्तत्र पोतनपुरे समवसृतस्तदा सोमचंद्रर्षिणा तापसीं दीक्षां विहाय प्रभोरग्रे जैनदीक्षा गृहीता। वल्कलचीर्यपि तत्र समागत्य केवलिसंसदि स्थितः। प्रसन्नचंद्रनृपोऽपि निजातिबल्लाख्यबालपुत्रायापि राज्यं दत्वा मंत्र्यादिभिश्च तं पुत्रं संरक्षितं विधाय संसारसमुद्रतरणैकाभिलाषी तदैनिमां दीक्षां प्रभोरग्रे गृहीतवान्।

अथ प्रभुरपि परिवारयुतस्ततो विहृत्य निजदेशनामृतवर्षणैरनेकभव्यजनान् गतसंसारतापान् कुर्वन् क्रमेण निजचरणन्यासैः राजगृहोद्यानमलंचकार। तदा प्रसन्नचंद्रराजर्षिः प्रभोराज्ञामादायैकपादस्थः सूर्याभिमुखीकृतनयन-ऊर्ध्वहस्तो ध्यानलीनो राजमार्ग एव तस्थिवान्। इतः श्रेणिकराजा प्रभुवंदनार्थं निजसकलदलयुतो नगरमध्यात्प्रभुपवित्रितोद्यानगमनकृते प्रयाणमकरोत्।

अथ श्रेणिकसैन्याग्रगामिनौ सुमुखदुर्मुखाभिधानौ द्वौ श्रेणिकनृपसेवकौ क्रमेण चलंतौ प्रसन्नचंद्रराजर्षिपवित्रितस्थाने समाजग्मतुः। तत्रैकाग्रमानसेनातापनागृहणतत्परं तं मुनिशेखरं दृष्ट्वा तयोरेकः सुमुखनामा नृपसेवको जगाद—अहो धन्योऽयं येन दुष्करमपि कार्यमंगीकृत्य निजात्मसाधनं समारब्धमस्ति। तदा दुर्मुखो निजाभिधानं सार्थकं कुर्वन् जगाद—हे मित्र! नास्य मुनेरयं तपोधर्मस्तस्येदं सकलमपि क्रियाविधानं निष्फलमेव। यदनेन प्रसन्नचंद्रनृपेण निजबालपुत्रं राज्ये विन्यस्य दीक्षा गृहीतास्ति। किं च बिडालानां दुग्धमिव तेन निजपुत्रराज्यादीनां रक्षणकार्यं मंत्रिणां समर्पितमस्ति, परं न च जानात्ययं राजर्षिर्यत्ते दुरात्मानो मंत्रिणः कपटपाटवोपेत-दुष्टलुंटाका इव तस्य बालतनयं व्यापाद्य राज्ञीश्च स्वाधिनीकृत्य राज्यं च निजहस्ते गृहीत्वाऽचिरादेव प्रजाणां

॥२५

तत् श्रुत्वाऽनन्योपायः श्रेष्ठी तस्य नटनायकस्य समीपे गत्वा कथयामास–हे नट ! त्वमिच्छितं द्रव्यं गृहीत्वापि तव पुत्रीं मम पुत्राय समर्पय तेनोक्तं–हे श्रेष्ठिन् ! कन्यादानाधिगतं द्रव्यं नाहं स्वीकरोमि, परं यः कोऽपि मम गृहजामाता भविष्यति तस्मै मे कन्यामहं दास्यामि, चेत्तव पुत्रस्य तथेच्छा भवेत्तर्हि मम पुत्रीमपि तस्मै समर्पयिष्यामि ।

तत् श्रुत्वा चिंतातुरः श्रेष्ठी गृहे समागत्य पुत्रं प्रति कथयामास–हे पुत्र ! मया स नटनायको बहुधा लोभितोऽपि निजपुत्रीं नार्पयति, कथयति च यो मम गृहजामाता भविष्यति तस्यैवाहं पुत्रीं दास्यामीति । तत् श्रुत्वेलापुत्रेणोक्तं–हे पितरहं तथैव करोमि ममाज्ञां देहि । नोचेदहं प्राणत्यागं करिष्यामीत्युक्त्वा मित्रादिकुटुंबिभिर्बहु निवार्यमाणोऽपीलापुत्रो नटेभ्यो मिलितः । नटोऽपि तस्य निजपुत्रीं समर्प्य तं च गृहजामातरं कृत्वा रक्षितवान्. क्रमेणेलापुत्रोऽपि तया नटपुत्र्या सह विविधभोगान् भुंजानो वंशोपरि खेलनादिसकलनटकलाप्रवीणो बभूव ।

अथ स नटनायको निजकुटुम्बयुतो नगरे नगरे भ्रमन् क्रमेण बेन्नातटनगरे समायातस्तत्र च तेन नटकुटुम्बेन राज्ञोऽग्रे नृत्यं प्रारब्धं । तदवसरे राजा निजरूपयौवनलावण्यादिगुणगणैर्जितनाकिनितंबिनीमिलापुत्रभार्यां दृष्ट्वा मोहितो मदनशरव्याकुलीभूतश्चिंतयामास, चेदसाविलापुत्रो वंशाग्रभागात्पतित्वा म्रियेत तदाहमेतां सुन्दरीं लब्धुं समर्थो भवेयमिति विचिंत्य तेनेलापुत्राय कथितं–हे नटोत्तम ! त्वं वंशाग्रे गत्वा पट्टोपरिस्थो निजाः सर्वाः कलाः प्रदर्शय । यथाहं तुष्टीभूय तुभ्यं भूरिदानं यच्छामि । तत् श्रुत्वा द्रव्यलोभाभिभूतेनेलापुत्रेण तथैव कृतं ।

यूयं कथयत ? तदा प्रभुस्तस्य सुमुखदुर्मुखाभिधनत्सेवकमुखनिःसृतवचनश्रवणपराभवनादिपूर्वोक्तवृत्तान्तकथनपुरस्सरं कथयामास–हे राजन्नेवं स राजर्षिर्मनसा युद्धं कुर्वन् निःक्षीणनिजसर्वास्त्रो मुकुटेनापि शत्रुं जिघांसुर्मनाग्यावन्मस्तके निजहस्तं न्यस्तवांस्तावन्मस्तकं तु लुंचितं ज्ञात्वा निजवाचंयमत्वं च संस्मृत्य पुनरनित्यतादिभावनाजलैर्हृदयोद्भूतदुर्ध्यानानलमुपशामयंस्तत्रैव स्वमनसि ध्यायन्नालोचनां जग्राह। क्रमेण च दुर्ध्यानं परित्यज्य शुभध्यानं प्राप्तवान्। इतो देवदुंदुभेर्ध्वनिं श्रुत्वा तेनोक्तमयं ध्वनिः कुतः श्रूयते ? स्वामिनोक्तं तस्यैव प्रसन्नचंद्रमुनेः केवलज्ञानं समुत्पन्नमस्ति। तस्य महिमार्थं गच्छद्भिर्देवैः कृतोऽयं देवदुंदुभिनादः श्रूयते तत् श्रुत्वा श्रेणिकोऽत्यानंदं प्राप्तः। अथ क्रमेण सोमचंद्रराजर्षेरपि केवलज्ञानं समुत्पन्नं। एवं वल्कलचीर्यादयस्ते त्रयोऽपि केवलपर्यायं परिपाल्य मोक्षे गताः॥ इति श्रीप्रसन्नचंद्रराजर्षिकथा॥

सुस्सूसंती पाए, गुरुणीणं गरहिऊण निअदोसे। उप्पन्नदिव्वनाणा, मिगावई जयउ सुहभावा॥५॥

व्याख्या–गुरुण्याः श्रीचंदनबालायाः पादौ चरणौ शुश्रूषमाणा सेवमाना, अर्थात्तस्याः पादयोर्निजशिरः संस्थाप्य क्षमां मार्गयंती निजदोषाणां गर्हणां कुर्वंती दिव्यज्ञानं केवलज्ञानं प्राप्नुवती एवंविधा शुद्धभावा सा मृगावती जयतु। तस्या मृगावत्या वृत्तांतो विस्तरतः पूर्वं शीलकुलकाधिकारे कथितोऽस्ति॥५॥

भयवं इलाइपुत्तो, गुरुए वंसम्मि जो समारूढो। दट्ठूण मुणिवरिंदं, सुहभावओ केवली जाओ॥६॥

व्याख्या–यो महति वंशे समारूढः सन् मुनिवरेंद्रं दृष्ट्वा शुभभावतः केवली जातः, स इलाचीपुत्रनामा भगवान् जयतीति शेषः इति॥६॥ **तस्य कथा चैवम्—**

सुंदराभिधग्रामे द्विज एको वसति । तेन सुगुप्ताचार्यसमीपे देशनां श्रुत्वा स्वस्त्रीसहितेन दीक्षा गृहीता ।
अथ सा ब्राह्मणी चारित्रं पालयन्ती चिन्तयति यदस्मिन् धर्मे स्नानादिशुद्धिर्नास्ति, एवं चिन्तयन्त्या तया नीचगोत्र-
॥२५५॥ कर्मोपार्जितं । प्रान्ते च तदनालोच्यानशनपूर्वकं कालं कृत्वा सा देवलोके देवांगना जाता । ब्राह्मणोऽपि संयममारा-
ध्यानशनेन कालं कृत्वा तत्रैव देवोऽभूत् । इतश्चेलावर्द्धनाभिधपुरे इलादेव्यभिधदेव्या एकं सप्रभावं स्थानं वर्तते ।
तत्रैका व्यवहारिभार्या सर्वदा तस्याः पूजां विधाय पुत्रं याचते । क्रमेण स द्विजजीवो देवलोकाच्च्युतस्तस्याः कुक्षौ
गर्भत्वेनावातरत् । इलापुत्र इति च तस्य नाम दत्तं । क्रमेण च स यौवनं प्राप्तः, इत ब्राह्मणीजीवोऽपि पूर्वबद्ध-
नीचगोत्रकर्मोदयेन देवलोकाच्च्युतो नटस्यैकस्य गृहे पुत्रीत्वेन समुत्पन्नः, क्रमेण सा नटपुत्री यौवनं प्राप्यातीवरूप-
लावण्यादियुता जाता । अथैकदा स नटो निजकुटुंबयुत आजीविकार्थं निजकलादर्शनायेलावर्द्धनपुरे समागतः ।

अथ चतुष्पथमध्ये स नटो वंशारूढो लोकानां पुरो निजांगमोटनादिकलां दर्शयति । इतस्तत्रागतेलापुत्रेण
सा महारूपयौवनवती नटपुत्री दृष्टा । तां दृष्ट्वा मोहितोऽसौ मदनशरविद्धो निजगृहे समागत्य जीर्णमंचकोपरि
सुप्तो मातादिपृष्टोऽपि किंचिन्न जल्पति । ततोऽत्याग्रहेण पित्रा पृष्टोऽसौ निजमनोरथं कथयामास । ॥२५

तदा पित्रोक्तं—हे पुत्र ! एषां नीचकुलोत्पन्नानां स्पर्शेनापि वयमपवित्रीभवामस्तर्हि विवाहस्य का वार्ता ?
अहं त्वामतियौवनरूपलावण्यादिगुणगणालंकृतां सुकुलोद्भवां व्यवहारिपुत्रीं परिणाययिष्यामि । एवं बहूक्तो-
ऽप्यसौ कथयामास ममान्यकन्येच्छा नास्ति, चेदसौ नटपुत्री मम न मिलिष्यति तदाहं प्राणत्यागं करिष्यामि ।

दास्त्वद्बालकं दूरीकरिष्यंति । ततश्च तस्य वंशोच्छेदपूर्वकं मुक्ताभिलाषो निरर्थक एव भविष्यति ।

अथेति वार्त्तयतोस्तयोर्वचनमल्लहरी श्रीप्रसन्नचंद्रराजर्षेः कर्णकोटरे प्रविश्य तन्मानसहृद्यालवालसमुद्भूतं धर्मध्यानांकुरं शिथिलीकृतानित्यभावनामूलं कंपयंत्याच्छादनीभूतसमताभस्म दूरीकृत्य दुर्ध्यानधूम्रमालाकुलां कोपानलज्वालां प्रकटयामास । तेनासौ विचारयामास येभ्यो मंत्रिभ्यो मया भूरिसन्मानपूर्वकं संपदो दत्वा विश्वासपात्रसुजनांश्च तान् विचिंत्यैतत्पुत्रराज्यादिरक्षणकार्यं समर्पितं, त एव यदि दूरीभूय मम पुत्रादिविनाशनपरा भविष्यंति तर्हि निःकृपीभूय स्वयमेवाहं तेषामित्थं निषूदनं विधास्ये । एवं चिंतयन्नसौ मनसैव केवलं शस्त्रादिभिस्तेषां मारणं समारब्धवान् । अनुक्रमेण श्रेणिकनृपो हस्तिस्कंधस्थस्तत्र समागतो दृष्ट्वा च ध्यानैकाग्रमानसं प्रसन्नचंद्रराजर्षि स्वयं हस्तिस्कंधादुत्तीर्य तत्प्रशंसापूर्वकं वंदित्वाऽग्रे चचाल । क्रमेण श्रीवीरप्रभोः समीपे समागत्य वंदनां च कृत्वोचितस्थानस्थो धर्मदेशनां शुश्राव । देशनांते नृपेण पृष्टं–हे भगवन् ! पथि समागच्छता मया दुष्करतपःक्रियाधिरूढो यदा प्रसन्नचंद्रराजर्षिर्वंदितस्तदैव चेदसौ कालधर्मं प्राप्नुयात्तर्हि क्व व्रजेत ? भगवतोक्तं हे नृप ! तदासौ सप्तमे नरके व्रजेत्. तत् श्रुत्वाऽतीवविस्मितेन राज्ञा चिंतितं हंतेदृग्दुष्करतपोध्यानाधिरूढमुनेरपि गतिः सप्तमनरकरूपा कथं संभवति ? परं नूनं प्रभुणा युक्तमेव प्रोक्तं भविष्यतीति क्षणं वितर्क्य तेन पुनः पृष्टं स्वामिन्नधुना चेत्कालं कुर्यात्तर्हि क्व व्रजेत् ? प्रभुणोक्तमधुना मृतोऽसौ पंचमेऽनुत्तरविमाने व्रजेत् ।

तत् श्रुत्वाऽवर्णनीयविस्मयमापन्नेन राज्ञा पृष्टं स्वामिन्नस्य महदंतरितवृत्तांतस्य कारणं मयि कृपां विधाय

कुशलत्वेन च वंशाग्रादुत्तीर्य स राज्ञोऽग्रे दानं मार्गयामास । कुटिलमानसेन राज्ञोक्तं मया व्याक्षिप्तचित्तत्वात् तव नृत्यकला सम्यग् दृष्टा, ततः पुनरपि नृत्यकलां मां दर्शयेत्युक्त इलाकुमारः खिन्नोऽपि पुनर्वंशाग्रे गत्वा द्वितीयवेलायां
॥२५७॥ निजसकलनृत्यकलाः कृत्वा समुत्तीर्णः ।

अथ तथैव तृतीयवारमपि कर्तुं नृपेणादिष्ट इलाकुमारस्तस्येङ्गिताकारादिचेष्टाभिर्ज्ञातनृपदुष्टाभिलाषो वंशाग्रे गत्वा नगरस्वरूपं विलोकयामास । इतस्तत्रैकव्यवहारिणो गृहे साधुर्गोचरार्थं समागतो दृष्टस्तदा व्यवहारिभार्या महारूपयौवनवती विविधस्वर्णालंकारालंकृतदेहा मुनये मोदकान् प्रतिलाभयति । स निर्विकारो मुनिस्तु स्वनासाग्रार्पितदृष्टिः सन् तस्याः सन्मुखमपि नावलोकयति । एवं तस्य मुनेर्निर्विकारतया दृढं विस्मित इलापुत्रो निजहृदि विचिन्तयामास, तस्यापि कदापि विडम्बितो वेषो दृष्टोऽस्तीति चिन्तयतस्तस्य जातिस्मरणज्ञानमुत्पन्नं । ततश्च तेन पूर्वभवपालितं चारित्रं साक्षात्स्वमनसोरीकृतं । अथ तेन चिन्तितं धिग्मां विषयलंपटं, धिग्घो हि प्राणिनां संसार-सागरे निमज्जनैककारणा विषयतृष्णा अन्त्यान्यादनित्यभावनां भावयतस्तस्य तत्र वंशोपर्येव केवलज्ञानं समुत्पन्नं । ॥२५८
वंशश्च सहस्रदलकमलरूपो जातो देवैश्चागत्य तस्य महोत्सवः समारब्धः । देवदत्तसाधुवेषसंयुक्तेनेलापुत्रकेवलिना तत्र विषयत्यागोपदेशो दत्तस्तदा नृपप्रमुखसर्वलोकाः प्रतिबुद्ध्य सम्यक्त्वधारकाः । इलापुत्रस्त्रियापि दीक्षा गृहीता, ततोऽसाविलापुत्रकेवली चिरकालं केवलिपर्यायं परिपाल्य मोक्षं गतः ॥ **इति श्रीभावकुलके इलापुत्रकेवलि कथा ॥**

कविलो अ बंभणमुणी, असोगवणिआइमज्झयारम्मि । लाहालोहुप्पत्तिं, पढंतो जायजाइसरो ॥७॥

व्याख्या–कपिलनामा द्विजपुरोहितपुत्रो मुनिरशोकवाटिकायां "जहा लाहो तहा लोहो" इत्येतत्पदं पठन् भावयन् सन् जातजातिस्मरणज्ञानो जज्ञे । ततोऽसौ साधुवेषं समासाद्य कालांतरे च केवलज्ञान माप्तवान् ॥७॥ तस्य कथा प्रथमकुलके ऊदाईराजर्षिकथामध्ये कथिता ॥

खवगानिमंतणपुव्वं, वासीभत्तेण सुद्धभावेणं ॥ भुंजंतो वरनाणं, संपत्तो कूरगड्डुवि ॥८॥

व्याख्या–क्षपकनिमंत्रणपूर्वकमिति मासक्षपणादिकारकमुनिं प्रति वंदित्वा निमंत्र्य च वासीभक्तेन करंबादिशीतलान्नेन शुभभावपूर्वकं भुंजानः कूरगडूनामसाधुरपि केवलज्ञानमाप्तवान् ॥८॥ तस्य कथा चेत्थं—

कूर-गडूमुनि कथा

एकदा विशालायां नगर्यां सुव्रताभिधानाचार्याश्चतुर्मासीं स्थितास्तस्य च तत्र बहुपरिवारो निजकर्मकंटककदंबकदाहाय तीव्रदहननिभान्यनेकविधतपांसि कुर्वन् श्रुताभ्यासंकलीनो बभूव । तत्परिवारमध्ये कोऽप्येकस्तपस्विसाधुर्मासक्षपणतपः करोति । पारणकदीने च केनचिदेकेन लघुक्षुल्लकेन सहाहारार्थं गच्छति ।

अथैकदाहारार्थं तेन लघुक्षुल्लकेन सह गच्छतस्तस्य तपस्विसाधोः पादतले दर्दुर्येका समागतत्वान्मृता । तदा तेन क्षुल्लकेनोक्तं–हे स्वामिन् ! भवत्पादतले समायातेयं दर्दुरी मृता। तत् श्रुत्वा क्रुद्धेन तपस्विना भणितमियं तु पूर्वमेव मृतास्ति, न च मे पादतलाघातेन मृतास्तीत्युक्त्वा तेन मिथ्यादुष्कृतं न दत्तं । ततस्तौ द्वावप्याहारमादायोपाश्रये समाजग्मतुस्तदा क्षुल्लकेन चिंतितं ध्रुवमसौ संप्रति गोचर्यालोचनसमये तत्पापमालोचयिष्यति, परं तन्मंडुकीघातोत्तं पापं तेन नाऽऽलोचितं । तदा क्षुल्लकेन चिंतितं ध्रुवं तेन तत्पापं विस्मृतं संभवति ।

परमधुना पारणावसरे कथनतस्तस्य क्रोधः प्रादुर्भविष्यति, ततः प्रतिक्रमणवेलायां चेदसौ विस्मरिष्यति तदाहं तस्यैतत्स्मारयिष्यामीति विचिंत्य स मौनमाधाय स्थितः ।

अथ संध्यासमये सर्वेऽपि मुनयः प्रतिक्रमितुं लग्नाः, आलोचनासमये च सर्वैर्निजनिजपापमालोचितं, परं तेन तपस्विना मंडुकीघातपापं नालोचितं । तदा सरलमानसेन क्षुल्लकेनोक्तं भो पूज्य ! अद्य यदावामाहारार्थं गतौ तदा भवत्पादतले मंडुकी मृता, ततस्तत्संबंधिपापमालोचयध्वं । तत् श्रुत्वातीवकुपितोऽसौ तपस्वी मुनिः प्रोवाच रे मूढ ! ईर्यापथिकीशोधनपूर्वकं गच्छतो मम पादतले मंडुकी कुतः समायाता ? ततोऽनृतवचनजल्पाकस्य तव तत्फलं दर्शयामीत्युक्त्वा स क्रोधांधः पट्टकमादाय क्षुल्लकमारणाय धावितः, परं सूचिभेद्योपाश्रयमध्यस्थांधकारे तस्य शिरः स्तंभेनास्फाल्य भग्नं । मृत्वा स प्रचंडो दृष्टिविषसर्पो जातस्तत्र तस्य कथंचिज्जातिस्मरणज्ञानं समुत्पन्नं तनश्च तेन चिंतितं धिग्मभेदं क्रोधफलं समुद्भूतमतोऽस्मिन् भवेऽहं कदाचिदपि क्रोधं नो करिष्यामि, प्रासुकाहारं च भक्षयिष्यामि, देवश्च मे वीतरागः, सुसाधुश्च गुरुः केवलिप्रणितधर्मश्च मम शरणमिति सम्यक्त्वयुतां प्रतिज्ञां विधाय दिवसे निजमुखं च बिलमध्ये निक्षिप्य स तिष्ठति, रात्रौ च प्रासुकाहारं गवेषयित्वा भक्षयति ।

इतस्तुरभिणीनगर्यधिपकुंभाख्यनृपस्य ललितांगनामा पुत्रः सर्पविषेण मृतः । तदा क्रुद्धेन राज्ञा लोकेभ्य आदिष्टं, यदः कोऽपि कमपि सर्पं मारयित्वानिष्यति तमहं दीनारमेकं दास्यामि । द्रव्यलोभाभिभूता लोका दृष्टिपथमायातान् सर्वानपि सर्पान् मारयित्वा नृपाग्रे समानयंति । इतो बिलमध्यक्षिप्तमुखस्तपस्विमुनिजीवरूपोऽसौ

॥२

दृष्टिविषः सर्पः केनचित्कृषीबलेन दृष्टस्तदा स तं सर्पं बिलान्निष्कासयितुं विविधानुपायानकरोत् । तदासौ सर्पश्चिन्तयामास–हे जीव ! तवाऽशुभकर्म समुदितं तस्मादुद्वेगं मा कुरु । ततोऽसावर्हदादिचतुर्णां शरणं विधाय सर्वजीवांश्च क्षामयित्वा 'मा मम दृष्टिविषादयं कृषीवलः पंचत्वं प्राप्नोत्विति' विचिन्त्य संमिलितनेत्रोऽसौ स्वयमेव बिलान्निःसृतः, कृतश्च दुष्टेन तेन कृषीवलेन खंडशो मृतश्च । इतो निजसंततीनामुच्छेदं ज्ञात्वा नागदेवेनाऽगत्याकाशवाणी कृता हे राजन् ! त्वं सर्पान् मा मारय । तव पुत्रो भविष्यतीति श्रुत्वा राज्ञा सर्पमारणं निषिद्धम् ।

अथ स सर्पजीवः कुंभराज्ञः पट्टराज्ञीकुक्षौ पूर्णे मासे च तया सुखेन पुत्रः प्रसूतस्तस्य महोत्सवपूर्वकं च नागदत्त इति नाम स्थापितं । क्रमेणासौ नागदत्तोऽधीतसकलकलो यौवनमनुप्राप्तः, कदाचिद्गवाक्षस्थो नगरशोभां विलोकयति । तदा तेनैको मुनिः पथीर्यासमितिशोधनपूर्वकं गच्छन् दृष्टस्तं दृष्ट्वेहापोहं कुर्वतो नागदत्तस्य जातिस्मरणज्ञानमुत्पन्नं । तेन स संसाराद्विरक्तीभूय चारित्रग्रहणाभिलाषी जातः । ततोऽसौ विनयपूर्वकं पितरावापृच्छ्य सद्गुरुसमीपे दीक्षां गृहीत्वेति विज्ञप्तिं चकार–हे भगवन् ! तिर्यग्भवागतत्वेन क्षुद्वेदनीयकर्मोदयसद्भावादहं तपः कर्तुं समर्थो नास्मि, ततोऽहमाजन्म क्रोधत्यागाभिग्रहं करोमि । तत् श्रुत्वा हृष्टेन गुरुणोक्तं–भो महानुभाव ! तपस्विमुनिरपि क्रोधत्यागेनैव केवलमवाप्नोति, रागद्वेषयोर्जयं विना नैव सिद्धिर्भवति । यतः–**रागद्वेषौ यदि स्यातां, तपसा किं प्रयोजनं । रागद्वेषौ च न स्यातां, तपसा किं प्रयोजनम्** ॥१॥ ततो नागदत्तमुनिना गुरुवचनमंगीकृत्य क्रोधकरणप्रत्याख्यानं कृतं । तदादितोऽसौ संघमध्यात्केनचित्साधुनापि कथितं कठिनं वचनं शांतमनसा सहते, न

च तस्योपरि मनागपि क्रोधं करोति । परं तपोविषयेऽशक्तीभूतः संध्यायामप्याहारं कृत्वा सुप्तोऽप्यसौ क्षुधातुरः कष्टेन रात्रिं निर्गमयति । गडूभृतं करंबाहारं स करोति तेन तस्य कूरगडु इति नाम जातम् ।

अथ तत्र संघाटकेऽन्ये एकमासीद्विमासीत्रिमासीचतुर्मासीतपःकारकाश्चत्वारस्तपस्विनः संति । ते नित्याहारकर्तुः कूरगडुसाधोर्हास्यं कुर्वंति । एकदा स कूरगडुसाधुर्निशायां प्रथमपौरुष्यां स्वाध्यायं कृत्वा द्वितीयपौरुष्यां च
॥२६१॥ ध्यानस्थितश्चिंतयति मां प्रति धिगस्तु, तपसा विना नित्यमाहारलोलुपस्य मम कर्माणि कथं विलयिष्यंति ? अमी चत्वारस्तपस्विनः साधव एव धन्याः संतीत्यादि चिंतयतस्तस्य पार्श्वे शासनदेवतयागत्य वंदना कृता । तस्मै वंदयतीं शासनदेवतां निरीक्ष्य तेषां चतुर्णां तपस्विसाधूनां मनस्यतीवेर्ष्या समुत्पन्ना ।

अथ प्रभाते स कूरगडुमुनिर्यदाहारं समानीय भक्षयितुं लग्नस्तदा तैरीर्षालुभिर्मुनिभिस्तत्समीपे समागत्य तस्याहारमध्ये थूत्कृतं । तदा स मुनिः क्षमागुणश्चिंतयामास–अहो मयाधमेन तेषां तपस्विमहात्मनां वैयावृत्यं न क्रियतेऽतस्तेषां कषायोत्पत्तिर्बभूव । ममैवायं दोष इत्याद्यनित्यभावनां भावयन् क्षपकश्रेण्यामारूढोऽसौ मुनिः केवलज्ञानमासादितवान् । तथा देवैरप्यागत्य दुंदुभिनादपूर्वकं तस्य केवलमहोत्सवः कृतस्ततो देवरचितस्वर्णकमलोपरि- ॥२६१
स्थितेन तेन कूरगडुकेवलिना धर्मदेशना दत्ता । ते चत्वारोऽपि तपस्विनः प्रतिबुद्धाः संतो निजात्मानं निंदंतस्तस्य पार्श्वे समागत्य विनयावनता निजापराधं क्षामयामासुः । प्रांतेऽनित्यभावनां भावयद्भिस्तैरपि केवलज्ञानमासादितम् । अथ कूरगडुमुनिर्बहुजीवान् प्रतिबोध्यप्रांते मोक्षे गतः ॥ **इति श्रीभावकुलके कूरगडुमुनिकथा ॥**

पुव्वभवसूरिविरइअ-नाणासायणपभावदुम्मेहो । नियनामं झायंतो, मासतुसो केवली जाओ ॥९॥

व्याख्या-पूर्वभवे सूरिपदधारकस्तस्मिन् समये च तेन ज्ञानस्याशातना कृता, तत्प्रभावाद् बुद्धिरहित एवं-विधो मासतुसनाम मुनिर्निजनाम ध्यायन् केवली जातः ॥९॥ तस्य कथा चेत्थं-

पाटलीपुरनगरे द्वौ व्यवहारिभ्रातरौ वसतः । कदाचित्ताभ्यां सुगुरुसमीपे वैराग्येण दीक्षा गृहीता । तयोरेको भ्राता बहुश्रुतो जातः, क्रमेण च गुरुणा तस्मै आचार्यपदवी दत्ता । अथ सूत्रार्थपाठका सर्वेऽपि शिष्यास्तं दिवारात्रि सेवयंति । क्षणे क्षणे संदेहान् पृच्छंति । एवं चासौ क्षणमात्रमपि विश्रामं न लभते । तदा तेन चिंतितं गुरुणा ममाचार्यपदवीं दत्वाऽध्याप्य चाहं महाक्लेशमध्ये पातितः । अनधीतोऽयं मम भ्राता धन्यो य सुखेन संतिष्ठते निद्रां च लभते । संसारमध्ये मूर्खत्वमेव वरं, मूर्खत्वे चाष्टौ गुणाः संति यथा-मूर्खत्वं हि सखे **ममापि रुचितं यस्मिन् यदष्टौ गुणा । निश्चिंतो बहुभोजनोऽत्रपमना नक्तं दिवा स्वापकः ॥ कार्याकार्यविचारणांधबधिरो मानापमाने समः । प्रायेणामयवर्जितो दृढवपुर्मूर्खः सुखं जीवति** ॥१॥ इति तेन सूरिणा ज्ञानस्यावहेलना कृता ।

अथैकदा सर्वेऽपि मुनयः स्थंडिलचर्यादिकार्यविशेषाय बहिर्गतास्तमवसरं प्राप्य खिन्नोऽसावेकाकी नगराद्बहिर्निःसृतः । तदा कौमुदीमहोत्सवानंतरं लोकैरेकत्र स्थाने मुक्त इंद्रस्तंभस्तेन दृष्टः तं च दृष्ट्वा तेन चिंतितमहो कौमुदीमहोत्सवे जनगणैर्वेष्टितोऽयमिंद्रस्तंभः शृंगारितोऽतीवशोभायुक्तो बभूव । अधुना त्वेकाकिस्थलस्यास्योपरि

काका अपि विष्टां कुर्वंति, अतो ममापि गच्छमध्यस्थितित: श्रेय इति विचिंत्य स पश्चाद्वलित्वोपाश्रये समागतो मनसैव च स्वातिचारस्यालोचना तेन गृहीता। शुद्धं चारित्रं प्रपाल्य प्रांतेऽनशनं विधाय स देवलोके गतस्तत-श्च्युतोऽसावाभीरकुले समुत्पन्न:। क्रमेण च यौवनं संप्राप्त: पित्रा कन्ययैकया सह परिणायित:। क्रमेण च तस्यैका

॥२६३॥ पुत्री जाता, सा यौवनं प्राप्यातीवरूपलावण्योपेता बभूव।

अथैकदा स आभीरो घृतभाजनानि शकटे संस्थाप्य तां निजपुत्रीं च सारथीकृत्य घृतविक्रयाय नगरं प्रति चलित:, सार्थे केचिदन्येप्याभीरा घृतभाजनभृतानि निजनिजशकटानि समादाय नगरं प्रति प्रस्थिता:। पथि ते यौवनोन्मत्ता आभीरास्तां महारूपवतीमाभीरपुत्रीं चपलदृग्भिर्विलोकयामासुस्ततस्तेषां व्यग्रचेतसां शकटान्यपि तत्स्पर्द्धयेवोन्मार्गगामीनि बभूवु:। पतितानि चावटमध्ये भग्नानि च तेषां मनोभि: सार्द्धं घृतभाजनानि। तद् दृष्ट्वा तस्याभीरस्य मनसि वैराग्यभाव: समुल्लसितस्ततोऽसौ क्रमेण नगरे समागत्य घृतविक्रयं च कृत्वा निज-ग्रामे समागतस्ततोऽसौ निजपुत्रीं केनाप्याभीरेण सह परिणाय्य तस्मै जामात्रे च गृहधनादि सर्वं समर्प्य स्वयं सद्गुरुसमीपे दीक्षां जग्राह। ततो योगोद्वहनक्रियासमये तेनोत्तराध्ययनानि पठितुमारब्धानि। अध्ययनत्रयाभ्या- ॥२६

सानंतरं तस्य ज्ञानावरणीयकर्म समुदितं, तेनासावग्रे पदमप्युच्चारयितुं समर्थो नाभूत् तदा तेन विनयावनतेन गुरव: पृष्टा–हे भगवन्। मयि कृपां विधाय ज्ञानावरणीयकर्मक्षयायोपायमादिशध्वं? गुरुणोक्तं–हे महानुभाव! त्वमाचाम्लतप: करणपूर्वकं 'मा रुष मा तुषेति' पदं पठ! तथेति कृत्वा तत्प्रतिपन्नम्।

अथ क्षमासागरोऽसौ मुनिराचाम्लतपः परायणो गुरूक्तं पदं सर्वदा पठति, परं जडीभूतत्वेन तत्पदस्थाने 'मासतुसेति' पदं पठितुं समारब्धं । गुरुर्बहुवारं तस्य स्पष्टतया तत्पदं कथयति, परं पूर्वबद्धगाढज्ञानावरणीयकर्मोदयतोऽसौ तत्पदं स्पष्टतयोच्चारयितुं न शक्नोति । तं तथोद्घोषयंतं दृष्ट्वा लोका हसंति, परं क्षमामहोदधेस्तस्य मनसि मनागपि क्रोधो न प्रादुर्भवति, प्रत्युत स निजात्मगर्हणां करोति । एवमाचाम्लतपः कुर्वतस्तत्पदं चोद्घोषयतस्तस्य द्वादशवर्षाण्यतिक्रांतानि । तथापि तत्पदं ततो भीतमिव तन्मुखे सम्यग्नायातं । लोकैस्तस्य च 'मासतुसमुनिरिति' नाम दत्तं, तथापि स मुनिस्तु शुभध्याने एव स्थितो ज्ञानावरणीयकर्मतरुं निर्मूलीकृत्य केवलज्ञानमाप्तवान् । देवैरागत्य तस्य महोत्सवः कृतः । प्रांते च बहुजीवान् प्रतिबोध्य स मोक्षमासादितवान् ॥ इति **श्रीभावकुलके मासतुसकेवलिदृष्टांतः** ॥

हत्थिंपि समारूढा, ऋद्धिं दठूण उसभसामिस्स ॥ तक्खण सुहझाणेणं, मरुदेवी भगवई सिद्धा ॥१०॥

व्याख्या—हस्तिस्कंधोपरि समारूढा सती श्रीऋषभदेवप्रभोः समृद्धिं दृष्ट्वा तत्क्षणं शुभध्यानेन श्रीमरुदेवा भगवती सिद्धी गता ॥१०॥

पडिजागरमाणीए, जंघाबलहीणमन्निआपुत्तं ॥ संपत्तकेवलाए, नमो नमो पुप्फचूलाए ॥११॥

व्याख्या—जंघाबलहीनं चरणबलरहितमेवंविधं श्रीअन्निकापुत्राचार्यं प्रति प्रतिजागरमाणायै वैयावृत्यकरणतत्परायै ततश्च संप्राप्तकेवलायै एवंविधपुष्पचूलासाध्व्यै नमो नमः ॥११॥ तत्कथा—चेत्थम्—

उत्तरमथुरादक्षिणमथुराख्ये द्वे नगर्यौ स्तः । तत्रोत्तरमथुरावास्तव्यो देवदत्तनामैको वणिक् व्यापारार्थं दक्षिणमथुरायां समागतस्तत्र जयसिंहाख्येनैकेन व्यवहारिणा सह तस्य प्रीतिर्जाता । अथ तस्य जयसिंहस्यैकाऽम्बिकाभिधा कुमारिका महारूपवती भगिनी वर्तते । एकदा जयसिंहनिमंत्रितो देवदत्तस्तस्य गृहे भोजनार्थं समागतस्तदा जयसिंहदेवदत्तौ भोजनं कर्त्तुमुपविष्टौ । अम्बिका च तयोर्भोजनद्रव्याणि परिवेषयति । अथ देवदत्तस्तामम्बिकां देवांगनामिवातीवरमणीयरूपां चरणाहितमंजीरकिंकिणीनादैश्च सुप्तमपि मदनं जागरयंतीं दृष्ट्वा मकरध्वजपारवश्यं गतः सन् भोजनास्वादमपि न ज्ञातवान् । भोजनानंतरं स निजगृहे समागत्यैकं द्विजवरं जयसिंहपार्श्वे प्रेषयित्वा तां कन्यां मार्गयामास ।

॥२६५॥

तदा जयसिंहेनोक्तं–नूनमयं देवदत्तो गुणवान् रूपवान् द्रव्यवान् सकलकलानिपुणः कन्यायोग्य एव वरोऽस्ति, परं सोऽन्यनगरवास्तव्योऽस्ति तेन तस्मै भगिनीं दातुं मे मनस्युल्लासो न भवति । चेदसौ मम गृहजामाता भवेत्तदाहं तस्मै मम भगिनीमर्पयामि । द्विजेन सर्वोऽप्ययमुदंतो देवदत्ताय निवेदितस्तदा क्षणं विमृश्य देवदत्तेनोक्तमेकपुत्रजन्मावधि नूनमत्राहं स्थास्यामि । ततो हृष्टेन जयसिंहेन तेन सह निजपुत्री परिणायिता । एवं स देवदत्तोऽम्बिकाप्रेमपरिबद्धस्तत्रैव स्थितो निजसमयं सुखेन गमयांचकार । ॥२६५॥

एवं बहुकालानंतरं तस्य पितुर्लेखः समायातो–यत् हे पुत्र ! आवां वृद्धौ त्वद्विरहेणात्यंतं दुःखीभूतौ स्वः। केवलमेकवारमेवावयोर्जीवतोस्त्वद्वदनेंदुदर्शनतस्त्वमानंदोदधिमुल्लासय । नोचेदावां त्वद्विरहातुरावेव यमराजदास-

त्वमाप्स्यावः । इत्यादिकरुणारसोपेतलेखवृत्तांतं वाचयतस्तस्य देवदत्तस्य नयनाभ्यामश्रुजलबिंदवो भूमौ पतितास्तदा निकटस्थान्निकयोक्तं–हे स्वामिन् ! किमस्त्येवंविधं दुःखकारणं येन भवन्नेत्रे अप्यश्रुजलाविले स्तः ? तदा देवदत्तेन स लेखोऽन्निकाया हस्ते समर्पितस्तयापि तं वाचयित्वा कथितं–हे स्वामिन् ! त्वं चिंतां मा कुरु । अहं स्वयमेव मे भ्रातरं विज्ञप्य भवदीप्सितं कार्यं करिष्यामीत्युक्त्वा सा भ्रातुः समीपे गत्वा कथयामास–हे भ्रातस्त्वया विवेकिना किमयं पणबंधः कृतः ? तव जामाता निजपितृविरहेण दुःखीभवति । किंचाहमपि श्वशुरचरणदर्शनोत्कंठितास्म्यतस्त्वमावयोः प्रस्थानादेशं देहि । एवं तया प्रतिबोधितेन जयसिंहेनापि तत्प्रतिपन्नम् ।

ततो देवदत्तोऽन्निकया सहोत्तरमथुरां प्रति प्रस्थितो मार्गे चान्निकया पूर्वाब्धौ प्राच्या लोकबांधव इवैको महातेजस्वी पुत्रः प्रसूतस्तदा देवदत्तेन तस्यान्निकापुत्र इत्यभिधानं दत्तं । क्रमेण देवदत्तः पत्नीपुत्रयुत उत्तरमथुरायां प्राप्तश्चिरविहारातुरयोः पित्रोर्मिलितश्च । तं च प्रियापुत्रयुतं कुशलेनागतं विलोक्य पितरावपि प्रमोदमेदुरांतःकरणौ जातौ । अथान्निकापुत्रः क्रमेण यौवनं प्राप्तोऽधिगतसकलकलाकलापः शशांक इव पित्रोर्हृदयकुमुदं प्रमोदविकसितं चकार । एवं यौवनवनगतोऽप्यसौ सिंह इव मन्मथव्याधशरव्यतां न जगाम । वैराग्यरसामृतधारासिक्तं तस्य हृदयं केवलं मोक्षमार्गगमनोत्सुकमेव बभूव । ततस्तेनाग्रहेणापि निजपितरावापृच्छ्य श्रीजयसिंहाचार्यसमीपे दीक्षा गृहीता । क्रमेणासावन्निकापुत्रमुनिर्निजदृढबुद्धिवेडया सकलसिद्धांतपारावारपारं प्राप्तस्तदा गुरुणापि तं धुर्यमिव सकलगच्छभारवहनसामर्थ्ययुतं ज्ञात्वा तस्मै आचार्यपदवी दत्ता । क्रमेणासावाचार्यो निजपादचारी

भव्यकमलवनानि विकासयन् अनादिकालमोहनिद्रागतजंतून् विनिद्रीकुर्वन् कूटदर्शनिघूकगणान् गिरिकंदरगतान् कुर्वन्ननुक्रमेण गंगातटे पुष्पभद्रपुरे समागतः ।

॥२६७॥ अथ तत्र नगरे पुष्पकेतुनृपस्य पुष्पवतीराज्ञ्यैकं युगलं प्रसूतमभूत् । तस्य युगलस्य च पुष्पचूलपुष्पचूला इति नाम दत्तं । यौवनं प्राप्तयोस्तयोः परस्परमतीवस्नेहत्वेन राज्ञा विवाहो विहितः । अतो दुःखिनी पुष्पवती वैराग्येण दीक्षां जग्राह । निर्मलं चारित्रं च प्रतिपाल्य सा देवोऽभूत् । अथ पुष्पकेतुराज्ञि मृते सति पुष्पचूलो नृपोऽभवत् इतः पुष्पवतीराज्ञीजीवदेवेन निजतनयां पुष्पचूलामासन्नसिद्धिकां ज्ञात्वा तस्यै प्रतिबोधार्थं स्वप्ने नरकदुःखपीड्यमाना नारकाः प्रदर्शिताः । तत्स्वप्नदर्शनतः संभ्रांतया राज्ञ्या निजभर्तुरग्रे स वृत्तांतो निवेदितस्तदा राज्ञा तन्निमित्तं शांतिकर्म कारितं । परं द्वितीयदिनेऽपि राज्ञ्या तथैव स्वप्नो दृष्टास्तदा राजाऽनेकपाखंडिकानाहूय नरकस्वरूपं पप्रच्छ । तेषु कैश्चिद्गर्भावासरूपं कैश्चिच्च दारिद्र्यरूपं कैश्चिच्च बंधत्वरूपं प्रोक्तं परं पुष्पवत्या स्वप्नदृष्टं नरकस्वरूपं कथयितुं कोऽपि शक्तो न बभूव । ॥२६७

तदा राजान्निकापुत्राचार्यमाहूय नरकस्वरूपं पृष्टवान् । तदा गुरुणा तद्यथास्थितं नरकस्वरूपं निवेदितं । तत् श्रुत्वा चमत्कृता पुष्पचूलोवाच—हे भगवन् । युष्माभिस्तत्स्वरूपं कथं ज्ञातं ? गुरुभिरुक्तं श्रुतज्ञानेन तत्सर्वमपि ज्ञायते । तदा राज्ञ्या पुनः पृष्टे हे भगवन्नेवंविधं नरकदुःखं केन कर्मणा प्राप्यते ? गुरुभिरुक्तं महापरिग्रहपंचेंद्रियवधमांसाहारादिभिर्महापापैः प्राणी पूर्वोक्तं नरकदुःखं

प्राप्नोति । तत् श्रुत्वा राज्या तानि पापस्थानानि परित्यक्तानि । कतिचिद्दिवसानंतरं तया पुनः स्वप्ने स्वर्ग-सौख्यानि दृष्टानि । तदा राज्ञा पृष्टाः पाखंडिनः पूर्ववदेवासमंजसोत्तराणि ददुस्ततोऽसंतुष्टया राज्या पुनराचार्याः पृष्टास्तैर्दत्तं च यथास्थितोत्तरं श्रुत्वाऽतीवहृष्टा राज्ञी पप्रच्छ–हे भगवन् ! तानि स्वर्गसुखानि कथं प्राप्यंते ? गुरुणोक्तं सम्यक्त्वयुतशुद्धचारित्रदेशविरतिपालनेन तानि सुखानि लभ्यंते । तत् श्रुत्वा वैराग्यमापन्ना राज्ञी नृपं प्रति कथयामास–हे स्वामिन्नस्माद्विविधदुःखकल्लोलोच्छलितसंसारसागराद्भीताहं संयमप्रवहणं स्वीकर्तुमिच्छामि, ततो मामाज्ञां प्रदेहि । राज्ञोक्तं यद्यस्मिन्नेव नगरे स्थिता त्वं मद्गृहादाहारादिग्रहणं स्वीकरोषि तर्ह्येव तुभ्यमहं दीक्षाग्रहणादेशं दास्यामि । पुष्पचूलयापि तत्प्रतिपद्य दीक्षां गृहीत्वा तत्रैव नगरे स्थितिः कृता ।

अथ कालांतरे वृद्धभावतोऽन्निकापुत्राचार्यस्य जंघाबलं बलहीनं जातं, ततोऽसावपि तत्रैव नगरे स्थितिः कृता । इत आचार्येणागामिकवर्षं दुर्भिक्षयुतं विज्ञाय निजशिष्याः परदेशे प्रेषिताः, वैयावृत्त्यार्थं रक्षितानामपि शिष्याणां दैवयोगेनाऽभावो जातस्तदा पुष्पचूला साध्वी तस्य वैयावृत्त्यं करोति । शुद्धभावेन निर्जरापेक्षया सा शुद्धान्नपानीयौषधादीन्यानीय गुरुभ्यः समर्पयति । क्रमेण शुभभावनया साऽशुभकर्माणि छेदयित्वा शुक्लध्यानाधि-रूढा केवलज्ञानमाससाद । अथ तद्ज्ञानबलेन सा गुरुचित्तचिंतितमाहारादि तमनापृच्छ्यैव समानयामास । तदा गुरुभिरुक्तं त्वं मया चिंतितमेवाहारं कथं समानयसि ? तदा तया गुरुवैयावृत्त्यांतरायभयादुक्तं-हे भगवन् ! समीप-स्थाहं भवतां स्वभावं जानामि । अथैकदा वर्षति मेघे तयाहारः समानीय गुरुभ्यो दत्तस्तदा गुरुणोक्तं हे महा-

भागे ! केवलं कारणविशेषत एवाहं साध्वीसमानीताहारं स्वीकरोमि, तत्रापि त्वं मेघे वर्षति कथमाहारं समानयसि ? अहं चरणवायुरोगेण बलहीनोऽस्मि, परं क्षुधापरीषहसहनेऽहं समर्थोऽस्मि । तत् श्रुत्वा साध्व्योक्तं–हे भगवन् ! यूयं खेदं मा कुरुत ? पथि यत्र यत्राचित्तकायवृष्टिर्बभूव तत्र तत्रैवाहारार्थं गतया मया गमनागमनं विहितमस्ति । गुरुणोक्तं किं तव केवलज्ञानमस्ति ? यदेवं ब्रूषे ? तयोक्तं भवत्प्रसादात्तदेव ममास्ति । तत् श्रुत्वा विस्मितेन गुरुणा 'हा मया केवल्याशातना कृता' इत्युच्चरता सा क्षामिता । पृष्टं च मम केवलज्ञानं भविष्यति न वा ? तयोक्तं यूयं चिंतां मा कुरुत । युष्माकमपि गंगातटे केवलज्ञानयुता मोक्षलक्ष्मीर्वरिष्यति । तत् श्रुत्वा गुरुणोक्तं तर्ह्यधुनैवाहं गंगां समुत्तरिष्यामीत्युक्त्वा स गंगातटे समागत्य नौमध्ये स्थितो नौरपि गंगाजले प्रस्थिता ।

अथ पूर्वभववैरिदेवकृतप्रयोगतो नौमध्ये यत्र यत्र पार्श्वेऽन्निकापुत्राचार्य उपविशति तत्र तत्र नदीजलमंतः समायाति ततश्च नौर्मज्जनपरा भवति । तदाऽनार्यनाविकैः स सूरिरुत्पाट्य नदीजलमध्ये क्षिप्तो धृतश्च वैरिदेवेन स शूलिकोपरि । शूलिविद्धाचार्यश्चिंतयति धिग्मां यन्मम रुधिरैरप्कायविराधना जायते । एवं शुभभावनां भावयन् सूरिरंतकृत्केवलित्वमासाद्य मोक्षे गतस्तदा देवैस्तत्रागत्य महोत्सवः कृतस्तत्र च प्रयागाभिधानं तीर्थं प्रवर्तितं, गंगाया अपि च माहात्म्यं वर्द्धितम् । सूरिमस्तकास्थि गंगाप्रवाहेणाकृष्यमाणं दूरतस्तटोपरि पतितं । वायुयोगेन च तस्मिन् पाटलबीजं मिलितं, तस्माच्च पाटलतरुरुत्पन्नः । सुसंगतया तत्पाटलमूलजीवश्चैकावतारी जातः

॥२६९

कोणिकपुत्रोदायिराज्ञा च तत्र पाटलीपुत्रनगरं स्थापितमिति ।

॥ इति श्रीभावकुलकेऽन्निकाचार्यपुष्पचूला कथा ॥

पनरसयतावसाणं, गोयमनामेण दिन्नदिक्खाणं ॥ उपन्नकेवलनाणं, सुहभावाणं नमो ताणं ॥१२॥

व्याख्या–कोडिन्नदिन्नसेवालप्रमुखपंचदशतापसानां श्रीगौतमस्वामिना दीक्षितानां केवलज्ञानं समुत्पन्नं, एवं-विधेभ्यः शुभभावेभ्यस्तेभ्यो नमोऽस्तु ॥१२॥ तेषां तापसानां कथा पूर्वमुक्तैव ।

जीवस्स सरीराओ, भेयं नाउं समाहिपत्ताणं । उप्पाडियनाणाणं, खंदकसीसाण तेसि नमो ॥१३॥

व्याख्या–जीवस्य शरीराद्भेदमंतरं ज्ञात्वा समाधिप्राप्तानां शुभभावनां भावयतां सतां येषां स्कंदकाचार्य-शिष्याणां केवलज्ञानं समुत्पन्नं, तेभ्यः श्रीस्कंदकाचार्यशिष्येभ्यो नमः ॥१३॥ तेषां कथा चेत्थं–

श्रावस्त्यां नगर्यां जितशत्रुनामा राजा बभूव । तस्य धारिणीराज्ञीकुक्ष्युद्भवः स्कंदकनामा कुमार आसीत् । पुरंदरयशाभिधाना च पुत्र्यभवत् । सा पुत्री कुंभकारनगराधीशदंडकाग्निनागभूपेन सह राज्ञा परिणायिता, जाता च सा तस्य पट्टराज्ञी । अथैकदा दंडकाग्निनृपस्य पालकनामा पुरोहितः स्वस्वामिकार्यार्थं श्रावस्त्यां समागतः । स च महामिथ्यात्वी जैनधर्मद्वेषी चाऽभव्योऽभूत् ।

एकदा राजसभामध्ये धर्मगोष्ठिजाता । तदा तेन दुष्टेन पालकेन जिनधर्मनिंदा कृता । तत् श्रुत्वा हृदि खिन्नेन स्कंदककुमारेण स पालको दयामूलजिनधर्मस्थापनपूर्वकं युक्त्या निरुत्तरीकृतस्तदा हृदयस्थद्वेषभावोऽपि स

पालको मुखेन कूमारयुक्त्यादिप्रशंसां कृतवान् । ततो निवृत्तकार्यः स पालको निजकुंभकारनगरे प्रयातः । इतो जगज्जनाज्ञानांधकारपटलानि दूरीकुर्वन् भव्याम्भोजराजिं विकसितां कुर्वन् कुमतान्धदर्शनितारकगणान् विलोपयन् केवलज्ञानकिरणनिकरैर्भव्यहृदालवालसमुद्भूतसम्यक्त्वांकुरान् वर्द्धयन् जिनधर्मद्वेषिजनघूकान् घनं संतापयन् श्री- ॥२७१॥
मुनिसुव्रतस्वामितीर्थंकरभानुर्विहरन् सन्ननुक्रमेण श्रावस्त्यां समागतस्तदा जितशत्रुराजा स्कंदकादिपुत्रपरिवारयुतः प्रभुं वंदितुं समायातः । तत्र प्रभोर्धर्मदेशनां श्रुत्वा बहुजनाः प्रतिबोधं प्राप्ताः, स्कंदकुमारोऽपि वैराग्येण पितरावापृच्छ्य पंचशतसाधूनामाचार्यः कृतः ।

अथैकदा श्रीस्कंदकाचार्येण मुनिसुव्रतस्वामिनः पृष्टाः—स्वामिन् ! भवदाज्ञा चेत्तर्ह्यहं निजभगिनीपतिं प्रतिबोधयितुं गच्छामि । तत् श्रुत्वा प्रभुणा न जल्पितं । तदा तेन पुनस्तथैवोक्तं तथापि प्रभुर्नेवाच । तदा पुनस्तेन तृतीयवारमपि तथैवोक्तं तदा स्वामिना कथितं तत्र तव प्राणांतकृदुपसर्गो भविष्यति । स्कंदकाचार्येणोक्तं —हे स्वामिन् ! तस्मिन्नुपसर्गे वयमाराधका भविष्यामो वा विराधका भविष्यामः ? प्रभुणोक्तं त्वां विहाय सर्वेऽप्याराधका भविष्यंति । तदा तेनोक्तं, यदि सर्वेऽप्याराधका भविष्यंति, तर्हि मम न कोऽपि विशेषः । अहं ॥२७१
च भवांतरे मोक्षं गमिष्यामीत्युक्त्वा भगवंतं च नमस्कृत्य स निजपरिवारयुतस्ततः प्रस्थितः । क्रमेण च कुंभकारनगरसमीपे समागतः, एवं तं तत्र समागच्छंतं विज्ञाय दुष्टपालकपुरोहितेन चिंतितमद्य मम वैरिणः स्कंदककुमारस्य वैरफलं दर्शयिष्यामीति विचिंत्य तेनाधमेनोपाश्रयमध्ये भूम्यंतः प्रच्छन्नया शस्त्राणि क्षिप्तानि । ततः प्रभाते

गुरवस्तत्र समागतास्तदा हृष्टो राजा राज्ञीयुतो गुरुं वंदितुं ययौ ।

गुरोरमृतधारातुल्यां देशनां श्रुत्वानंदितो राजा स्वगृहे समागत्य तस्य गुणान् वर्णयामास । तदा महाक्रूरेण पालकेन कथितं—हे स्वामिन्नेषां स्वरूपं यूयं न जानीथ, मया सर्वमपि तच्चेष्टितं ज्ञातमस्ति । तत् श्रुत्वा संभ्रांतेन राज्ञोक्तं त्वया तेषां किं स्वरूपं ज्ञातमस्ति ? तेनोक्तं स्वामिन्नयं यौवने खड्गधारातीव्रव्रतपालनात्खिन्नस्तव राज्यं गृहितुमत्र समागतोऽस्ति । तेन सहैते पंचशतशिष्या अपि महासुभटाः संति । स च त्वां विश्वास्य मारयिष्यति । तदा राज्ञोक्तं तेषां पार्श्वे धर्मोपकरणानि विहायान्यत् किमपि शस्त्रादिकं नास्ति । तदा पुरोहितेनोक्तं—यदि मम विश्वासो न तर्हि यत्र स्थानके ते पाखंडिनः समुत्तीर्णाः संति, तां भूमिकां प्रच्छन्नं खानयित्वा त्वं विलोकय । तत् श्रुत्वा विस्मितो राजा तत्कार्यार्थं निजचरांस्तत्र रात्रौ प्रेषयामास ।

तैस्तत्र गत्वा भूमिः खनिता, तन्मध्याच्च शस्त्राणि निष्कास्य तं राज्ञोऽग्रे मुक्तानि । तदवसरे मुनयः सर्वेऽपि ध्यानस्थिता न किंचिदप्यवदन् । शस्त्राणि दृष्ट्वा क्रुद्धेन राज्ञा कथितं ध्रुवमेते दुरात्मानः साधुरूपाः पिशाचाः संति । अतो हे पालक ! मयैते तुभ्यं समर्पिताः । यत्ते रोचते तत्तेषां कुरु । एवंविधं राज्ञ आदेशमासाद्य स दुष्टः पालको नगराद्बहिरेकं घाणकं मंडयामास, साधूंश्च सर्वान् गृहीत्वा तन्मध्येऽनुक्रमेण क्षेपयामास ।

तदा तेन स्कंदकाचार्यं प्रत्युक्तं—हे स्कंदक ! त्वया तदा सभासमक्षं यो मम मानभंगो विहितस्तस्य फलं त्वं पश्य । तदाचार्येण तीर्थंकरवचनं स्मृत्वा शिष्येभ्य आराधनां कारयितुं प्रारब्धं । ते सर्वेऽपि घाणके निक्षिप्ताः

समाधियुता अंतकृत्केवलित्वमासाद्य मोक्षे गताः । प्रांते शिष्यमेकं बालक्षुल्लकं यदा स घाणके क्षेप्तुं लग्नस्तदा मोहनीयकर्मोदयतः स्कंदकाचार्येणोक्तं–प्रथमं त्वं मां निपीलय ? परं दुष्टेन पालकेन तन्नांगीकृतं, किंतु द्रुतमेव तं
॥२७३॥ क्षुल्लकमुत्पाट्य स पीलयामास । तदा स क्षुल्लकोऽप्यंतकृत्केवलित्वेन सिद्धिं गतः । अथ क्रोधानलज्वलितेन स्कंदकाचार्येण स्वपीलनावसरे निदानं कृतं यत्पालकयुतैतद्देशनगरराज्यादिज्वालकोऽहं भवामीति निदानपूर्वकं मृत्वा सोऽग्निकुमारेषु देवो जातः । इतः प्रभातो जातस्तदा गृध्रप्रमुखा जीवा मांसार्थिनस्तत्र भ्रमयामासुस्तैरे-केन गृध्रेणोत्पाटितं रक्तलिप्तहस्तभ्रांत्या रुधिरलिप्तं स्कंदकाचार्यरजोहरणमकस्माद्राजभवनांगणे तस्य चंचुपुटात्पतितम् ।

अथ तस्मिन्नवसरे पुरंदरयशाराज्ञी निजभ्रातृवंदनार्थं गमनोत्सुकांगणे आगच्छमाना तावद्रजोहरणं तत्र पतितं दृष्ट्वा सखेदाश्चर्यं प्राप्ता सती विचारयामास, यदिदं नूनं मया दत्तरत्नकंबलवेष्टितं मम भ्रातुरेव रजोहरणमस्ति । तद्रुधिरभृतं कुत अत्रागत्य पतितं ? शुद्धिकरणानंतरं हृदयस्फोटकं तं वृत्तांतं ज्ञात्वा सा मूर्च्छिता, सखीभिः शीतलजलवायुना सचेतनीकृता च विविधविलापान् कर्तुं लग्ना । इतस्तत्रागतं राजानं प्रति सा कथया- ॥२७
मास–रे मूढ ! त्वया नीचपालकद्विजवचनतः किमेतदकार्यं कृतं ? नूनं त्वया ज्ञातव्यं यत्तव देशस्य च निर्मूलनाशः समागतोऽस्ति ।

अथ परमवैराग्यं प्राप्ता पुरंदरयशा शासनदेवतयोत्पाट्य भगवत्समीपे मुक्ता । तया च दीक्षा गृहीता । अथाग्निकुमारमध्योत्पन्नेन स्कंदकसूरिजीवेनावधिना स्वनिदानं संस्मृतं । तत्कालोत्पन्नक्रोधोऽसौ तत्रागत्यांबरादग्नि-

वृष्टिं कुर्वन् महादावानलं प्रकटीकृत्य सर्वजनपश्वादियुतं तं देशं ज्वालयामास । राजादिसर्वलोका भस्मीभूताः । पालकोऽपि मृत्वा सप्तमनरकं गतस्ततस्तद्देशाटव्या दंडकारण्यमित्यभिधानं जातं, यत्राद्यापि तृणमात्रमपि न प्ररोहति ।

॥ इति श्रीभावनाकुलके स्कंदकसूरिशिष्यकथा ॥

सिरिवद्धमाणपाए, पूअंती सिंदुवारकुसुमेहिं । भावेणं सुरलोए, दुग्गयनारी सुहं पत्ता ॥१४॥

व्याख्या—श्रीवर्द्धमानचरणौ सिंदुवारकुसुमैर्भावेन पूजयंती दुर्गतानारी सुरलोके देवलोके सुखं प्राप्ता ॥१४॥ तस्याः कथा चेत्थं—

एकदा श्रीईक्ष्वाकुवंशमुक्ताफलोपमः केवलज्ञानविराजमानश्चतुर्दशसहस्रसाधुषट्त्रिंशत्सहस्रसाध्वीभिश्च परिवृतोऽनेकवृंदारकवृंदैर्वंदितपादपद्मः श्रीमहावीरप्रभुर्विहरन् सन् काकंदीनगर्यां समवसृतस्तदा प्रभुपूजार्थं पुष्पादिपूजोपकरणसहितानेकजनांस्तत्र गच्छतो दृष्ट्वैकया जन्मदरिद्रिण्या स्त्रिया जनैकः पृष्टो, यदि मे जना क्व व्रजंतीति । तदा तेन पुरुषेणोक्तं जन्मजरामरणरोगशोकदुःखदारिद्र्याद्यनेकविधसंसारतापोपशमनैकचंद्रतुल्यं श्रीमहावीरप्रभुं पूजयितुमेते जना व्रजंति । तत् श्रुत्वाऽऽसन्नसिद्धिकया तया निजमनसि चिंतितं यदहमपि श्रीवीरप्रभुं पूजयिष्यामीति विचिंत्य साऽरण्यसुलभानि सिंदुवारकुसुमानि गृहीत्वा हर्षप्रफुल्लहृदया निजजीवितं च सफलं मन्यमाना समवसरणसमीपे समागता ।

तदातिवृद्धत्वेन क्षीणे चायुषि तदैव तत्रैव स्थाने मृत्वा सा देवत्वं प्राप्ता । तदा तत्कलेवरं दृष्ट्वा सदया

दुर्गता कथा

लोकास्तां मूर्छितां मत्वा शीतलपानीयैः सिचयामासुः परमभव्यो बोधिबीजमिव सा चैतन्यं न प्राप्ता । तदा लोकैः श्रीवीरप्रभुः पृष्टो–हे भगवन् ! किमियं वृद्धा जीवति वा मृता ? प्रभुणोक्तं वृद्धेयं मृत्वा देवत्वं प्राप्तास्ति । इतोऽसौ देवोऽवधिज्ञानेन श्रीवीरप्रभुं तत्र समवसृतं विज्ञाय वंदितुं समागतस्तदा पुनर्भगवतोक्तं भो लोकाः ! स एवैष देवोऽत्र समागतोऽस्ति । तदा विस्मितैर्लोकैः पुनः पृष्टं हे भगवन् ! पूजामनोरथमात्रेणैवः जीव किं देवत्वं प्राप्नोति ? तदा प्रभुणोक्तं शुभध्यानवशेन जीवस्तीर्थंकरादिमहापदवीमपि प्राप्नोति, तदा देवत्वस्य तु का वार्ता ? तदा पुनर्लोकैः पृष्टं–हे भगवन् ! तर्हि किमयं जीवो मोक्षेऽपि प्रयास्यति ? प्रभुणोक्तं इतो देवभवाच्च्युत्वायं जीवः कनकपुरे कनकध्वजाभिधो राजा भविष्यति । तत्र बहुकालं राज्यं पालयन् सन्नेकदा सोऽश्वक्रीडार्थं वनमध्ये यास्यति ।

तत्राम्रतरुतलस्थोऽयं दर्दुरं ग्रसंतं सर्पमेकं विलोकयिष्यति । तं सर्पमप्येकेन महासर्पेण तं महासर्पमप्येकेनाजगरेण ग्रस्यमानं दृष्टीगोचरीकरिष्यति । तदोत्पन्नवैराग्योऽयं गृहमागत्य निजपुत्राय च राज्यं दत्वा चरित्रमंगीकरिष्यति । क्रमेण विहरन् सन् सोऽयोध्यानगर्यां शक्रावतारतीर्थे कर्मक्षयं कृत्वा मोक्षे गमिष्यतीति श्रुत्वा सर्वेऽपि लोका आनंदिताः स्वस्वस्थानके गताः । प्रभुरप्यन्यत्र विजहार ॥ इति श्रीभावकुलके दुर्गतानारीकथा ॥

भावेण भुवणनाहं, वंदिउं दद्दुरोवि संचलिउ । मरिऊण अंतराले, नियनामंको सुरो जाउ ॥१५॥

व्याख्या–भावेन कृत्वा भुवननाथं श्रीमहावीरप्रभुं वंदितुं चलितो दर्दुरोऽप्यंतराले मृत्वा निजनामांकित

एष दर्दुरांकाभिध एव देवो जातः ॥१५॥ तस्य कथा चेत्थं—

कोशांब्यां नगर्यां शतानीकाभिधो राजा बभूव । तत्र चैको महादरिद्री सेडुकनामा द्विजोऽवसत् । स निर्बुद्धित्वेन द्रव्यरहितो महादुःखेन निजसमयं गमयति । अथैकदा तस्य गर्भिण्या भार्ययोक्तं मम प्रसवसमयो निकटे वर्ततेऽतस्त्वं घृतगुडगोधूमादि समानय ? तेनोक्तं विना द्रव्येणाहं तद्वस्तूनि कुतः समानयामि ? भार्ययोक्तं त्वं राज्ञः सेवां कुरु । येन तुष्टो राजा तुभ्यं द्रव्यं दास्यति । एवं भार्यया प्रेरितोऽसौ नित्यं फलपुष्पादिभिर्नृपं सेवते । अथैकदा चंपानगरीस्वामी दधिवाहननृपः सैन्यं गृहीत्वा कौशांबीं परिवेष्ट्य स्थितः । परं कौशांबीवप्र गृहितुं स न समर्थो बभूव. इतो वर्षाकाले समागते सति दधिवाहनो रात्रावेव पश्चाद्वलितः ।

अथ सूर्योदयादर्वाक् स सेडुको यदा पुष्पग्रहणाय नगराद्बहिर्वाटिकायां गतस्तदा तेन दधिवाहनसैन्यं ततो निर्गतं विज्ञाय द्रुतं शतानीकपार्श्वे गत्वा तद्वृत्तांतो निवेदितस्तदैव शतानीकेन तस्य पृष्टे गत्वा तस्य हस्त्यश्वादयो गृहीतास्ततो निवृत्य शतानीकेन सेडुकायोक्तं त्वं यथेप्सितं मार्गय ? तेनोक्तं स्वामिन्नहं मम भार्यामापृच्छ्य मार्गयिष्यामीत्युक्त्वा स द्रुतं निजगृहे भार्यासमीपे समागतः, कथितश्च तेन तस्यै सर्वोऽपि वृत्तांतस्तदा भार्यया चिंतितं चेद् बहु द्रव्यं गृहे समागमिष्यति तर्हि नूनमयं द्वितीयां भार्यां करिष्यति । ततो यथा सुखेनाजीविका भवेत्तथैवाहं करोमीति विचार्य तयोक्तं—हे स्वामिन् ! त्वया नृपाग्रे नगरमध्ये प्रतिदिनं दीनारैकार्पणसहितं गृहे गृहे भोजनं मार्गणीयं । ततोऽसौ नृपसमीपे गत्वा तथा मार्गयामास, नृपेणापि तत्कथनानुसारिणी नगरमध्ये

उद्घोषणा कारिता ।

अथ स सेडुकः प्रतिदिनं तथैव करोति । अनुक्रमेण यथा तस्य पुत्रपौत्रादिपरिवारो वर्द्धितस्तथा तथा
॥२७७॥ तस्य लोभोऽपि वर्द्धितस्तेनासौ भूरिदीनारार्थी सन्नेकस्मिन्नेव दिने वमनपूर्वकमनेकगृहेषु भोजनं करोति । एवं कुर्व-
न्नसौ कतिचिद्दिवसानंतरं दुष्टरोगाभिभूतो जज्ञे । तं कुष्टिनं विज्ञायैकदा मंत्रिणा राज्ञे प्रोक्तं, स्वामिन्नस्य कुष्टि-
द्विजस्य सभामध्यागमनयुक्तमस्ति । तदा राज्ञा तं निष्कास्य तस्य स्थाने तत्पुत्रः स्थापितः ।

अथ गृहागतोऽसौ सेडुकद्विजः पुत्रैर्गृहादपि निष्कासितः सन् शून्यैकगृहे स्थितस्तत्र काष्ठभाजनमध्ये तिरस्कारपूर्वकं तस्मै पुत्रैर्भोजनं दीयते । एवं वातूलकुक्कुर इव निरस्कृतोऽसौ चिंतयति, ममैते पुत्रा मयोपार्जितां लक्ष्मीं भुंजंति मां च तिरस्कुर्वंति । ततोऽहं तान् सर्वानपि कुष्टिनः करिष्यामीति विचित्य तेन पुत्रेभ्यः कथितं—हे पुत्रा ! यूयमस्मत्कुलाचारं शृणुत । अजमेकमानीय मंत्रैश्च तं पूतीकृत्य कुलदेवतायै च प्रकल्प्य तन्मांसं सर्व-
कुटुम्बिभिर्भक्षणीयं येन कुलदेव्याः संतोषो भवेत् । तत् श्रुत्वा तैरेक अजो मूल्येन समानीय मंत्रपूतीकरणाय सेडुकाय ॥२
समर्पितः । सेडुकः प्रच्छन्नं तमजं निजकुष्टरुधिरादिमिश्रितभोजनं सर्वदा भोजयामास । एवं कतिचिद्दिवसानंतरं नियमितदिवसे कुटुंबिभिस्तमजं व्यापाद्य तन्मांसं भक्षितं । ततः सेडुकस्तीर्थयात्राकृते ततो निर्गतः, पश्चादनुक्रमेण तस्य सर्वमपि कुटुम्बं कुष्टरोगाभिभूतं जातं ।

अथ स सेडुको भ्रमन् संस्तृषातुरः क्रमेणैकमहाटव्यां संप्राप्तस्तत्र गिरिनिर्झरपानीयभृतैकावटस्तेन

दष्टस्तत्र विविधौषधीमूलरसमिश्रितं जलं मिलितमभूत् । तृषातुरेण सेडुकेन तत्पीतं, औषधीरसमाहात्म्याच्च तस्य कुष्टरोगो गतो जातं च मनोहरं शरीरं । तदा स हृष्टः सन् निजगृहंप्रति चचाल । क्रमेण कौशांब्या-मागतस्तदा लोकास्तं पृच्छंति–हे सेडुक ! तव शरीरं कथं गतरोगं बभूव ? तेनोक्तं देवाराधनेन मे रोगो गतः । ततस्तेन गृहमागत्य पुत्रादिभ्यः प्रोक्तं किं दृष्टं युष्माभिर्ममावज्ञाफलं ? पुत्रैरुक्तं–हे तात ! कुटुंबिनामुपरि युष्माभिः कथं विश्वासघातः कृतः ? एवं पुत्रपौरादिभिर्निंदितोऽसौ नगरप्रतोल्यां समागतः । इतस्तत्र श्री महावीरप्रभुः समवसृतस्तदा द्वारपालेनोक्तं–हे सेडुक ! त्वमत्र मम स्थाने क्षणं तिष्ठ ? अहं श्रीवीरप्रभुं वंदित्वा द्रुतमेवा-गच्छामीत्युक्त्वा स गतः ।

अथ क्षुत्तृषातुरेण सेडुकद्विजेन तत्र समीपवर्तिदुर्गादेवीस्थाने लोकैर्ढौकितानि वटप्रमुखद्रव्याणि भक्षितानि । ग्रीष्ममध्याह्नकालयोगेन च स भृशं तृषातुरो जातो मनसि च वापीकूपतडागादीनि ध्यायति । परं प्रतोलीं निर्जनां मुक्त्वा स कुत्रापि गंतुं समर्थो नो भवति । एवं तज्जलध्यानपरोऽसौ मृत्वा राजगृहनगरे वापिकायां गर्भजसंज्ञिपंचेंद्रियदर्दुरत्वेन समुत्पन्नः ।

अथ प्रभुरपि ततो विहरन् राजगृहे समवसृतस्तदा जलाहरणार्थमागतानां परस्परं वार्तालापं कुर्वतीनां पौरस्त्रीणां मुखेभ्यः श्रीमहावीरप्रभोस्तत्रागमनं श्रुत्वा तस्य दर्दुरस्य जातिस्मरणज्ञानं समुत्पन्नं । ततश्चिंतितं तेन यद् द्वारपालो मां प्रतोल्यां मुक्त्वा यं श्रीमहावीरं वंदितुं गतोऽभूत् स एव जगज्जंतूनां संसारसागरतः समुद्ध-

रणक्षमः । श्रीवीरप्रभुरत्र समवसृतः संभवति, मया च यदि तस्मिन्मनुष्यभवे धर्मो न कृतस्तेनैवाहं नूनं तिर्यग्भवे समागतोऽस्मि । अतोऽद्यैव श्रीवीरप्रभुं वंदिष्यामीति विमृश्य स प्रभुवंदनमनोरथयुतो वाप्या बहिर्निर्गत्य समवसरणे गमनोत्सुकः पथि गच्छति । इतः श्रेणिकराजापि प्रभुवंदनाय निजपरिवारयुतः समायाति । तदा नृपाश्वपादतले समागतोऽसौ दर्दुरो मृत्वा शुभभावनया प्रथमदेवलोके दर्दुरांकनामा देवो जातस्तत्रेंद्रेण सभायां श्रेणिकसम्यक्त्वप्रशंसाकृता । तत्परीक्षार्थं स दर्दुरांकदेवोऽवधिना प्रभुं राजगृहोद्याने समवसृतं विज्ञाय द्रुतं तत्रागत्य प्रभुं च वंदित्वा प्रभोः शरीरं चंदनादिद्रव्येण विलेपयति ।

श्रेणिकस्तु देवमायातस्तं कुष्टिनं कुष्टरसैः प्रभुशरीरं च विलेपयंतं पश्यति । तदा क्रुद्धेन श्रेणिकेन तस्य ग्रहणार्थं निजसेवकानां संज्ञा कृता । इतः प्रभुणा च्छिक्कृतं तदा तेन देवेनोक्तं त्वं म्रियस्व ? तदैव श्रेणिकेन छिक्कृतं तदा तेनोक्तं त्वं चिरं जीव ? अभयकुमारस्य च्छिक्कृत्यनंतरं तेनोक्तं म्रियस्व वा जीव ? ततो यदा कालकसूकरिकेण च्छिक्कृतं तदा तेनोक्तं त्वं मा म्रियस्व मा च जीव ?

अथ भगवतो मरणकथनेन श्रेणिकस्तस्योपर्यत्यंतं कुपितः । इतो देशनांते स यावदुत्थितस्तावत् श्रेणिककृतसंज्ञातस्तलारक्षास्तं गृहीतुं समायाताः । इतोऽसौ गगनमार्गे समुत्पतितस्तदा विस्मितेन श्रेणिकेनोक्तं–हे भगवन्! किमेतदाश्चर्यं ? भगवता तस्य दर्दुरांकदेवस्य सकलं स्वरूपं निवेद्योक्तमयं हि देवस्तवेंद्रप्रशंसितसम्यक्त्वपरीक्षार्थमत्रागतोऽभूत् । किं च स कुष्ट्यपि नाभूत्, तथैव तेन मम शरीरमपि चंदनादिना लिप्तमासीत्, तत्कृत-

॥२७९॥

देवमायात एव त्वयैवं दृष्टं । पुनर्मयि तेन म्रियस्वेति कथितं तन्मे मोक्षापेक्षया कथितं त्वां प्रति जीवेति तव भविष्यन्नरकदुःखापेक्षया कथितं । अभयकुमारं प्रति म्रियस्व वा जीवेति यत्कथितं तदत्राभयकुमारो बहुलोकोपकारान् करोति । मृतश्चासौ पंचमेऽनुत्तरविमाने गमिष्यतीत्यपेक्षया कथितं । कालकसूकरिकं प्रति यत्तेन मा म्रियस्व मा च जीवेति यदुक्तं तदत्रस्थोऽयं बहुजीवहिंसां करोति मृतश्चासौ दुर्गतिं यास्यतीत्यपेक्षया कथितं ।

तत् श्रुत्वा विषण्णेन श्रेणिकेनोक्तं–हे स्वामिन् ! मम भवादृशाः स्वामिनस्तर्हि मे दुर्गतिगमनं कथं ? भगवतोक्तं–हे राजन् ! त्वया सम्यक्त्वोपार्जनादर्वागेव नरकायुर्बद्धमस्ति । तदा पुनर्नृपेणोक्तं–हे स्वामिन् ! मम तद्दुर्गतिनिवारणं कथं भवेत् ? प्रभुणोक्तं यदि त्वं कपिलादास्या हस्तेन दानं दापयेस्तदैव कालकसूकरिकं जीवहिंसातः संरक्षयेस्तदैव ते नरकगत्युच्छेदो भवेत् । तत् श्रुत्वा श्रेणिकः प्रभुं वंदित्वा गृहं प्रति समागत्य कपिलायै कथयामास–हे कपिले ! त्वं दानं देहि । तयोक्तं हे राजन् ! मरणं श्रेयः परमहं दानं नैव दास्यामि । राजानेके उपायाः कृताः परं तया दानं नैव दत्तं । ततो राजा कालकसूकरिकमाहूय कथितं त्वं हिंसां मा कुरु । तथापि तेन तन्न स्वीकृतं । तदा राजासौ बद्धहस्तपादः कूपमध्ये रक्षितस्तत्रस्थोऽपि स मनसा जीवान्मारयति ।

अथ श्रेणिकेन प्रभोः समीपे समागत्योक्तं–हे स्वामिन् ! कालकसूकरिको मया जीवहिंसातो रक्षितोऽस्ति प्रभुणोक्तं–हे राजन् ! स कूपमध्यस्थितो मनसापि पंचशतमहिषवधकरणरूपां जीवहिंसां करोति । तदा खिन्नेन श्रेणिकनोक्तं–हे स्वामिन् ! तर्हि किं मम नरकगमननिवारणोपायः कश्चिदपि नास्ति ? प्रभुणोक्तं–हे राजन् !

दवं खेदं मा कुरु ? भविष्यच्चतुर्विशत्यां त्वं मादृश एव प्रथमतीर्थंकरो भविष्यसि । तत् श्रुत्वा संतुष्टो नृपो निजस्थाने जगाम, प्रभुरप्यन्यत्र विजहार ।। इति श्रीभावकुलके दर्दुरांकदेवकथा ।।

विरयाविरयसहोअर, उदगस्स भरेण भरियसरियाए । भणियाए सावियाए, दिन्नो मग्गुत्ति भाववसा ।।१६।।

व्याख्या—विरताऽविरतौ द्वौ भ्रातरौ: तयोरेको भ्राता मुनिर्द्वितीयश्च श्रावकस्तौ द्वावप्युद्दिश्य श्राविकाभिर्भणितया उदकपूरेण भरितयापि नद्या भाववशान्मार्गो दत्त इति गाथार्थः ।।१६।। भावार्थस्तु कथानकगम्यः स चेत्थं—

जयपुरनगरे सूराभिधो राजा बभूव, तस्य लघुभ्राता च सोमो युवराजपदवीं भुनक्ति । अथैकदा तत्र श्रीसुव्रताचार्याः समागतास्तदा राजा युवराजादिपरिवारयुतो महोत्सवपूर्वकं तत्र वंदितुं गतः । गुरून् च नमस्कृत्य तेन भवभयविनाशिनीति देशना श्रुता । भो भव्या ! इह क्रोधोग्रदावानलभस्मीभूतक्षमारण्ये मानमहोत्तुंगगिरिखर्वितमार्दवसरित्प्रवाहे मायाविषवल्लीमालाच्छादितसरलतालतामंडपे लोभोच्छलितोदधि वेलाप्लावितौदार्यकल्पतरुनिकुरंबके संसारे कपटपाटवोपेतमोहलुंटाकलुंटितात्मभावधना घना जनाः क्वापि निवृत्तिस्थानमलभमाना महादुःखदारिद्र्योपेतावस्थायां स्थिता अनादिकालोद्भूताऽज्ञानतमसांधीभूयेतस्ततो भ्रमंतो घोरांधकारभूतनरकावटे पतंति ।

ततो विवेकिभिर्जनैर्निजनयनपाटवकृते सर्वदा सुगुरुधर्मोपदेशरूपांजनस्योपयोगः कर्त्तव्यो येनांजनेन निर्मलीभूतनयना घोरावटादीन् दूरे त्यक्त्वा सारासारभावरूपमार्गं पश्यंतो सद्धर्मावलंबनेन क्षपकश्रेणिसमारूढा जना

अतिदूरस्थेऽपि मोक्षनगरे गंतुं समर्थाः भवंति । एवंविधं गुरुदत्तोपदेशं श्रुत्वा सोमराज्ञो मनसि वैराग्यो बभूव ।

तेनासौ गृहमागत्य निजवृद्धभ्रातरं सूरनृपंप्रति कथयामास–हे भ्रातरिदं राज्यं तुभ्यं समर्प्य चरणकरण-नाराचदृढीभूतं चारित्रकवचं परिधाय रजोहरणमहामुद्गरेण संसारसमरांगणे संमुखीभूतं मोहमहामल्लसुभटं हत्वा-ऽमंदानंदमंदिरं मोमुखे हस्तं दत्वा हसंत्यः संत्यश्चिंतयामासुर्यद्राज्ञा शीलं पालितमस्ति तत्तु सर्वं वयं जानीम इति विचिंत्य कौतुकार्थिन्यस्ताः सर्वा रथस्थिताः पुनर्देवृवंदनार्थं चलिताः । नदीतटे गत्वा ताभिस्तथैवोक्ते, तत्काल-मेव नदीप्रवाहः पृथग्भूतस्तदा रथसहिताः सपरिवारास्ताः परतटे प्राप्ताः । तत्क्षणमेव पुनर्नदीपूरप्रवाहस्तथैव वहितुं लग्नः, विस्मिताभी राज्ञीभिरुपवने गत्वा देवृमुनिर्वंदितः श्रुतश्च तस्य धर्मोपदेशः । ततस्ताभिस्तत्र स्व-भोजनकृते मनोहररसवती निष्पादिता प्रतिलाभितश्च भक्त्याहारादिना स मुनिः । ततः संध्यायां गृहगमनोत्सुका-स्ताः परस्परं वार्त्तयितुं लग्ना, यदथ वयं किं पश्चाद्वलमानास्तदेव वाक्यं कथयिष्यामः किं वान्यत्? तदा गुरुणोक्तं भो महानुभावा! यूयं किं जल्पथ? ततस्ताभिः सर्वा वार्ता मुनेरग्रे कथितास्तदा मुनिनोक्तमथ युष्माभिर्नदीतटे गत्वैवं वक्तव्यं यदस्मद्देवा दीक्षाग्रहणदिनादारभ्य चेदनाहारिणैव स्थितं भवेत्तर्हि हे नदी–देवि! अस्माभिरद्यैव प्रत्यक्षं तस्मै आहारो दत्तोऽस्तीति चिंतयंत्यस्ता विस्मिताः संत्यः पुनर्नदीसमीपे समागत्य तथैव कथयामासुस्तदा पूर्ववदेव नदी द्विधा जाता । प्राप्ताश्च सर्वा अपि सरथाः परिवारयुता निजगृहे ।

अथातीवविस्मिताभिस्ताभिमोक्षराज्यमधिगंतुमहमिच्छामि । तत् श्रुत्वा सूरनृपेणोक्तं–हे बंधो! त्वमिवाह-

मपि गुरुमुखश्रुतमाहात्म्यं मोक्षराज्यं लब्धुं वांछामि । ततो मंत्रिप्रमुखाणामाग्रहतः केवलं निजलघुबंधुवचनत एव पुत्रजन्मावधि बंधनमिव मन्यमानोऽसौ सूरनृपो राज्यं पालयामास । सोमनृपश्च दीक्षां गृहीत्वा गुरुणा सहान्यत्र
॥२८३॥ विजहार । क्रमेणाधीतानेकशास्त्रोऽसौ राजर्षिर्गीतार्थो जातः ।

अथैकदा कतिचिद्वर्षानंतरं स सोमर्षिर्निजभ्रातृमिलनाय जयपुरोद्याने समागतस्तदा सूरनृपो निजमंत्र्यादि-परिवारयुतो हर्षेण तत्र गत्वा मुनिं वंदितवान् । मुनिदत्तोपदेशं श्रुत्वा भ्रातुश्चारित्रं चानुमोदयन् स गृहे समागतः । अथ द्वितीयदिने सूरनृपस्य सर्वा राज्ञ्यो देवमुनेर्वंदनार्थमुद्याने गताः । परमंतराले नदीमध्ये मेघवृष्टितो जलपूरं समागतं । ततस्ताः सर्वा अपि मुनेरवंदनतो मनसि दूनाः पश्चाद्वलित्वा गृहे समागतास्तदा राज्ञोक्तं यूयं सर्वाः कथं पश्चादागताः ? ताभिरुक्तं स्वामिन्नंतराले नदीमध्ये भीषणं जलपूरं समागतं, तेन वयं पश्चाद्वलितास्तदा राज्ञोक्तं तज्जलपूरस्य प्रतिकारस्तु सुलभोऽस्ति । युष्माभिर्नदीतटे गत्वा वाच्यं यद् यद्दिवसादारभ्यास्मद्देवरेण दीक्षा गृहीतास्ति तद्दिवसादस्मत्पतिर्यदि ब्रह्मचारी भवेत्तर्हि हे नदीदेवि ! अस्माकं मार्गं देहीति कथिते सति नदी
मार्गं दास्यति । तत् श्रुत्वा सर्वा राज्ञीभिर्नृपं पृष्टं हे स्वामिन् ! कथं यूयं ब्रह्मचारिणः कथं च देवमुनिर्निरा- ॥२८
हारः ? तदा भूपेनोक्तं यूयं मुग्धा धर्मतत्त्वं न जानीथ । यदा भ्रात्रा दीक्षा गृहीता तदादितोऽहं चारित्रमनोरथ-रथस्थित एव गमनागमनादिसकलक्रियां करोमि । राज्ययोग्यपुत्रप्रसवावधिमेवाहं केवलं लूअपरिणामेनैव गृहस्थोऽस्मि, अतोऽहं युष्माभिर्भावयतिर्ज्ञेयः । यथा—परपुंसि रता नारी, भर्तारमनुगच्छति । तथा तत्त्वरतो योगी, संसार-

मनुवर्त्तते ॥१॥ किंच यश्चारित्रस्थितो निरवद्याहारं करोति स केवलं धर्मसाधनदेहस्य धारणाय न तु रूपकांति-पुष्टिहेतवे, 'निरवज्जाहाराणं । साहूणं निच्चमेव उववासो ।' इति वचनान्निरवद्याहारकारकाः साधवः सदैव निराहारा ज्ञेयाः, तत् श्रुत्वा हृष्टाभी राज्ञीभिर्भर्त्रोक्तं सर्वं तथेति प्रतिपन्नम् ।

अथ कालांतरे पुत्रप्रसवानंतरं यौवनोपेताय तस्मै च राज्यं दत्वा सूरराजा दीक्षां गृहीतवान्, जातश्च गीतार्थः, कालांतरे तौ द्वावपि भ्रातरौ केवलज्ञानमासाद्य मोक्षे गतौ ॥ इति श्रीभावकुलके सोमराजर्षिकथा ॥

सिरिचंडरुद्दगुरुणा, ताडिज्जंतोवि दंडघाएणं । तक्कालं तस्सीसो, सुहलेसो केवली जाउ ॥१७॥

व्याख्या–श्रीचंडरुद्राचार्यगुरुणा दंडघातेन ताड्यमानोऽपि तस्य शिष्यस्तत्कालं शुभलेश्यातः केवलज्ञानयुतो जातः ॥१७॥

एकदा चंडरुद्राभिधानाचार्या बहुपरिवारपरिवृता विशालाया उपवने समवसृताः । तेषामाचार्याणां प्रकृति-रत्यंतक्रोधाकुला बभूव । तेन तस्य परिवारस्तस्मात्स्तोकं दूरे एवावसत् । तस्य क्रोधोपेतप्रकृतितश्च लोकैस्तस्य चंडरुद्राचार्य इति नाम दत्तं । इतः कोऽपि नवपरिणीतो व्यवहारिपुत्रो निजसुहृद्गणोपेतो हास्यकुतूहलानि कुर्वन् क्रीडार्थं तत्रोद्याने समागतः । साधुवृन्दं च तत्र दृष्ट्वा वंदित्वा च ते हास्यक्रीडां कर्तुं लग्नाः । मित्रेणैकेन मुनिभ्यः कथितं–भो मुनयो नवपरिणीतो सुहृदयमस्माकं दीक्षाग्रहणाभिलाषेणात्र समागतोऽस्ति । मुनिभिस्तेषां तद्धास्यवचनं ज्ञात्वा न किंचिदपि जल्पितं । तदा स्वाध्यायभंगभीरुभिर्मुनिभिरुक्तं भो महानुभावा एतद्विषये वयं न

जानीमहे । इतो दूरस्थितायास्मद्गुरवे यूयं विज्ञप्तिं कुरुत ? ततस्ते हास्यं कुर्वाणास्तत उत्थाय गुरुसमीपे गत्वा तथैव कथयामासुः । परं गुरुणा न जल्पितं । द्वित्रिवारकथयतः समुत्पन्नक्रोधो गुरुर्जगौ तर्हि लोचकृते रक्षा-
॥२८५॥ मानयत् ? तैश्चापल्यभावेन रक्षानीता, तदा गुरुणापि नवपरिणीतं तं कलादपि गृहीत्वा तस्य शिरो द्रुतं द्रुतं ॥२८५॥
केशोत्पाटनपूर्वकं लुंचितं विहितं । तद् दृष्ट्वा विषण्णास्ते सर्वेऽपि सुहृदो भयात्पलायिताः ।

अथ तेन नवपरिणीतशिष्येण शुभभावतश्चिंतितं हास्येनापि मयैतच्चारित्रं यल्लब्धं तन्मे नूनं महद्भाग्यं सूचयति । अधुना तस्य निर्वाहे एव मया यत्नो विधेय इति विचिंत्य तेन गुरवे निवेदितं–हे भगवन् ! मम संबंधिनोऽज्ञानिनः संति ततोऽत्रस्थानां भवतां ते पराभवं करिष्यंति । मां च गृहीत्वैव यास्यंति । तत इत आवयोर्विहार एव योग्यस्तदा गुरुणोक्तं वृद्धत्वेनाहं रात्रौ गमनाऽसमर्थोऽस्मि, त्वं मम संतापकारकः शिष्यः क्व मिलितः ? शिष्येणोक्तं–हे भगवन् ! यूयं मम स्कंधमारोहत ? तदा गुरुस्तस्य स्कंधोपरिस्थः पथि चचाल । पथि चांधकारबाहुल्येन शिष्यस्य निम्नोच्चभूमौ गच्छतो यदा पदस्खलना भवति तदा क्रुद्धोऽसौ चंडरुद्राचार्यस्तस्य शिरसि दंडप्रहारान् करोति । तथापि क्षमावान् शिष्यो विनयेन चिंतयति यन्ममाभाग्यवशान्मत्सकाशान्मे गुरूणां दुःखं समुद्भवति, एवं पुनः पुनर्दंडप्रहारेण तस्य मस्तकतो रुधिरधारा निर्गता, तथाप्यनित्यभावनां भावयतस्तस्य क्षपकश्रेणिमारूढस्य केवलज्ञानं समुत्पन्नम् ।

अथ ज्ञानबलेनासौ समविषमभूमिकां पश्यन् समभूमावेव चलन् गुरुभ्यो रोचयामास । ततो गुरु भिश्चि-

तितमथ केवलं प्रहारत एवासौ सम्यक् चलति । इतस्तन्मस्तकान्निःसृतया रुधिरधारया गुरुशरीरमार्द्रीभूतं, तदा तेन चिंतितमहो नवदीक्षितस्याप्यस्य कीदृशी क्षमा वर्तते! अहं मूढश्च वृद्धीभूतोऽपि क्रोधमलाविलमलिनांतःकरणोऽस्मि, अतो मांप्रती धिगस्तु । ईदृक्कोपं कुर्वतो मम का गतिर्भविष्यति ? इत्यादिशुभभावनां भावयतः क्षपकश्रेणिमारूढस्य तस्य चंडरुद्राचार्यस्यापि केवलज्ञानं समुत्पन्नं । क्रमेण तौ गुरुशिष्यौ बहुजीवान् प्रतिबोध्य मोक्षे गतौ ॥ इति श्रीभावकुलके चंडरुद्राचार्यशिष्यकथा ॥

चंडरुद्राचार्यशिष्य कथा

जं न हु बंधो भणिओ, जीवस्स वधेवि समिइगुत्ताणं । भावो तत्थ पमाणं न पमाणं कायवावारो ॥१८॥

व्याख्या–समितिगुप्तानां मुनीनां जीवस्य प्राणिनो वधेऽपि यत्कर्मबंधो न भणितस्तत्र भाव एव प्रमाणं न च कायव्यापारः प्रमाणभूतः ॥१८॥

भावुच्चिय परमत्थो, भावो धम्मस्स साहगो भणिओ । सम्मत्तस्सवि बीअं, भावुच्चिय बिंति जगगुरुणो ।१९।

व्याख्या–परमार्थेन भाव एव प्रधानो ज्ञेयः, पुनर्धर्मसाधकोऽपि भाव एव कथितः सम्यक्त्वस्य बीजमपि भाव एव । इति जगद्गुरवः श्रीवीतरागाः कथयंति ॥१९॥

किं बहुणा भणिएणं, तत्तं निसुणेह भो महासत्ता ॥ मुक्खसुहबीअभूओ, जीवाण सुहावहो भावो ।२०।

व्याख्या–बहुना कथनेन किं ? भो महासत्वा भव्यजीवास्तत्वं परमार्थं शृणुत ? मोक्षसुखस्य बीजभूतो जीवानां स सुखावहः सुखदाता भाव एव ज्ञेयः ॥२०॥

अथ चतुर्धर्माणां फलमाह

इअ दानसीलतवभावणाओ जो कुणइ सत्तिभत्तिपरो ॥ देविंदविंदमहिअं, अइरा सो लहइ सिद्धिसुहं ।२१।

व्याख्या–यो भव्यप्राणी इत्थं पूर्वोक्तप्रकारेण दानशीलतपोभावनारूपं चतुर्धा धर्मं शक्त्या च भक्त्या तत्परः सन् करोति स जीवो देवेंद्रवृंदैः शक्रसमूहैर्महितं पूजितमेवंविधं सिद्धिसुहं मोक्षसुखमचिरात्स्तोककालमध्ये एव लभते । अस्यां गाथायां 'देवेंद्र' इति पदेन ग्रंथकर्तृभिर्महात्मभिः निजनाम सूचितं ॥२१॥

भावेण भुवणनाहं, भावेण हुंति देवलोगाओ ॥ भावेण सिद्धिसुक्खं, पावंति सव्वसंपत्ति ॥२२॥

व्याख्या–भावेन जीवः स्वर्गमर्त्यपातालात्मकत्रिभुवनस्याधिपत्यं प्राप्नोति, च पुनर्भावेन देवलोका अपि प्राणिनां सुलभा भवंति, पुनर्भावेनैव प्राणिनः सर्वसंपत्तियुतं जन्ममरणादिरहितं सिद्धिसुखं मोक्षसुखं प्राप्नुवंतीति।२२।

इति **श्रीतपागच्छेशभट्टारकश्रीविजयरत्नसूरीश्वरराज्ये पंडितश्रीभोजकुशलगणिशिष्य पंडितश्रीवृद्धिकुशलगणिशिष्येण पंडितलाभकुशलगणिना** विरचितायां **श्रीदानादिकुलवृत्तौ** भावनाकुलकं समाप्तम् ॥ श्रीरस्तु ॥

॥ **इति श्री दानादिकुलकवृत्तिः समाप्ता** ॥

卐

॥ इति श्री दानादिकुलवृत्तिः समाप्ता ॥